

શ્રી નગીનદાસ અથમાળા પુષ્પ ૮

‘ જેણે આત્માને જાણ્યો તેણે સર્વ જાણ્યું ’

—નિઘંટ પ્રવચન

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

પ્રણીત

પાવનાબોધ-મોક્ષમાળા

અને

આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર

પ્રકાશક

ભોગીલાલ નગીનદાસ વૈલ

૧૫૫ કુર્મી સી.

કોચી (ઉ. ગુજરાત)

મુદ્રક

ગોવિંદરાય જમશીભાઈ શાહ

શાંતલાલ મુદ્રણાલ

પાનકોટ નાકો અમદાવાદ

મ મ ર્ પ ણ

શિરછત્રતુલ્ય પૂજ્ય પિતાશ્રી,

સ્વ ગમવૈદ્ય નગીનદાસ છગનલાલ શાહ

સસ્થાપક-જિજ્ઞા દાર્મસી લીંગ ડી.જી.

આપના સ્મરણાર્થે આપને પ્રિય તેવો આ આધ્યાત્મિક
અથ છપાવી બહાર પાડતાં અમોને ધણો આનંદ થાય છે

આપે અનેક ક્ષેત્રે વેડી અમોને પાળી પોષી મોટા કર્યા છે
અને અમારામાં નૈતિક સરકારો ગ્રામ્ય દર્જી રહે તે માટે પૂરતા
પ્રયત્નો કર્યા છે, તેનો ખતો તો અમો કોઈ કાળે પૂર્ણ કરી
શકીએ તેમ નથી

આપે જનતામાં ધાર્મિક અને નૈતિક સરકારો દર્જી રહે તે
માટે રૂ. ૧૦૦૦૦૦ જેવી રકમ અમોને સોંપી છે, તેમાંથી પરમ
કૃપાળુ શ્રીમદ્ રાજ્યવદ્ મૂત સર્વેને પ્રિય થઈ પડે તેવું આત્માને સદા
દિતકારી જાવનામોષ-મોક્ષમાળા પ્રથમ તરીકે પુષ્પ બહાર તાડી આપને
જ સમર્પણ કરી અમે મૃતાર્થ થઈએ છીએ

ડી.જી. દાર્મસી લીંગ ડી.જી. સે ૨૦૦૫ માર્તિક સુન્દ પૂર્ણિમા	}	અમો છીએ આપના મહા શા 'મોગીનાય' નગીનદાસ શા વસતવાય ઉત્તમચંદ
---	---	--

ઊઝા કાર્મસીના મર્યાપક

સ્વ ગમવેદ-નગીનદામ ઇગનલાલ ગાલનો

હુંક જીવન પરિચય

વલગજનો જન્મ આજથી ૮૭ વર્ષ પૂર્વે સવન ૧૯૧૮ ના
કાર્તિક મુહુર્ત ૧૫ ના દિવસે ઝાઝામાં થયો હતો વલગજના પિતાનું
નામ હમનલાલ અને માતાનું નામ જી. સુ. તેઓને બે
બાઈ તથા બે બેનો હતા

વલગજને મુજરાની હા ચોપડીઓનો અભ્યાસ થયો હતો
તેમની ભુદ્ધિ તીવ્ર હતી ૧૬ વર્ષની વયે પોતાના પિતાના
અનાજ, ધીરધાર વગેરેના ધંધામાં જોડાયા અને કાપક-લાગી
કમીશન એજન્ટ વિરેના કામો બાઈઓની મદદથી શરૂ કરેલા
પરંતુ આ ધંધા કરતાં હતા ત્યારે તેમની હિત સેવા તથા પરોપ
કાર તત્વ હાવાથી ના પસંદગી થવાઓ મરાઈને જનતાને મફત
આપતા હતા શરૂઆતમાં સિદ્ધપુરના સગહારી ડોક્ટર શ્રી. જાદુશાહની
સૂચના અનુસાર વિનાયની થવાઓ મરાઈ મફત આપવા માડેલી
પરંતુ આમાં દેહનું ધન પરોવેલ જન હો તેમ લાગવાથી કુચામન
રોટના રાજવઘ યનિશ્રીમભીરવિજયજીની સલાહ અનુસાર
વલગજના પુત્રકો મરાઈ આયુર્વેદિક થવાઓ જનતા મફત આપવા
માંડી આયુર્વેદિક થવાઓની સા. અમર થની માનુષ પદવાથી
તેનો જનતામાં પ્રચાર કરવાની ઇચ્છા હતી તેથી શારીરિક સ્વચ્છતા,
આરોગ્યરતાવતી વગેરે પુષ્ટિકાઓ છપાવી દેવાઓ બાજબી
હીમતે આપવા માડી અને વલગજની ખર્ચાત દિનપ્રતિદિન વધતી
જતી હોવાથી મારવાક દુરસ્ત દારૂઆવાક વગેરે રથગેરી
કરેલીઓ દિનપ્રતિદિન વિવેક આવવા માડ્યા તેઓ પગદેહ સખત

અમાવના દોઢા છતાં મોટા જાતે ધણી જગ્યાએથી નિરાશ થયેલ
 દરદીઓ આવના દત્તા અને તેઓને રોજ પ્રમાણે ખાસ દુધ વગેરે
 પણ રાખી દવાઓ આપના દત્તા જોઈ દરદીઓ દુક
 મુદતમાં સાર થઈ આશ્વિષ આપી વેગ જતા દત્તા પરેછ પાગ
 વામાં ન આવે તો સારગ ઔષધો પણ કામ જામજે તેવું કરી શકતા
 નથી તેવી તેમની માન્યતા હોવાથી તેમની પહેલી પુસ્તિમ કારી
 શિક્ષા પાતના દામ્પટલ ઉપર 'પથ્ય ન પાળે રોગી, કરે શુ
 આપના કામ પથ્ય પાળે રોગી તો આપના શુ લભ ?'
 આવું સ્પષ્ટ સૂત લખી દવાઓ કરતા પણ પથ્યની વિશેષતા
 બનારી હતી અને ચોતે પણ આખી છઠ્ઠી સુધી દૂધ-
 ભાન વગેરે સાર્વિક જોગક ઉપર જી આખી છઠ્ઠી
 બેતીત કરેલી કે રાત્રીઆનમા દરદીઓને ગૂંચા, ખાવા તથા દવાઓની
 સમયક મક્કત કરી આપના દત્તા પરતુ તેમના નધે રીતધત્તસનું
 અવસાન થવાથી, બીજા ધધાઓ બંધ થયેલા હોવાથી અને
 બીજા આવક થતી જવાથી તેઓએ દવાની જાપેલી કોમત સ
 ૧૯૬૩ લગભગથી લેવા માડી આધુનિક દવાઓનો પ્રચાર વિશેષ
 કરવાની તમ તા જમવાથી સ ૧૯૬૩મા મુજર્મ દુકાન કરી ત્યાગ
 માં સવન ૧૯૭૦મા પાપલુ અને ૧૯૭૫મા અમદાવાદ અને
 ૧૯૮૩માં પુનામા દુકાનો કરી અને દિ ઉપરાત આફ્રિકા, બર્મા,
 સીયાન કોજ વિગેરે યથોએ એજન્સીઓ આપીને આધુનિક
 દવાઓનો બનતો પ્રચાર કર્યો છે આદવાથી સતોષ ન માનતાં
 જમતના કલ્યાણ માટે ડિ-મુનિઓએ લખેલા ચર્ક, મુધન વાગમટ
 વગેરે ગ્રંથોનું વીસ વર્ષ સુધી પ્રચલો કરી તામ્બુ કોની ભાગત
 ભૈરવ ગ્લાક નામનો જુદજુદ ગ્વ. ગોપીનાથ ગુપ્ત પાસે
 દિની ગીત લખાવી પાચ ભાગમા બહાર પાડેનો કે આ ગ્રંથમાં
 દવાઓ બનાવવાનાં દસ હજાર રાશીય પ્રયોગો હોવાથી દવાઓ
 બનાવવા માટે બીજી એક પણ પુસ્તક બગીચુ પડશે નહિ તેમ આજનો

વૈદ્ય સમાજ કહે છે નેઓ ધર્મે જૈન હોનાથી જીવિધ્યની પ્રજા પણ
 માસાદારી પ્રયોગોનો ઉપયોગ ન કરે તે હેતુથી માસાદારી
 પ્રયોગો આ પુસ્તકમાં લીધા નથી આ પ્રયત્ની ઉત્તમ સકારના
 કરવા બદલ પચીસમાં અખીલ ભારત વર્ષીય વૈદ્ય સંમેલને ધન્ય
 વાદનો કરાવ કરેલો અને પ્રમુખ સાહેબ તરફથી વૈદ્યગજને અભિ
 નંદન પત્ર આપવામાં આવેલું વૈદ્યગજને નવી નવી દવાઓ બના
 વવાનો ગ્રામ દોવાથી હમેશા તેઓ પ્રાચીન પુસ્તકોનું સંગ્રહન
 કર્યા કરતા હતા અને નવા નવા પ્રયોગો બનાવી અનુભવ કરતા
 હતા અને જે પૂર્ણ લાભકારી લાગે તેને જાહેરમાં મુકતા હતા
 તેમનો ઉદ્ધાસ ઉત્સાહ અને જાતે કામ કરવાની તમના યુવાનોને
 શરમાવે તેવી હતી

પોતે ઝાપેલી જિજ્ઞાસાપૂર્વક ફાર્મસીનું વધુ સારી રીતે
 સંચાલન થાય અને જનતાને તેની આવકમાં લાભ મળે તે હેતુથી
 તા ૪-૩-૪૪ના રોજ આ કેપનીને જિજ્ઞાસા ફાર્મસી લીમીટેડના
 નામથી રૂપીઆ સાઠનાર લાખના રોકા કાગી પચીસ લીમીટેડ
 બનાવવામાં આવી છે અને તેના મકાનનું આતમુદ્દત સવન
 ૨૦૦૦ના ફાગણ વ ૧ ના રોજ વડા ગ મન્યના નિવૃત્ત નાયબ
 દિવાન શ્રી બી કે ભાટે સાહેબના શુભ હસ્તે થયેલું અને તે જ મહત્ત
 ધનવન્તરિ પ્રાસાદનું ઉદ્ઘાટન સ ૨૦૦૪ના ધનતેરસના દિવસે
 વડોદરા રાજ્યના પ્રથમ પ્રમુખિય વડા પ્રધાન ડા. જીવરાજ મહેતા
 સાહેબના શુભ હસ્તે થયેલું છે અને હાલમાં જિજ્ઞાસા ફાર્મસી લીમી
 ટેડનું કામ સારી રીતે ચાલી રહ્યું છે

વૈદ્યરાજને વડ ધધા ઉપરાંત ધાર્મિક પુસ્તકોના વાચન
 પ્રકાશન તથા પ્રચારનો ગ્રામ દોવાથી હમેશા ૩ થી ૪ કલાક
 ધાર્મિક પુસ્તકનું વાચન કરતા હતા અને પ્રમાણુનયતત્વમોડા-
 લમગ જિનવાણી, બાલકચાવલી આત્મજ્યોતિ આત્મસિદ્ધિ

શાસ્ત્ર, શ્રીમદ્ ગજવદ્રના પત્રો, વિગેરે પુસ્તકો છપાવી સસ્તી
કીમતે તથા બેટ આપી પ્રચાર કર્યો છે આ ઉપરાંત વૈદ્યરાજ
નીચે પ્રમાણે રકમોનું દાન કર્યું છે

- ૩૧ ૧૦૦૦૦૦] આયુર્વેદિક હોસ્પીટલ માટે
- ૩૨ ૨૫૦૦૦] આયુર્વેદના પ્રચાર માટે સુવર્ણ મહોત્સવ પ્રસંગે
- ૩૩ ૧૦૦૦૦] ધાર્મિક તથા નૈતિક પુસ્તકો છપાવી પકતર
કીમતે વેચવા
- ૩૪ ૧૨૦૦૦] હિતમચ્છ સાવંજનિક દવાખાના માટે
- ૩૫ ૧૦૦૦૦] મરીમો તથા મુખ્યમ વસ્ત્રોને મલ્લ કરવા
જેન સહાયક મંડળ દ્વારા
- ૩૬ ૬૦૦૦] જૈન વિદ્યાતેજ્ઞક મંડળ (જૈન બોર્ડીંગ)
- ૩૭ ૫૦૦૦] શ્રી શાન્તીનાથ દેરાસરમાં મુમટ તથા
સાધારણ ખાતામાં
- ૩૮ ૩૦૦૦] જી.જી. પાંજગપોળ

આ ઉપરાંત શકુલતા મત્સ દાર્ઝિંગ પગસત્રી વિદ્યાલય તથા
પાલીતાણા, કડી, વડોદરા વિગેરે બોર્ડિંગોમાં તથા બીજા ધર્મ
સંસ્થાઓમાં ચર્ચ દળોને રૂપીઆના દાન કરેલાં છે

વૈદ્યરાજનો ૮૭ વર્ષની પાકટ ઉંમરે ચાલુ વર્ષના કારતક
સુ. ૧૫ ના રોજ સમાધિ પૂર્વક સ્વર્ગવાસ થયેલો છે વૈદ્યરાજના
પુત્ર શ્રી જોગીલાલ તથા પૌત્ર શ્રી વસંતલાલને કેટલાં વખતથી
ફાર્મીનું કામ સોંપી લગભગ નિવૃત્ત અને ધાર્મિક જીવન ગુજારતા
હતા અવસાનના છેલ્લા દિવસે અમલવાલ્લી ૫ સુખદાનભાઈ,
૫ ભગવાનદાસભાઈ ૫ બેચરદાસભાઈ વગેરે જાણીતા વિદ્વાનો તથા
ધાર્મિક વિચાર વિનિમયકરેલ વૈદ્યરાજ પોતાની પાછળ બહોળું કુટુંબ
તથા મિત્ર મંડળ અને શુભેચ્છકોનો વિશાળ સુમુદાય મુકતા ગયા છે

પ્રસ્તાવના

લેખક પૂજ્ય-મહાત્મા ગાંધીજી

શ્રીમદ્ રાજ્યદ્રના પત્રો અને લખાણોની (નવી) આવૃત્તિને સારૂ પ્રસ્તાવના લખવાની માગણી મારી પાસે લેને હું મારા વડીલ શાઈ સમા ગણુ છું એવા શ્રી દેવા ચક્ર જગજીવને કરી તેનો હું ઈનકાર નથી કરી રાક્યો શ્રીમદ્ રાજ્યદ્રના લખાણોની પ્રસ્તાવનામા શુ લખવું એ વિચારતા અને એમ લાગ્યું કે તેમના અમરજોતા થોડા પ્રકરણો મેં ધરોહાના કેંદ્રાનામા લખ્યા તે આપુ તો મેં અર્થ સરે એક તો જે પ્રયામ મેં જેલમા કર્યો તે અધૂરો છતા કેવળ ધર્મવૃત્તિથી લખાયેલો હોવાથી મારા જેવા સુમુખને તેનો લાભ મળે અને બીજા જેઓને શ્રીમદ્નો પરિચય ન થયો હોય તેઓને તેમનો કઈંદ પરિચય મળે અને તેથી તેમના ડેટલાક લખાણો સમજવામા મદદ મળે.

નીચેના પ્રકરણો તો અધૂરા છે હું પૂરા કરી શકું એવું મને ભામતું નથી કેમકે અવગણ મળે તોયે જે મેં લખ્યું છે તેનાથી આગળ બહુ વધવાની મારી ઈચ્છા નથી થતી તેથી છે હું પ્રકરણ જે અધૂરું રહ્યું તે પૂરું કરી તેમા ડેટલીક વસ્તુનો સમાવેશ કરી દેવા ઇચ્છુ છું.

એ પ્રકરણોમા એક વિનયનો વિચાર નથી થયો તે વાચનારની પાસે રજુ કર્યો ઈદ ગણુ છું કેટલાક એમ કહે છે કે શ્રીમદ્ પગીમમા તીર્થકર થઈ ગયા કેટલાક એમ માને છે કે તેમણે મોક્ષ મેળવી લીધો આ બંને

માન્યતા અયોગ્ય છે એમ મને લાગે છે એ માન્યતા ધરાવનારા
 શ્રીમદને યોગ્યતા નથી અથવા તીર્થ કરની અથવા મુખ્ય
 પુરુષની વ્યાખ્યા બીજી કરે છે આપણા પ્રિયતમને સારૂ
 પણ આપણે સત્યને હજીયુ કે સન્તુ ન કરીએ મોક્ષ અમૂલ્ય
 વસ્તુ છે મોક્ષ આત્માની અંતિમ સ્થિતિ છે મોક્ષ એવી
 એવી વસ્તુ છે કે તે મેળવતા જેટલો પ્રયત્ન સમુદતીરે બેસી
 એક ભગી લઈ તેની ઉપર એક એક બિંદુ ચડાવી સમુદ્ર
 ઉલ્લેચનારને કરવો પડે અને ધીરજ રાખવી પડે તેના કરતા ય
 વિશેષની આવશ્યકતા છે એ મોક્ષનું સ્વપૂર્ણ વર્ણન અમ-
 બવિત છે તીર્થ કરને મોક્ષ પૂર્વેની વિમૂર્તિઓ સહજ પ્રાપ્ત
 હોય આ દેહે મુક્ત પુરુષને રોગાદિ હોય નહિ નિર્વિકારી
 શરીરમાં મેગ સંભવતો નથી રાગ વિના રોગ હોય નહિ
 જ્યાં વિગર ત્યાં રાગ રહેલો જ હોય, જ્યાં રાગ ત્યાં મોક્ષ
 સંભવે નહિ મુક્ત પુરુષને જોઈતી વીતરાગતા, કે તીર્થ-
 કરની વિમૂર્તિઓ શ્રીમદને પ્રાપ્ત નહોતી થઈ સામાન્ય
 મનુષ્યોના પ્રમાણમાં શ્રીમદની વીતરાગતા અને વિમૂર્તિઓ
 ઘણી વધારે હતી, તેથી આપણે તેમને લોકિક બાપામાં
 વીતરાગ અને વિમૂર્તિમાન કહીએ પણ મુક્ત પુરુષને સારૂ
 કલ્યાણેવી વીતરાગતાને અને તીર્થ કરની વિમૂર્તિઓને શ્રીમદ્
 નહોતા પહોંચી શક્યા એવો મારો દૃઢ અભિપ્રાય છે આ
 કઈ એક મહાન કે પૂજ્ય વ્યક્તિનો દોષ ળનાવવાને સારૂ
 નથી લખતો પણ તેમને અને સત્યને ન્યાય મળવા ખાતર
 લખુ છું આપણે સંસારી છીએ છીએ ત્યારે શ્રીમદ્ અસ-
 સારી હતા. આપણને અનેક મૌનિઓમાં શત્રુકર્તુ પડ્યે ત્યારે
 શ્રીમદને કદાચ એક જન્મ બસ થાઓ. આપણે કદાચ

મોક્ષથી દૂર જાગતા હોઈશું ત્યારે શ્રીમદ વાયુવેગે મોક્ષ
તરફ ધસી રહ્યા હતા આ થોડો પુરુષાઈ નથી એમ છતાં
મારે કહેવું જોઈએ કે શ્રીમદ, જે અપૂર્વ પદનું તેમણે પોતા
શુંદર વર્ણન કર્યું છે, તે પામી નહોતા શમ્યા તેમણે જ કહ્યું
છે કે તેમના પ્રવાસમા તેમને સહસ્રાનુ રણ વચમા આવ્યું
તે જોજાગવું બાકી રહી ગયું પણ શ્રીમદ રાજન્યદ્ર અસં
ધારણુ વ્યક્તિ હતા તેમના લખાણુ એ તેમના અનુભવ
બિંદુ સમા છે તે વાચનાર વિચારનાર અને તે પ્રમાણ
આલેખનારને મોક્ષ મુલબ યાય, તેના કપાયો મોજા પડે, તે
સસાર વિષે ઉઠામીનવા આવે, તે દેહનેા મોહ છે
આત્માથી ગને

આટલા ઉપરથી વાચનાર જોશે કે શ્રીમદના લખાણ
અધિકારીને સારૂ છે બધા વાચનાર તંમા રસ નહિ લે
શકે ટીકાકારને તંની ટીકાનું કારણ મળશે પણ સદ્વાચ
તો તેમાથી રસ જ લૂટશે તેમના લખાણોમા સત્ નીતિ
રહ્યું છે એવો મને હ મેશા ભાસ આવ્યો છે તેમણે પોતા
જ્ઞાન બતાવવા સારૂ એક પણ અક્ષર નથી લખ્યો લખનાર
હેતુ વાચનારને પોતાના આત્માનુદેશ ભાગીદાર બનાવવા
હતો, જેને આત્મકવેશ ટાળવો છે, જે પોતાનું કર્તવ્ય જાણ
ઉત્સુક છે તેને શ્રીમદના લખાણોમાથી જાણ મળી રહે
એવો મને વિશ્વાસ છે, પછી જાલે તે હિંદુ હો કે બાહ્યધર્મ

અને બાવા અધિકારીને તેમના થોડા સ્મરણોની
કરેલી યાદી ઉપયોગી થઈ પડશે એ આશાએ તે સ્મરણો
આ પ્રસ્તાવનામા સ્થાન આપુ છું

(શ્રીમદ રાજન્યદ્ર “ જાજોધ ” પ્રસ્તાવનામાથી)

રાયચંદભાઈનાં કેટલાંક સ્મરણો

૧

જેના પવિત્ર સ્મરણો લખવાનો હું આરભ કરૂ છું તે સ્વ. શ્રીમદ રાજચંદ્રની જન્મતિથિનો આ દિવસ છે એટલે કાર્તિક પૂર્ણિમા (મવત ૧૯૭૬) મારો પ્રયત્ન શ્રીમદ રાજચંદ્રનું જીવનચરિત્ર લખવાનો નથી એ કાર્ય મારી શક્તિની બહાર છે, મારી પાસે સામગ્રી નથી જીવનચરિત્ર લખવું હોય તો હું તેમની જન્મભૂમિ વગાણિયા ગાદરમા કેટલોક વખત ગાળું, તેમનું રહેવાનું મકાન તપાસું, તેમના સ્મરણ લખવાના સ્થાનો જોઈ, તેમના બાળમિત્રોને મળું, તેમની નિશાળમા જઈ આવું, તેમના મિત્રો, અનુયાયીઓ, સગામળાધીઓને મળું, તેમની પાસે જાણવાનું જાણી લઉં ને પછી જ લખવાનો આરભ કરૂ આમાની કેઈ વસ્તુનો મને પરિચય નથી

પણ સ્મરણો લખવાની પણ મારી શક્તિ અથવા યોગ્યતા વિષે મને શકા ઉત્પન્ન થઈ છે અવકાશ હોય તો તેમના સ્મરણો લખુ એવો ઉદ્દેશ મેં એકથી વધાર વખત કાઢેલો મને યાદ છે તેમના એક શિષ્ય કે જેમને સારું મારા મનમા ઘણું માન છે, તેમણે તે સાંભળેલું અને આ

આરબ મુખ્યત્વે તેમને સતોષવાને ખાતર છે. શ્રીમદ રાજ-
ચંદ્ર જેમને હું રાયચંદ્રભાઈ અથવા કવિ જોવા નામથી પ્રેમ
અને માનપૂર્વક બોલાવના, તેમના સ્મરણો લખી તેમનું
રહસ્ય મુમુતુ ખાસે મૂકવું એ મને ગમે હવે તો મારે
પ્રયામ કેવળ મિત્રને સતોષવા પૂરતો છે તેમના સ્મરણોને
હું ન્યાય આપી શકું તેને સારૂં મને જૈનમાર્ગનો પરિચય
હોવો જોઈએ મારે કબૂલ કરવું જોઈએ કે તે નથી તેથી
મારૂં દર્શિર્નિહુ હું અત્યંત સંકુચિત રાખવાનો છું જે
સ્મરણોથી મારા જીવન ઉપર છાપ પડી છે તેની નોંધ અને
તેમથી જે શિક્ષણ મને મળ્યું છે તેજ આપી હું સતોષ
માનીશ કદાચ જે લાભ મને મળ્યો તે અથવા તેવો તે
સ્મરણોથી વાચનાર મુમુતુને પણ મળે

‘મુમુતુ’ શબ્દ મેં ઈસાનપૂર્વક વાપર્યો છે જાણી
જાનના વાચનારને આરૂં આ પ્રયામ નથી

મારી ઉપર તબ્બ પુરૂષોએ ઉઠી છાપ પાડી છે ટોન્સ્ટોન,
રસ્કિન અને રાયચંદ્રભાઈ ટોન્સ્ટોનની તેમના અમુક પુસ્તક
દ્વારા અને તેમની સાથેના થોડા પત્રવ્યવહારથી, રસ્કિનની
તેના એક જ પુસ્તક ‘અનફુ ધિસ લામ્પ’ થી,—જેનું
શુજરાતી નામ ‘સર્વોદય’ મેં રાખ્યું છે—અને રાયચંદ્ર
ભાઈની તેમની સાથેના ગાદ પરિચયથી હિંદુધર્મમાં મને
શકા પેદા થઈ તે સમયે તેના નિવારણમાં મદદ કરનાર
રાયચંદ્રભાઈ હતા અને ૧૮૯૩ની સાલમાં દક્ષિણ આફ્રિકાના
હું કેટલાં ખ્રિસ્તી સંજ્ઞાનોના જ્ઞાન સળધમાં આવેલા
તેમનું જીવન અચ્છ હતું તે ધર્મચુસ્ત હતા ખીન ધર્મ

વાળાને પ્રિન્સી થવા મનજાવવા એ તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય હતો જોકે મારો તેમની સાથે સળધ વ્યાવહારિક કાર્યને જ અંગે થયેલો તો પણ તેમણે મારા આત્માના ટકાણા અર્થે ચિંતા કરવા માંડી. મારૂં એક કર્તવ્ય હતું સમજી શક્યો જ્યાં સુધી હિંદુધર્મનું રહસ્ય હતું પૂજા ન જાણી લડે અને તેનાથી મારા આત્માને અમતોષ ન થાય, ત્યાં સુધી મારા જન્મનો ધર્મ મારે ન જ તજવો જોઈએ, તેથી મેં હિંદુ અને ખ્રીસ્ત ધર્મપુસ્તકો વાચવા શરૂ કર્યાં. ખ્રિસ્તી, મુસલમાની પુસ્તકો વાંચ્યા લડનમાં થયેલા અગ્રેજ મિત્રોની સાથે પરબચાર ચલાવ્યો તેમની આગળ મારી શકાઓ મૂઠી, તેમજ હિંદુસ્તાનમાં જોયો ઉપર મારી ઠઈ પણ આપ્યા હતા તેમની સાથે પરબચાર ચલાવ્યો તેમાં શયચક્રાર્થ મુખ્ય હતા તેમની સાથે તો મને મરસ સળધ બધાર્થ જૂથો હતો. તેમના પ્રત્યે માન હતું, તેથી તેમની મારફતે જે મળી શકે તે મેળવવા વિચાર કર્યો, તેનું પરિણામ એ આબંધું કે હતું શાંતિ પામ્યો હિંદુધર્મમાં મને જે જોઈએ તે મળે એમ છે, એવો મનને વિશ્વાસ આવ્યો. આ સ્થિતિને સારૂં શયચક્રાર્થ જવાબદાર થવા એટલે મારૂં માન તેમના પ્રત્યે કેટલું વધુ હોવું જોઈએ તેનો ખ્યાલ વાચનારને કર્ષક આવશે.

એમ છતાં મેં એમને ધર્મગુરુ નવી માન્યા ધર્મ ગુરુની તો શોધ જ કર્યા કરૂં છું, અને હજી સુધી મને બધાને વિષે જવાબ 'આ નહિ' એમ જ મળ્યો છે એવા સપૂર્ણ ગુરુ મળવાને સારૂં અધિકાર જોઈએ, તે કયાથી કાઢું.

ગયચ દભાઈની માથે મારી ઝોળખાણ સન ૧૮૯૧ના
 જુલાઈ માસમા જે દિવસે હું વિવાયતથી પાછો ફરી મુંબઈ
 પહોંચ્યો તે જ દિવસે યઈ એ દિવસોમા દરિયામા તોફાન
 હોય છે, તેથી આગગોટ મોટી પહોંચેલી ને રાત પડી ગઈ
 હતી મારો ઉનારો દાકનર—ગેરિસ્ટર—અને હવે રજૂના
 પ્રખ્યાત ઝવેરી—પ્રાણજીવનદાસ મહેતાને ત્યાં હતો, રાય
 ચ દભાઈ તેમના વડીલ ભાઈના જમાઈ ધાય દાકતરે જ
 પરિચય કરાવેલો. તેમના બીજા વડીલ ભાઈ ઝવેરી રેવાણ કર
 જગજીવનદાસની ઝોળખા પણ તે જ દિવસે યઈ દાકતરે
 રાયચ દભાઈને ‘કવિ’ કહી ઝોળખાવ્યા, અને મને કહ્યું,
 ‘કવિ છતાંયે અમારી સાથે વેપારમા છે તેઓ જ્ઞાની છે,
 શતાવધાની છે,’ કોઈએ સૂચના કરી કે મારે ડેટલાક શબ્દો
 તેમને સ્મજાવવા ને તેઓ તે શબ્દો ગમે તે ભાષાના હશે
 તો પણ જે ક્રમમા હું બોલ્યો હત્ય તે જ ક્રમમા પાછા
 કહી જશે મને આ માલગીને આશ્ચર્ય થયું હું તો જીવા
 નિયો, વિવાયતથી આવેલો, મારા ભાષાજ્ઞાનનો પણ ડોળ,
 મને વિવાયતનો પવન ત્યારે કઈ ઝોળો ન હતો, વિવા
 યતથી આવ્યા એટલે જીવેથી ઉતર્યા મેં માફ ગણુ જ્ઞાન
 કાલજી અને જીવી જીવી ભાષાના શબ્દો પ્રથમ તો મેં
 લખી ઝાઝ્યા—કેમકે મને ક્રમ કયા ચાહ રહેવાનો હતો ?
 અને પછી તે શબ્દો હું વાળી ગયો. તે જ ક્રમમા રાય
 ચ દભાઈએ હજવેથી એક પછી એક બધા શબ્દો કહી
 દીધા હું રાજી વયો, ચકિત થયો અને ઠવિની અમરણ
 શક્તિ વિષે મારો જિયો અભિપ્રાય બધાયે વિવાયતનો

પવન હળવો પાઠવા સાડ આ અનુભવ સરસ થયો ગણાય
 કવિને અગ્રેજી જ્ઞાન મુદ્દલ ન હતું, તેમની ઉંમર તે
 વખતે પચીસથી ઉપર ન હતી ગુજરાતી નિયાળમા પણ
 થોડો જ અભ્યાસ કરેલો. છતાં આટલી સ્મરણશક્તિ, આટલું
 જ્ઞાન અને આટલું તેમની આસપાસનાઓ તરફથી માન
 આપી હું મોહાયો. સ્મરણશક્તિ નિયાળમા નથી વેચાતી.
 જ્ઞાન પણ નિયાળની ગઠાર નો ઈચ્છા થાય—જિજ્ઞાસા
 હોય—તો મળે અને માન પામવાને સાડ વિવાયત કે
 કયાયે જલુ નથી પડતું, પણ શુણને માન નોઈએ તો
 મળી રહે છે, એ પદાર્થપાઠ મને મુંબઈ ઉત્તરતા જ મળ્યો.

કવિની માથેનો આ પરિચય બહુ આગળ ચાલ્યો.
 સ્મરણશક્તિ ઘણાની લીધ હોય, તેથી અસ્તવાની કશી જરૂર
 નથી શાસ્ત્રજ્ઞાન પણ ઘણાને જોવામા આવે છે પણ જો તે
 સસ્કારી ન હોય તો તેમની પામેથી કુટી બદામ પણ નથી
 મળતી. મસ્કાર સારા હોય ત્યાં જ સ્મરણશક્તિ અને શાસ્ત્ર-
 જ્ઞાનનો મેળાપ થોડો અને જગતને શોભાવે કવિ સસ્કારી
 જ્ઞાની હતા.

૩

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે
 ક્યારે ચર્ચિતુ બાલાન્તર નિર્મલ જો,
 સર્વ સભ્યનું બધન નીક્ષુ ઉઠીને
 વિચરિતુ કવ મહત્પુરુષને પથ જો ?
 સર્વ ભાવથી ઔતમીન્ય વૃત્તિ કરી
 મધ્ય દેહ તે સ્વપ્ન હેતુ હોય જો,

અન્ય કારણે અંચ કથુ ક પે નહિ,
દેહે પણ કિચિત્ મૂર્ખાં નવ હોય જો—અપૂર્વ

રાયચંદ્રલાલના ૧૮ વર્ષની ઉંમરે નીખેલા અપૂર્વ
હજારની આ પહેલી જે ટકીઓ છે

જે વૈરાગ્ય એ કડીઓમા જળકળો રહ્યો છે તે મેં
તેમના બે વર્ષના ગાઢ પગ્નિયમા ફોરો દાણે તેમનામા જોયેલો
તેમના લખાણોની એક અસાધારણતા એ છે કે પોતે જે
અનુભવ્યુ તે જ લખ્યું છે તેમા કયાયે દૃઢિમતા નથી
ખીનની ઉપર છાપ પાડવા માફ એક લીટી સરખી પણ
લખી હોય એમ ને નથી જોયું તેમની પાસે હમેશા કંઈક
ધર્મપુસ્તક અને એક કોગી ચોપડી પડેના જ હોય એ ચોપ
ડીમા પોતાના મનમા જે વિચાર આવે તે લખી નાખે વાઈ
વેળા ગદ્ય ને કોઈ વેળા પદ્ય એવી રીતે જ ‘અપૂર્વ અવ
સર’ પણ લખાયેલું હોયુ જોઈએ,

ખાતા, બેસતા, સૂતા, પ્રત્યેક ક્રિયા કરતા તેમનામા
વૈરાગ્ય તો હોય જ કોઈ વખત આ જગતના કોઈ પણ
વેળાવને વિષે તેમને મોહ થયો હોય એમ મેં નથી જોયું

તેમની રહેણીકરણી દું આદરપૂર્વક પણ જીણવટથી
તપામતો ભોજનમા જે મળે તેથી મતુષ્ટ રહેતા પહેરવેશ
સાદો પહેરણુ, અગરખુ, ખેમ, ગરબસૂતરો ફેટો ને ધોતી
એ કંઈ બહુ સાફ કે ઇન્ચીબધ રહેતા એમ મને સ્મરણુ નથી
હોયે એમતુ ખુરસીએ બેમતુ બન્ને સરખા હતા, સામાન્ય
રીતે પોતાની હુઝાનમાં ગાદીએ બેસતા

તેમની આવ ધીમી હતી, અને જોનાર સમજી શકે કે

ચાલતા પણ પોતે વિચારમાં ગ્રસ્ત છે આખમાં ચમત્કાર હતો અત્યંત તેજસ્વી, વિહ્વળતા જરાયે ન હતી આખમાં એકાગ્રતા લખેલી હતી ચહેરો ગોળાકાર, હોઠ પાતળા, નાક અણીદાર પણ નહિ ચપટું પણ નહિ, શરીર એકવડું, જી મધ્યમ, વર્ણ સ્વામ, દેખાવ શાત મૂર્તિનો હતો તેમના કંઠમાં એટલું બધું માધુર્ય હતું કે તેમને સાબળતા માણસ થાકે નહિ ચહેરો હસમુખો ને પ્રફુલ્લિત હતો તેની ઉપર અતરાનહની છાયા હતી બાપા એટલી પરિપૂર્ણ હતી કે તેમને પોતાના વિચારો બતાવતા કોઈ દિવસ શબ્દ ગોતવો પડ્યો છે એમ મને યાદ નથી કાગળ લખવા બેસે ત્યારે ભાગ્યે જ શબ્દ બદલતા મેં એમને જોયા હશે, છતાં વાચનારને એમ નહિ લાગે કે ક્યારે વિચાર અપૂર્ણ છે કે વાક્યરચના તૂટેલી છે, અથવા શબ્દની પસંદગીમાં ખોડ છે

આ વર્ણન સંઘર્ષીને વિષે સંભવે બાહ્યાંકબરથી મનુષ્ય વીતરાગી નથી થઈ શકતો વીતરાગતા એ આત્માની પ્રસાદી છે અનેક જન્મના પ્રયત્ને મળી શકે છે એમ હરકોઈ માણસ અનુભવી શકે છે રાગોને કાઢવાનો પ્રયત્ન કરનાર જાણે છે કે રાગરહિત થવું કેવું કઠિન છે એ રાગરહિત દશા કવિને સ્વાભાવિક હતી એમ મારી ઉપર છાપ પડી હતી

મોક્ષનું પ્રથમ પગથિયું વીતરાગતા છે જ્યાં સુધી જગતની એક પણ વસ્તુમાં મન ખૂંચેલું છે ત્યાં સુધી મોક્ષની વાત કેમ ગમે ? અથવા ગમે તો તે કેવળ કાનને જ— એટલે જેમ આપણને અર્થ જાણ્યા સમજ્યા વિના કોઈ સગી તનો કેવળ સૂર જ ગમી આવે તેમ એવી માત્ર કર્ણપ્રિય

ગમ્મતમાથી મોક્ષને અનુસરનાર વર્તન આવતાં તો ધણે કાળ
વહી જાય આતર વેરાગ્ય વિના મોક્ષની લગની ન થાય
એવી વેરાગ્યલગની કવિની હતી

૪

‘વશિક તેહનું નામ, જોડ જુદું નવ બોલે,
વશિક તેહનું નામ, તોન ગોણું નવ તોલે
વશિક તેહનું નામ બાપે બોલ્યું તે પાળે
વશિક તેહનું નામ બાજ સદિત ધન વાળે
રિવેક તોલ એ વશિકનું સુવતાન તોન એ ચાખ છે,
વેપાર થૂકે જો વાશિકો, કુખ દાવાનજ થાય છે’

—શામળમહે

સામાન્ય માન્યતા એવી હોય છે કે વ્યવહાર કે વેપાર
અને પરમાર્થ અથવા ધર્મ એ બે નોખી ને વિરોધી વસ્તુ
છે, વેપારમા ધર્મ દાખલ કરવો એ ગાડપણ કે એમ કરવા
જતા બંને બગડે આ માન્યતા જો ખોટી ન હોય તો
આપણે કપાળે કેવળ નિરાશા જ લખેવી હોય એવી એક
પણ વસ્તુ નથી, એવો એક પણ વ્યવહાર નથી કે જેમાથી
આપણે ધર્મને દૂર રાખી શકીએ

ધાર્મિક મતુષ્યનો ધર્મ તેના પ્રત્યેક કાર્યમા જણાવો
જ નોંધીએ એમ સચચદ્વાર્ધએ ચોતાના જીવનમા બતાવી
આપ્યું હતું ધર્મ કઈ એકાદશીને દહાડે જ, પાનુસણમા
જ, ઈદને દહાડે કે રવિવારે જ પાળવાનો, અથવા તો મહિ
રામા, દેસઓમા દેવળોમા ને મસ્જિદોમા જ પાળવાના,
પણ દુકાનમા કે દરગાહમા નહિ, એવો કેઈ નિયમ નથી,

એટલું જ નહિ પણ એમ કહેવું એ ધર્મને ન ઝાળખવા બરાબર છે એમ સ્વયં દર્શાઈ કહેતા, માનતા, ને પોતાના આચારમા બતાવી આપતા

તેમનો વેપાર હીરામોતીનો હતો. શ્રી દેવાચક્ર જગ-
જીવન ઝવેરીની સાથે ભાગીદાર હતા. સાથે કાપડની દુકાન
પણ ચલાવતા. પોતાના વ્યવહારમા સંપૂર્ણ રીતે પ્રામાણિક-
પણ ભાગવતા એવી મારી ઉપર તેમણે છાપ પાડી હતી.
તેઓ મોઢા ઠરતા તે વખતે હું ઈર્ષ વાર આનાયાસે હાજર
રહેતો. તેમની વાત સ્પષ્ટ અને એક જ હતી. 'ચાલાકી'
જેવું હું કંઈ જાણતો નહિ, સામેનાની ચાલાકી પોતે તરત
કળી જતા. તે તેમને અસહ્ય લાગતી. એવે વખતે તેમની
બહે જૂકી પણ ચડતી, ને આખોમા લાલાચ હું ભેઈ
શકતો હતો.

ધર્મકુશળ એ વ્યવહારકુશળ ન હોય એ વહેમ સ્વ-
યદર્શનને એટો મિલક કરી બતાવ્યો હતો. પોતાના વેપા-
રમા પૂરી કાળજી ને હોશિયારી બતાવતા હીરામોતીની
પરીક્ષા ઘણી ઝીણવટથી કરી ચકતા. જો કે અંગ્રેજી જ્ઞાન
તેમને નહોતું છતાં પારિસ વગેરેના તેમના આદર્શ તર-
ફથી આવેલા કાગળો, તારોના મનો તરન સમજી જતા. ને
તેઓની કળા વર્તતા વાર ન લાગતી. તેમણે કદેલા તર્કો
ધણે બાળે સાચા પડતા.

આટલી કાળજી ને હોશિયારી છતાં વેપારીની તાવા
વેલી કે 'ચિંતા ન તોળતા' દુકાનમાં બેઠાં પણ જ્યારે પોતાનું
કામ પૂરું થઈ રહે એટલે ધર્મપ્રસ્તુતો' પામે પાછા જ

હોય તે ઉધડે અથવા પેલી પોથી કે જેમા પોતાના ઉદ્ધારો લખતાં તે ઉધડે મારા જેવા જિજ્ઞાસુ તેમની પાસે રોજ આવ્યા જ હોય તેમની સાથે ધર્મચર્ચા કરતા આવ્યકો ન ખાય વેપારને ટાણે વેપાર ધર્મને ટાણે ધર્મ, અથવા એક જ વખતે એક જ કામ એ સામાન્ય અને સુદર નિયમનું કવિ પાલન ન કરતા પોતે શતાવધાની હોઈ તેનું પાલન ન કરે તે ચાલે બીજાઓ તેમનો વાદ કરવા જાય તો એ ઘોડે ચઢનાર જેમ પડે તેમ પડે જ સંપૂર્ણ રીતે ધાર્મિક ને વીતરાગી પુરુષ પણ જે ક્રિયા જે કાળે કરતો હોય તેમા જ તે લીન થાય એ યોગ્ય છે એનું જ નહિ પણ તેને તો એ જ શોભે એ તેના યોગની નિશાની છે એમા ધર્મ વેપાર અથવા એવી કાંઈ પણ ક્રિયા ને કર્તવ્ય હોય તો તેમા પણ પૂરી એકાગ્રતા હોવી જ જોઈએ અતરમા આત્મચિતવન તે તો સુમુખને તેના શ્વાસની પેઠે આવડુ જ જોઈએ, તેથી એક ક્ષણભર પણ તે વચિત ન રહે પણ આત્માને ચિતવતો છો ને જાણ કર્યો કરતો હોય તેમાય તે તન્મય રહે જ

આમ કવિ નહોતા કરતા એમ હું કહેવા નથી ઇચ્છતો ઉપર જ મેં કહ્યું છે કે પોતે તેમના વેપારમા પૂરી કાળજી રાખતા. એમ છતાં મારી ઉપર એવી છાપ પડી છે ખરી કે કવિએ પોતાના શરીરની પાસેથી જોઈએ તે કરતાં વધારે કામ લીધું એ યોગની અપૂર્ણતા તો ન હોય ? કર્તવ્ય કરત શરીર પણ જ્યાં દેવુ જોઈએ એ નીતિ છે પણ શક્તિ ઉપરવટ કંઈ જોઈરી લઈ તેને કર્તવ્ય માનવું

એ રાગ છે એવો અતિ સુદમ રાગ કવિને હશે એમ મને લાગ્યા ઠર્યું છે

ઘણી વખત પરમાર્થ દ્રષ્ટિએ માણુમ શક્તિ ઉપરાત કામ લે છે ને પછી એને પહોળી વળતા તણાવુ પડે છે એને આપણે ગુણ માનીએ છીએ ને તેની પ્રશંસા કરીએ છીએ પણ પરમાર્થ એટલે ધર્મદ્રષ્ટિએ જોતા એમ ઉપાડેલા કામમા સૂક્ષ્મ મૂર્છા હોવાનો બહુ સંભવ છે

જો આપણે આ જગતમા કેવળ નિમિત્તમાત્ર જ હોઈએ, આ શરીર આપણને લાડે મળ્યું છે તે આપણે તે વાટે દુરત મોક્ષ સાધવો એ જ પરમ કર્તવ્ય હોય, તો એ માર્ગમા જે વિઘ્નકર્તા હોય તેનો ત્યાગ અવશ્ય કરવો જ જોઈએ એ જ પારમાર્થિક દ્રષ્ટિ, બીજી નહિ

જે દલીલો હું ઉપર કરી ગયો છું તે પણ બીજે રૂપે ને પોતાની જ અમત્કારી ભાષામા રાચચ દલાઈ મને સંભળાવી ગયા હતા એમ છતાં તેમણે કેટલીક ઉપાધિઓ એવી કેવી વહોરી કે પરિણામે તેમને અખત માદગી હોગવવી પડી

જો રાચચ દલાઈને પણ પરોપકાર નિમિત્ત મોહે ક્ષણ-વાર ઘેરી લીધા એ મારી માન્યતા ખરી હોય તો 'પ્રકૃતિ યાતિ મૂતાનિ નિગ્રહ કિં કરિષ્યતિ' એ 'લોકાર્થ' અહીં બરાબર બધ જોને છે, ને તેનો અર્થ એટલો જ છે ઇચ્છા મૂર્ચક વર્તવાને સાડે ઉપરના કૃષ્ણવચનનો ઉપયોગ કોઈ કરતા જણાય છે તે તો કેવળ દુરુપયોગ છે રાચચ દલાઈની પ્રકૃતિ તેમને જગાત્મકે બિડા પાણીમા લઈ ગઈ ~

કાયને દોષરૂપે મણુ વગમમ સ્વપૂર્ણ આત્માને વિરેજ કટપી
શકાય આપણે સામાન્ય માણુઓ તો ખરોપકારી કાર્ય પાછળ
ગારા બનીએ ત્યારે જ તેને કદાચ પહેરતી વગીએ આ
વિવચને એટલેથી જ મખામ કરીએ

એવી પણ માન્યતા જોવામા આવે કે કે ધાર્મિક
માણુઓ તો એવા લોળા હોય કે તેને ગદા ટેતરે તેને
દુનિયાની બાળતોની કશી ખબર ન પડે આ બરોબર હોય
તો કૃષ્ણઅર્ધ અને રામઅર્ધ એ અવતારો તે કેવળ સસારી
મનુષ્યોમા ગણાવા જોઈએ કવિ કહેતા કે જેને શુદ્ધ જ્ઞાન
છે તેને છેતરવો અશક્ય હોવું જોઈએ માણુસ ધાર્મિક
એટલે નીતિમાન હોય છતાં તે જ્ઞાની ન હોય પણ મોક્ષને
સારી નીતિ અને અનુભવજ્ઞાનનો સુસંગમ જોઈએ જેને
અનુભવજ્ઞાન થયું છે તેની ખાતે પાખડ નથી જ ન શકે
મલ્યની સમીપમા અસત્ય ન નથી શકે અહિંમાના સાક્ષિ
ધ્યમા હિંસા બધા ત્રાય સરળતા ન્યા પ્રકાશે કે ત્યા છળ
રૂપી અધકાર નાથ પામે છે જ્ઞાનવાન અને ધર્મવાન,
કપટીને જુએ કે તરત તેને ઓળખે અને તેનું હૃદય હયાથી
લીનું થઈ નાય જેણે આત્માને પ્રત્યક્ષ જોયો કે તે બીજાને
ઓળખ્યા વિના કેમ રહે ? કવિના સબધમા આ નિયમ
ક મેશા ખરો પડતો એમ હું નથી કહી શકતો કોઈ કોઈ
ધર્મને નામે તેમને છેતરી જતા એવા હાખલા નિયમની
અપૂર્ણતા નથી સિદ્ધ કરી શકતા, પણ સ પૂર્ણ શુદ્ધ જ્ઞાન
કેવું કુર્લે છે એ સૂચવે છે

આમ અપવાદો છતાં વ્યવહારકુશળતા અને ધર્મપરા

ધણીનો મુદર મેળ નેટલો એ કવિને વિષે જોયો એટલો
બીજામાં નથી અનુભવ્યો.

૫

‘રાયચંદભાઈના ધર્મનો વિચાર આપણે કરીએ તેના
પહેલાં ધર્મનું સ્વરૂપ જે સમજી આવેજેનું હતું તે જોઈ જવું
અત્યંત જ છે

ધર્મ એટલે અમુક મતમનાતર નહિ ધર્મ એટલે
શાસ્ત્રોને નામે જોગખાતા પુસ્તકોને વાળી જવા કે ગોખી જવા
અથવા તેમાં કહેલું બધું માનવું જ એ પણ નહિ

ધર્મ એ આત્માનો શુભ છે અને માનવજાતિને વિષે
દૃશ્ય કે અદૃશ્ય રૂપે રહેલો છે ધર્મ વડે આપણે મનુષ્યજી-
વનનું કર્તવ્ય જાણી શકીએ છીએ ધર્મ વડે આપણે બીજા
જીવો પ્રત્યેનો આપણો ખરા મનઘ જોગખી શકીએ આ
બધું જ્યાં મુખી આપણે પોતાને ન જોગખીએ ત્યાં મુખી
ન જ બની શકે એ તો દેખીતું છે તેથી ધર્મ એટલે જે વડે
આપણે પોતાને જોગખી શકીએ તે સાધન

આ સાધન આપણે જ્યાંથી મળે ત્યાંથી લઈએ પણ
તે ભારતવર્ષમાં મળે કે યુરોપથી આવે કે અરબસ્તાનથી
આ સાધનોનું સામાન્ય સ્વરૂપ બધા ધર્મશાસ્ત્રોમાં એક જ
જોમ જોરે જુદા જુદા શાસ્ત્રોના અભ્યાસ કર્યો છે તે
ઠી શકશે અસત્ય બોલવું કે આચરવું એમ કોઈ શાસ્ત્ર
નથી કહેતું હિંસા કરવી એમ પણ કોઈ શાસ્ત્ર નથી કહેતું
સર્વ શાસ્ત્રોનું દોહન કરતા શકરાચાર્યે ‘બ્રહ્મ સત્યં જગન્મિથ્યા
જ્ઞુ’ કુરાને શરીરે તેને બીજી રીતે ઇશ્વર એક છે તે તે

જ છે, તેના વિના ખીજુ કશું નથી એમ કહ્યું બાઈબલે
 કહ્યું, હું ને મારો પિતા એક જ છીએ એ વાધા એક જ
 વસ્તુનાં રૂપાતર છે પણ આ એક જ સત્યને ખીલવવામા
 અપૂર્ણ મનુષ્યોએ પોતાના જુદા જુદા દષ્ટિબિંદુ વાપરી
 આપણે સાડે મોઢવળ રચી છે તેમાથી આપણે નીકળવું
 રહ્યું છે આપણે અપૂર્ણ તે આપણાથી ઓછા અપૂર્ણની
 મદદ લઈ આગળ જઈએ છીએ અને છેવટે કેમ જાણે
 અમુક હઠ લગી જતા આગળ રસ્તો જ નથી એમ માનીએ
 છીએ હઠીમ્તમા એવું કાંઈ જ નથી અમુક હઠ પકી શાસ્ત્રો
 મદદ નથી કરતા, અનુભવ મદદ કરે છે તેથી રાયચદભાઈ એ
 ગાયું છે

જે પદ મીસર્વંત્રે દીકું યાનર્થ,
 કહી શકયા નહિ તે પદ શ્રી ભગવત જો,
 એક પરમ પદ પ્રાપ્તિનું ક્યું ધ્યાન મે,
 મળ વમર પશુ હાલ મનોગ્ધ રૂપ જો—

એટલે છેવટે તો આત્માને મોક્ષ દેનાર આત્મા જ છે

આ શુદ્ધ સત્યનું નિરૂપણ રાયચદભાઈએ ઘણી રીતે
 પોતાના લખાણોમાં કર્યું છે રાયચદભાઈએ ઘણા ધર્મપુસ્તકો
 કેનો સરસ અભ્યાસ કર્યો હતો તેમને સંસ્કૃત અને માગધી
 ભાષા સમજતા જરાયે મુશ્કેલી નહોતી આવતી વેદાત્મને
 અભ્યાસ તેમણે કરેલો, તેમજ ભાગવતનો અને ગીતાશ્રનો
 જૈન પુસ્તકો તો જેટલા તેમને હાથ આવતા તે વાંચી જતા
 તેમની તે શ્રદ્ધા ઝરવાની શક્તિ અગાધ હતી એક વખતનું
 વાચન તે તે પુસ્તકોનું રહસ્ય જાણી લેવાને સાડે તેમને પૂરતું હતું

કુરાન, ઝંઙ અવરના ઇત્યાદિનુ વાચન પણ અનુવાદો
મારફતે તેમણે કરી લીધુ હતુ

તેમનો પક્ષપાત જૈન દર્શન તરફ હતો એમ તેઓ
મને કહેતા તેમની માન્યતા હતી કે જિનાગમમા આત્મ-
જ્ઞાનની પરાકાષ્ઠા ॥ આ તેમનો અભિપ્રાય માટે આપી જવો
આવશ્યક છે તેને વિષે હું મન આપવા મને તદ્દન અનધિ-
કારી ગણુ છું

પણ રાયચંદભાઈને બીજા ધર્મ પ્રત્યે અનાદર નહોતો
વેદાત પ્રત્યે પક્ષપાત પણ હતો વેદાવીને તો કવિ વેદાવી
જ જણાય મારી સાથે ચર્ચા કરતા મને કોઈ દિવસે તેમણે
એવું તો કહ્યુ જ નહિ કે મારે મોક્ષ મેળવવા માફ
અમુક ધર્મને અવલબધો જોઈએ મારો આચાર વિચારવાનુ
જ તેમણે મને કહ્યુ પુસ્તકો કયા વાચવા એ પ્રશ્ન ઉઠતા
માફ વલ્લભ ને મારા બચપણના સંસ્કાર વિચારી તેમણે મને
ગીતાણ વાચતો તેમા ઉત્તેજન આપેતું, અને બીજા પુસ્તકોમા
પચીકરણ, મહિરત્નમાસા, યોગવામિષ્ઠનુ વૈરાગ્યપ્રકરણ,
કાવ્યદોહન પહેલો ભાગ, અને પોતાની 'મોક્ષમાળા'
વાચવાનું સૂચવ્યુ હતું

રાયચંદભાઈ ઘણી વેળા કહેતા કે જુદા જુદા ધર્મ એ
તો વાડાઓ છે તેમા મનુષ્ય પુરાઈ જાય છે જેણે મોક્ષ
મેળવવો એ જ પુરુષાર્થ માન્યો છે તેને કોઈ ધર્મનુ તિવક
પોતાને કપાળે લગાડવાની આવશ્યકતા નથી

સતર આરે ત્વમ તું મ્હે

જન્મ ત્વમ કરીને દરિને વહે

એ જેમ અખાનુ તેમ શાયચદલાઈનું મધ્ય સૂત્ર હતું
ધર્મના અધડાથી તેમને હ મેશા ક ટાળેા આવતો તેમા ભાગ્યે
જ પડતા જાધા ધર્મોનો ખૂબીઓ પૂરી જોઈ જતા ને તે તે
ધર્મની પાસે મૂલતા, દક્ષિણ આફ્રિકાના મારા મનવ્યવહારમા
પણ મે તેમની પાસેથી એ જ વસ્તુ મેળવી હતી

હું પોતે એમ માનનારો છું કે સર્વ ધર્મ તે તે
ભક્તોની દૃષ્ટિએ સંપૂર્ણ જ છે ને મર્વ ધર્મ અન્યની દૃષ્ટિએ
અપૂર્ણ છે સ્વતંત્ર રીતે વિચારતા સર્વ ધર્મ પૂર્ણપૂર્ણ ॥
અમુક હક પછી જાધા શાસ્ત્રો જાધન રૂપે લાગે તે પણ એ
તો શુષ્કાલીનની સ્થિતિ થઈ શાયચદલાઈની દૃષ્ટિએ તો
ફેણને પોતાનો ધર્મ હોડવાની આવશ્યકતા નથી, મહુ પોતાના
ધર્મમા રહી પોતાની સ્વતંત્રતા એટલે મોક્ષ મેળવી શકે છે
કેમકે મોક્ષ મેળવવો એટલે મર્વાએ શાગદેશ રહિત થવું

પ્રથમપદપ્રાસિની ભાવના

(અતર્ગત)

ગુણુશ્રેણીસ્વરૂપ

॥ ૬૦ ॥

- ૧ અપૂર્વ અવમર એવો ક્યારે આવશે ?
ક્યારે થઈશું બાહ્યાતર નિર્ઘય જો ?
સર્વ સબધનું બધન તિલ્લુ છેડીને,
વિચરું કવ મહત્પુરુષને પથ જો ? અપૂર્વ ૦
- ૨ સર્વ ભાવથી ઓઢાસીન્ય વૃત્તિ કરી,
માત્ર દેહ તે સયમહેતુ હોય જો,
અન્ય ઠાગણે અન્ય કશું કદપે નહી,
દેહે પણ કિંચિત મૂર્છા નવ જોયજો અપૂર્વ ૦
- ૩ દર્શનમોહ વ્યતીત થઈ ઉપજ્યો બોધજો,
દેહ ભિન્ન કેવળ એતન્મનું જ્ઞાન જો,
તેથી પ્રક્ષીણ આરિતમોહ વિદ્યોદ્ધિયે,
વને જોઈ શુદ્ધસ્વરૂપનું ધ્યાન જો અપૂર્વ ૦
- ૪ આત્મસ્થિરતા ત્રણ સક્ષિપ્ત યોગની,
મુખ્યપણે તો વર્તે દેહપર્વત જો,
ધોર ચરિવહ કે ઉપસર્ગજાયે કરી,
આવી શકે નહી તે સ્થિરતાનો અત જો અપૂર્વ ૦

- ૫ મજ્જના હેતુથી યોગપ્રવર્તના,
સ્વરૂપસમ જિન-આજ્ઞા આધીન જો,
તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જતી સ્થિતિમાં,
અતે થાયે નિઃસ્વરૂપમા લીન જો અપૂર્વ
- ૬ પચ વિષયમા રાગરૂપ વિરહિતતા,
પચ પ્રમાદે ન મળે મનનો ક્ષોભ જો,
દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને છાજ ભાન પ્રતિજ ધવણ,
વિચરતું ઉદયાધીન પણ વાત લોભ જો અપૂર્વ
- ૭ ક્રોધપ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધસ્વભાવતા,
માનપ્રત્યે તો લીનપણાનુ માન જો,
માયાપ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની,
લોભપ્રત્યે નહીં લોભ સમાન જો અપૂર્વ
- ૮ બહુ ઉપસર્ગકર્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહીં,
વહે અહિં તથાપિ ન મળે માન જો
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમા,
લોભ નહીં છો મળણસિદ્ધિ નિદાન જો અપૂર્વ
- ૯ નગ્નભાવ, મુંડભાવ સહ અસ્નાનતા,
જાતધોવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો,
કેશ, રોમ, નાખ
દ્રવ્યભાવ
- ૧૦ ગત્ર

- ૧૧ એકાદી વિચરતો વળી અમશાનમા,
વળી પર્વતમાં વાઘ સિદ્ધ સયોગ જો,
અટોલ આસન, ને મનમા નહીં દ્વેષભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો અપૂર્વ૦
- ૧૨ ઘોર તપશ્વર્યામા પણ મનને તાપ નહોં,
સરસ અસે નહીં મનને પ્રસન્ન ભાવ જો,
રજકણ કે રિદિ વૈમાનિક દેવની,
મર્વે માન્યા પુરૂષ જ એક સ્વભાવ જો અપૂર્વ૦
- ૧૩ એમ પરાજય કરીને ચારિત્રમોહનો,
આણુ ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્વ ભાવ જો,
મેલ્લી ક્ષપકતણી કરીને આકૃષ્ટતા,
અનન્ય ચિંતન અતિશય, શુદ્ધસ્વભાવ જો અપૂર્વ૦
- ૧૪ મોહ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ધ તરી કરી,
મિથિ ત્યાં જ્યાં ક્ષીણમોહ મુણમ્યાન જો,
અત સમયત્યા પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ ધર્મ,
પ્રગટાવું નિજ દેવજ્ઞાનનિધાન જો અપૂર્વ૦
- ૧૫ ચાર કર્મ ઘનઘાતી તે યવચ્છેદ જ્યાં,
ભવના બીજતણે આત્મતિક નાશ જો,
સર્વભાવ શાતા કષ્ટા સહ શુદ્ધતા,
કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનત પ્રકાર જો અપૂર્વ૦
- ૧૬ વેદનીયાદિ ચાર કર્મ વર્તે જહા,
વળી સીદરીવત્ આકૃતિ માત્ર જો,
તે દેહાયુષ આધીન જેની મિથિ છે,
આયુષ પૂર્ણ, મટિયે દેહિપાત્ર જો અપૂર્વ૦

- ૫ સજ્જનના દેતુથી યોગપ્રવર્તના,
સ્વરૂપક્ષમે જિનઆજ્ઞા આધીન જો,
તે પણ સજ્જ સજ્જ ઘટની જાતી સિદ્ધિમાં,
જતે યાચે નિઃસ્વરૂપમાં લીન જો અપૂર્વ૦
- ૬ પથ વિવિધમાં જગદ્દા વિશદિનના,
પથ પ્રમાદે ન મજે મનનો ગામ જો,
દ્રવ્ય મેત્ર ને શાળ જાણ પ્રતિબંધરજ,
વિચરતું ઉદયાધીન પણ વાંત લોભ જો અપૂર્વ૦
- ૭ ક્રોધપ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધસ્વનાવના,
માનપ્રત્યે તો લીનપણાનું માન જો,
માયાપ્રત્યે માયા માણી જાવની,
લોભપ્રત્યે નદી લોભ સમાન જો અપૂર્વ૦
- ૮ ભટ્ટ ઉપસર્જકતા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નદી,
વડે અહિં તથાપિ ન મજે માન જો
કેદ જાય પણ માયા ધાય ન રોમમાં,
લોભ નદી છે પ્રમગ્નસિદ્ધિ નિવાન જો અપૂર્વ૦
- ૯ નમ્રભાવ, મુંદન વ મુદ્ધ અસ્થાનતા,
આદતધોવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો,
કેશ, રોમ, નખ કે અંગે ગ્રામાર નદી,
દ્રવ્યભાવ ગયમમથનિમ્નય સિદ્ધ જો અપૂર્વ૦
- ૧૦ શત્રુ મિત્રપ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,
માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો,
જીવિત, કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
જાવ મોલે પણ શુદ્ધ વર્તે સમભાવ જો અપૂર્વ૦

મોક્ષમાળા (બાલાવર્ગ) અનુક્રમણિકા

શિક્ષાપાઠ	વિષય	પૃષ્ઠ	શિક્ષાપાઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
નિવેદન		૫૫	૨૫ પરિમલને સંકોચવો		૯૮
ઉપોદ્ધાત		૫૬	૨૬ તત્ત્વ સમજવું		૧૦૦
ધર્મ (કાવ્ય)		૬૨	૨૭ ચત્વા		૧૦૨
૧ વાચનારને સલામજી		૬૩	૨૮ રાત્રી ભોજન		૧૦૩
૨ સર્વમાન્યવર્મ (કા. ૫)		૬૪	૨૯ સર્વ જીવની રક્ષા, ભા. ૧		૧૦૪
૩ કર્મના અમરતા?		૬૫	૩૦ , ૨		૧૦૫
૪ માનવદેહ		૬૬	૩૧ પ્રત્યાખ્યાન		૧૦૭
૫ અનાથી મુનિ ભાગ ૧		૬૭	૩૨ વિનયવરે તત્ત્વની સિદ્ધિ		૧૦૮
૬ " , ૨		૬૮	૩૩ મુદ્રાન શેઠ		૧૧૦
૭ " , ૩		૭૧	૩૪ ભક્ષ્યચરિત્રે મુખાલિન (કા.)		૧૧૨
૮ સારિવત્સવ		૭૨	૩૫ નવગ્રામ ૧		૧૧૨
૯ સાધર્મ્યતત્ત્વ		૭૩	૩૬ અનુપૂર્વિ		૧૧૪
૧૦ સદ્ગુણતત્ત્વ ભાગ ૧		૭૫	૩૭ સામાયિક વિચાર, ભા. ૧		૧૧૬
૧૧ " " ૨		૭૬	૩૮ " , ૨		૧૧૮
૧૨ વ્રતમ ચૂકરેય		૭૭	૩૯ " ૩		૧૨૦
૧૩ જિનેશ્વરી ભક્તિ ભા. ૧		૭૮	૪૦ પ્રતિક્રમણ વિચાર		૧૨૧
૧૪ " ૨		૮૦	૪૧ શીખારીને ખેડ ભાગ ૧		૧૨૩
૧૫ ભક્તિનો ઉપદેશ (કાવ્ય)		૮૨	૪૨ " " ૨		૧૨૪
૧૬ ખરી મદદગાર		૮૩	૪૩ અનુપમ ક્રમા		૧૨૫
૧૭ બાલુજન		૮૪	૪૪ રાત્ર		૧૨૭
૧૮ ચાર મતિ		૮૬	૪૫ સામાન્ય મનોરથ (કાવ્ય)		૧૨૮
૧૯ સંસારને ચાર ઉપમા, ભા. ૧		૮૮	૪૬ કપિલમુનિ, ભાગ ૧		૧૨૮
૨૦ , , ૨		૮૯	૪૭ , , ૨		૧૩૦
૨૧ બાર ભાવના		૯૧	૪૮ , ૩		૧૩૧
૨૨ કામરેવ યાવક		૯૨	૪૯ નૃપ્તાની વિવિધતા [કાવ્ય]		૧૩૩
૨૩ મુનિ		૯૪	૫૦ પ્રમાદ		૧૩૫
		૯૬	૫૧ વિવેક એટલે શું ?		૧૩૬

- ૧૭, મન, વચન, કાયાને કર્મની વર્ગણા,
છૂટે જહા મક્કા પુણ્ય સજા નો,
એવું અયોગિ ગુણધાનક ત્યાં વર્તતું,
મહાભાગ્ય મુખદાયક પૂર્ણ અજાન નો અપૂર્વ૦
- ૧૮ એક પરમાણુમાત્રની મળે ન સ્પર્શના,
મૂર્તિ કેવલકરિત અટોલસ્વરૂપ નો,
શુદ્ધ નિરજન ચૈતન્યમૂર્તિ અનન્યમય,
અશુરોદ્ધત, અમૂર્ત સહજપદ્મ નો અપૂર્વ૦
- ૧૯ પૂર્વ પ્રયોગાદિ કારણના યોગથી,
ઊર્ધ્વગમન મિદ્ધાવય પ્રાપ્ત સુસ્થિત નો,
સાદિ અનંત અનંત મમાધિ-સુખમા
અનંતદર્શન, જ્ઞાન અનંત સહિત નો અપૂર્વ૦
- ૨૦ જે પદ શ્રી મર્વત્રે હીકુ જ્ઞાનમા,
કહી શક્યા નહીં પણ તે શ્રીજગવાન નો,
તેહ સ્વરૂપને અન્ય વાણી તે શું કહે ?
અનુભવગોચરમાત્ર રહુ તે જ્ઞાન નો અપૂર્વ૦
- ૨૧ એક પરમપદપ્રાપ્તિનું ઠયું ધ્યાન મે,
ગતવગત ને હાલ મનોરથરૂપ નો,
તોપણ નિશ્ચય રાજચક્ર મનને રહ્યો
પ્રભુ આસપાસે યાશું તે જ સ્વરૂપ નો અપૂર્વ૦

મોક્ષમાળા (બાલાવબોધ) અનુક્રમણિકા

શિક્ષાપાઠ	વિષય	પૃષ્ઠ	શિક્ષાપાઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
	નિવેદન	૫૫	૨૫	પરિચ્છેદને સંકોચનો	૯૮
	ઉપોદ્ધાવ	૫૭	૨૬	તત્ત્વ સમજવું	૧૦૦
	ધર્મ (કાવ્ય)	૬૨	૨૭	ચતુર્થા	૧૦૨
૧	વાચનારને કાલામણ્ય	૬૩	૨૮	સાત્રી સોજન	૧૦૩
૨	સર્વમાન્યધર્મ (કાવ્ય)	૬૪	૨૯	સર્વ જીવની રક્ષા, ભા ૧	૧૦૪
૩	કર્મના અમરતા	૬૫	૩૦	, ૨	૧૦૫
૪	માનવરોહ	૬૬	૩૧	ત્રેતાધ્યાન	૧૦૭
૫	અનાથી મુનિ ભાગ ૧	૬૭	૩૨	વિનયવટે તત્ત્વની સિદ્ધિ છે	૧૦૮
૬	, ૨	૬૮	૩૩	સુદર્શન ચોક	૧૧૦
૭	, ૩	૬૯	૩૪	અભયય ત્રિપેસુઆવિત (મ)	૧૧૨
૮	સાદેષતત્ત્વ	૭૨	૩૫	નવકારમ ૧	૧૧૨
૯	સત્યધર્મતત્ત્વ	૭૩	૩૬	અનુપૂર્વિ	૧૧૪
૧૦	સદ્ગુણતત્ત્વ ભાગ ૧	૭૫	૩૭	સામાયિક વિચાર, ભા ૧	૧૧૬
૧૧	, ૨	૭૬	૩૮	" " ૨	૧૧૮
૧૨	જનમ ચુદ્ધરમ	૭૭	૩૯	" " ૩	૧૨૦
૧૩	જિનેશ્વરની કામ્તિ ભા ૧	૭૮	૪૦	પ્રતિક્રમણ વિચાર	૧૨૧
૧૪	૨	૮૦	૪૧	બીજારીનો ખેડ, ભાગ ૧	૧૨૩
૧૫	કામ્તિનો ઉપદેશ (કાવ્ય)	૮૨	૪૨	, ૨	૧૨૪
૧૬	ખરી મરુતા	૮૩	૪૩	અનુપમ કામા	૧૨૫
૧૭	બાહુમળ	૮૪	૪૪	રામ	૧૨૭
૧૮	ચાર મતિ	૮૬	૪૫	સામાન્ય મનોરથ (કાવ્ય)	૧૨૮
૧૯	સસારને ચાર ઉપમા, ભા ૧	૮૮	૪૬	કપિવ્રમુનિ ભાગ ૧	૧૨૮
૨૦	, ૨	૮૯	૪૭	" ૨	૧૩૦
૨૧	બાર બાવના	૯૧	૪૮	, ૩	૧૩૧
૨૨	કામદેવ શ્રાવક	૯૨	૪	તૃષ્ણાની વિચિત્રતા [કાવ્ય]	૧૩૩
૨૩	સત્યતા	૯૪	૫૦	પ્રમાદ	૧૩૫
૨૪	સત્સત્ત્વ	૯૬	૫૧	વિવેક બેહલો મુ ૧	૧૩૬

શિક્ષાપાઠ	વિષય	પૃષ્ઠ	શિક્ષાપાઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
૫૨	જ્ઞાનીઓએ વૈજ્ઞાન્ય સામ્રાટને બોલેલાં	૧૭	૭૩	ચોક્કસના મુખ્ય	૧૭૧
૫૩	મહાવીરસાસન	૧૭૨	૭૪	ધર્મધ્યાન બાબત	૧૭૩
૫૪	આશુચિ મેને કહેલી	૧૪૧	૭૫	, ,	૨ ૧૭૫
૫૫	સામાન્ય નિત્ય જિવન	૧૪૩	૭૬	, ,	૩ ૧૭૬
૫૬	સમાપના	૧૪૪	૭૭	નાનસંબંધીએબોલેલાં	૧૭૮
૫૭	વૈજ્ઞાન્ય બે મમનુસ્વરૂપ	૧૪૫	૭૮	, ,	૨ ૧૭૯
૫૮	ધર્મના મતભેદ બાબત	૧૪૬	૭૯	, ,	૩ ૧૮૦
૫૯	, ,	૨ ૧૪૮	૮૦	, ,	૪ ૧૮૧
૬૦	, ,	૩ ૧૫૦	૮૧	પચમકાળ	૧૮૨
૬૧	મુખ્ય વિશે વિચાર બાબત	૧૫૨	૮૨	ચીલ્લ તત્વાવલોકન	૧૮૪ થી
૬૨	, ,	૨ ૧૫૪	બાબત	૧ થી ૧૭	૨૦૨
૬૩	, ,	૩ ૧૫૫	૮૩	સમાજની અવસ્થા	૨૦૩
૬૪	, ,	૪ ૧૫૭	૮૪	મનોનિમગ્નતા વિષય	૨૦૪
૬૫	, ,	૧ ૧૧૮	૧૦૧	સ્મૃતિમાં રાખવા યોગ્ય મહાવાક્યા	૨૦૫
૬૬	, ,	૧ ૧૧૦	૧૦૨	વિવિધ નીતિ બાબત	૨૦૬
૬૭	અમૂલ્યતત્ત્વ વિચાર (કા)	૧૧૨	૧૦૩	, ,	૨ ૨૦૭
૬૮	નિત્યે નિત્ય	૧૧૩	૧૦૪	, ,	૩ ૨૦૮
૬૯	અસંવર્ધની નવવાદ	૧૧૪	૧૦૫	, ,	૪ ૨૧૦
૭૦	સનતકુમાર, બાબત	૧૧૬	૧૦૬	, ,	૫ ૨૧૧
૭૧	, ,	૧૧૮	૧૦૭	નિનેશ્વરની વાણી (કા)	૨૧૨
૭૨	બવિષ્ણુ યોગ	૧૧૯	૧૦૮	પૂજામાં સમાવેશ (કા)	૨૧૩
				પ્રજ્ઞાવલોકનની સહાયતા	૨૧૪

પૃષ્ઠ

શ્રી આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર
પ્રાર્થના

૨૧૫
૨૨૮

પૃષ્ઠ

કાળ કાર્તિકે નદી મુકે

૨૩૧

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

પ્રણીત

ભાવનાબોધ

ભાવનાબોધ*

દ્વાદશાનુમેક્ષાસ્વરૂપદર્શન

ખરું સુખ શામા છે ?

ગૂંમે તેવા તુચ્છ વિષયમા પ્રવેશ છતાં ઉત્તમજન આત્માઓને
સ્વતંત્ર વેગવૈભવમાં જ પડાવું એ છે જાણ દૃષ્ટિથી ત્યાં સુધી ઉત્તમજન
આત્માઓ સસારના માયિક પ્રપચમાં દર્શન દે છે ત્યાંસુધી
તે કથનની સિદ્ધતા કેવલિત દુર્બલ ને તોપણ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવ
લોકન કરતાં એ કથનનું પ્રમાણ કેવળ સુનળ છે, એ નિઃસંશય છે

સામાન્યતર દર્શાવવા માટે દ્વાદશાનુમેક્ષાસ્વરૂપદર્શક 'ભાવનાબોધ'
નામના પુસ્તકની ચોજના શ્રીમદે ૧૧ વર્ષની વય કરેલી ને તે સમયની
વૈરાગ્યધારા અને આત્મભગવદિનો કંઈક આસાસ આપે છે—સુચોધક મ ર
અમે આ 'ભાવનાબોધ' નો વિષય ધ્રુવમાવૃત્તિ પ્રમાણે મુદ્રિત કરા-
વીશું આવૃત્તિ થોડી-જાળબોધ લિપિની આવૃત્તિ બીજી—ને સાર્થ મન-
સુખદાય કીરતચક્ર મટેલાએ સુચોધિત કરી છે તેમા તેમણે કેટલેક ટોચે
ભાષા સૌચીમા ફેરફાર કર્યો છે, જે કે તેમ કરવા મૂળઆચાર્ય કાયમ રાખ્યા
■ આ ફેરફાર શ્રીમદની ૧૧ વર્ષની વયના સુચોપદ્યમ અને ભાષા
સુચવવા અથે અમે આ આવૃત્તિમા આપ્યો નથી

'મોક્ષમાળા' ની બીજી આવૃત્તિ ને શ્રીમદના અસ્વાસ્થ્ય સમયે
જગતી હતી તે તેમની (શ્રીમદની) દહિ વગે તે વખતે નીકળી ગયેલ,
અને તેમા ને સુધારે વધારે તેમણે કાવેલ તે અમે નીચે દિપ્તપ્રમા
દ્વિં આં પાઠાં (દ્વિતીય આવૃત્તિ માડા ૩૨) વરીકે આપીશું—
સુચોધક હે રા.

એક નાનામાં નાના જગૃથી કરીને એ મહેન્ગત હાથી સુધીનાં સવળા પ્રાણીઓ, માનવીઓ અને દેવ દાનવીઓ એ સવળાની સ્વાભાવિક ઈચ્છા સુખ અને આનંદ પ્રાપ્ત કરવામાં છે, એથી કરીને તેઓ તેના ઉદ્યોગમાં ગુચ્છાયા રહે છે, પરંતુ વિવેકશુદ્ધિના ઉદય વિના તેમાં તેઓ વિશ્વમ પામે છે તેઓ સસારમાં નાનાપ્રમ ના સુખનો આરોપ કરે છે અતિ અવનોકનથી એમ સિદ્ધ છે કે તે આરોપ વૃથા છે એ આરોપને અનારોપ કરવાવાળા વિરત માનવીઓ વિવેકના પ્રકાશવડે અદ્ભુત પશુ અન્ય વિષય પ્રાપ્ત કરવા કહેતાં આ પા છે જે સુખ ભવવાળાં છે તે સુખ તે સુખ નથી પણ દુઃખ છે જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવામાં મદા તાપ છે જે વસ્તુ ભોગવવામાં એથી પણ વિશેષ તાપ ગ્રહા છે તેમજ પરિણામે મદાનાપ, અનતરીક, અનતભય કે તે વસ્તુનું સુખ તે માત્ર નામનું સુખ છે વા નથી જ આમ હોવાથી તેની અનુરક્તતા વિવેકીઓ કરતા નથી સસારના પ્રત્યેક સુખવડે વિગણિત રાજેશ્વર છતાં પણ સત્યતત્ત્વજ્ઞાનની પ્રસાદી પ્રાપ્ત થવાથી તેનો ત્યાગ કરીને યોગમાં પરમાનંદ માની સત્ય મન ટીંગતાથી અથવા પામર આત્માઓને ભર્તૃહરિ ઉપદેશ છે કે —

મોનો રોગમય કુલે ચ્યુતિમય રિત્તે નૃપાલાદ્ય,
માને દૈવમય વલે રિપુમય રુપ તરુણ્યા મય
શાલે ઘાદમય ગુણે યલ્ભમય કામે છતાતાદ્ય,
સર્વે વસ્તુ મયાયિત મુચિ નૃણા યૈરાગ્યમેવાભયમ્

હાનાર્થ — ભોગમાં રાગનો ભય છે કુળને પડવાનો ભય છે લક્ષ્મીમાં રાગનો ભય છે માનમાં દીનતાનો ભય છે બળમાં શત્રુનો ભય ■ રૂપથી ઓને ભય છે, શાસ્ત્રમાં વાદનો ભય છે, ગુણમાં ખગનો ભય છે અને કાયાપર કાગનો ભય છે એમ સર્વ વસ્તુ ભવવાળી છે, માત્ર એક વૈગમ્ય જ અભય છે । । ।

મહાપોગી ભર્તૃહરિનું આ કથન સૃષ્ટિમાન્ય એટલે સવળા

ઉત્તમવળ આત્માઓ સૌંવ માન્ય રાખે તેવું છે એમાં આખા તત્ત્વ
જ્ઞાનનું દોહન કરવા એમણે સકળ તત્ત્વવેદાઓનાં સિદ્ધાંતરહસ્યરૂપ
અને સ્વાનુભવી-સસારગોષ્ઠનું તાદસ્ય મિત્ર આપ્યું છે એણે જે જે
વસ્તુઓપર બળની છાયા પ્રદર્શ કરી તે તે વસ્તુ સસારમાં મુખ્ય
મુખ્યરૂપે મનાઈ ॥ સસારનું સર્વોત્તમ સાદિત્ય જે ભોમ તે તે
રોમનું ધામ હ્યું, મનુષ્ય ઉચ્ચ કુળથી મુખ માને તેવું છે ત્યાં
મહાનીતો બધા દેખાડ્યો સસારચક્રમાં બંધારેલો કાઠ અસાવવાને
દરરૂપ લક્ષ્મી તે રાજા ઈત્યાદિના બધથી બરેલી છે, કાઈપણ
કૃત્ય કરી મહાપ્રતિષ્ઠા માન પામવું કે માનવું એવી સસારગના પામ
છવેલી અભિલાષા છે તો ત્યાં મહા દીનતા ને કળાત્પતનો બધ
છે બળ-પગલમથી પણ એવા જ પ્રકારની ઉત્કૃષ્ટતા પામવી એમ
અહાવું રહ્યું ॥ તો ત્યાં મનુષ્યો બધ રહ્યો છે, રૂપ-ક્રાંતિએ ભોગીને
એદિનીરૂપ છે તો ત્યાં તેને ધારણ કરનારી સ્ત્રીયો નિગતર બધ
વાળી જ છે, અનેક પ્રકારે મુથી કાઢેલી સાસ્રાળ તેમાં વિવાદનો
બધ રહ્યો છે કાઈ પણ સાસારિક મુખનો મુણ પ્રાપ્ત કરવાથી જે
જ્ઞાનદ ભેખાય છે, તે બળ મનુષ્યની નિદાને લીધે બધાન્વિત છે
જેમાં અનંત પ્રિયતા રહી છે એવી કાયા તે એક સમયે કાગરૂપ
સિદ્ધના મુખમાં પડવાના બધથી બરી છે આમ સસારગના મનોદગ
પણ અપણ સાદિત્યો બધથી બધાં છે વિવેકથી વિચારતાં જ્યાં
બધ છે ત્યાં કેવળ શોક જ છે જ્યાં શોક હોય ત્યાં મુખનો અભાવ
છે અને જ્યાં મુખનો અભાવ રહ્યો છે ત્યાં તિરસ્કાર કવો
યથોચિત ॥

યોગીદ્ર બતૃંદગિ એક જ એમ કહી ગયો છે તેમ નથી
કાળાનુસાર સૃષ્ટિનાં નિર્માણસમયથી બતૃંદગિથી ઉત્તમ બતૃંદગિ
સમાન અને બતૃંદગિથી કનિઠ એવા અસખ્ય તત્ત્વજ્ઞાનીઓ યદિ બધા
છે એવો કાઈ કાળ કે આવીદેશ નથી કે જેમાં કેવળ તત્ત્વજ્ઞાનીઓનું
ઉપજવું થતું નથી એ તત્ત્વવેદાઓએ સસારમુખની દરેક સામ-

મીને શોકરૂપ ગણાવી છે તો એમના અગ્રાધ વિવેકનુ પરિણામ છે, વ્યાસ, વાલ્મીકિ, સકર મૌતમ પાતંજલિ કાપલ અને યુવરાજ શુદ્ધો ને પોતાના પ્રવચનમાં માર્મિક રીતે અને સામાન્ય રીતે જ પદેશ્યુ છે તેનું રહસ્ય નીચેનાં સંદેશમાં કંઈક આવી જાય છે

‘ અહો લોકો ! સંસારરૂપી સમુદ્ર અનંત અને અપાર છે એને પાર પામવા પુરુષાયનો ઉપયોગ કરો ! ઉપયોગ કરો ! ! ’

એમ ઉપદેશવામા એમનો હેતુ પ્રત્યેક પ્રાણીઓને શોકથી મુક્ત કરવાનો હતો એ સમગ્રી યાત્રીઓ ગતી પરમ માન્ય રાખવાયોગ્ય સર્વશ્રમ મહાવી ના વચન સર્વ રચને એ જ છે કે, સસાર એકાંત અને અનંત શોકરૂપ તેમજ દુઃખપ્રેમ ■ અહો ભય ભોલો ! એમાં મધુરી મોહિની ન જાણીતાં એથી નિવૃત્ત થાઓ ! નિવૃત્ત થાઓ ! !

મહાવીરો એક સમય માત્ર પણ સજાગો ઉપદેશ નથી એનાં સમગ્રી પ્રવચનોમાં એણે એ જ પ્રદર્શિત કર્યું કે તેમ તેવું સ્વાયં જુધી સિદ્ધ પણ કરી આપ્યું છે કમનર્વાક્ય કાયા, યગોષા જેવી ગાણી અદ્ભુત સામ્રાજ્યલક્ષ્મી અને મહા યનાપી સ્વજન્ય પ્રતિવાદનો સમૂહ છતાં તેની મોહિનીને ઉતારી કઈ યાનકર્મનયોગ પરાયણ થઈ એણે જે અદ્ભુતતા દર્શાવી છે તે અનુપમ છે એકું એ જ રહસ્ય પ્રકાશ કરતાં પવિત્ર ઉત્તરાખ્યનસૂત્રમાં આક્રમક અધ્યયનની પદેલી માયામાં કપિલ કેવળીની સમીપે તત્વાભિલાષીનાં મુખમંડળથી મહાવીર કહેવાયે છે કે —

અધુવે અસાસયમિ સસારમિ દુઃખપરણમ

કિં મામિ હોજ્જ તં કમમય જેનાદ દુઃખમં ન મરહેજા

અધુવ અને અસાધ્યત સસારમાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ છે કે એવી શુ કરણી કરું કે જે કરણીથી કરી દુર્ગતિ પ્રતિ ન જાઉં ? એ માયામાં એ જાવથી પ્રથમ યોગી કાપલમુનિ પછી આમળ ઉપદેશ ચલાવે છે —

‘અધુવે અસાસમિ’—આ મહદ્ તત્ત્વજ્ઞાનપ્રાસાદીમૂળ વચ્ચે પ્રવૃત્તિમુખ્ત યોગીશ્વરના સતત વૈરાગ્યવેશનાં જ અતિ શુદ્ધિશાળીને સસાર પણ ઉત્તમરૂપે માન્ય રાખે છે છતાં, તે શુદ્ધિશાળીએ તેનો ત્યાગ કરે છે, એ તત્ત્વજ્ઞાનનો સ્તુતિપાત્ર ચમત્કાર છે એ અતિ મેધાવિશેષ અતિ પુરુષાર્થની સ્ફુરણા કરી મહાયોગ સાધી આત્માના તિમિરપટને દાગે છે સસારને શોભાદિધ દહેવામાં તત્ત્વજ્ઞાનીઓની શ્રમણા નથી, પરંતુ એ સધળા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કદા તત્ત્વજ્ઞાનચક્રની સોળે કળાઓથી પૂર્ણ હોતા નથી આ જ કારણથી સર્વજ્ઞ મહાવીરના વચન તત્ત્વજ્ઞાનને માટે જે પ્રમાણ આપે છે તે મહદ્દુષ્ટ, સર્વમાન્ય અને કેવળ મગ્નમય છે મહાવીરની દુન્ય નયભરેલ જેવા જે જે સર્વજ્ઞ તીર્થ કરી ચલા છે તેમણે નિરૂપદતાથી ઉપદેશ આપીને જન્મલકિત્તોની પદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે

સસારમાં એકાંત અને જે જન ત ભગપુર તાપ છે તે તાપ તથા પ્રકારના છે વ્યાધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ એથી મુક્ત થવા માટે પ્રત્યેક તત્ત્વજ્ઞાનીએ કહેતા આવ્યા છે સસારત્યાગ, શમ, દમ દયા, દાતિ ક્ષમા, ધૃતિ અપ્રજ્ઞત્વ, ગુરુજનને વિનય, વિવેક નિરૂપદતા, બ્રહ્મચર્ય, સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન એનું સેવન કરવું, ક્રોધ, લોભ, માન, માયા અનુરાગ અણુરાગ, વિષય, દિસા, શોક, અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ એ સધળાનો ત્યાગ કરવો આમ સર્વ દર્શનોનો સામાન્ય રીતે સાર છે નીચેના જે ચરણમાં એ સાર ગમાવેલ પામી નય છે

‘ પ્રજુ બળે નીતિ સબે, પરદે પરપ્રમાર ’

ખરે! એ ઉપદેશ સ્તુતિપાત્ર છે એ ઉપદેશ અપવામાં કાઈ એ કાઈ પ્રકારની અને કાઈએ કાઈ પ્રકારની વિચલ્યતા દર્શાવી છે એ સધળા ઉદ્ધૈ તે સમગ્રદય દય ચાલ તેવું છે પરંતુ સદૃશ ઉપદેશક તરીકે શ્રમણ બનવત તે સિદ્ધાર્થ સમ્મનો પુત્ર પ્રથમ પદ્ધતિનો ધણી થઈ પડે છે નિશ્ચિતે માટે જે જે વિષયો પૂર્વે

જાણ્યા તે તે વિષયોનું ખરું સ્વરૂપ સમજીને સર્વાં શી મગમયરૂપે
બોધવામાં એ રાજપુત્ર વળી ગયો છે એ માટે એને અનંત ધન્યવાદો
હાજર છે !

એ સધળા વિષયોનું અનુકરણ કરવાનું શુ પ્રયોજન વા શુ
પરિણામ ? એનો નિવેડો હવે લઈએ સધળા ઉપદેશો એમ કહેતા
આખ્યા છે કે એનું પરિણામ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવી, અને પ્રયોજન
દુ ખની નિવૃત્તિ એ જ માટે સર્વ દર્શનમાં સામાન્યરૂપે મુક્તિને
અનુપમ વસ્તુ ખી ? સૂત્રકૃતામ્ ' દ્વિતીયાંશના પ્રથમ શ્લોકમાં
હજી અભ્યવનની ચોવીસમી આયાના ત્રીજા ચરણમાં કહ્યું છે કે —

‘ નિવરાણસેદ્ધા જહ સત્ત્વધર્મમા ’

બધાય ધર્મમાં મુક્તિને શ્રદ્ધા કરી છે

સારાંશ મુક્તિ એટલે સસાગના શોકથી મુક્ત થવું તે પરિણામમાં
જ્ઞાનદર્શનાદિક અનુપમ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવી જેમાં પરમસુખ અને
પરમાનંદો અખડ નિવાસ છે, જન્મ મરણની વિદ્યનાનો અભાવ
છે શોકનો ને દુખનો ક્ષય છે એવા એ વિદ્યાની વિષયનું વિવેચન
અન્ય પ્રસંગે કરીશું

આ પણ વિના વિવાદે માન્ય ગમવું લોઈએ કે, તે અનંત
શોક અને અનંત દુખની નિવૃત્તિ એના એ જ સાંસારિક વિષયથી
નથી રૂધિરથી રૂધિરનો કાષ જતો નથી પણ જળથી તેનો અભાવ
છે તેમ શુભારથી વા શુભારમિશ્રિતધર્મથી સસારની નિવૃત્તિ નથી
એ જ માટે વૈશમ્યજનનું આવરૂપકર્ણ નિ સસાર કરે છે અને એ જ
માટે વીતરામની વચનમાં અનુરક્ત થવું ઉચિત છે નિદાન એથી
વિષયરૂપ વિષનો જન્મ નથી પશુએ એ જ મુક્તિનું દારણ છે
એવીતરામ સર્વજ્ઞના વચનને વિચેક્ષુદ્ધિથી શ્રવણ, મનન ને
નિર્દિર્ઘાસન કરી હે માનવી ! આત્માને ઉજ્જવણ કર.

પ્રથમ દર્શન

વૈરાગ્ય બોધિની કેલોક ભાવનાઓ એમા ઉપદેશીય વૈરાગ્યની અને આત્મદિનેષી વિષયોની સુદૃઢતા થવા માટે આર ભાવનાઓ તત્ત્વચાનીઓ કહે છે

૧ અનિત્યભાવના — શરીર વૈભવ, લક્ષ્મી કુટુંબ પરિવારશિક્ષિ સર્વ વિનાશી છે જીવનો મૂળધર્મ અવિનાશી છે, એમ ચિંતવવું તે પહેલી અનિત્યભાવના

૨ અશરણ્યભાવના — સસારમાં મરણ સમયે જીવને શરણ ગાખનાર કોઈ નથી માત્ર એક શુભ ધર્મનું જ શરણ સત્ય છે એમ ચિંતવવું તે બીજી અશરણ્યભાવના

૩ સસારભાવના — આ આત્માએ સસારમુદમાં પવટન કરતા કરતા સર્વ જાવ ક્રીધા કે એ સસારી જીવથી હું ક્યારે છીંદા? એ સસાર મારો નથી, હું મોક્ષમયી છું એમ જે ચિંતવવું તે ત્રીજી સસારભાવના

૪ એકત્વભાવના — આ મારો આત્મા એકલો છે, તે એકલો આગ્યો છે એકલો જરી પોતાના કરેલા કર્મ એકલો ભોગવશે આત્મજીવથી એમ ચિંતવવું તે ચોથી એકત્વભાવના

૫ અન્યત્વભાવના — આ સસારમાં કોઈ માર્ગનું નથી એમ ચિંતવવું તે પાંચમી અન્યત્વભાવના

૬ અશુચિભાવના — આ શરીર અપવિત્ર છે, મળમૂતની ખાણ છે, રોગ જરાનું નિવાસ ધામ કે એ શરીરથી હું નારો નહીં, એમ ચિંતવવું તે છઠી અશુચિભાવના

૭ આત્મવશભાવના — રાગ દ્વેષ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ ઈલાદિક સર્વ આત્મવ છે, એમ ચિંતવવું તે સાતમી આત્મવશભાવના,

૮ સવરણાવના—જ્ઞાન, ધ્યાનમાં પ્રવર્તમાન થઈને જીવનમાં કંઈ બાંધે નહીં તે આકાશી સવરણાવના

૯ નિર્જરાભાવના—જ્ઞાનસંદિત ક્રિયા કરી તે નિર્જરાત્વ ઠાગણ કે એમ ચિતવવું તે નવમી નિર્જરાભાવના

૧૦ સોકરસ્વરૂપભાવના—ચૌદરાજનોકનુ ચ્વન્પ વિચારવું તે દશમી સોકરસ્વરૂપભાવના

૧૧ બોધકુર્લભભાવના—સ સાગમાં ભગવાત્માને સમ્યક્ જ્ઞાનની પ્રસાદી પ્રાપ્ત થઈ કુર્લભ જે વા સમ્યક્ જ્ઞાન પામે તો આદિનસર્વવિગતપાંગણામરૂપ થઈ પામવો કુર્લભ છે એમ ચિતવવું તે અગીયારમી બોધકુર્લભભાવના

૧૨ ધર્મકુર્લભભાવના—ધર્મના ઉપદેશક તથા શુદ્ધચાહના બોધક એવા મુકે અને એવું કવચ મળવું કુર્લભ કે એમ ચિતવવું તે બારમી ધર્મકુર્લભભાવના

એમ મુક્તિ સાધ્ય કરવા માટે જે વૈરાગ્યની આવશ્યકતા છે તે વગર અને દ્રઢ કરનારી જ્ઞાન ભાવનાઓમાંથી કેટલીક ભાવનાઓ આ નિર્જરાત્વ વર્ણવીશું કેટલીક ભાવનાઓ કેટલાક વિષયમાં વહેંચી નાખી છે કેટલીક ભાવનાઓ માટે આ ૧ પ્રસંગની અમત્ય છે એથી તે વિસ્તારી નથી

પ્રથમ ચિત્ર

અનિત્યભાવના

ઉપનિષદ

વિદ્યુત લક્ષ્મી પ્રભુતા પતંગે આયુષ્ય તે તો જળના તરંગ,
શુરદરી ભાષ અમંગ ૨૭ શુ સચિયે ત્યાં દાહુનો પ્રસંગ !

નિરોધાર્થ—લક્ષ્મી વીજળી જેવી છે વીજળીનો કંપારો

જેમ થઈને ઓસવાઈ જાય છે, તેમ લક્ષ્મી આવીને ચાલી જાય છે. અધિકાર પતનના ગમ જેવો કે પતનનો ગમ જેમ ચાર દિવસની ચટકી છે તેમ અધિકાર માત્ર થોડો કાળ રહી હાયમાયી જતો રહે છે. આયુષ્ય પાણીનાં મોળ જેવું છે. પાણીનો હિસોજો આ યો કે ગયો તેમ જન્મ પામ્યા અને એક દેહમાં ગયા કે ન રહ્યા ત્યાં ખીળ દેહમાં પડવું પડે કે કામભોગ આગ્રહમાં ઉત્પન્ન થતા ઈદના ધનુષ્ય જેવા કે જેમ ઈ ધનુષ્ય વર્ષાકાળમાં થઈને હણવારમાં લય થઈ જાય છે તેમ ચૌવનમાં કામના વિહાર ફળામૂળ થઈ જરાવધમાં જતા રહે છે. દુકમાં હે છવ! એ સધળા વસ્તુઓનો સળધ હણમર છે એમાં પ્રેમનધનની સાંધે બધાઈને શુ ગમવું તાત્પર્ય એ સધળા ચપળ અને વિનાશી છે, તું અખડ અને અવિનાશી છે, માટે તારા જેવી નિલ વસ્તુને પ્રાપ્ત કર!

દૃષ્ટાન્ત — એ અનિત્ય અને સ્વમયત્ સુખવત્ એક દૃષ્ટાન્ત કહીએ છીએ. પામર બીખારી જગતમાં બટકતો હતો ત્યાં તેને ભૂખ લાગી, એટલે તે નિમારો લયડીમાં ખાતો ખાતો એક નમરમાં એક સામાન્ય મનુષ્યને ઘેર પહોંચ્યો ત્યાં જઈને તેણે અનેક પ્રકારની આછછ કરી તેના કાલાવાસાઓ કરજી પામીને તે ગૃહસ્થની સ્ત્રીએ તેને ધરમાંથી જમતા વર્ષેલું મિષ્ટાન્ન ભોજન આણી આપ્યું ભોજન મળવાથી બીખારી બદ્ધ આનંદ પામતો પામતો નમરની બહાર આવ્યો આવીને એક ઝાક તળે બેઠો ત્યાં જગ સ્વચ્છ કરીને એક બાલુએ પોતાનો અતિ જૂનો થયેલો [એવો] પોતાનો જળનો લોડો મૂક્યો, એક બાલુએ પોતાની ફાટીપુત્રી મલિન ગોદડી મૂકી, અને એક બાલુએ પોતે તે ભોજન લઈને બેઠો રાત્ર રાત્ર થતા એણે તે ભોજન ખાઈને પુરુ ક્યું એાસિક પછી એક પથ્થર મૂકીને તે સુતો ભોજનની મદધી જરાવારમાં તેની આંખો મિચાઈ થઈ નિદ્રાવશ થયો એટલે તેને એક સ્વપ્ન આબ્ધુ પોતે જાણે મહત્ રાજરીદિને પામ્યો છે, સદ

વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કર્યા છે, દેશ આખામાં પોતાના વિજયનો કોકો વાગી ગયો છે સમીપમાં તેની આઠા અવનમન કરવા અનુચરો ઉભા થઈ રહ્યા છે આલુચાલુ છડીદારો ખમા ! ખમા ! પોકારે છે એક રમણીય મહેનમા સુદર પદબપગ તેજે શયન કર્યું છે, દેવાગના જેવી સ્ત્રીઓ તેના પગ ચાપે છે પખાથી એક બાલુએથી પખાતો મદમદ પવન ઢોળાય છે એવા સ્વપ્નમાં તેનો આત્મા ચળી ગયો તે સ્વપ્નના ભોગ લેતાં તેનાં રોમ ઉઘસી ગયાં એવામાં મેધ મહાગાજ ચળી આ-વા વીજળીના ઝંપકાગ થવા લાગ્યા મુદ્દેવ વાળાંથી દહાઈ ગયો, સર્વત્ર અધિકાર પથરાઈ ગયો મુશ્કળધાર વર્ષાદ ઘસે એવું જણાયું અને એટલામાં માનવીજથી એક પ્રમજ કડકો થયો કડકાના અવાજથી ભય પામીને તે પામર બીખારી ગિચારો ભઝી ગયો ભુએ કે તો જે સ્થળે પાણીનો ખોખરો ઘડો પડ્યો હતો તે સ્થળે તે ઘડો પડ્યો છે, ત્યાં ફાગીણી બોદી પડી હતી ત્યાં જ તે પડી છે પોતે જેવાં મહાન અને ગોખ ભળીવાળા કપડાં ધારણ કર્યાં હતાં તેવાં ને તેવાં શરીર ઉપર તે વસ્ત્રો ગિરાજે છે નથી તલભાગ વધ્યું કે નથી જવઆર ઘટ્યું નથી તે દેશ કે નથી તે નગરી નથી તે મહેન કે નથી તે પનમ, નથી તે આમરછત્ર ધરનાર કે નથી તે છડીદારો નથી તે સ્ત્રીઓ કે નથી તે વસ્ત્રાલકારો નથી તે પખા કે નથી તે પવન નથી તે અનુચરો કે નથી તે આઠા નથી તે મુખવિનાસ કે નથી તે મહોન્મતના ભાઈ તો પોતે જેવા હતા તેવાને તેવા દેખાયા એથી તે દેખાવ બેઈને તે બે પામ્યો અપ્રમામાં મે મિથ્યા આકબર દીકો તેથી આનંદ આ-વો એમાનુ તો અહીં કશુંએ નથી સ્વમાના ભોગ ભોગ ચા નહીં અને તેનું પરિણામ જે ખેદ તે હું ભોગવું છઉં એમ એ પામર જીવ પશ્ચાત્તાપમાં પડી ગયો

પ્રમાણશિક્ષા — અપ્રમાસિમા જેમતે બીખારીએ મુખસ

મુક્તિ દીકા ભોગ્યા અને આનંદ આપે, તેમ પામર પ્રાણીએ સસારના સ્વપ્નરૂપ સુખસમુદાયને મહાનંદરૂપ માની બેઠા છે. જેમ તે સુખસમુદાય જાગૃતિમાં તે બીજારીને મિથ્યા જણાયા, તેમ તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી જાગૃતિવડે સસારના સુખ તેવા જણાય છે ત્વમાના ભોગ ન ભોગ એ છતાં જેમ તે બીજારીને શોકની પ્રાપ્તિ થઈ, તેમ પામર જગતે સસારમાં સુખ માની બેસે છે અને ભોગ્યાનું દુઃખ મણે છે, પણ તે બીજારીની પેઠે પશ્ચિમે એક પશ્ચાતાપ અને અધોર્જાતિને પામે છે સ્વપ્નની એકે વસ્તુનું સત્યત્વ નથી, તેમ સસારની એકે વસ્તુનું સત્યત્વ નથી જન્મે મરણ અને શોકમય આ બધું વિચારી મુદ્ધિમાન પુરુષો આત્મતત્ત્વને શોધે છે ૧

દ્વિતીય ચિત્ર

અશરણુસાવના

ઉપજાતિ

સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી, અનાથ એના સનાથ થાશે એના નિના કોઈ ન બાંધે સહાઈ.

વિરોધાર્થ — સર્વજ્ઞ જિનેશ્વર હેવે નિરપૂઢતાથી બોધેલો ધર્મ ઉત્તમ શરણરૂપ જાણીને મન, વચન અને કાયાના પ્રભાવવડે હે એનન ! તેને તું આરાધ્ય આગમ્ય તું કેવલ અનાથરૂપ હો તે, સનાથ થઈશ એના વિના બતાવિશ્રમજીમાં તારી બાંધ કોઈ સહાનાર નથી

જે આત્માએ સસારનાં મનિષ્ય સુખને કે અવસ્થાનને શરણરૂપ માને તે અધોર્જાતિ પામે તેમ જ સદૈવ અનાથ ગઢે એવો બોધ

૧ ઈતિ શ્રી 'મોક્ષમાળા' ગ્રંથના પ્રથમ દશ નાનું પ્રથમ ચિત્ર 'અનિલ સાવના' જે વિષયપર સદ્ગતિ 'ધર્મ' એવાપદેસાથે સમાપ્ત થયે ૧૦

કરનારુ બમવાન જનાથી મુનિનું મગ્નિ પ્રારબીએ છીએ એથી
અશ્વત્થામાવના મુદ્દા છે.

દૃષ્ટાન્ત — અનેક પ્રકારની ગિદિવાણી મમખેદને: શ્રેષ્ઠ નામે
ગળ અશ્વક્રીડાને માટે મહિકુશ્ત્ર એ નામના વનમાં નીકળી પકચો
વનની વિચિત્રતા મનોહારિણી હતી નાના પ્રકારનાં રૂપો ત્યાં આવી
રહ્યાં હતા નાના પ્રકારની ડામળ વેલીઓ ધટાટાપ યજ્ઞ ગદી હતી
નાના પ્રકારનાં પખીઓ આનંદથી તેનું સેવન કરતાં હતાં, નાના
પ્રકારનાં ફૂલથી તે ઘન ઇશર્ધ રચુ હતું નાના પ્રકારનાં જળનાં
હમણુ ત્યાં વહેતાં હતાં દુર્લભાં એ વન નંદનવન જેવું લામણુ હતું
તે વનમાં એક બાક તથે મહાસમાધિવત પશુ સુકુમાર અને
મુખોમિત મુનિને તે શ્રેષ્ઠ બેઠેતો દીરો એનું રૂપ જોઈને તે
શબ્દ અત્યંત આનંદ પામ્યો ઉપમારદિત રૂપથી વિરમમ ઘર્ષને
મનમાં તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો આ મુનિનો કેવો અદ્ભુત વર્ણ
છે! એનું કેવું મનોહર રૂપ છે! એની કેવી અદ્ભુત સૌમ્યતા છે!
આ કેવી વિગમ્યકારક સુમાનો ધનનાર છે! આના અમથી વેરાગ્યનો
કેવો ઉત્તમ પ્રમાણ છે! આની કેવી નિર્ભયતા જણાય છે! આ
સમિતિ કેવું નિર્ભય નમ્રપદ્મ પ્રસાદ છે! એ ભોગથી કેવો વિરક્ત
છે! એમ ચિતવતો ચિતવતો મુદિત થતો થતો, સ્તુતિ કરતો
કરતો, ધીમેથી આનંદો આલતો, પ્રદક્ષિણા દેઈને તે મુનિને વંદન
કરીને અતિ સમીપ નહીં તેમ અતિ દૂર નહીં એમ તે શ્રેષ્ઠ બેઠો
પછી બે હાથની અજલિ કરીને વિનયથી તેણે તે મુનિને પૂછ્યું
કે 'હે આર્ય! તમે પ્રશંસા કરવા યોગ્ય એસ તરુણ છે ભોમવિલાસને
માટે તમારી વય અનુકૂળ છે સસારમાં નાના પ્રકારનાં સુખ રહ્યાં
■ હતુ તાતુના કામભોગ જળ સનધીના વિલાસ તેમજ મનોહારિણી
શ્રીઓનાં મુખવચનનું મધુર નવણુ છતાં એ સધળાઓનો ત્યાગ
કરીને મુનિત્વમા તમે મહા હિમ્મત કહે છે એનું શું કારણ? તે
મને અનુમદયો કહો " રાજનાં આર્વા તત્ત્વન સાંજળીતે મુનિએ

કન્યુ "હે રાજા ! હું અનાથ હતો મને અપૂર્વ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરાવનાર તથા યોગ્યેષ્ઠનો કરનાર, માગમર અનુકંપા આપનાર કરુણાથી હરીને પરમ સુખનો દેનાર, એવો મારો કાઈ મિત્ર થયો નહીં એ કારણ માગ અનાથીપણાનું હતું "

શ્રેષ્ઠિક મુનિનાં વાચણથી સ્થિત દસીને બોલ્યો. "તમારે મદારીદિવતને નાથ કેમ ન હોય ? જો, કાઈ નાથ નથી તો હું શું છઉં હું ભયતાણુ ! તમે બોમ બોમવો હે ભવતિ ! મિત્ર, યાત્રિએ કરીને દુલ્લભ ॥ એવો તમારો અનુભવ સુવચન કરો ! ' અનાથીએ કન્યુ ' અરે શ્રેષ્ઠિક ગામ ! તું પોતે અનાથ છે તો મારો નાથ શું થઈશ ? નિર્ધન તે પ્રનાથ ક્યાંથી બનાવે ? અભુધ તે શુદ્ધિદાન ક્યાંથી આપે ? અથ તે વિદ્યા ક્યાંથી દે ? વક્ષ્યા તે સત્તાન ક્યાંથી આપે ? અમારે તું પોતે અનાથ છે ત્યારે મારો નાથ ક્યાંથી થઈશ ? ' મુનિનાં વચનથી રાજા અતિ આકુળ અને અતિ વિસ્મિત થયો કાઈ કાળે જે વચનનું અવણ થયું નથી તે વચનનું વનિમુખથી અવણ થયું એથી તે શક્તિ થયો અને બોલ્યો

હું અનેક પ્રકારના અશ્વનો બોમી છઉં અનેક પ્રકારના મદોન્મત્ત દાથીઓનો ધણી છઉં, અનેક પ્રકારની સૈન્યા મને આધીન છે નમઃ, પ્રામ અત પુઃ અને અગુપ્તાદની મારે કઈ ન્યૂનતા નથી અનુભવ સખધી સખગા પ્રકારના બોમ હું મામ્યો છઉં, અનુચરો મારી આગાને રૂડી રીતે આરાધે છે પાંચે પ્રકારની સપત્તિ મારે ધેર છે, અનેક મનગાંછિત વસ્તુઓ મારી સમીપે ગ્રહે છે આવો હું મદાન છતાં અનાથ કેમ હોઉં ? રજે હે ભમવન ! તમે મૃષા બોલતા હો " મુનિએ કન્યુ : "હે રાજા ! મારું કહેલું તું ન્યાયપૂર્વક સમજ્યો નથી હવે હું જેમ અનાથ થયો, અને જેમ મેં સસાર ત્યાગ્યો તેમ તને કહું છઉં, તે જોક્ષમ અને સ્વાર્ધાન ચિત્તથી સાંભળ, સાંભળાને પછી તારી ચક્રાનો સત્યાસત્ય નિર્ણય કરજે-

કૌશળી નામે અતિ શ્રદ્ધા અને ત્રિવિધ પ્રકારની

કરેલી એક સુદર નજરી કે ત્યાં રિદ્ધિથી યગિષ્ઠ્યું ધનસમય નામનો
 મારો પિના ગ્હેતો હતો હે મહારાજ ! યૌવનવયના પ્રથમ લાખમાં મારી
 આખો અતિ વેદનાથી ઘેરાઈ આખે શરીરે અગ્નિ બળવા મઠી
 શરૂથી પણ અનિશ્ચય નીકળ્યું તે રાજ વૈરીની પેઠે માગપર કાપાય
 માન થયો મારું મસ્તક તે આંખની અસલ વેદનાથી દુ ખવા લાગ્યું
 વળના પ્રહાર સરીખી બીજાને પણ રૌદ્ર લય ઉપજાવનારી એવી
 તે ફાકણ વેદનાથી હું અત્યંત ગોકર્મ હતો સખ્યામધ વૈદ્યશાસ્ત્રિ
 પુણ્ય વૈદ્યરાજ મારી તે વેદનાનો નાશ કરવાને માટે આ પા અનેક
 ઔષધ ઉપચાર કર્યા પણ તે વૃથા ગયા એ મહા નિપુણ મથાતા
 વૈદ્યરાજે મને તે દરદથી મુક્ત કરી શક્યા નહીં, એ જ હે રાજ !
 મારું અનાથપણ હતું મારી આંખની વેદના ટાળવાને માટે મારા
 પિતાએ સર્વ ધન આપવા માકલ્યું પણ તેથી કરીને મારી તે વેદના
 ટળી નહીં, હે રાજ ! એ જ મારું અનાથપણ હતું મારી માતા
 પુત્રને શોકે કરીને અતિ દુ ખાર્ત થઈ, પરંતુ તે પણ મને તે દગ્ધથી
 મુક્તી શકી નહીં એ જ હે રાજ ! મારું અનાથપણ હતું એક
 પેટથી જન્મેલા મારા જ્યેષ્ઠ અને કાનડા ભાઈએ પોતાથી બનતો
 પ્રરિશ્રમ કરી યુધ્ધા પણ મારી તે વેદના ટળી નહિ હે રાજ ! એ જ
 મારું અનાથપણ હતું એક પેટથી જન્મેલી મારી જરોડા અને કનિઠક
 ભગિનિઓથી મારું તો દુ ખ હતું નહીં હે મહારાજ ! એ જ મારું
 અનાથપણ હતું મારી સ્ત્રી જે પતિવ્રતા મારા જ અનુગમન અને પ્રેમ
 વતી હતી તેઓસુ બરી મારું હેયુ પદાગતી હતી તેણે અન પાણી
 અને માના પ્રકારનાં અપોલક્ય યુગાદિક સુગંધી પદાર્થો, તેમજ અનેક
 પ્રકારનાં દૂત ચંદનાનાં જાણિતા અજાણિતા વિવેપન કર્યા છતાં હું તે
 વિવેપનથી માત્ર રાજ સમાધી ન શક્યો છજ પણ અગતી ગ્હેતી
 નહોતી એટી તે સ્ત્રી પણ મારા રાજને ટાળી ન શકી એ જ હે મહારાજ !
 મારું અનાથપણ હતું એમ કાઈના પ્રેમથી, કાઈના ઔષધથી,
 કાઈના વિલાપથી કે કાઈના યગિષ્ઠ્યથી એ રાજ ઉપશમ્યો નહિ

એ વેળા પુનઃ પુનઃ મેં અસહ્ય વેદના બોમળી પછી હું પ્રપચી સંસ્કારથી ખેદ પામ્યો. એકવાર જો આ મહા વિદ્યમનામય વેદનાથી મુક્ત થકે તો ખતી, દતી અને નિરાશની પ્રવળ્યનિ ધારણ કરુ, એમ ચિંતણીને સ્વપ્ન કરી મયો જ્યારે રાત્રિ અતિક્રમી અર્ધ ત્યારે હે મહારાજ ! મારી તે વેદના ક્ષય થઈ અર્ધ અને હું નિરાશી થયો માત, તાત સ્વજન, બધવાલ્કિને પૂઠીને પ્રમાતે મેં મહા ક્ષમાવત-ઉદ્વિધને નિમ્મલ કરવાવાળુ, આરભોપાધિથી રહિત એવુ અશ્વમાગત્વ ધારણ કર્યું.

હે શ્રેષ્ઠિક રાજા ! ત્યાર પછી હું આત્મા પરત્તમાનો નાથ થયો. હવે હું સર્વ પ્રકારના જીવનો નાથ છુ તું જો સમ પામ્યો હો તો હવે ટળી અર્ધ હો એમ આપુ જન્મ-અકર્મી પર્યંત અશરણ અને અનાથ છે જ્યાં ઉપાધિ છે ત્યાં અનાથતા છે માટે હું કહું છઉં તે કથન તું મનન કરી જજો નિશ્ચય માનજો કે આપણે આત્મા જ દુખની ભરેલી વૈતરણીનો કરનાર છે આપણે આત્મા જ દૂર શાસ્ત્રમંત્રી વૃક્ષનાં દુખનો ઉપજનવનાર છે આપણે આત્મા જ વહિત વગ્ન-પી દુખની દેવાવાળી કામધેતુ ગાયના સુખનો ઉપજનવનાર છે, આપણે આત્મા જ નદનવનની પેદે આનંદકરી છે આપણે આત્મા જ કર્મનો કરનાર છે આપણે આત્મા જ તે કર્મનો ટાળનાર છે આપણે આત્મા જ દુખોપાશન કરનાર છે આપણે આત્મા જ મિત્ર, ને આપણે આત્મા જ વૈરી છે આપણે આત્મા જ કનિષ્ઠ આચારે સ્થિત અને આપણે આત્મા જ નિર્મળ આચારે સ્થિત રહે છે.

એમ આત્મપ્રકાશક બોધ શ્રેષ્ઠિએ તો અનાથી મુનિને આપ્યો. શ્રેષ્ઠિક રાજા બહુ સતોષ પામ્યો મેં હાથની અજલિ કરીને તે એમ બોલ્યો કે “ હે ભગવન્ ! તમે મને બધી રીતે ઉપદેશ્યો તમે જેમ હતું તેમ અનાથપણ કહી બતાવ્યું હે મહર્ષિ ! તમે સનાથ તમે સમૃધ્ધ અને તમે સધર્મ છો તમે સર્વ જ્ઞાના.

નાથ એ હે પવિત્ર સર્વત્ર ! હું તમને ક્ષમાતુ છું તમારી ગાંતી
શિદ્ધાથી લાભ પામ્યો છું ધમધ્ધાનમાં વિન કવચવાળું ભોમ ભોમવા
સજાથીનું મે તમને હે મહાઆચરત ! જે આમત્રણ દીધું તે
સજાથીનો મારો અપરાધ મસ્તક નમાવીને ક્ષમાતુ છું ” એવા
પ્રકારથી સ્તુતિ ઉચ્ચારીને ગજપુરુષકિયરી શ્રેણિક વિનયથી પ્રસિદ્ધ
કરી સ્વચ્છાનકે ગયો

પ્રમાણશિક્ષા — અહો જ યો ! મહામુનિ મહા પ્રઠાવત
મહાપચરત મહાનિર્ગ્રંથ અને મહાનુવ અનાથી મુનિએ મુખ્ય
દેશના ગજને પોતાના વિનક ચરિત્રથી જે બોધ આપ્યો છે તે
ખરે ! અશરણુભાવના સિદ્ધ કરે છે મહામુનિ અનાથીએ સદા
કર્પા તુલ્ય વા એથી અતિ વિશેષ અસહ્ય દુઃખ અનંત આત્માને
સામાન્ય દષ્ટિથી ભોમવતા દેખાવ છે, તત્સજાથી તમે મિથિત વિચાર
કરો ! સસાગમાં જવાઈ રહેલી અનંત અચરણુતાને ત્યાગ કરી સત
શરણુરૂપ ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન અને પરમ સુશીલને સેવો અતે એ
મુક્તિના કારણરૂપ છે જેમ સસાગમાં ગળા અનાથી અનાથ હતો
તેમ પ્રત્યેક આત્મા તત્ત્વજ્ઞાનની ઉત્તમ પ્રાપ્તિ વિના સદૈવ અના
જ છે ! સનાય યવા પુરુષાર્થ કરવો એ જ શ્રેય છે !

તૃતીય ચિત્ર

એકત્વભાવના

ઉપખતિ

શરીરમા વ્યાપ્તિ પ્રત્યક્ષ થાય, તે કોઈ અન્યે લઈ ના શકા
એ ભોગવે એક સ્વ આત્મ પોતે એકત્વ એથી નયમુશ ગો

વિશેષાર્થ — શરીરમા 'પ્રત્યક્ષ' દેખાતા શારીરિક જે ઉપ

૧ કવિ શ્રી પ્રાણમાળા અથવા ૧૨મ કાંડના દ્વિતીય ચિત્ર
અર્થેણુ ભાવનાના 'ઉપદેશોર્થ' મહાનિર્ગ્રંથ વધુ ચરિત્ર પરિપૂર્ણતા પામું

આય છે તે સ્નેહો, કુટુંબી જ્યા ક પુત્ર કાષ્ઠથી લઈ સકાતા નથી એ માત્ર એક પોતાનો આત્મા પોતેજ ભોગવે છે એમાં કાષ્ઠપિણ્ડ ભાગીદાર થતું નથી તેમજ પાપ પુણ્યાદિ સવળા વિષયો આપણો આત્મા જ ભોગવે છે એ એકસો આવે છે, એકનો જમ છે એવું સિદ્ધ કરીને વિવેકને જની રીતે જાણવાવાળા પુરષો એમ્તવને નિગત શોધે છે

દૃષ્ટાન્ત — મદાપુરુષના તે નવાવને અચળ કરનાર નમિરાજર્ણિ અને શકેદ્રનો વૈરાગ્યોપદેશક સવાં અહીં આમન પ્રદર્શિત કરીએ છીએ નમિમજર્ણિ મિથિતા નગરીના ગજેશ્વર દત્તા સો પુત્રારિક્ષથી વિદેષ કુ ખનો સમૂહ પામ્યા નહોતા છતાં એકત્વના અરૂપને પરિ પૂર્ણ પિઝનવામાં ગજેશ્વરે કિચીત્ વિજય કર્યાં નથી શકેદ્ર પ્રથમ નમિરાજર્ણિ જ્યાં નિવૃત્તિમાં વિરાજ્યા છે ત્યાં વિપ્રરૂપે આવીને પરીક્ષા નિહાને પોતાનું વ્યાખ્યાન શરૂ કરે છે —

વિપ્ર — હે રાજા! મિથિતા નગરીને વિરે આજે પ્રમન કોલા દલ બાપી રહ્યો છે હૃદયને અને મનને ઉદ્વેગકારી વિલાપના ચબ્દોથી રાજમંદિર અને સામાન્ય ધર ઉવાઈ જ્યાં છે માત્ર તારી દિશા એ જ એ સવળાનાં કુ ખનો હેતુ છે પગના આત્માને જે કુ ખ આપણાથી ઉત્પન્ન થાય તે કુ ખ સસાર-પરિભ્રમણનું કારણ ગણીને તું ત્યાં જ ભોજો ન થા

નમિરાજ — (જોગવ બરેલા વચનોથી) હે વિપ્ર! તું જે કહે છે તે માત્ર અસાનરૂપ છે મિથિતા નગરીમાં એ જ ખગીચો દત્તા તેની મધ્યમાં એક વૃક્ષ હતું ચોનળ જવાથી કરીને તે રમણીય હતું, પત્ર, પુષ્પ અને ફળથી તે સહિત હતું, નાનાં પ્રકાગ્નાં પક્ષી એને તે ભાષાવક હતું વાયુના દલાવણ થકી તે વૃક્ષમાં રહેનારાં પખીઓ દુષ્પાર્ત ને શરણુદિત થયાથી આક્રં કરે છે વૃક્ષ પોતાને માટે ધર્મને જ તે વિલાપ કરતાં નથી પોતાનું સુખ ચકું એ માટે ધર્મને તેઓ શોધાર્ત છે

વિપ્ર — મણુ આ જો ! અગ્નિ ને વાયુના મિશ્રથી તારું નગર-
તા । અત પુરુ, અને મદિરા જો છે માટે ત્યા જ અને તે અગ્નિને
શાંત કર

નમિગજ — હે વિપ્ર ! મિથિલા નગરીના, તે અત પુરના અને
તે મદિરાના દાઝવાથી મારું કંઈ પણ દાઝતું નથી જેમ મુખો-
ત્પત્તિ છે તેમ હું વર્તું છું એ મદિરાદિકમાં મારું અત્પ માત્ર પણ
નથી મે પુત્ર, સ્ત્રી આદિના બ્યવહારને જાણ્યો ॥ મને એમાત્ર
કંઈ પ્રિય નથી અને અપ્રિય પણ નથી

વિપ્ર — પણ હે ગજ ! તારી નગરીને સખન કિ તો કરાવીને,
યોગ દોઢા અને કમાક ભોગળ કરાવીને અને શત્રુની ખાઈ કરાવીને
ત્યાગ પછી જજો

નમિગજ — (હેતુ કારણ પ્રે) હે વિપ્ર ! હું શુદ્ધ શદ્દાકૃપી
નગરી કરીને સત્ત્વ રૂપી ભોજન કરીને સ્વમાત્મી શુભ મદ કરીશ,
શુભ મનોયોગરૂપ દોઢા દોષ વચનયોગરૂપ ખાઈ કરીશ મયા
યોગરૂપ શત્રુની કરીશ પગક્રમરૂપી ધનુષ્ય કરીશ ઈર્વાસમિતિરૂપ
પશુચ કરીશ ધીંગળરૂપ કમાન સદાવાની ખુરી કરીશ, સત્ત્વરૂપ
આપવડે કરીને ધનુષ્યને આધીગ તપરૂપ બાણ કરીશ કર્મરૂપી
વૈગીની સેનાને બેઠીશ લૌકિક સમાધાની મને રચી નથી હું માત્ર
તેવા બાવસગ્રામને ચાહું છું

વિપ્ર — (હેતુ કારણ પ્રે) હે ગજ ! શિખરખંધ કીચા
આવાસ કરાવીને, મણુકચનમય ગવાણાદિ મૂમતિને તમાવમા દોઢા
કરવાના મનોહર મહાદેવ કરાવીને પછી જજો

નમિગજ — (હેતુ કારણ પ્રે) તે જો જો પ્રમારના આવાસ
મણુવ્ય તે તે પ્રકારના આવાસ મને અસ્થિર અને અસાધ્ય જણાય
છે માર્મના ધરરૂપ જણાય છે તે માટે જ્યાં રવધામ છે, જ્યાં
આશ્રયતા છે, અને જ્યાં રિશ્વરતા છે ત્યાં હું નિવાસ કરવા ચાહું છું

વિપ્ર — (હેતુ કાગળ પ્રેન) હે સુત્રીય સિદ્ધાંતિ ! અનેક પ્રકારના તરકરના ઉપદેશને ટાળીને, નજરીનું એ દ્વારે કલ્યાણ કરીને તું જન્મે

નમિરાજ — હે વિપ્ર ! અજ્ઞાનવત મનુષ્ય અનેશ્વાર મિથ્યા દક દે છે ચોરીના નહીં કનાર જે સરીગદિક પુદ્ગલ તે ભોક્ષને વિશે મધાય છે અને ચોરીના કનાર જે ઉદ્વિધવિભગ તેને પ્રાપ્ત બધન કરી શકતું નથી તો પછી એમ કવવાનું શું અવશ્ય ?

વિપ્ર — હે સુત્રીય ! જે ગામઓ તારી આગળ અવલબન કરતા નથી અને જે નરાધિપો સ્વનત્રતાથી વર્તે છે તેને તું તારે વશ કરીને પછી જન્મે

નમિરાજ — (હેતુ કાગળ પ્રેન) દર લાખ સુખદને સમામને વિશે જીતવા એ દુર્લભ ગણાય છે તોપણ એવા વિજય કનારા પુરો અનેક મળી આવે પણ એક સ્વાત્માને જીતનાર મળનાર અસત દુર્લભ છે તે ત્યાં લાખ સુખાથી વિજય મેલવનાર કરતાં એક સ્વાત્માને જીતનાર પુરુષ પરમેશ્વર છે આત્મા સદાતે મુદ્ધ મુદ્ધ ઉચિત છે અદ્વિત મુદ્ધનું શું પ્રયોજન છે ! જ્ઞાનરૂપ આત્મા વડે ક્રોધાદિક આત્માને જીતનાર સ્તુતિપાત્ર છે પામે ઇન્દ્રિયોને ક્રોધને માનને માયાને તેમજ લોભને જીતવા દોષલા છે જો મનોયોગા દિક જીત્યુ તેણે સર્વ જીત્યુ

વિપ્ર — (હેતુ કાગળ પ્રેન) સમર્થ મનુષ્ય કરી ત્રમણ તપસવી ધોષણાદિને ભોજન આપી સુવર્ણાદિક દાન દઈ, મનોહર ભોજ ભોજવી હે સુત્રીય ! તું ત્યાર પછી જન્મે

નમિરાજ — (હેતુ કાગળ પ્રેન) મહીને મહીને જો દર લાખ જાયનાં દાન દે તોપણ તે દર લાખ જાયનાં ન કરતાં સમગ્ર મહાશુ કરી સમમને આરાધે છે તે તે દરતા વિશેષ મરજ પ્રાપ્ત કરે છે

વિપ્ર — નિર્વાહ કરવા માટે વિશ્વાથી મુશીબ પ્રવર્ત્યામાં અમર પગિમ વહવે પડે છે તેથી તે પ્રવર્ત્યા ત્યાગ કરીને અન્ય પ્રવર્ત્યામાં

રુચિ યાવ છે, માટે જી ઉપાધિ ટાળવા તું મૃદસ્થાશ્રમમાં રહી
પૌષ્ઠાદિશ્રમમાં તત્પર હેજે હે મનુષ્યના અધિપતિ ! હું હીક દંડ છું

નમિરાજ — (હેતુ કા જુ પ્રે૦) હે વિપ્ર ! બાવ અનિવેદી ગમે
તેવા ઉપ તપ કરે પરંતુ સમ્યક્શ્રુતધર્મ તથા ચારિત્રધર્મની પ્રત્યક્ષ ન
થાય. એકાદ કદા તે સોગ કળા જેવી કેમ મણાય ?

વિપ્ર — અહા સુનિય ! સુવર્ણ, મણિ મુખ્યાદિના વસ્ત્રાવકાષ્ટ
અને અશ્વાદિની વૃદ્ધિ કરીને પછી જળે

નમિરાજ — (હેતુ કારણ પ્રે૦) એક પરંતુ જેવા કલાચિત્ત
સોના રૂપાના અસંખ્યાતા પવત હોય તો પણ લોભી મનુષ્યની
તુષ્ણા છીપતી નથી કિંચિત્ માત્ર તે સતોષ પામતો નથી તુષ્ણા
આકાશના જેવી અનંત છે ધન, સુવર્ણ, ચતુષ્પાદ ઈત્યાદિક સકળ ;
લોભ કરાય એટલું લોભી મનુષ્યની તુષ્ણા ટાળવા સમર્થ નથી
લોભની એવી કનિષ્ઠતા કે માટે સતોષનિવૃત્તિરૂપ તપને વિવેકી
પુરોએ આચરે છે

વિપ્ર — (હેતુ કારણ પ્રે૦) હે સુનિય ! મને અદ્વિતિય આશ્ચર્ય
ઉપજે છે કે, તું જતા ભોમને ખડિ છે પછી અજ્ઞતા કામ-ભોમને વિષે
સંકલ્પ વિકલ્પ કરીને હણાઇશ, માટે આ સપણી મુનિત્વસંપાદીની
ઉપાધિ મૂક

નમિરાજ — (હેતુ કારણ પ્રે૦) મમભોય છે તે શસ્ત્ર સગખા
છે કામભોય છે તે વિષ સગખા છે કામભોય છે તે સર્પની તુલ્ય
જે જેની વાંછનાથી જીવ નરકાદિક અધોગતિને વિષે જાણ છે તેમજ
કાને કરીને અને માને કરીને માકી ગતિ યાવ જી માયાએ કરીને
સદ્ગતિનો વિનાશ હોય છે લોભ ચક્રી આતોક પરનોકનો
જાણ હોય છે માટે હે વિપ્ર ! એનો તું મને બોધ ન કર
મારું હૃદય ક્રોધ કાળે ચળનાર નથી, એ મિથ્યા મોદિનીમાં
અભિરુચિ ધરાવનાર નથી જાણી જોઈને એ કાણ પીએ ?
જાણી જોઈને હીષક લઈને ફૂલે કાણ પડે ? જાણી જોઈને

વિલમમાં ઠાણ પડે. હું તારા અમૃત જેવા વૈરાગ્યનો મધુર રસ અપ્રિય કરી એ ઝેરને પ્રિય કરવા મિથિયામાં આવનાર નથી.

મહર્ષિ નમિરાજની સુદૃઢતા જોઈ શકેદ્ર પરમાનંદ પામ્યો, પછી આઠાણના રૂપને છાંડીને ઇંદ્રપણને વૈક્રિય કર્યું વદન કરીને મધુરે વચને પછી તે રાજર્ષીશ્વરનો સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. “હે મહા ચક્રસ્વિ! મોટું આશ્ચર્ય છે કે તે કોષને જીત્યો આશ્ચર્ય તે અહ કારનો પગાળ્ય કર્યો આશ્ચર્ય તે માયાને ટાળી આશ્ચર્ય તે ભોમ વશ કીધો આશ્ચર્ય તારું સગળપણ આશ્ચર્ય, તારું નિર્ભયમત્વ આશ્ચર્ય, તારી પ્રધાન સુખ આશ્ચર્ય, તારી નિર્લોભતા હે પૂન્ય! તું આ જીવને વિષે ઉત્તમ છું અને પરજીવને વિષે હિતમ હોઈશ કર્મરહિત થઈને પ્રધાન સિદ્ધાન્તને વિષે પરવરીશ ” એ રીતે સ્તુતિ કરતા કરતા, પ્ર સિદ્ધા દરતાં મરતા બ્રહ્મભક્તિએ તે ઋષિના ખાદાં ભુજને વદન કર્યું પછી તે સુદર મુકુટવાળો શકેદ્ર આમણ વાટે ગયો.

પ્રમાણશિક્ષા — વિપ્રરૂપે નમિરાજનો વૈરાગ્ય તાવરામાં છે શુ ન્યૂનતા કરી છે? કઈએ નથી કરી સ સારની જે જે લગુતાઓ મનુષ્યને અજાણનારી છે તે તે લગુતા સજધી મહા મૌરવથી પ્રભ કરવામાં તે પુરદરે નિર્મળ બાવથી સ્તુતિપાત્ર આગુર્વ અદાન્યુ છે. છતાં નિરીક્ષણ કરવાનું તો એ છે કે નમિરાજ કેવળ કચ્ચનમય ગર્જા શુદ્ધ અને અખંડ વૈરાગ્યના વેશમાં એમનું વદન એમણે હિતમાં દર્શિત કર્યું છે. હે વિપ્ર! તું જે જે વસ્તુઓ મારી છે, એમ કહેવાય છે તે તે વસ્તુઓ મારી નથી. હું એક જ છું એકનો જના છું અને માત્ર પ્રથમનીય એકત્વને જ ચાહું છઉં. આવા રહસ્યમાં નમિરાજ પોતાના હિતને અને વૈરાગ્યને દલીલૂત કરતાં ગયા છે એવી પરમ પ્રમાણશિક્ષાથી બધું તે મહર્ષિનું ચરિત્ર છે અને મહાત્માઓનો પરસ્પરનો સવાદ શુદ્ધ એકત્વને સિદ્ધ કરવા તથા અન્ય વસ્તુઓનો લાગ કરવાના ઉપદેશાર્થે અહીં દર્શિત કર્યો છે એને પણ વિશેષ દલીલૂત કરવા નમિરાજ એકત્વ શાયો પામ્યા.

તે વિષે કિંચિત્ માત્ર નમિરાજનો જોક્તવચન થ આપીએ છીએ

એ વિદેશ દેશ જેવા મહાન્ રાજ્યના અધિપતિ હતા અનેક
યૌવનવતિ મનોહારિણી સ્ત્રીઓના સમુદાયમાં તે ધીમર્થ ગણા હતા
યનમોહિનીનો ઉત્પન્ન કરતાં એ સસાગુબ્ધરૂપ દેખાતા હતા
કોઈ કાળે એના સરીખાં દાહત્વર નામના રાજની ઉત્પત્તિ થઈ
આપુ સગીર જાણે પ્રત્યક્ષિત થઈ જતુ દોષ તેવી જગત્તરા વ્યાપ્તિ
થઈ મર્ધ રોમે રોમે સદસ વૌત્રીની દસવેદના સમાન દુષ્ણ ઉત્પા
થયુ વૈવરિદાના પ્રવીણ પુરુષોના ઔષધોપચારનુ અનેક પ્રમંદે
સેવન કયુ' પણ તે સમગ્રુ જ્યાં ગયુ લેલમાન પણ એ વ્યાધિ
ઓછા ન થતા અધિક થતો મોો ઔષધમાત્ર દાહત્વરની દિનરિ
થતાં ગયા કોઈ ઔષધ એતુ ન મળ્યુ કે જેને દાહત્વરથી કિંચિત્
પણ દૂધ દોષ નિપુણ વેગ કાઠર થયા અને ગજેશ્વર પણ એ
મહાવ્યાધિથી કટાળો પામી મવા તેને ટાળનાર પુરુષની રોધ
ઓખાણુ આવની હતી બહાકુલજ એક વે. મળ્યો તેણે મદવાગિરિ
અદનનુ વિરોધન કરવા સુચરન કયુ' મનોરમા ગણીએ તે અદનને
ધસવામાં રોકાઈ તે અદન ધસવાથી દાઘમાં પહેરેલી જાંઘનો સમુદાય
પ્રત્યેક ગણી કને ખજભગાટ કરવા મઠી પડ્યો મિથિસેશનાં અમમાં
એક દાહત્વરની અસલ વેદના તો હતી અને બીજી આ કકણના
કોનાદવથી ઉત્પન્ન થઈ ખજભગાટ ખમી શક્યા નહીં એટલે તેણે
રાણીએને આજ્ઞા કરી કે તમે અદન ન ધસો કાં ખજભગાટ કરો
છો ? માગ્યો એ ખજભગાટ અદન થઈ શકનો નથી એક મહા
વ્યાધિથી હું મહાયો છુ અને આ બીજો વ્યાધિનુશ્વ કોલાહલ થાય
જે તે અસલ જે સવળી રાણીએએ એકેકુ કકણ મમગ દાખત્ર
રાખી કકણ સમુદાયનો ત્યાગ કર્યો એટલે થતો ખજભગાટ ચાલ
યો નમિગજે રાણીએને કયુ' તમે શુ અદન ધસતુ બધ
કયુ' ?' રાણીએએ જણાવ્યુ કે 'ના માત્ર કોલાહલ ચાલે થવા
ચાટે એકેકુ કકણ ગાખી બીજા કકણ પ્રરિત્યાગી બને, અદન

ધસીએ છીએ. કંકણનો સમૂહ હવે અને હાથમાં વાળ્યો નથી, તેથી
 ખળખળાટ થતો નથી" રાણીઓનાં આટલાં વચનો સાંભળ્યાં ત્યાં
 તે નમિરાજને શેએરાએ એકત્વ સિદ્ધ થયું — વાધી મયુ — અને મમત્વ
 ટળી ગયું ' ખરે ! ઝાઝા મળ્યે ઝાઝી ઉપાધી જણાય છે જો હવે
 આ એક કંકણથી લેશમાત્ર પણ ખળખળાટ થતો નથી, કંકણના
 સમૂહવડે કરીને માયુ ફેંચી નાખે એવો ખળખળાટ થતો હતો
 અહો એતન ! તું માન કે એકત્વમાં જ તારી સિદ્ધિ છે
 વધારે મ/વાધી વધારે ઉપાધિ છે સસાગમાં અનંત આત્માના
 સખધમાં તારે ઉપાધિ ભોમવવાનું શું અવશ્ય છે ? તેનો ત્યાગ કર
 અને એકત્વમાં પ્રવેશ કર જો ! આ એક કંકણ હવે ખળખળાટ
 વિના જેવી ઉત્તમ શાંતિમાં રહે છે ? અને હતા ત્યારે તે જેવી
 અશાંતિ ભોમવતું હતું ? તેવીજ રીતે તું પણ કંકણરૂપ જો તે
 કંકણની પેઠે તું ત્યાંસુધી સ્નેહી કુટુંબીરૂપી કંકણસમુદાયમાં પડ્યો
 ગહીય ત્યાંસુધી જવરૂપી ખળખળાટ સેવન કરવા પડશે, અને જો
 આ કંકણની વર્જમાન નિર્ધારિતની પેઠે એકત્વને આરાધીય તો મિદ્ધ
 મતિરૂપી મદા પવિત્ર શાંતિ પામીશ' એમ વૈરાગ્યના પ્રવેશમાં ને
 પ્રવેશમાં તે નમિરાજ પૂર્વજાતિની સ્મૃતિ પામ્યા અવતર્યા ધારણ
 કરવા નિશ્ચય કરી તેઓ સ્થપન કરી જ્યાં પ્રભાતે માંગત્યરૂપ
 વાર્ણિજનો જ્વનિ પ્રકાશો દાહજવરથી મુખાથવા એકત્વને પરિપૂર્ણ
 સેવનાગ તે શ્રીમાન નમિગજ સર્વને અભિવદન હો !

શાંદૃશવિકીરિત

રાણી સર્વ મળી મુચ્છન ઘસી ને ચર્ચવામાં હતી
 બૂઝયો ત્યાં કંકળાટ નકલતણો, શ્રોતી નથી બૂપતી,
 સવારે પણ ઉદધી દ્રઢ રહ્યો એકત્વ સાચુ ક્યું,
 એવા એ મિથિલેગનું ચરિત આ, સ પૂર્ણ અને થયું
 વિરોપાર્શ્વ — રાણીઓનો સમુદાય ચહ્ય ધસીને વિરોપન કર

વાંમા સ્ત્રીયો દત્તો રાત્રમરમાં કક્ષુના ખળમળાટને સાંભળીને
નમિરાજ સુક્યો ઇંદની સાથે સવાદમાં પણ અચળ રહ્યો અને
એકત્વને સિદ્ધ કર્યું ૧

ચતુર્થ ચિત્ર

અન્યત્વભાવના

ગાદાલવિકીરિત

ના મારા જાન રૂપ કાંતિ યુગતિ ના પુત્ર કે છાત, ના
ના મારા સિત અનેહિયો સ્વજન કે ના મોત્ર કે શાત ના,
ના મારા ધન વામ ધોવન ધરા એ મોહ અજ્ઞતાના
૧. ૨. ૩. ૪. ૫. ૬. ૭. ૮. ૯. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦.

૧. નિરોધાર્થ — આ સરીર તે મારું નથી, આ રૂપ તે મારું
નથી, આ માંતિ તે મારી નથી આ આ તે મારી નથી આ પુત્ર
તે મારા નથી, આ ભાઈઓ તે મારા નથી, આ દાસ તે મારા
નથી આ સ્નેહીઓ તે મારા નથી આ સગાંધીઓ તે મારા નથી,
આ મોત્ર તે મારું નથી, આ શાંતિ તે મારી નથી આ લક્ષ્મી તે
મારી નથી, આ મહાલક્ષ્મી તે મારા નથી આ ધોવન તે મારું
નથી અને આ જમિ તે મારી નથી માત્ર એ મોહ અજ્ઞાનપણાનો
છે સિદ્ધાંતિ સાધવા માટે છે ૨૦૧. અન્યત્વનો બોધ દેનારી એવી
તે અન્યત્વભાવનાનો વિચાર કર. વિચાર કર.

મિથ્યા મમત્વની લમણા દગવા માટે અને વૈગમ્યની વૃદ્ધિને
માટે પ્રભાવથી મનન કરવા યોગ્ય ગજરાજેશ્વર ભરતનું ચરિત્ર અહીં
આગળ દર્શાવે છે —

૧. એવા એ મુક્તિસાધક મહાવૈરાગીનું ચરિત્ર ભાવનાઓ અથવા
તૃતીય ચિત્રે પૂર્ણ થાયું.

દૃષ્ટાન્ત —જેની અશ્વસાળામાં ગમણીય, ચતુર, અને અનેક પ્રકારના તેજ અશ્વના સમૂહ શેષતા હતા જેની ગમણાળામાં અનેક જાતિના મદ્ય-મત હસ્તિઓ ઝુલી ગયા હતા જેના અત-પુરમાં નવપૌરના, સુકુમાગ્રિકા અને મુઝા ઓથો સદસમને વિગાડી હતી જેના ધનનિધિમાં અચળા એ ઉપમાથી વિદ્યોતિએ જાળખેલી સમુદ્રની પુત્રી લક્ષ્મી ગિરરૂપ થઈ હતી જેની આશાને દેવ દેવાંમનાઓ આધીન થઈને મુકુટપર ચઢાવી રજા હતા, જેને પ્રાશન કરવાને માટે નાનાં પ્રકારનાં પટ્ટસ ભોજનો પાંચ પાંચે નિર્મિત થતાં હતાં, જેનાં કામન કર્ણનાં વિદાસને માટે ઝીણાં અને મધુગન્ધરી ગાયનો કરનારી વારાંમનાઓ તત્પર હતી જેને નિરીક્ષણ કરવા માટે અનેક પ્રકારના નાટક ચેટક હતાં, જેની મશરકીર્તિ વાયુરૂપે પ્રસરી જઈ આકાશ જેવી પામ હતી જેના શત્રુઓને મુખથી શબન કરવાનો વખત આબો નહોતો, અથવા જેના વૈરીની વનિતાઓના નવનોમાંથી સદેવ આસુ ટપમ્તા હતાં, જેનાથી કોઈ શત્રુવટ ઇખવવા તો સમર્થ નહોતું પણ સામા નિર્દોષતાથી આજળી ચિધવાએ પણ કોઈ સમર્થ નહોતું જેની સમક્ષ અનેક મત્રોઓના સમુદાય તેની કૃપાની નિમત્રણા કરતા હતા જેનાં રૂપ કીર્તિ અને સૌદર્ય એ મનોહારક હતા, જેને અંગે મહાન્ બળ, વીર્ય, શક્તિ અને વિમ્બ પાકમ ઉજળતાં હતાં, ક્રીડા કરવાને માટે જેને મહા સુમધીમમ જાગમગીયા અને વનોપવન હતાં જેને ત્યાં પ્રધાન કુળ દીપક પુત્રના સમુદાય હતા, જેની મેવામાં લાખો મને અનુચરો સન્નિધિ થઈ હોવા રહેતા હતા જે પુરુષ જ્યાં જ્યાં પ્રવેશ કરતો, ત્યાં ત્યાં ખમા ખમા, કચન-કૂલ અને મૌકિતના યાગથી વધાવાતો હતો જેના કુમકુમવર્ણ પાદપદ્મનો સ્પર્શ કરવાને ઇન્દ્ર જેવા પણ તવસી રહેતા હતા જેની આયુધ સાળામાં મહા મનોમાન દિવ્ય ચક્રની ઉત્પત્તિ થઈ હતી, જેને ત્યાં સામ્રાજ્યનો અખડ દીપક પ્રકાશમાન હતો, જેને શીરે

છ ખેડની પ્રજાતાને તેજની અને ચગકાટમાન મુકુટ વિગોળિત હતો. એવાનો હેણ કે જેનાં સાહિત્યનો, જેના દળનો, જેનાં નગર પુરાણના જેના વેશનો અને જેના વિકાસનો સસાર સખધે કાઈ પણ પ્રમદે ન્યૂનભાવ નહોતો એવો તે શ્રીમાન્ રાજગોપાલજી ભરત પોતાના મુકુટ આદર્શ-જીવનમા વસ્ત્રામૃતપ્રધી વિભૂષન ધર્મ મનોહર સિંહાસનપર બેઠો હતો. ચારે બાજુનાં દાર પુષ્પાં હતાં, નાના પ્રકારના ધૂપનો ધૂમ સદૃશ રીતે પ્રસરી રહ્યો હતો. નાના પ્રકારના કુમ્ભાર પદાર્થો ધમધમી ગયા હતા, નાના પ્રકારનાં મુખપુષ્પ [પાકાં મુરવં] વાજિનો વાજિક કળાવડે સ્વર જેથી ગાં હતાં શીતન, મદ અને મુમધી એમ ત્રિવિધ વાયુની લક્ષ્મી છૂટતી હતી. આમૃતપ્રધાનિક પદાર્થોનું નિરીક્ષણ કરતા કરતાં એ શ્રીમાન્ રાજગોપાલજી ભરત તે જીવનમાં અપૂર્વતાને પામ્યો.

એના હાથની એક આંગળીમાથી વીંચી નીકળી પડી ભરતનું ધ્યાન તે ભણી બેસાયું અને આંગળી કેવળ અડધી જણાઈ નવ આંગળીઓ વીંચીવડે કરીને જે મનોહરતા ધરાવતી હતી તે મનોહરતા વિના આ આંગળીપરથી ભરતેશ્વરને અદ્ભુત મૂળાતર વિચારની પ્રેરણા ધર્મ શા કારણથી આ આંગળી આવી સામવી બેઠીએ? એ વિચાર ગતી વીંચીનું નિમ્બી પડ્યું એ કારણ એમ તેને સમજાયું તે વાતને વિશેષ પ્રમાણભૂત કરવા બીજી આંગળીની વીંચી તેણે જેથી લીધી એ બીજી આંગળીમાથી જેવી વીંચી નીકળી તેથી તે આંગળી અગૌરવ દેખાઈ વળી એ વાતને સિદ્ધ કરવાને તેણે ત્રીજી આંગળીમાથી પણ વીંચી સેવી લીધી એથી વિશેષ પ્રમાણ થયું વળી ચોથી આંગળીમાથી વીંચી કાઢી લીધી એમ્લે એણે પણ એવો જ દેખાવ લીધો એમ અનુક્રમે દરે આંગળીઓ અડધી કરી મૂકી અડધી ધર્મ જગ્યાથી સપળીને દેખાવ અગૌરવ દેખાવો બહુભવ દેખાવાથી રાજગોપાલજી અન્યત્રભાવનામા મદમદિન ધર્મ એમ એ પો —

‘અહોહો ! કેવી વિચિત્રતા છે કે શ્રમિભાષી ઉત્પન્ન થયેલી વસ્તુને દીપીને કુશળતાથી ધડવાથી મુદ્ધિ જની એ મુદ્ધિ વડે મારી આગળી મુદ્ધર દેખાઈ એ આગળીમાંથી મુદ્ધિ નીચી પડતા એથી વિપરીત દેખાવ દીવો વિપરીત દેખાવથી અરોબ્યતા અને અપ્રવાપણું ખેદરૂપ થયું અરોબ્ય જણાવાનું કાં જુ માત્ર ધોળી નહીં એ જ કહ્યું કે જો ધોળી દત્ત તો તો એવી અરોબા દું ન જોત એ મુદ્ધિવડે મારી આ આગળી રોબા પામી એ આગળી વડે આ હાથ રોબે છે અને એ હાથવડે આ શરીર રોબા પામે છે ત્યારે એમાં હું ગોખા કોની ગણું ? અતિ વિસ્મયતા ! મારી આ મનાતી મનોહર કાર્તિને વિરોધ દીક્ષ કરનાર તે મણિ માણકયા દિના અતકારો અને રાજમેરગી વસ્ત્રો ઈર્ષા એ કાંનિ મારી ત્વચાની શોભા હરી, એ ત્વચા શરીરની ગુમના હાજી સુન્દરતા દેખાડે છે અથેહો ! આ મહા વિપરીતતા છે ! જે શરીરને હું મારુ માનું છું તે શરીર માત્ર ત્વચાવડે તે ત્વચા કાર્તિવડે અને તે કાંનિ વસ્ત્રા લક્ષ્યવડે રોબે છે, ત્યારે શું મારા શરીરની તો કઈ ગોખા નહીં જ કે ? રુધિર માંસ, અને હાડનો જ કેવળ એ માળો કે ? અને એ માળો તે હું કેવળ મારો માનું છું કેવી જાણ ! કેવી પ્રમણા ! અને કેવી વિચિત્રતા છે ! કેવળ હું પગપુદ્ગલની શોભાથી શોભુ છું કાંઈથી નમણિકતા ધગવતું શરીર તે મારે મારુ કેમ માનવું ? અને કદાપિ એમ માનીને હું એમાં મમત્વભાવ ગણુ તે પણ કેવળ દુઃખ પ્ર અને વૃથા છે આ મારા આત્માનો એ શરીરથી એક મળે વિયોગ છે ! આત્મા જ્યારે બીજા દેહને ધ જુ ક વા પગવગરો ત્યારે આ દેહ અહીં રહેવામાં કઈ સહા નથી એ કાયા મારી ન થઈ અને નહીંયામ ત્યારે દું એને મારી માનું છું કે માનું એ કેવળ મૂર્ખતા છે જોતો એક કાગે વિયોગ થરાનો કે અને જે કેવળ આ મત્વભાવ ધરાવે છે તેમાં મમત્વપણુ શું ગણવું ? એ જ્યારે મારી થતી નથી, ત્યારે મારે એનું થવું શું ઉચિત છે ? નહીં નહીં એ જ્યારે મારી

હતા સોમા આ ભરતેશ્વરે સિદ્ધિ સાધી પિતાએ પશુ એ જ સિદ્ધિ સાધી ભગતેશ્વરી-ગાંધારી-ભોમિયો, ઉપરા ઉપર આઠ નર એ જ આચાર્યશુવનમાં તે જ ગિદ્ધિને પામ્યા કહેવાય જ એ સખા સિદ્ધિ સાધક મળે અન્ય વને જ સિદ્ધ કરી એકત્વમાં પ્રવેશ કરાવે છે અભિવદન હો તે પગમાત્રાઓને !

ચાહુંલવિકીડીત

દુખી આગળી આપ એક અડવી વૈરાગ્યવેગે ગયા
છાડી રાજ સમાજને ભરતણ દૈનંદ્ય જ્ઞાની થયા,
ચોથુ ચિત્ર પત્ર એ જ ચરિતે પામ્યુ અહી પૂર્ણતા,
જ્ઞાનીના મન તેહુ [તેજ] રજન કરે, વૈરાગ્ય ભાવે યથા
વિશેષાર્થ — પોતાની એક આગળી આવી દુખીને વેગઅના
પ્રવાહમાં જેણે પ્રવેશ કર્યો ગજસાજને છોડીને જેણે કેવલચાંદ
પ્રાપ્ત કર્યું, એવા તે ભગતેશ્વરનું ચરિત્ર ધારણ કરીને આ ચોથુ
ચિત્ર પૂર્ણતા પામ્યુ તે જેવા ભક્તિએ તેવા વરાગ્યભાવ દર્શાવીને
જ્ઞાની પુરુષનાં મનને રજન કરનાર થાઓ !

પ્રથમ ચિત્ર

અશુચિભાવના

ચીનીવૃત્ત

ખાણુ મૂત્ર ને મળની નગ જરાણુ નિવાસણુ વામ,
દાયા એવી ગણીને માન ત્યજીને કર સાર્થક આમ
વિશેષાર્થ — મળ અને મૂત્રની ખાણુરૂપ રોગ અને વૃદ્ધતાને
રહેવાના ધામના જેવી કાવાને ગણી હે નવન્ય ! તેનું મિથ્યામાન
ત્યાગ કરીને સનતકુમારની પેઠે તેને સજ્જ કર !^૧

૧ એ ભગવાન સનતકુમારનું ચરિત્ર અહી આગળ અશુચિ ભાવનાની
પ્રમાણિકતા જણાવવા અહી આપવાયે

દૃષ્ટાન્ત —જે જે સીદ્ધિ સિદ્ધિ અને વૈભવ ભગતેશ્વરના ચરિત્રમા વર્ણવ્યાં તે તે વૈભવાધિષ્ઠી કરીને યુક્ત એ સનતકુમાર ચક્રવર્તી હતો તેના વર્ણ અને રૂપ અત્યુત્તમ હતાં એક વેળા સુધર્મ સમાર્થા તે રૂપની સ્તુતિ થઈ ગ્રાઈ બે દેવોને તે વાત રચી નહી પછી તેઓ તે સકા દાનવાને વિપ્રરૂપે સનતકુમારના અત્યુત્તમ ગયા સનતકુમારનો દેહ તે વેળા ખેળથી ભર્યો હતો તેને અમ મર્દનાત્મિક પદાર્થોનું માત્ર વિતેપન હતું એક નાનું પચાસુ પહેયું હતું અને તે સ્નાનમજ્જન કરવા માટે બેઠો હતો વિપ્રરૂપે આવેના દેવના તેનું મનોહર મુખ કમનવર્ણી કાચા અને ચદ્ર જેવી કાંતિ ભેળેતે બહુ આનંદ પામ્યા અને માયુ ધુણાવ્યું એટલે ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું તમે માયુ શા માટે ધુણાવ્યું ? દેવોએ કહ્યું અમે તમારું રૂપ અને વર્ણ નિરીક્ષણ કરવા માટે બહુ અભિચ્છાંસિ હતા સ્થળે સ્થળે તમારા વર્ણ રૂપની સ્તુતિ સાંભળી હતી આજે તે અમે પ્રત્યક્ષ ભેટુ એથી અમને પૂર્ણ આનંદ ઉપજ્યો માયુ ધુણાવ્યું એનું કારણ એ કે જેવું વાયક છે તેવું જ રૂપ છે એથી વિશેષ છે, પણ એણે નથી સનતકુમાર સ્વરૂપવર્ણની સ્તુતિથી પ્રભુત્વ લાવી ભોત્યો, તમે આ વેળા મારું રૂપ ભેટુ તે જાલે, પરંતુ હું રાજસભામાં વચ્ચાલકાર ધારણ કરી કેવળ સન્નિધિ થઈને જ્યારે સિંહાસનપર બેસું છઉં, ત્યારે મારું રૂપ, અને મારો વર્ણ ભેવાયોગ્ય છે અત્યારે તો હું ખેળભરી કાચાએ બેઠો છઉં જો તે વેળા તમે મારાં રૂપ વર્ણ ભુજો તો અદ્ભુત ચમત્કારને પામો અને ચક્રિત થઈ જાઓ દેવોએ કહ્યું ત્યારે પછી અમે રાજસભામાં આવીશું એમ કહીને ત્યાંથી આપ્યા ગયા

સનતકુમારે ત્યાર પછી ઉત્તમ વચ્ચાલકારો ધારણ કર્યા અનેક ઉપચારથી જેમ પોતાની કાચા વિરોધ આશ્વર્જતા ઉપગમે તેમ કરીને તે ગજસભામાં આવી સિંહાસનપર બેસે આભુગાભુ સમર્થ મનિયો સુકોટો, વિહાનો અને અન્ય સભાસદો યોગ્ય આસને બેસી

મયા દના ગજેશ્વર ચામરજીવી અને ખમા ખમાથી વિશેષ મોલી
 રહ્યો છે તેમજ વધાર્થ રહ્યો કે ત્યાં રેલા દેવતાઓ પાસે વિપ્રરૂપે
 આપ્યા અરજીત રૂપવર્ણથી જ્ઞાનક પામવાને બંને જાણે ખેડ
 પામ્યા છે એવા સ્વરૂપમા તેઓએ માયુ ધુજામય ચક્રવર્તીએ
 પૂજ્ય બેડો ધાદ્યો! મર્ધ વેળા કરતાં આ વેળા તમે જુના રૂપમાં
 માયુ ધુજામય એનું શુ કારણ છે, તે મને કહેા અવધિયાનાનુસારે
 વિપ્રે મયુ કે હે મહાગજ ! તે રૂપમાં અને આ રૂપમાં જૂમિ
 આમથનો ફેર પડી ગયો છે ચક્રવર્તીએ તે સ્પષ્ટ સમજાવવાને કહ્યું
 ધાદ્યોએ કહ્યું અધિગજ ! પ્રથમ તમારી ક્રમગ કાયા અમૃત
 ગુફ્ય હતી આ વેળાએ ઝેગ્રૂપ કે જ્યારે અમૃતગુફ્ય અમ હવે
 ત્યારે જ્ઞાનક પામ્યા અને આ વેળા ઝેગ્રૂપ રહ્યો ત્યારે ખેડ પામ્યા
 અને કહીએ છીએ તે વાતની સિદ્ધતા કરી દેવ તો તામૂન ધુજો
 તત્ત્વના તેપર માંખી બેસશે અને પરતોક પડેલી બરી

સનતકુમારે એ ચરીત કરી તો સત્ય કરી પૂર્વિત ઝમંત
 પાપનો જે ભાગ તેમાં આ કાયાના મહાસ નધીનુ મેડવજુ ચરાયી
 એ ચક્રવર્તીની મયા ઝેરમય મર્ધમર્ધ હતી વિનાશી અને અશુચિમય
 કાયાનો આવો પ્રપચ ભેદને સનતકુમારને અતરજીમાં વગાડ્ય
 હિત્તજ થયો કેવળ આ સસાર તજવાયોગ્ય છે અર્વાને આવી
 અશુચિ સ્ત્રી પુત્ર મિત્રાદિની કહીરમાં ગદી છે એ સદગુ મોહમાન
 કુવાયોગ્ય નથી એમ બોલીને તે છ બંદની પ્રભુતા ત્યાગ કરીને
 ચાલી નીકળેા સાધુરૂપે જ્યારે વિચરતો હતો ત્યારે મહાદેવ ઉપર
 થયો તેના સત્યત્વની પરીક્ષા લેવાને કાર્ધ દેવ ત્યાં વેદરૂપે આગેા
 સાધુને કયુ હું જહુ કુચળ રાજ્યે છુ તમારી કાયા રાગનો ભોગ
 મરેલી છે ને મર્યાદા હોય તો તત્કાળ તે રાગને હું દાગી આપુ
 સાધુ બોલ્યા હે વૈ! કર્મરૂપી રાગ મહોન્મત કે જે રાગ
 દાળવાની તમારી જો સમર્થતા હોય તો બને મારો એ રાગ દાગી
 એ સમર્થતા ન હોય તો આ રાગ અને રહ્યો દેવતા આ ના એ

રાગ ટાળવાની સમર્થતા હું ધગવતો નથી સાધુએ પોતાની લબ્ધિના પરિપૂર્ણ પ્રત્યક્ષરૂપે શુકલાણી અગુલિ કરી તે રાગને અગ્રી & તત્કાળ તે રાગ નાશ થયો અને કાલા પાછી દર્શાવેલી મની ગઈ પછી તે વેળા દેવે પોતાનું સ્વરૂપ પ્રકાશ્યુ ધન્યવાદ માર્ગ વહન કરી પોતાને સ્થાનકે ગયો

પ્રમાણગિફા — રમ્ભાપિત જેવા સદૈવ લોહીરૂપથી મદ્ગદ્ગત મહા રામની ઉપત્તિ જે કાલામાં છે પણમા વણુમી જવાનો જેનો સ્વભાવ છે જેના પ્રત્યેક રામે પોણા બમે રાગનો નિવાસ છે તેવા સાકાનથ કહેક રામથી તે ભરેલી હોવાથી સવા પાય કહેક રાગનો તે બહાર છે એમ વિવેચી સિદ્ધ છે અન્તાદિની ન્યૂનાધિકનાથી તે પ્રત્યેક રામ જે કાલામાં દેખાવ દે છે, મગ મૂત્ર નગ્ક હાક માસ પન્ અને સ્વેચ્છથી જેનું બધાગણ ટક્યુ છે ત્વચાથી માત્ર જેની મનોદ્વરતા છે તે કાલાનો મોહ ખરેખરે રિખમ જ છે ! સનત કુમારે જેનું લેણ માત્ર માન ક્યું તે પણ જેથી સખાયુ નહીં તે કાલામાં અદ્ધો પામર ! તું શુ મોહ છે ? એ મોહ મગજનાથક નથી ?

આમ છતાં પણ આગળ ઉપર મનુષ્યદેહને સર્વદેહોત્તમ કહેવો પડશે એનાથી સિદ્ધ મનિની સિદ્ધિ છે એમ કહેવાનું છે ત્યાં આમળ નિ થક થવા માટે અહીં નામ માત્ર વ્યાખ્યાન આપ્યું છે.

આત્માનાં શુભ કર્મનો જ્યારે ઉત્થ આમ્યો ત્યારે તે મનુષ્યદેહ પામ્યો મનુષ્ય એટલે બે હાથ બે પગ બે આંખ બે કાન, એક મુખ બે ઝોઢ એક નાકવાળા દેહનો અધિષ્ઠર એમ નથી પણ એનો મર્મ ભુદો જ છે બે એમ અવિવેક દાખરીએ તો પછી વાનગને મનુષ્ય મજ્જામાં દોષ શો ? એ બિચારાએ તો એક પૃષ્ઠ પણ વધારે પ્રાપ્ત ક્યું છે પણ નહીં, મનુષ્યત્વનો મર્મ આમ જ વિવેચ્છુદિ જેના મનમાં ઉત્થ પામી છે, તે જ મનુષ્ય, બાપ

બધા એ શિવાયનાં દિવાદરે પશુ જ ॥ મેધાની પુરતો નિરતર
એ માનવત્વનો આમ જ મર્મ પ્રકાશે છે વિવેક-બુદ્ધિના ઉત્કર્ષે
મુખિના મજમામાં પ્રવેશ કાવે અને એ માનમાં પ્રવેશ એ
જ માનવેદની ઉત્તમતા છે તોપણ રમુનિમાન મનુ વધોચિત છે,
તે દેવ કેવળ અશુચિમય જ ન એના સ્વભાવમાં અન્યત્ર નથી !

અ તર્દર્શન - પદ્યચિત્ર

નિવૃત્તિબોધ.

દરિયીન છંદ

અનત સૌખ્ય નામ દુઃખ ત્યા રહી ન મિત્રતા
અનત દુઃખ નામ સૌખ્ય પ્રેમ ત્યા નિશ્ચિનતા !
ઉઘાડ ન્યાયનેત્ર ને નિહાળ રે ! નિહાળ તુ,
નિવૃત્તિ શીપ્રમેય જાનિ તે પ્રવૃત્તિ બાળ તુ

વિશેષાર્થ — જેમાં એકાંત અને અનત મુખના તરફ ઉઝરે
જે તેવાં શીત-શાનને માત્ર નામના દુઃખથી કદાચ જઈને મિત્રરૂપે
ન માનતાં તેમાં અભાવ કરે છે અને કેવળ અનત દુઃખમય એવાં
જે સસારના નામ માત્ર મુખ તેમાં તારે પરિપૂર્ણ પ્રેમ છે એ
કેવી વિચિત્રતા છે ! અહો ચેતન ! હવે તું તારા ન્યાય-પી નેત્રને
ઉઘાડીને નિહાળ રે ! નિહાળ ! ! નિહાળીને શિથમેવ નિવૃત્તિ
એટલે મહાવિરાગને ધારણ કર, અને મિથ્યા કામ ભોગની પ્રવૃત્તિને
બાળા રે !

એવી પવિત્ર મહાનિવૃત્તિને દ્રવીભૂત કરવા ઉચ્ચવિરાગી સુવરાજ
અગાધુતનું મનન કરવા યોગ્ય ચરિત્ર અહીં અમળ પ્રત્યક્ષ છે કેવા
1. 1 'મોક્ષમાળા' ગ્રંથે અશુચિ શાવનાના ઉપદેશ માટે પ્રથમ દર્શનના
પચમા ચિત્રમાં સનતકુમાર દેશવ અને પ્રમજ્જુશિલા પૂર્ણતા પૃથ્વા

દુઃખને સુખ માન્યુ છે? અને કેવા સુખને દુઃખ માન્યુ છે? તાદશ્ય તે સુવગળના મુખવચન સિદ્ધ કરશે

દૃષ્ટાન્ત — નાના પ્રકારની મનોહર વૃક્ષથી ભરેલા ઉદ્યાનોવડે સુધીવ એ નામે એક સુશોભિત નગર જે તે નગરના ગાજવાસનપર મનમદ એ નામે એક રાજા થયો તેની પ્રિયવદ્ધ પત્નિથીનું નામ મૃગા હતું એ પતિપત્નીથી જગત્રી નામે એક કુમારે જન્મ લીધો હતો, મૃગાપુત્ર એવું એનું પ્રખ્યાત નામ હતું જનજનનેતાને તે અતિ વક્ષભ હતા એ સુવરાજ ગૃહાશ્રમમાં રહ્યાં છતાં સવતિના ગુણને પામ્યા હતા એથી કરીને દમીશ્વર એટલે વતિમાં અગ્રેસર મહાવા યોગ્ય હતા તે મૃગાપુત્ર સિખરમધ આનહકારી આસાદને વિરે પોતાની પ્રાણપ્રિયા સહિત દોગુદક [પાઠાગ્રોહદુક] દેવતાની પેઠે વિશ્વાસ કરતા હતા નિરતર પ્રમોદસદિન મનથી વર્તતા હતા અદ્વૈતાદિક મણિ તેમજ વિવિધ રત્નથી આસાદને પટચાળ જડિત હશે એક દિવસને સમયે તે કુમાર પોતાના આજને વિરે રજા હતા ત્યાં નગરનું નિરીક્ષણ પરિપૂર્ણ થતું હતું જ્યાં ચાર રાજમાર્ગ એકત્વને પામતા હતા એવા ચોકમાં ત્રણ ગજમાર્ગ એકઠા મળ્યાં તે ત્યાં તેની હજિ દોડી મહા તપ મહા નિવમ મહા સયમ મહા શીલ, અને મહા ગુણના ધામરૂપ એક ચાંત તપસ્વિ સાધુને ત્યાં તેણે જોયા જેમ જેમ વેળા ચલી જાય છે, તેમ તેમ તે મુનિને મૃગાપુત્ર નિરખી નિરખીને જુએ છે

એ નિરીક્ષણ ઉપગથી તે એમ જોત્યા હું જાણું છું કે આપુરૂપ મે ક્યાંક દોહું છે, અને એમ જોના જોણતાં તે કુમાર રોજનિક પરિણામને પામ્યા મોહપટ દત્યુ ને ઉપશમના પામ્યા જાતિરહિત જ્ઞાન પ્રકાશિત થયું પૂર્વિત જાતિની રમૂતિ ઉપજવાથી તે મૃગાપુત્ર, મહા રીહિતા ભોક્તા પૂર્વના ચારિત્રના રમરજુને પણ પામ્યા શીલમેવ તે વિષયને વિરે અણુચયતા થતા સયમને વિરે રાચતા થતા આતાનિતાની સમીપે આવીને તે જોત્યા કે “પરજાને વિષે એ, પચ

મહાવતને સાંભળ્યા હતા નરકને વિષે જે અનંત દુઃખ છે તે પણ મે
સાંભળ્યા હતાં તિર્થ અને વિરોજે અનંત દુઃખ છે તે પણ મે સાંભળ્યા
હતાં એ અનંત દુઃખથી ખેદ પામીને હું તેનાથી નિવૃત્તવાનો અર્થ...
ચેા છું સસારરૂપી સમુદ્રથી પાગ પામવા માટે હે ગુરુજનો! મને
તે પાત્ર મહાવત પારણ કરવાની અનુચ્છા થો

કુમારનાં નિવૃત્તિથી ભરેલાં વચ્ચનો સાંભળીને માતા પિતાએ
ભોજ ભોજવવાનું આમત્રણ કર્યું આમત્રણ વચ્ચથી ખે. પામીને
અમાપુત્ર એમ કહે કે કે અહો માતા! અને અહો તાતા! જે
ભોગોનું તમે મને આમત્રણ કરો છો તે ભોજ મે ભોજ્યા ત
ભોજ વિરહ-કિપાક વૃક્ષનાં ફળની ઉપમાથી મુક્ત છે ભોજ્યા
પછી કહવા વિષાકને આપે છે સદૈવ દુઃખોત્પત્તિનાં કારણ છે આ
શરીર છે તે અનિત્ય અને ફેવળ અશુભિમ્બ ॥ અશુભિથી ઉત્પન્ન
ચક્ર છે, જીવનો એ અશાશ્વત વાસ છે અનંત દુઃખનો હેતુ છે, રોમ
નગ અને કનેસાઈનું એ શરીર ભાજન છે એ શરીરને વિષે
હું કેમ ગતિ કરું? બાળપણે એ શરીર જાંકુ છે કે વૃદ્ધપણે એવો
જેનો નિવૃત્ત નથી, એ શરીર પાણીના શીશુના છુદ્ધુદા જેવું છે,
એવા શરીરને વિષે રોમ કેમ ચોખ હોય? મનુષ્યત્વમાં એ શરીર
પામીને કા' જવર વગેરે બાધિને તેમજ જરા મગજને વિરો મહાનુ
હુ છે તેમાં હું કેમ પ્રેમ બાધું?

જન્મનું દુઃખ, જરાનું દુઃખ રોમનું દુઃખ મગજનું દુઃખ
જેવળ દુઃખના હેતુ સસારને વિરો છે જૂમિ-ક્ષેત્ર, આવાસ કચ્છન
કુટુંબ પુત્ર, પ્રમદા બધવ એ સકળને જાણીને માન દલેચ પામીને
આ શરીરથી અવસ્થાએ જવું છે જેમ કિપાક વૃક્ષના ફળનું પરિ
ણામ સુખદાયક નથી એમ ભોજનું પરિણામ પણ સુખદાયક નથી
જેમ કોઈ પુરુષ મહા પ્રવાસને વિષે અજા જળ અગીકાર ન કરે
એટલે કે ન લે અને કુધા તૃષાએ કરીને દુઃખી થાવ તેમ ધર્મના
અનામ છુથી પગલવને વિષે જતાં તે પુરુષ દુઃખી થાય જ મ

જગદિકની પીડા પામે, મહા પ્રવાસમાં પરવરતા જે પુરુષ અને જનાદિક લે તે પુરુષ ક્રુધાતુષાથી રહિત સર્થ સુખને પામે એમ ધર્મનો આશરનાર પુરુષ પગલવ પ્રત્યે પરવરતા સુખને પામે અત્પ કર્મરહિત હોય, અચાતા વેદનીય ગહિત હોય હે ગુરુજનો ! જેમ કાઈ ગૃહસ્થનું ઘર પ્રજ્વલિત માય છે ત્યારે તે ધર્મનો ધણી અમૂલ્ય વસ્ત્રાદિકને સર્થ જઈ જીર્ણ વસ્ત્રાદિકને છાંડી ગહેવા દે છે તેમ ભોલ બળનો દેખીને જીર્ણ વસ્ત્રરૂપ જગ મરણને છાંડીને અમૂલ્ય આત્માને તે બળનાથી (તમે આશા અપો એટલે હું) તાગેશ

મૃગાપુત્રનાં વચન સંભળીને શોકાર્ત થએના એનાં માતાપિતા બોલ્યા હે પુત્ર ! આ તું શું કહે છે ? ચારિત્ર પાળનાં બહુ દુર્નિભ છે ક્ષમાદિક ગુણને સતિએ ધગવા પડે છે, ગમવા પડે છે યત્નાથી સાચવવા પડે છે સમતિએ મિત્રમા અને શત્રુમા સમભાવ ગમવો પડે છે, સમતિને પોતાના આત્મા ઉપર અને પગતમા ઉપર સમ શ્રદ્ધ ગમવી પડે છે અથવા સર્વ જગત્ ઉપર સરખો ભાવ ગમવો પડે છે એવું એ પ્રાણ્વૃત્તિપાત વિર્ગત પ્રથમ વ્રત, માત્ર જીવતાં સુધી પાળતાં દુર્નિભ તે પાળવું પડે છે, અસતિને સંવેશાગ અપ્રમાદપણાથી મૃમા વચનનું વર્જનું, હિતકારી વચનનું બાંધવું, એવું પાળતાં દુઃકર બીજું વ્રત અવધારણું કરવું પડે છે સમતિને તંત્ર શોધનને અર્થે એક સળીનું પજી અત્ત વર્જનું, નિર્વંચ અને દોષ ગહિત શિક્ષાનું આચરવું એવું પાળતાં દુઃકર ત્રીજું વ્રત અવધારણું કરવું પડે છે, કામભોગના સ્વાદને બાંધવા અને અસત્યચર્ચનું ધાગણું કરવું તે ત્યાગ કરીને ધ્યેયરૂપ ચોથું વ્રત સમતિને અવધારણું કરવું તેમજ પાળવું બહુ દુષ્કર છે, ધન ધાન્ય, દાસના સમુત્તય પરિગ્રહ મમત્વનું વર્જન, સખળા પ્રકારના આરબનો ત્યાગ કેવળ એ નિર્મમત્વથી પાંચમું મહાવ્રત સમતિને ધાગણું કરવું અને વિકટ છે ચત્રિભોજનનું વર્જન ધૃત્યાદિક પદાર્થનું વામી ગમવાનું ત્યાગવું તે અતિ દુઃકર છે.

‘હે પુત્ર’ તું આરિત આરિત શુ કરે છે? આરિત જેવી દુઃખ
પ્ર વસ્તુ બીજી કશી છે? સુધાના પરિષદ સદન કરવા તૃપાના
પરિષદ સદન કરવા દાદના પરિષદ સદન કરવા, ઉબ્ધુ તાપના
પરિષદ સદન કરવા કાના અચ્છરના પરિષદ સદન કરવા આકોશ
પરિષદ સદન કરવા, ઉપામયના પરિષદ કરવા, તૃષ્ણાદિક અપદ્ધાના
પરિષદ સદન કરવા મેવના પરિષદ સદન કરવા નિશ્ચય માન કે
હે પુત્ર! એવું આગ્રિ કેમ પાળી સકાય? વધના પરિષદ અધના
પરિષદ કેવા વિષ્ટ છે? બિહ્વાચગે કેવી દુર્લભ છે? ચાચના કરી
કેવી દુર્લભ છે? ચાચના કરવા છતાં ન પમાય એ અલ્લાહ-પરિષદ
કેવો દુર્લભ છે? કાચર પુરના હલવને ભેદી નાખનારુ કેશતોચન
કેવું વિષ્ટ છે? તું વિચાર કર, કર્મવૈરોપ્રતિ ગેદ્ર એવું બ્રહ્મચર્ય
મત કેવું દુર્લભ છે? ખરે! અધીગવત આત્માને એ સધગા અતિ
અતિ વિષ્ટ છે

“પ્રિય પુત્ર” તું સુખ ભોગવવાને યોગ્ય છે અતિ રમણીય
રોતે નિર્મળ સ્નાન કરવાને તારુ સુકુમાર શરીર યોગ્ય છે પ્રિય
પુત્ર! નિશ્ચય તું આગ્રિ પાળવાને સમર્થ નથી ચાવતુ છુવના
સુધી એમાં વિસાએ નથી સર્વતિના ચુણનો મહા સમુદાય ભોલાની પેઠે
અદુ બારે છે સયમનો બાર વહન કરવો અતિ અતિ વિષ્ટ છે આકોશ
મગાને સામે પુરે જવું જેમ દોહીનું છે તેમ ચીવન વધને વિષે સયમ મહા-
દુઃખ ઠે પ્રતિશ્રીત જવું જેમ દુર્લભ છે તેમ ચીવનને વિષે સંયમ મહાદુર્લભ
છે સુખએ કરીને જેમ સમુદ્ર તગવો દુર્લભ છે તેમ સયમચુસમુદ્ર
તરવો ચીવનમા મહાદુલ્લભ છે વેળુનો કવળ જેમ નિગસ છે
તેમ મયમ પજુ નિરસ છે અદુષ્ઠ પારા પગ આવડું જેમ વિષ્ટ છે
તેમ તપ આચરવું મહા વિષ્ટ છે જેમ સર્પ એકાંત દષ્ટિથી ચા-
છે, તેમ આરિતમાં ઈર્ષ્યાસમિતિ માટે એકાંતિક ચાલવું મહા દુર્લભ છે
હે પ્રિય પુત્ર! જેમ ભોગના જપ આવડા દુર્લભ છે તેમ સયમ
આચરતા દુર્લભ છે જેમ અગ્નિની યિખા પીરી દુર્લભ છે, તેમ

જીવનને વિષે થતિપણું અગિયાર કતુ મહાદુર્લભ છે દેવળ મદ સધરણના ધણી કાચર પુરુષે થતિપણું પામવું તેમ પાળવું દુર્લભ છે જેમ નાગવે કરી મેરુ પર્વત તોણવો દુર્લભ છે, તેમ નિશ્ચય-પણાથી નિયંત્રતાથી સ્થવિધિ થતિપણું પાળવો દુર છે ભુગ્નએ કરી સ્વયંભૂરમણસમુદ્ર જેમ તવો દુર છે, તેમ જે નથી ઉપચય વત તેને ઉપચયમૂળી સમુદ્ર તવો દોહીતો છે”

‘ હે પુત્ર ! સબ રૂપ મધ રસ, સ્પર્શ એ પાચ પ્રકારે મનુષ્યસભ્ય બોગ ભોજનીને બુક્તભોગી થઇને રૂદ્ધપણામાં પડે છે આચરજે ”

માતાપિતાનો ભોજસભ્ય ઉપદેશ સાંભળીને તે મૃગપુત્ર માતા-પિતાપ્રત્યે એમ બોલી ઉઠ્યા —

‘ વિષયની વૃત્તિ ન હોય તેને સચમ પાળવો કઠિનું દુર નથી આ આત્માએ સારીગિક અને માનસિક વેદના અશ્વાતારુપે અનંતવાર સહી છે ભોગવી છે મહા દુઃખથી ભરેલી ભમને ઉપ જાવનારી અતિ ગૌર વેદના આ આત્માએ ભોગવી છે જન્મ જરા, મરણ એ બંધના ધામ છે ચતુર્થતિરૂપ સમાગ્રદિમાલમતા અતિ ગૌર દુઃખો મે ભોગવ્યાં છે હે ગુરુજનો ! મનુષ્ય ભોક્તાને અતિ અનિશ્ચય ઉણુ મનાયો છે, તે અતિથી અનંતગણી ઉણુ તાપવેદના નરકને વિષે આ આત્માએ ભોગવી છે મનુષ્યભોક્તાને જે ટાક અતિ શીતળ બનાઈ છે એ ટાંચી અનંતગણી ટાક નરકને વિષે અશ્વાતાએ આ આત્માએ ભોજવી છે ભોદમય ભાજન તેને વિષે ઉચ્ચ પગ બાંધી નીચુ મસ્તક કરીને દેવતાએ વેદિય કરવા છુવાફૂવા બળતા અગ્નિમાં આક્રંદ કરતાં આ આત્માએ અત્યુચ્ચ દુઃખ ભોગવ્યા છે મહાદેવના અગ્નિ જેવા મરુ દેશમાં જેવી વેળુ છે તે વેળુ જેવી વજ્રમય વેળ નામે નદીની વેળુ છે, તે સરખી ઉણુ વેળુને વિષે પૂવે

■ આક્રંદ કરતાં પચવાના જાજનને વિષે પચવાને અર્થે મને અનંતીવાર નાખ્યો છે નગકર્મા મહા રૌદ્ર પરમાધામીઓએ મને મારા કડરા વિષાકને માટે અનંતીવાર જીવાવૃક્ષની શાખાએ બાધ્યો હતો. અથવા રહિત એવા મને લાંબી કરવતે કરીને છેલ્લો હતો, અને તીવ્રશુ કટકે કરીને વ્યાપ્ત જીવા શાલ્મલિ વૃક્ષને વિષે બાધીને મહા જેદ પમાડ્યો હતો. પાશે કરીને બાધી આધી પાઠો એમ્બે કરી મને અતિ કુખી થયો હતો. મહા અમલ દોહાને વિષે શનડીની પેટે આક્રંદ કરી હતો. હું અતિ રૌદ્રતાથી પીડાયો હતો એ ભોમવસુ પદ્યુ તે માત્ર મારા અશુભ મૂર્ખના અનંતીવારના ઉદયથી જ હવે આનંદરૂપે સામનામાં પરમાધામીએ કીધો. રામનામા પરમાધામીએ તે આનંદરૂપે મને ભોમવસુ પાડ્યો છુપ્પી વચની પરે કાઢ્યો વૃક્ષની પરે છેલ્લો, એ વળા હું અતિ અતિ તરફ હતો હતો.

વિકાળ ખડ્ગે કરી, જાનાએ કરી તરૂં ખીજ શસ્ત્રવડે કરી મને તે મચ્છીઓએ વિખડ કરીધો હતો. નગકર્મા પાપકર્મે જન્મ લઈને વિષમ ભક્તિના ખડ્ગનું કુખ ભોમ વામા મહા ગ્રહી નથી પરત્રે કરી અનંત મનવંદિત રથમાં શેરની પેટે પગલે નને ભેતયો હતો. મહિષની પેટે દેવતાના વૈકિન કરેલા અગ્નિમાં હું મળ્યો હતો. ભડ્યુ થઈ અસાતાથી અત્યુત્ર વંદના ભોમવસુ હતો. દક-નિધ નામના વિકાળ પશ્ચિમોની સાથેસા સગખી ચાંચથી મુથાઈ અનંત વતવનાટથી કાપર થઈ હું વિનાષ કર્યો હતો. તુવાને લીધે ભલપાનતુ ચિતવન કરી વેગમાં દોડતા વ તરફીતુ છગપનાની ધાર જેવું અનંત કુખદ પાણી પામ્યો હતો. જેના પાદમાં તીવ્ર ખડ્ગની ધાર જેવા છે, મહા તાપથી જે તપી રહ્યો છે તે અસિ પતવન હું પામ્યો હતો. ત્યાં આગળ પૂર્વમાં મને અનંતવાર છેલ્લો હતો. મુદ્રથી કરી તીવ્ર શસ્ત્રથી કરી નિઃશ્વસ કરી મુદ્રણથી કરી તેમજ મારી કરીને મારી માત્ર બાળ્યો હતાં શરણરૂપ સુખવિના હું અશરણરૂપ અનંત કુખ પામ્યો હતો. વચની પેટે

મને છરપણાની તિલ્લુ ધારે કરી, પાળીએ કરી અને કાતરણીએ કરી કાપ્યો હતો મા ! ખડો ખડ કપડા ક્યાં હતા અને ત્રિઝો-છેલો હતો ચગર કરતી મારી ત્વચા ઉતારી હતી એમ હું અનંત દુઃખ પામ્યો હતો '

"પરવશતાથી અમની પેડ અનંતવાગ પાનમા હું સપાપો હતો પગમાધામીએ અને મગરમચ્છરુપે જાળ નાખી અનંત વેળા દુઃખ આપ્યું હતું સિચાણુરુપે પખીની પેડે જાગમા બાધી અનંતવાગ મને દુષ્કો હતો ફરશી ઈત્યાદિક શસ્ત્રથી કરીને મને અનંતીવાર વૃક્ષની પેડે કુનીને મા ! સુદમ છેદ ક્યાં હતા મુવગગદિકના પ્રહારવતી લોહકાગ જેમ લોહને ગીપે તેમ મને પૂર્વકાળે પગમાધામી-એએ અનંતીવાગ ટીપ્યો હતો તાણુ લોહુ અને શીસુ અગ્નિથી માળા તેનો કાગળતો રક્ષ મને અનંતવાર પાયો હતો અતિ રોદતાથી તે પરમાધામીએ મને એમ કહેતા હતા કે પૂર્વજવર્મા તને માંસ પ્રિય હતું તો હે આ માંસ એમ મારા શરીરના ખડખડ કટકા મે અનંતીવાગ માળ્યા હતા મઘની વધજતા માટે પણ એથી કઈ એાધુ દુઃખ પડ્યું નહોતું એમ મે મહા બચથી, મહા ત્રાસથી અને મહા દુઃખથી કે પાયમાન કામ્યાએ કરી અનંત વે ના ભોગવી હતી જે સહન કરતા અતિ તીવ્ર ગૌર અને ઉત્કૃષ્ટ કાળ રિયતિની વેદના સંકળિતા પણ અતિ ભયકર, અનંતવાગ તે નરકમાં મે ભોગવી હતી જેવી વેદના અનુખ્યનોકમાં છે તેવી દેખાતી પણ તેથી અનંતગણી અધિક અચાતાવેદની નગકને વિષે સહી હતી સર્વ જાવને વિષે અચાતાવેદની મે ભોગવી છે મેજાનુગેવ માત્ર પણ ત્યાં શાતા નથી '

એ પ્રમાણે મૃગાપુત્રે વૈગવ્યજાવથી સસારપરિભ્રમણ દુઃખ કલા એના ઉત્તરમા તેનાં અનંત જનેતા એમ બોલ્યાં કે "હે પુત્ર ! જે તારી ઈંજ દિક્ષા લેવાની છે તો દિક્ષા પ્રહણ કર પણ ચાગિતમાં શોગોતપત્તિ વેળા વૈરક કોણુ કરશે ? દુઃખનિવૃત્તિ કોણુ કરશે ? એ

વિના બદ્ધ દોરીતું કે ' મૃગાપુત્રે કહ્યું ' એ ખરું, પણ તમે વિચારો
 કે અટવીમાં મૃગ તેમજ પછી એકતું હોય છે, તેને રોગ ઉત્પન્ન થાય
 તો ત્યારે તેનું વૈદ્ય કાણ કરે છે ? જેમ વનમાં મૃગ વિદ્યા કરે છે
 તેમ નુ ચારિત્રવનમાં વિદ્યા કરીશ અને સમસ્ત બેઠે શુદ્ધ સવનને
 અનુગામી યજ્ઞે દ્વાદશ પ્રકૃતિ તપ આચરીશ, તેમ જ મૃગચર્ચાથી
 વિચરીશ મૃગને વનમાં રોગનો ઉપદ્રવ થાય તો ત્યારે તેનું વૈદ્ય
 કાણ કરે છે ?' એમ પુનઃ કહી તે બોલ્યા કે કાણ તે મૃગને
 ઔષધ દે છે ? કાણ તે મૃગને આનંદ શાંતિ અને સુખ પૂરે છે ?
 કાણ તે મૃગને આદાર જળ આણી આપે છે ? જેમ તે મૃગ ઉપ
 દ્રવમુક્ત થયા પછી મહાનવને જ્યાં સરોવર હોય છે ત્યાં જાય છે,
 તૃણપાણી આદિનું સેવન કરીને પાણુ જેમ તે મૃગ વિચરે છે તેમ
 હું વિચરીશ સારાંશ એવું મૃગચર્ચા હું આચરીશ એમ હું
 મૃગની પેઠે સવનવત્ હોઈશ અનેક સ્થળે વિચરતા થતિ મૃગની
 પેઠે અપ્રતિમદ્ રહે મૃગની પેઠે વિચરીને, મૃગચર્ચા સેવીને સાવધ
 ઢાળીને થતિ વિચરે જેમ મૃગ તૃણ જળાદિકની ગોચરી કરે તેમ
 થતિ ગોચરી કરીને સવનભાર નિર્વાહ કરે દુર્યદાર માટે ગૃહસ્થને
 કીલે નહીં નિદ્રા કરે નહીં એવો સવન હું આચરીશ " એવુ પુતા
 જણાવ્યું—હે પુત્ર ! જેમ તને સુખ થાય તેમ કરેા !' એમ માતા
 પિતાએ અનુગા આપી. અનુયા મળ્યા પછી મમત્વબાવ છેદીને જેમ
 મહાનામ કચુક ત્યાગી ચાલ્યો જાય છે તેમ તે મૃગાપુત્ર સસાર
 ત્યાગી સવનધર્મમાં સાવધાન થયા કચન શમિની મિત્ર પુત્ર શાંતિ
 અને સદાસજ્જનીના પ્રતિભાગી થયા વચ્ચેને ધુણી જેમ જ જ ખેરી
 નાખીએ તેમ તે સધળા પ્રપચ ત્યાગીને દિશા લેવાને માટે નીકળી
 પડ્યા પવિત્ર પાવ મહાવ્રતયુક્ત થયા પચ સમિતિથી સુશોભિત
 થયા ત્રિગુણાનુયુક્ત થયા બાલ્યવતરે દ્વાદશ તપથી સયુક્ત થયા
 મમત્વરહિત થયા—નિગદ્ધ કરી થયા ઝિવાદિકના સમરહિત થયા
 સર્વાત્મમૂલમાં એનો સમાન ભાવ થયો આદાર જળ પ્રાપ્ત થયો

કે ન શાએ। મુખ ઉપએ કે દુ ખ જીવિન ન હો કે મ થુ હો
કોઈ સ્તુતિ કરો કે મોઈ નિંદા કરો। મોઈ માન થો કે અપમાન થો,
તે સ્વભાવ તે સમજાવી થયા રીતિ ગમ અને સુખ એ ત્રિમાસવના
અદ પત્થી તે વિગત થયા મનદડ વચનદડ અને તનન નિવ
તાંત્યા ચાર કામથી વિમુક્ત થયા માવાચન, નિદાનસંસ્થ તથા
મિત્વાત્વશય એ ત્રિશસ્ત્રથી તે વિગતી થયા સત્ત મહાભયથી તે
અભય થયા હાસ્ય અને મોઝથી નિવર્ત્યા નિદાનર્મદિત થયા ગમ
દેવજીની બંધનથી છૂતી થયા વાંછગદિત થયા સર્વ પ્રકારના
વિલાસથી ગદિત થયા કંગાલથી મોઈ કાપે અને કોઈ ચદન વિતે
ખન કરે તે પર સમજાવી થયા પાપ આવવાનાં સરગા હાગ તેણે
રૂખ્યા શુદ્ધ જાત કંગણુસદિત ધમધ્યાનાદિક બ્યાપારે તે પ્રશસ્ત થયા
જિનેદ સામનત્વ પરાયણ થયા જાને કંગી, આત્મચારિને કંગી,
સમ્યક્ત્વે કંગી તપે કંગી પ્રયે મહાવતની પાંચ ભાવના એમ
પાંચ મહાવતની પચીસ ભાવનાએ કરી અને નિર્મળતાએ કરી તે
અનુપમ વિભૂતિ થયા સમ્યક્ પ્રકારથી પણ વર્તે સુધી આત્મ
ચારિત્ર પગિસેવીને એક માસનું અનશન કરીને તે મહાતાની યુવ
ગંગ મુખપુત્ર પ્રધાન મોક્ષમતિએ પ વર્ષા

પ્રમાણશિક્ષા — તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ સમજાવ્યું સિદ્ધ કરેલી
હાદયભાવનામાંની સસારજનનને દૂર કરવા મુખપુત્રનું ચગિત્ર અર્દી
વર્ણુબુ સસારગટવિર્મા પાંચમણ કરતાં અનંત દુ ખ છે એ વિવેક
સિદ્ધ છે અને એમાં પણ એવાનુમેષ જોમાં સુખ નથી એવી નગ-
કાષોમનિનાં અનંત દુ ખ યુવજ્ઞાની યોગીદ્ર મુખપુત્રે જનકજનેતા-
પ્રતિ વર્ણુબા છે, તે કેવળ સસાર મુક્ત થવાનો વિગતી ઉપદેશ
પ્રસિદ્ધ કરે છે આત્મચારિત્ર અવધાન્ય કંગા તપપગિવદાકિના
બદિદું અને દુ ખ માન્યુ છે અને મહાધોગતિના પગિમણરૂપ
અનંત દુ ખને બદિર્વાત્ર મોદિનીથી સુખ માન્યુ છે એ જો કેવી
બ્રમવિચિત્રતા છે ? આત્મચારિત્રનું દુ ખ તે દુ ખ નહી પણ પગમ

મુખ છે, અને પશ્ચિમામે જનતા મુખતરમ પ્રાપ્તિનું કારણ છે, તેમ જ ભોગરિવાસાદિનું મુખ તે દક્ષિણ અને જલદિદંશ્ય મુખ તે કેવળ દુષ્કર્મ છે પરિણામે જનતા દુષ્કર્મનું કારણ છે એમ સપ્રમાણ સિદ્ધ કરતા મહાયાની મૃગાપુત્રનો વરાગ્ય અહીં દર્શાવેલો છે, એ મહાપ્રભાવિ, મહાવશ્યમાન મૃગાપુત્રની પેઠે તપાદિક અને આત્મ આરિત્રાવિક શુદ્ધાચરણ કરે, તે ઉત્તમ સદુ દિનોકર્મા પ્રસિદ્ધ અને પ્રમાણ એવી પરમ સિદ્ધિદાયક મિદ્ધમતિને યામે સસારભ્રમત્વને દુષ્કર્મરૂપ માની તરવણીઓ તે મૃગાપુત્રની પેઠે જ્ઞાનદર્શન આરિત્રરૂપ દિવ્ય ચિંતામણિને પરમ હુષ્કર્મ અને પરમાર્નકને કારણે આપામે છે

મહર્ષિ મૃગાપુત્રનું સર્વોત્તમ ચરિત્ર (મસા ભારતરૂપે) મસાગ પશ્ચિમમણિનિરૂત્તિનો અને તેની માથે અને પ્રકાશની નિરૂત્તિનો ઉપદેશ કરે છે એ ઉપથી નિરૂત્તિભોધ અતદર્શનનું નામ રાખી આત્મચારિત્રની ઉત્તમતા વર્ણવતા આ મૃગાપુત્ર ચરિત્ર અહીં આપણ પૂર્ણતા પામે છે સસારભ્રમણિનિરૂત્તિ અને સાવચ્છ ઉત્કર્ષ નિરૂત્તિનો પવિત્ર વિચાર તરવણીઓ નિરતર કરે છે ?

સત્તમ ચિત્ર

આશ્રવભાવના.

હાલ અવિરતિ થોકથ કથાવ નવ નોકથાવ પચ મિથ્યાત્વ અને પચ સ થોત્ર એ સવર્ગા મળી સતાવન આશ્રવદ્વાર એટલે પાપને પ્રવેશ કરવાના પ્રનાય છે

૧ હિતિ અતદર્શને સસારભાવનારૂપ વ્યવચિત્રે મૃગાપુત્ર ચરિત્ર સંગ્રહ.

દૃશ્ય — મહાવિરોધમાં વિદ્યાળ પુરિકિશ્ણી નમરીના ગત્ય
સિદ્ધાસનપર પુરિક અને કુરિક બે બાઈઓ સ્થિર હતા એક
વેળા મહા તત્ત્વવિદ્યાનો મુનિગજ વિદ્યાર કરતા ત્યાં આઝ્યા મુનિના
વેગામ વચનામૃતથી કુરિક દિશ્વાનુક્રમ થયો અને ઘેર આઝ્યા
પછી પુરિકને ગજ સોપી ચારિત્ર અગ્રીકૃત કપુ સરસનિરસ
આદાર કરતા થોડા દાગે તે રાગઅસન થયો તેથી તે ચારિત્રપરિ
જ્ઞાને ભગ થયો પુરિકિશ્ણી મહા નમરીની અતોક્વાડીમાં આનીને
એલે હોયો મુખપગી વૃક્ષે વગાડી મૂક્યાં નિરતર તે પગિચિત્તવન
કરવા માકયો કે પુરિક મને ગજ આપો કે નહીં આપે? વનર-
હકે કુરિકને ઓળખ્યો તેણે જઈને પુરિકને વિદિત કપુ કે,
આકુન વ્યાકૃત થયો તમારો બાઈ અરોહ નામમાં રહ્યો કે પુરિક
આવી કુરિકના મનોભાવ જોયા અને તેને ચારિત્રથી ડાનનો જોઈ
કેદનોડ ઉપેક્ષ આપી પછી રાજ સોપી દઈને ઘેર આ ગો કુરિક
કની આરાને સામત કે મત્રી કોઈ અવનમન ન કરતાં તેણે સકલ
વર્ષ પ્રવળ્યાં પાળી પતિત થયો તે તેને માટે પિકાગતા હતા
કુરિકે રાજમા આગમ રત્રી અતિ આદાર કર્યો રાત્રિએ એથી
કરીને તે બહુ પીકાયો અને વમન મુ અભાવથી પાસે કોઈ આ પુ
નહીં એથી તેના મનમાં પ્રચલભાવ આ ગો તેણે નિશ્ચય કર્યો કે,
આ દગમી મને જો શાંતિ થાય તો પછી પ્રજાને એ સવગાને હું
જોઈ લઈશ એવાં મહા દુર્માનથી મરોને સાતમી નરકે તે અપય-
કાંજ પાયકે તેત્રિય સામરોમને આયુષ્યે અનત દુ ખમા જઈને
ઉપજ્યો કેવાં વિપરીત આશ્વર્યાગ ૧૧

આપ્તમ'ચિત્ર

સમ્ભવરસાવના

સમ્ભવર ભાવના — ઉપર કહ્યાં તે આશ્રવાર અને પાપપ્રનાદને સર્વ પ્રકારે શોકવાં તે—(આવર્તા કૃપે સમુદને અટકાવવાં)—સમ્ભવરસાવ.

દૃષ્ટાન્ત —(૧) (કુડરિકનો અનુસંબધ) કુડરિકનાં મુખપદ્ધિ ઇત્યાદિક સાબને મદલ્ય કરીને પુડગિકે નિધન કર્યો કે માર મદલિયુ શુરુ હતે જાણુ, અને ત્યાર પછીજ અનન્ય મદલ્ય કરવાં અણુવાણે મરણે પગવર્તા પગમાં કઠર કટક મુચવાથી સોહીની ધારાએ આલી તોપણ તે ઉત્તમ ખ્યાને સમતા બાવે રહ્યો. મેધી એ મહા નુભાવ પુડરિક આવેને સમર્થ સર્વાર્થસિદ્ધ વિખરે તેત્રીય સ્થાનરે પમના અત્યુચ આપુણે દેવરૂપે ઉપજ્યા. આશવથી શી કુડરિકની ॥ ખદયા ॥ અને સમ્ભવથી શી પુડરિકની મુખદસા ॥

દૃષ્ટાન્ત —(૨) શ્રી વન્દસ્વામી કેવળ કમનકામિનીના દ્રવ્યભાવથી પરિભાગી દના એક શ્રીમતની રુકિમણી નામની મનોદાહિણી પુત્રી વન્દસ્વામીના ઉત્તમ ઉપદેશને શ્રવણ કરીને મોદિત થઈ ઘેર આવી માતૃ પિતાને દનુ કે, બે દુઃખ આ દેહે પતિ કરે તો માત્ર વન્દસ્વામીને જ કરે, અન્યની સાથે સહમ જવાની મારે પ્રતિજ્ઞા છે રુકિમણીને તેનાં માતાપિતાએ બણ્ણએ હત્યુ, 'ઘેલી' વિચાર તો ખરી કે મુનિરાજ તે વળી પન્જે ॥ એણે તો આશ્રવાગની સત્ત્વ પ્રતિજ્ઞા મદલ્ય કરી છે ॥ તોપણ રુકિમણીએ હત્યુ ન માન્યું નિરૂપાએ ધનાવા શેડે કેટલુંક દ્રવ્ય અને સુરૂપા રુકિમણીને સાથે લીધી અને જ્યાં વન્દસ્વામી વિગમતા હતા ત્યાં આવીને હત્યુ કે, 'આ લક્ષ્મી છે તેનો તમે વધારકય ઉપોગ કરો અને વેશવ વિનાસમા વાપરો, અને આ મારી મહા મુકામલા રુકિમણી નામની પુત્રીથી મળું મદલ્ય કરો એમ કહીને તે પોતાને ઘેર આવ્યો

પૌવનસાગરમાં તરતી અને અપના અભારૂપ રુકિમણીએ વજ્રસ્વામીને અને પ્રકારે ભોગ સળધી ઉપદેશ કર્યો ભોગના મુખ અનેક પ્રકારે વર્ણવી દેખાડ્યા, મનમેદક દાવખાવ તથા અનેક પ્રકારનાં અન્ન અળાવવાના ઉપાય કર્યા પરંતુ તે કેવળ વૃથા ગયા, મહા સુદરી રુકિમણી પોતાના મોદકટાણમાં નિષ્કુળ થઈ ઉત્તરવિત્ત વિજયમાન વજ્રસ્વામી મેઠની પેઠે અચળ અને અડોલ રહ્યા રુકિમણીનાં મન, વચન અને તનના સર્વ ઉપદેશ અને દાવખાવથી તે લેશમાત્ર પીગળ્યા નહીં આવી મહાવિદ્યાળ દ્રવ્યથી રુકિમણીએ બોધ પામી નિશ્ચય કર્યો કે, આ સમર્થ જિતેન્દ્રિય મહાત્મા કોઈ કાળે અલિપ્ત થનાર નથી લોક પત્થર પીગળાવના સુવલ છે, પણ આ મહા પવિત્ર સાધુ વજ્રસ્વામીને પીગળાવવા સળધીની આજ્ઞા નિરર્થક છતાં બધોજાતિના કારણરૂપ છે એમ સુવિચારી તે રુકિમણીએ પિતાએ આપેલી લક્ષ્મીને શુભ ક્ષેત્રે વાપરીને આરિત્રને મદદ કર્યું, મન, વચન અને કાયાને અનેક પ્રકારે દમન કરી આત્મામાં સાધ્યો એને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ સમ્બરજાવના કહે છે ૧

નવમ ચિત્ર

નિર્જરા ભાવના

દ્વાદશ પ્રકારનાં તપવડે કરીકર્મઓમને બાળીને જગ્મીશૂત કરી નાંખીએ, તેનું નામ નિર્જરા ભાવના કહેવાય છે તપના બાગ પ્રકારમાં ૭ બાદ અને ૭ આભવતર પ્રકાર છે અનશન ઉણોદરી પ્રતિ સક્ષેપ, રસપરિત્યાગ, કાષકલેશ અને પ્રતિસહીનતા એ ૭ બાદ તપ છે પ્રાચિત્ત, વિનય, વૈરાગ્ય, શાન્તપદન પ્વાન અને કાયો ત્સર્ગ એ ૭ આભવતર તપ છે નિર્જરા બે પ્રકારે છે એક અકામ નિર્જરા અને દ્વિતીય સમમ નિર્જરા નિર્જરા ભાવનાપર એક વિપ્રપુત્રનું દર્શન કરીશુ

૧ ઇતિ અષ્ટમ ચિત્રે સમ્બરજાવના સમાપ્ત.

દૃષ્ટાન્ત—કાઈ બાજુએ પોતાના પુત્રને સમજાવસનજન જણીને પોતાને ધેગથી કાઢી મૂક્યો તે ત્યાંથી નીકળી પડ્યો અને જાઈને તેણે તરફરમ કાળીથી રોલસજાંબે જોડ્યો તે મહાનાના અગ્રેસરે તેને સ્વકામનો પગકચી જાળીને પુત્ર કરીને સ્થાપ્યો એ વિપ્રપુત્ર કુષ્ઠદમન કરવામાં દ્રુપદદારી જણાયો એ ઉદારથી એનું ઉપનામ 'દ્રુપદદારી' કરીને સ્થાપ્યું તે દ્રુપદદારી તરફરમ અગ્રેસર થયો નગર માંમ જાંબવામાં જલવત્તર પાનીવાગે કર્યો તેણે ધણા પ્રાણીઓના પ્રાણ લીધા એક વેળા પોતાના મનતિમમુગળને લઈને તેણે એમ મહા નગર ભટ્ટપુ દ્રુપદદારીએક વિદ્યને ઘેર બેઠો હતો તે વિદ્યને ત્યાં ધણા પ્રેમજાવથી દીગબોજન કર્યું હતું તે ક્ષીર બોજનનાં બાજનને તે વિદ્યના મનોર્થિ બાજમાં વિગઈ વળ્યા હતાં દ્રુપદદારી તે બાજનને અડકવા મડ્યો એટલે બાહ્યણીએ કર્યું 'એ મૂખના મહારાજા! અમલાવ કાંઈ અમારે પત્રી કામ નહીં આવે, એમું પણ તું સમજતો નથી! દ્રુપદદારીને આ વચનથી પ્રચક કોષ બાપ્યો અને તેણે તે દીન સોં કાગધમં રમાડી નહાતો નહાતો બાહ્યણ સાદમ્પનાએ ધાયો તેને પણ તેણે પરબવ પ્રાપ્ત કર્યો એટલામાં ધગમથી માવ દોડની આરી અને તેણે ચીમકે કરી દ્રુપદદારીને માગવા માંડ્યો તે માં કુષ્ટે તેને પણ કાળને સ્વાધીન કરી એ ગાવના પેદમાંથી એક વાછરડું નીમી પડ્યું તેને તરફરડું દેખી દ્રુપદદારીના મનમાં બહુ બહુ પમાતાપ થયો અને ધિ મર છે કે એ મહાઅવોર દિસાએ કરી! મારો એ મહા પાપથી ક્યારે છૂટકો થશે? ખરે! આત્મસાર્થક સાધવામાં જ એવ છે!

એવી ઉપમ જાવનાએ તો પચમુદિ રેલધુચન મ્યું નગરની ભાગેભે આરી ઉમ કાગેત્સમં ગલા આખા નગરને પૂર્વે સતાપ રૂપ થવા હતા તેથી લોહાએ બહુ ત્રિસતાપવા માંડ્યા જનાં આવતાના ધૂળ ૭૫ અને પથ્થર ૭૫ ના અને તત્વાગની મુદિકારડે તે અતિ સતાપ પ્રાપ્ત થવા ત્યાં આજા. લોકમમુદાયે દોડ મદિના

સુધી તેને પરાજિત્યા, પાછી થાક્યા, અને મૂઝી દીધા દ્રઢપ્રહારી ત્યાંથી કાપોત્સર્ગ પાળી બીજી ભાગોળે એવા જ ઉત્તમ કાપોત્સર્ગથી રહ્યા તે દિશાના લોકોએ પણ એમજ પગલબ્યા; દોઢ મહિને ઝહેડી મૂઝી દીધા ત્યાંથી કાપોત્સર્ગ પાળી દ્રઢપ્રહારી ત્રીજી પોતે રહ્યા તેઓએ પણ મહા પરાજય આપ્યો, ત્યાંથી દોઢ મહિને મૂઝી દીધાથી એથી પોતે દોઢ માસ સુધી રહ્યા ત્યાં અનેક પ્રકારના પરિષદને સહન કરીને તે સમાધર રહ્યા છો માસે અનંત કર્મ સમુદાયને બાળા વિગ્રાધી વિગ્રાધીને તે કર્મરહિત યથા સર્વ પ્રમરના મમત્વનો તેણે ત્યામ કર્યો અનુપમ કેવલયાન પામીને તે મુક્તિના અનંત સુખાનંદ મુક્ત યથા એ નિર્જંગભાવના દ્રઢ થઈ હવે—

દશમ ચિત્ર

લોકસ્વરૂપભાવના

લોકસ્વરૂપભાવના - એ ભાવનાનું સ્વરૂપ અહીં આગળ સહેપમાં કહેવાનું છે જેમ પુરુષ એ હાથ દર્શ પગ પહેળા કરી હોમો રહે તેમ લોકનાલ કિવા લોકસ્વરૂપ બધુંજ ત્રિમુખ યાગને આકારે તે લોકસ્વરૂપ છે કિંવા માદનને બીજા મુક્યા સમાન છે નીચે ભુવન પતિ વ્યતર અને સાત નરક છે, ત્રિમુખે અગ્ની દીપ આવી રહ્યા છે હોયે નાર દેવલોક, નવ ગ્રેવેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાન અને તે પર અનંત સુખમય પવિત્ર સિદ્ધમતિની પડોશી સિદ્ધિયામા છે તે લોકાલોક પ્રકાશક સર્વથ સર્વદર્શી અને નિરુપમ કેવલયાનીઓએ જામ્યું છે સહેપે લોકસ્વરૂપ ભાવના કહેવાઈ

પાપ પ્રનાલને રોકવા માટે આગ્રવભાવના અને સમ્બરભાવના તપ મહાહલી માટે નિર્જંગભાવના અને લોકસ્વરૂપનું કિચિત્ તત્ત્વ નથવા માટે લોકસ્વરૂપભાવના આ દર્શને આ ચાર ચિત્રે પૂર્ણતા પામી ૧

[ભાવનાબોધ સમાપ્ત]

જ્ઞાન જ્ઞાન વૈરાગ્યમય
 ઉત્તમ જહા વિશાગ,
 ઐ ભાવે શુભ જાવના,
 તે ઉતરે જાવપાર.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

પ્રણીત

મોક્ષમાળા

નિવેદન

આ 'બાલાવબોધ મોક્ષમાળા' અથ શ્રીમદે સોળ વર્ષની ઉંમરે તથા દસાડામાં શ્રી વ્રાણીઆ વિષે રચ્યો હતો મોક્ષમાળાની એણી તથા ભાગે કરવાનો શ્રીમદનો વિચાર આ સમયે હતો એમ આ બાલાવબોધ ભાગની મુખમુદ્રાના આ શબ્દો 'યોજના બાલાવ બોધરૂપ છે વિચેચન અને પ્રગાવબોધ ભાગ બિન્ન છે આ એમાને એક કકડો છે, છતાં સામાન્ય તત્ત્વરૂપ છે" ઉપરથી જણાય છે 'નિવેચન' અને 'પ્રગાવબોધ' નો ભાગ શ્રીમદે લખવા ધારેલો છતાં તે લખાયો નથી, પણ 'પ્રગાવબોધ ની સહજના શ્રીમદે પોતાની અસ્વાસ્થ્ય પ્રકૃતિ વેળાએ શ્રી વદરાણ કુમ્પ મુકામે સ્થિતિ હતી ત્યારે લખાવેલ જે અમે પાછળ 'પ્રગાવબોધ સહજના' તરીકે આપેલ છે

આ અથ લખાયા પછી બે વર્ષે એટલે સવત ૧૬૪૩ ના અઘાઃ શુક ૨, (દાહારી નવી સાલ બેસતાં) ને રોજ છપાઈ બહાર પડ્યો હતો આ અથની દ્વિતીયાવૃત્તિ સવત ૧૬૫૮ માં બહાર પડી હતી, પણ સવત ૧૮૫૬-૫૭ માં શ્રીમત્ના અસ્વાસ્થ્ય સમયે છપાતી હતી જે શ્રીમદની દષ્ટિ તરે તે વખતે નીકળી મયેલ, અને તેમાં કોઈ કોઈ સ્થળે શબ્દ રચના અને વાક્ય રચનામાં તેમણે ફેરફાર કરાવેલ તૃતીયાવૃત્તિ સવત ૧૯૬૨ માં શ્રી પરમશ્રુતપ્રભાવકમણ તરફથી બહાર પડેલ, જે ભાઈ મનજીપલાત કારતચદે સંશોધિત કરેલ અને તેમાં તેમણે ઘણે ઠેકાણે ભાષાશૈલીમાં સુધારા વધારા કરેલ છે જે કે તેમ કરતાં મૂળ આશય કાવચ રાખ્યો છે શ્રીમત્ની મૂળકૃતિ કાવચ ગણવા અને તે વચ્ચે (૧૬ વર્ષના) તેમનો યોગ્યપદ્ધત સૂચવવા અર્થે અમે

આવૃત્તિમાં થયેલો સુધારો વધારો આ આવૃત્તિમાં આપેલ નથી પણ પ્રથમાવૃત્તિ પ્રમાણે મુદ્રિત હોવાથી ૩ દ્વિતીયાવૃત્તિમાં થયેલ ફેરફાર નીચે દિપ્તજ્વામાં દ્વિતીયાવૃત્તિ પાઠાન્તર' તરીકે આપેલ છે.

ધર્મ વિષયના પ્રવેશકોને માટે યોજાયેલ આ 'વ્યાસાવબોધ' જામની યોજનાનું મનન શ્રીમદ્વી આ વધુ સુતરાનું પ્રમાણ અનુમાનવાનું એક સાધન ગણી શકાય.

પાટકો ૫૦
અમુકવૃત્તિયા,
સં ૧૯૬૨

હેમચંદ ટાકરશી મહેતા.

ઉપોદ્ધાત

નિર્મય પ્રવચનને અનુકૂળ થઈ સ્વરૂપતાથી આ ત્રય ગુણ
૫૭ પ્રત્યેક શિક્ષા વિષયથી મળીકાથી આ પૂર્ણાદૃષ્ટિ પામશે
આકાશરી નામ એ જ મુસ્તવનું મગજ છે, એમ સમજતાં હતા

અર્પણ પદ્ય—પુણ્ય પ્રભાવક સુસ ધર્માનુરાગી બાઈ શી
નેમચ દબાઈ વસનછ (માગસાળ નિવાસી) મુબઈ—આ પુસ્તક
પ્રસિદ્ધ કાવવામા આપની પુરેપુરી આમાસા હતી તેમ એ માટે આપે
પુરૂષ ઉત્તેજન પણ આપ્યું છે જિનેશ્વર ભગવાનના પ્રણિત કરેલા વત્તપર
આપનો બહુ અનુસન છે ધર્મ અને ધર્મસ્નેહિયોની ઉત્તરી ભેવાની આપની
બહુ બલિલાપા ॥ ઉદારતાનો આપનો શુભ સુવિધાત્ર છે આ ત્રય
પ્રસિદ્ધ કર્તાને માટે આપે ઉપકાર બુદ્ધિ દર્શાવી તેમજ મધ્યસ્થ બુદ્ધિથી
સ્વત્વ વસ્તુ મદદ કરવાની ઉચ્ચ રાખે છે જાન જ્ઞાનસાળા સ્થાપવા મુબઈ
ખાતે આપનું પ્રયોજન થાતુ છે ઈં ઈં સુંદર કાર્યોથી પ્રસિદ્ધ કર્તાએ આ
ત્રય આપને બહુ માનપૂર્વક અર્પણ કર્યો છે

આશય પદ્ય—આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામા મોક્ષમા મોરો આશય
તો શેઠ નેમચ દ વસનછનો છે પરંતુ એથી પ્રથમ અને પ્રબળ આત્મ
એક મુજબાઈએ પણ આપ્યો છે તેથી તેઓનો ઉપકાર ભૂલી નવો ઉચિત
નથી એ બાઈ તે મોરગીના મુલક મસાદુર મરદુમ મનિ કીચ દ વખતય દના
પલિ અને રાજકોઠ નિવાસી સા આશયલ ખીમછના પુત્રો છે એ બાઈના
સ્વર્જવાસી પુત્ર યેલાભાઈના અમરણાર્થ એક ઉત્તમ ત્રય પ્રસિદ્ધમા મૂકવાનો
એમનો હેતુ હશે અને શોધ વિરોધથી એ સભાથી આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ
કર્તાને હુ તે સાને ચહર્ષ સાસે આત્મ આપ્યો આવા શુભ કામમા
એઓનો ઉત્તમ પ્રયાસ થાય એ બહુ વખાણવા લાયક છે બાઈવર્જ એમા
ઉદાપણ આ દેરામા એણે જ છે મરદુમ કીચ દ વખતય દ ૧૬૨૦ મા
પરવોક પ્રાપ્ત થયા એઓ જૈન ધર્મના ઉત્સાહી અને એક પ્રકારના ભાવિક
હતા એઓએ મોરગીના પ્રધાન પદમા નામક્રિતતા મેળવી છે નેમના
સ્વર્જવાસથી બાઈના મનમા ચોક્ક રોગાભા કરતો હતો અને તે ન્યા

મોક્ષમાળાની પ્રથમાવૃત્તિમા શ્રીમદે આપેલ અર્પણપત્ર તથા આશય
પત્ર અને અન્ને-આપીએ બીજે—સરોધક

પરિણામે અપ્રભુત્વ રહેતું હોવાથી એમ કરેલું છે તે ઉચિત થાયો. ઉત્તમ તત્ત્વમાન અને પરમ સુલીલનો ઉપદેશ કરનારા પુરુષો ઈર્ષ્યોદા થયા નથી તેમ આ અય કઈ તેથી ઉત્તમ વા સમાનતારૂપ નથી, પણ વિનયરૂપે તે ઉપદેશકોના ધુરધર પ્રવચનો આજળ કનિષ્ઠ છે આ પણ પ્રમાણભૂત છે કે પ્રધાન પુરુષની સમીપ અનુચરનું અવરણ છે તેમ તેના ધુરધર અચનુ ઉપદેશમીન રાપાવા, અત કચ્છ કામન કરવા આવા અચનુ પ્રયોજન છે.

આ પ્રથમ દર્શન અને બીજા અન્યદર્શનોમાં તત્ત્વચીન

ઉચ્ચ વિચારે પડ્યા નહોતો. આ બીજો રોક્ષ કેવો થયો, એટલે કે એમના ત્રિપુર પેલાભાઈનો સ્વર્ગવાસ થયો. તેથી રોક્ષ કેવો ઉત્પન્ન થાય તે વાત પ્રત્યક્ષ અનુભવની છે તોપણ બાકી સંસારનો અનિત્યભાવ, કાળની મહાન મતિ અને ભાવિ પ્રમળ માનીને ધીરજ ધરી દૃઢમત એક પ્રકારનો પુણ્ય ભાવ ઉત્પન્ન કર્યો અને અનાયને ઉપકાર કર્યા થાય એવું સાવ ઢંભર કપિયા ખર્ચી સદાજીત બા યુગની થોડા સારી હોવાથી બહુ કાળ સુધી થાકેલો જિનેશ્વર ભગવત પ્રભુિત માર્ગની જુદીને માટે ૪૫૦ શ્લોક ખર્ચી મહાન ભગવતિસૂત્ર અદ્વિતીય સ્થાનકમાં આપવા યોગ્યતા કરી સ્વતંત્રરીના પાસણનો ખર્ચ સો એક શ્લોકો પ્રતિવર્ષ થાય છે તે હમિસાને માટે થાકુ રહે જેથી યોગ્યતા પણ એજાએ કરી છે પાવણપુર દ્વિત્યાદિક સ્થળે ત્યાં તેઓને સારી ઉદારતા કરી છે તેમ સ્વાયંભૂત ઉત્તમ કામ તેઓએ કર્યા છે એ દક્ષિણે તેવા તેઓએ પોતા વરકનો ઉચ્ચ પ્રકારનો ખર્ચ બાળ થો છે પ્રસિદ્ધ કર્યા હવેલભાવ માનીને આશ્રય પત્ર પૂર્ણ કરવા વિશ્વકર્મા કરે છે કે 'શક્તિમાન પુરુષો શાશ્વતનો પ્રકાશ કરે' વખત નહીં ચૂની જૈન તત્ત્વ દર્શને જેવા અથો પ્રસિદ્ધ કરે આવા ઉત્તમ કામમાં આ બાદને પગલું ભર્યું છે તેથી તેમને સામાસી થઈ છે વિરોધ લખવાનું પ્રયોજન પણ શું? મોરળી સુરત અમદાવાદ શ્રીમદી મુળઈ ભાવનગર માં વી રાજકોટ, ભવપુર, વાકાનેર વગેરે સ્થળેથી મળેલા આનંદ માટે ઉપકાર માનુ છું—પ્રસિદ્ધ કર્યાં.

●આ 'ઉપોદ્ધાવ વરીકેનો ભાગ શ્રીમદના જુદા જુદા લેખોમાંથી લઈ તેમના પોતાના જ સંબંધમાં અને આપેલ છે—સંપ્રોધ.

તેમજ સુશીલની પ્રાપ્તિ માટે અને પરિણામે અનંત સુખંતરમ પ્રાપ્ત કરવા માટે જેને સાધ્યસાધનો શ્રમણ-ભગવત-ગ્રાંથપુત્રે પ્રમશ્યા છે, તેનો સ્વત્પતાથી કિચિત્ સચ્ચ કરી તેમાં મહાપુરુષોનાં નાનાં નાનાં ચરિત્રો એકત્ર કરી આ મોક્ષમાળાને વિભૂષિત કરી છે તે—
“વિદ્યધ્રુવમમકન ભવતુ [સવત્ ૧૯૪૩]

મોક્ષમાળા અને સોળ વગસ અને પાંચ માસની ઉંમરે ત્રણ દિવસમા રચી હતી ૧૭ મા પાક ઉપર ચાલી ડોળાઈ ગઈ તે પાક ફરી લખવો પડ્યો હતો અને તે ડેકાણે ‘જડુ પુરુષોગ પુજથી’ તુ અમૂલ્ય તાર્તિવક વિચારતુ કામ્ય, મુકુટ હતુ

તેન માર્ગને સમજાવવા તેમાં પ્રવાસ કર્યો છે જિનોખા માર્ગથી કઈ પણ ન્યૂનાધિક તેમાં કશું નથી વીત્ય માર્ગપર આગાલકૃદની રૂચિ થાય તેનું સ્વરૂપ સમજાય, તેનું બીજું હ - ચર્મા રોપાય, તેવા હેતુએ ખાતાવ્યોધરૂપ યોજના તેની કરી છે તે યૈની તથા તે બોધને અનુસરવા પણ એ નમુનો આપેલ છે એનો પ્રત્યક્ષબોધ બાગે સિન્ન છે તે કાર્ષ કરશે.

‘એ હપાતા’ વિદ્યમ ધર્મ તેથી આદ્યમાની આકુળતા ટાળવા,
“જાવનાર્થે” ત્યાર પછી ગ્વી ઉપદાર રૂપે આદિકાને આપ્યો હતો
સં ૧૯૫૫, ચૈત્ર વદ ૧૧

મોક્ષમાળામા રાગ્નંતર અથવા પ્રમમ વિશેષમાં કાર્ષ વાર્કર્ષાત કરવાની વૃત્તિ થાય તે કશો

ઉપોદ્ધાત આદિ લખવાની વૃત્તિ હોય તો લખશો જીવન ચંચિત્રની વૃત્તિ ઉપચાન્ત કરશે ઉપોદ્ધાતથી વાંચકને, શ્રોતાને અર્થ અર્થ મતાતરની વૃત્તિ વિસ્મરણ ચર્કગાની પુરોના આત્મ સ્વર્ણવરૂપ પગમધર્મનો વિચાર કરવાની સ્ફુરણા થાય એવો લક્ષ સામાન્યપણે રાખ્યો, સદજ સૂચન છે

‘સં ૧૯૫૬ ચૈત્ર વદ ૬ શુધ, વલીળીઆ’

*મોક્ષમાળાના પાઠ અને માપી માપીને લખ્યા છે ફરી આવૃત્તિ અને મુખ ઉપજો તેમ પ્રવર્તો દેટલાંક વાક્ય નીચે લીધે દોરી છે તેમ કરવા જરૂર નથી

ઓતા-વાચકને જનતાંમુધી આપણા અભિપ્રાયે ન દોગવા લખ્યું શખતુ ઓતા-વાચકમાં પોતાની મેજે અભિપ્રાય ઉગવા દેવો. સારાસાર તો ન કરવાનું વાંચનાર-ઓતાના પોતાનાપર છોડી દેવું આપણે તેમને દોરી તેમને પોતાને ઉગી શકે એવા અભિપ્રાયને થયેલી ન દેવો

૧૬૫૬ ભાદ્રપદ વદ—૧/૧૫૭ ૬૩૫

• • • • •

શિક્ષણપદ્ધતિ અને મુખ્યમુદ્રા

આ એક સ્વાદ્વાદતત્વાવશેષ વૃક્ષનું બીજ છે આ મય તત્ત્વ પામવાની જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન કરી શકે એવું એમાં કંઈ અશી પણ દેવત રત્નુ છે એ સમજાવથી કહું છઉં પાઠક અને વાંચક વર્ગને મુખ્ય જલામણુ એ છે કે શિક્ષાપાઠ પાઠે કરવા કરતાં જેમ બને તેમ મનન કરવા તેનાં તાત્પર્ય અનુભવવા, જેમની સમજણમાં ન આવતાં હોય તેમણે યાતા શિક્ષક કે મુનિયોથી સમજવા અને એ યોગવાર્ધ ન હોય તો પાત્ર સાંત વખત તે પાઠો વાંચી જવા એક પાઠ વાંચી મયા પછી અર્થ ખડી તે પર વિચાર કરી અત કરણને પૂછવું કે શુ તાત્પર્ય મળ્યું ? તે તાત્પર્યમાંથી હેય જેવ અને ઉપાર્થ શુ છે ? એમ કરવાથી આજો મય સમજી શકારો હૃદય કામળ થશે વિચાર શક્તિ ખીતમે જૈન તત્ત્વપર રૂઢી શદ્દા થશે. આ મય કંઈ પડત કવચારૂપ નથી પણ મનન કરવારૂપ ॥ અર્થરૂપ કેળવણી એમાં યોજ છે તે યોજના બાલયોધ' રૂપ છે 'વિવેચન' અને પ્રજ્ઞાવ

બોવ' ભાગ જિજ્ઞ છે, આ એમના એક કડકો છે, છતાં સામાન્ય તત્ત્વરૂપ ॥

સ્વભાષા સમધી જેને સાર યાન છે અને નવતત્ત્વ તેમજ સામાન્ય પ્રકરણમયો જે સમજી શકે છે તેવાઓને આ મથ વિશેષ બોધતાપક થશે આટલી તો અવરુપ બલામણુ ॥ કે નાના બાળકોને આ શિક્ષાપાઠોનું તાત્પર્ય સમજણરૂપે સવિધિ આપવું

યાનશાળાના વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષાપાઠ મુખપાઠે કરાવવા, ને વારવાર સમજાવવા જે જે મથિની એ માટે સદાય સેવી થટે તે સેવી, એક બે વાર પુરતક પૂર્ણ શાખી રહ્યા પછી અવલેથી ચલાવવું

આ પુરતક બણી હું ધારુ છઉ કે, મુઘ વર્મ કટાક્ષ દષ્ટિથી નહીં જોશે બહુ ઉડા ઉતરતાં આ મોક્ષમાળા મોક્ષનાં કારણરૂપ થઈ પડશે ! મધ્યમ્યતાથી એમાં તત્ત્વયાન અને શીન બોધવાનો ઉદ્દેશ છે

આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનો મુખ્ય હેતુ ઉછરતા બાળપુવાનો અવિવેકાવિદ્યા પામી વ્યાત્મસિદ્ધિથી બ્રહ્મ યાચ છે તે બ્રહ્મતા અટકાવવાનો પણ છે

મનમાનવ ઉત્તેજન નહીં હોવાથી ભોક્ષાની માન્યતા કેવી થશે એ વિચાર્યા વગર આ સાદસ્ય ક્યું છે હું ધારુ છઉ કે તે રૂઝદાવક થશે. શાળામાં પાઠકોને ભેટ દાખલ આપવા ઉમંગી થવા અને જોન શાળામાં ઉપયોગ કરવા મારી બલામણુ છે તો જ પારમાર્થિક હેતુપાર પડશે.

ધર્મ

(કવિત્ર)

ધર્મ વિના ધન ધામ, ધાન્ય ધુળધાણી ધારો,
 ધર્મ વિના ધરણીમા ધિછતા ધરાય છે,
 ધર્મ વિના ધીમતની, ધારણાઓ ધોખો ધરે,
 ધર્મ વિના ધર્યું, ધૈર્ય, ધુમ ધૈ ધમાય છે,
 ધર્મ વિના ધરાધર, ધુતાશે ન ધામધુમે,
 ધર્મ વિના ધ્યાની ધ્યાન, ઢોંગ ઢંગે ધાય છે,
 ધારો ધારો ધવળ મુધર્મને ધુરધરતા,
 ધન્ય ધન્ય ધામે ધામે ધર્મથી ધરાય છે

• • •

ધર્મ વીના વ્રીત નહી, ધર્મ વિના રીત નહી,
 ધર્મ વિના હિત નહી, કથુ જન કામનું,
 ધર્મ વિના ટેક નહીં, ધર્મ વિના નેક નહી,
 ધર્મ વિના ઐક્ય નહી, ધર્મ ધામ રામનું,
 ધર્મ વિના ધ્યાન નહી, ધર્મ વિના જ્ઞાન નહી,
 ધર્મ વિના જ્ઞાન નહી, જીવ્યું કોના કામનું ?
 ધર્મ વિના તાન નહી, ધર્મ વિના સાન નહી
 ધર્મ વિના જ્ઞાન નહી, વચન તમામનું

[અવધાનગા રચેલા શીઘ્ર ૫૧ ચોમાયી]

મોક્ષમાળા

(ભાષાવબોધ)

શિક્ષાપાઠ ૧ વાચનાગ્ને બ્રહ્મભણુ —

વાચનાર ! હું આજે તમારૂં હસ્તમળમાં આવું છું અને મ્હત્તાપૂર્વક વાંચીએ આગ કહેનાં તત્ત્વને હૃદયમાં ધારણ કરીને હું જે જે વાત કહું તે તે વિવેકથી વિચારીએ, એમ કરીએ તો તમે જ્ઞાન, ખ્યાન, નીતિ, વિવેક સદ્ગુણ અને આત્મશાંતિ પામી શકીશો તમે ભણના હોશ કે, કેટલાંક જ્ઞાન મનુષ્યો નહીં વાચવા યોગ્ય પુસ્તકો વાંચીને પોતાનો વખત બોર્ષ દે છે અને અવજી રૂને ચઢી જાય છે આ લોકમાં અપ્રજ્ઞા પામે છે, તેમજ પગતોમાં નીચ ગતિએ જાય છે તમે જે પુસ્તકો ભણ્યા છો, અને હજી બાકી છો તે પુસ્તકો માત્ર સંસ્કારના છે પરંતુ આ પુસ્તક તો ભવ પગલવ બન્નેમાં તમારું દિલ કરીને ભગવાનનાં કહેલાં વચનોનો એમાં થોડો ઉપદેશ કર્યો છે તમે કંઈ પ્રકારે આ પુસ્તકની અધ્યાતના કરીશો નહીં, તેને ફાંકીશો નહીં કાપ પાડો નહીં કે જી-૭ કાંઈ પણ રીતે બિગાડો નહીં વિવેકથી સચેળ કામ લેજો વિચારણુ પુરુષોએ કહ્યું છે કે વિવેક ત્યાં જ ધર્મ છે તમને એ-એ પણ બ્રહ્મભણુ છે કે, જેઓને વાચતા નહીં આવડતું હોય અને તેની ઈચ્છા હોય તો આ પુસ્તક અનુક્રમે તેને વાંચી સંભળાવવું તમે જે વાત

અમ પાત્રો નહી તે શબ્દા પુરુષ પાસેથી સમજી લેજો સમજવામાં
આજસ કે મનમાં શકા કરજો નહી તમારા આત્માનું આથી દિત
થાય, તમને યાન શાંતિ અને આનંદ મળે તમે પરાપકારી, દ્વાષ્ટુ
ક્ષમાવાન ચિત્તી અને હૃદિયાળી થાઓ એવી શુભ વાચના અર્થે ત
ભગવાન કંને કરી આ પાઠ પૂર્ણ કરુ છઉ

શિક્ષાપાઠ ૨ સર્વમાન્યધર્મ —

(આપાઠ)

ધર્મતત્ત્વ જો પૂછ્યું મને તો સજ્જાતુ રહેલે તને,
જે સિદ્ધાંત સકળનો સાગ સર્વમાન્ય સકુને હિતકાર
બાપ્યું બાપધર્મ ભગવાન ધર્મ ન બીજો દયા સમાન
અમયદાન સાથે સતોષ લો પ્રાણીને, દગવા દોષ
સત્ય શીગ ને સવર્ગા દાન દયા દોષને રહ્યા પ્રમાણ
દયા નહી તેા જો નહી એક વિના સુખ કારણ નહી દેખ
કપુષ્પપાંખડી ન્યાં દુઃખાવ જિનવરની ત્યાં નહી આચાર,
સર્વ છવનું ધર્મજો સુખ મહાવીરની શિક્ષા મૂખ્ય
સર્વ દર્શને જો ઉપદેશ જો એકાંતે નહી વિશેષ
સર્વ પ્રકારે જિનનો બોધ દયા વ્યા નિર્મળ અવિશેષ
જો ભવતારક સુદગ ગદ, ધરિરે તરિયે કરી ઉત્સાહ
ધર્મ સકળનું જો શુભ મૂળ જો વધુ ધર્મ સદા પ્રતિકૂળ
તત્ત્વરૂપી જો જોળજો, તે જન રહેવો સાધ્યત સુખે
શાંતિનાથ ભગવાન પ્રસિદ્ધ રાજચંદ્ર કરણ્યોએ સિદ્ધ

* જિનેશ્વર ભગવાનની કહેલી ઉત્કૃષ્ટી દયાના સૂચન અર્થે આ
સમજવા થોડા છે—સરોપાધ

શિક્ષાપાઠ ૩ કર્મના ચમત્કાર —

હું તમને કેટલીક સામાન્ય વિચિત્રતાઓ કહી જઉં છઉં, એ ઉપરથી વિચાર કરસો તો તમને પગથવની થકા દ્રઢ થશે.

એક જુવ સુદર પલ્લવે પુષ્પસમ્યામાં સ્થવન કરે છે, એકને ફાટ્ય ડોલ્ડી પણ મળતી નથી, એક ભાતભાતનાં ભોજનોથી તૃપ્ત રહે છે એકને કાળી જ્વરનાં પણ સાસા પડે છે એક અમશિત લક્ષ્મીના ઉપભોગ લે છે, એક કુની બામ માટે ચર્મને ઘેર ઘેર બાટકે ? એક મધુર્ગ વચનથી મનુષ્યના મન દરે કે એક અપ્રાયક જેવો ચર્મને રહે છે એક સુદર વસ્ત્રાવકાગ્થી વિમૂષિત ચર્મ ફરે છે, એકને ખરા શિયાળામાં ફાટેલું કપડું પણ ઓઢવાને મગતું નથી. એક રોગી છે, એક પ્રમળ છે એક ભુક્ષિયાળી છે એક જડભગત છે એક મનોહર નયનવાળો છે એક અધ છે, એક લૂનો છે એક પાત્રો છે, એક કાર્તિમાન છે એક અપવરુ ભોજવ છે, એક લાખો અનુચરો પર હુકમ અનાવે છે, એક તેલલાના જ હુબા સહન કરે છે, એકને જોઈને આનંદ ઉપજે છે એકને જોતા વમન થાય છે એક સપૂષ્ણ ઉદ્વિગ્ધવાળો છે, એક અપૂર્ણ છે એકને દીન કુનિયાતુ લેસ જાન નથી એકનાં કુ મનો કિનારો પણ નથી.

એક મહાધાનથી દસાથો એક જન્મો કે મુએ, એક મુએતો અવતર્યો, એક સો વર્ષનો વૃદ્ધ ચર્મને મરે કે કાર્મનાં મુખ, બાપા અને રિયતિ સગર્માં નથી મૂર્ખ ગજરાદી પણ અમાખમાર્થો વધાવાય છે સમર્થ વિદ્વાનો ધક્કા ખાય છે.

આમ આખા જગતની વિચિત્રતા વિજ્ઞ વિજ્ઞ પ્રકારે તમે જુઓ છો. એ ઉપરથી તમને કઈ વિચાર આવે ? મેં કહ્યું છે છતાં વિચાર આવતો હોય તો કહો તે શા વડે થાય છે ? પોતાના

આપેનાં શુભાશુભ કર્મવડે કર્મવડે આપો સસાર ભમવો. પડે તે
પગલ નહીં માનનાર પોતે એ વિચાર સા વડે કરે છે ? એ વિચાર
તો આપણી આ વાત એ પગ માં વ મળે

શિક્ષાપાઠ ૬ માનવરેહ —

તમે સાંભળ્યું તો હશે કે વિદ્વાનો માનવરેહને બીજા સવળા
રેહ કરતાં ઉત્તમ કહે છે, પણ ઉત્તમ કહેવાનું કાગળ તમારા નળ
વામાં નહીં હોય માટે હોયું હું કહું આ સસાર બહુ દુઃખથી ભરેલો
છે એમાંથી છાંનીઓ તમને પાર નામવા પ્રયોજન કરે છે મોક્ષને
સાધી તેઓ અનંત સુખમાં વિગતમાન થાય છે એ મોક્ષ બીજા
સાધક દેહથી મળનાર નથી હેવ તિલ ચ કે નરક એ એક પ્રતિથી
મોક્ષ નથી, માત્ર માનવરેહથી મોક્ષ છે

ત્યારે તમે પૂછો કે સવળા માનવિઓનો મોક્ષ કેમ થતો
નથી ? એનો ઉત્તર પણ હું કહી શકું જેઓ માનવપણું સમજે
તેઓ મસાગ રીકેને તરી નળ છે માનવપણું વિદ્વાનો એને કહે
છે કે જેનામાં વિવેકબુદ્ધિ હોય પામી હોય, તે વડે સત્યાસત્યનો
નિર્ણય સમજીને પગમતત્ત્વ ઉત્તમ આચાર અને સત્કર્મનું સેવન
કરીને તેઓ અનુપમ મોક્ષને પામે છે મનુષ્યના શરીરના દેખાવ
ઉપરથી વિદ્વાનો તેને મનુષ્ય કહેતા નથી પરંતુ તેના વિચારને
સમજીને કહે છે જે હાથ જે પગ જે આંખ જે કાન એક સુખ
જે હોઠ અને એક નાક જે જેને લોચ તેને મનુષ્ય કહેવું એમ
આપણે સમજીશું નહીં એ એમ સમજીએ તો પછી વાદરાને પણ
મનુષ્ય ગણીએ બેઠેલો એણે પણ એ પ્રમાણે સવળ પ્રાપ્ત કર્યું
છે વિશેષમાં એક પૂઠું પણ છે ત્યારે શું એને મહા મનુષ્ય કહેવું
નહીં માનવપણું સમજી તે જ માનવ કહેવાય

જાતીઓ કહે છે કે એ જીવ દુર્લભ છે, અતિ પુણ્યના પ્રભાવથી એ દેહ સાંપડે તે, માટે એથી જિનાવને આત્મમાર્થિક કરી લેવું અવશ્યતક્રમાર, મજસુક્રમાર જેવા નાનાં જાળોનાં પણ માનવપણાને સમજવાથી મોક્ષને પામ્યા મનુષ્યમાં જે શક્તિ વધારે છે તે શક્તિવડે કરીને મોક્ષમત્ત દાધી જેવાં પ્રાણીને પણ વધ કરી લે છે. એ જ શક્તિવડે જો તેઓ ચોતાનાં મનરૂપી દાધીને વધ કરી લે તો કેટલું કલ્યાણ થાય !

કાઈ પણ અન્ન દેહમાં સદ્વિવેકનો ઉદય થતો નથી અને મોક્ષના રાજમાર્ગમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી એથી આપણને મનેનો એ બહુ દુર્લભ માનવદેહ સદૃશ કરી લેવો અવશ્યનો છે કેટલાક મૂર્ખો દુઃગચ્છમાં અજ્ઞાનમાં, વિષયમાં અને અનેક પ્રકારના મતમાં મળેનો માનવદેહ વૃથા ગુમાવે છે અમૂલ્ય કૌસ્તુભ દારી બેસે છે એ નામના માનવ મણિય, ખાકી તો વાનરરૂપ જ છે

મોતની પણ નિશ્ચય આપણે જાણી શકતા નથી માટે જેમ અને તેમ ધર્મમાં ત્વગથી સાવધાન થવું

શિક્ષાપાઠ ૫ અનાથી મુનિ, ભાગ ૧ —

અનેક પ્રકારની શિક્ષાઓ મનષ્યદેહનો શ્રેષ્ઠિક નામે રાજ અધીક્ષાત્ર માટે મહિક્ષા એ નામના વનમાં નીકળી પડ્યો વનની વિચિત્રતા મનોહારિણી હતી નાના પ્રકારનાં દૃશ્યે ત્યાં આવી ગયા હતાં નાના પ્રકારની કોમળ વેલીઓ ઘટાગિપ ચઈરલી હતી, નાના પ્રકારના પખીઓ આનંદમાં તેનું સેવન કરતાં હતાં, નાના પ્રકારના પક્ષિઓનાં મધુર્ગ માવન ત્યાં સહગ્રાતાં હતાં નાના પ્રકારના ફૂલથી તે વન હવર્ષ ન્હું હતું, નાના પ્રકારનાં જળનાં ઝરણુ ત્યાં વહેતાં હતાં, દુકામાં એ વન નનવન જેવું લાગતું હતું તે વનમાં એક

જાત તા મહા સમાધિવત પદ સુકુમાર અને સુખોચિત મુનિને
તે બ્રહ્મ બોલેના દીર્ઘા જેનું નામ જોઈને તે ગળા બસત અનંદ
પામ્યા ઉપમાગદિન અપદી વિમલ રસને મનમાં તેની પ્રશંસા કરવા
હાગ્યો આ મુનિનો કેવા અદ્ભુત વર્ણ છે ! એનું જેનું મનોદર રૂપ
મંદી જેવી અદ્ભુત સૌન્દર્ય છે ! આ કેવી વિરમપમાગક ક્ષમાનો
ધરનાર ! આના અનયો વેગગગનો કેવો ઉત્તમ પ્રમદ છે ! આની કેવી
નિર્વાજના જળાય મે ! આ સંપત્તિ જેનું નિર્ભય નમ્રપણું ધગવે છે !
એ બોધથી કેવા વિસ્તર છે એમ ચિંતવતો ચિંતવતો મુનિ થતો
થતો મુતિ કરતો કરતો ધીમેથી ચાલતો ચાલતો અધિષ્ઠા દેવ
તે મુનિને વદન કરીને આનંદ સમીપ નહીં તેમ અતિ દૂર નહીં
એમ તે શ્રદ્ધા મેળે પછી મે દાયની અભિધા કરીને વિનયથી તેને
તે મુનિને પૂછ્યું કે હું આપ ' તમે પ્રશંસા કરવાપોગ્ય એવા
તરણ છે બોધવિનાશને માટે તમારી વય અનુકૂળ છે મસારમાં
નાના અમરના સુખ તા છે સત્ સત્ના કામભોમ, જળ સંપદોના
વિકાસ તેમજ મનોદાહિની સ્ત્રીઓના મુખવચનનું મધુર અવલ
છતાં એ તત્ત્વગાઓનો ત્યાગ કરીને મુનિત્વમાં તમે મહા ઉદ્ધમ કરો તો
એનું શું કારણ ? તે મને અનુમદથી કહો રાજાનાં આર્થ વચન
સામળીને મુનિએ કહ્યું હે રાજા ! અનાથ હતો મને અપૂર્વ
વરણનો પ્રાપ્ત કરાવનાર તમારા ક્ષેમનો કરનાર મારાપર અનુકરણ
આજીનાર કરજીથી કરીને પગમ સુખનો દેનાર, એવો મારો કો
મિત્ર થયો નહીં એ કારણ માગ અનાથીપણાનું હતું '

શિક્ષાપાઠ ૬ અનાથી મુનિ, ભાગ ૨ —

બ્રહ્મ, મુનિનાં બાવણથી રમત હસીને બોલ્યો " તમ
મહા રીદિવતને નાથ કેમ ન હોય ? એ કાઈ નાથ નથી તો
ચહિ પડે હે બાવણ ! તમે બોગ બોમનો હે સંપત્તિ ! નિ
ચાતિએ કરીને દુર્લભ છે એવો તમારો મનુષ્યભવ સુલભ કરો

અનાથાએ કહ્યું “અરે શ્રેષ્ઠિક રાજા ! તું પોતે અનાથ છે તો મારો નાથ શું થઈશ ? નિર્ધન તે ધનાઢ્ય ક્યાંથી બનાવે ? અશુધ તે શુદ્ધિદાન ક્યાંથી આપે ? અમર તે વિત્તા ક્યાંથી દે ? વસ્ત્રો તે સત્તાન ક્યાંથી આપે ? જ્યારે તું પોતે અનાથ છે ત્યારે મારો નાથ ક્યાંથી થઈશ ? ” મુનિનાં વચનથી રાજા અતિ આકુળ અને અતિવિગ્ન થયો કાઈ કાળે જે વચનનું શ્રવણ થયું નથી તે વચનનું મતિમુખથી શ્રવણ થયું એથી તે શકિન થયો અને બોલ્યો “હું અનેક પ્રકારના અધનો ભોગી હતો અનેક પ્રકારના મદોન્મત હાથીઓનો ધણી હતો અનેક પ્રકારની સૈન્યા મને આધીન હે નમગ, ગ્રામ અતપુગ અને ચતુષ્પાદની મારે કંઈ ન્યૂનતા નથી મનુષ્ય સમંધો સગળા પ્રકારનો ભોગ હું પામ્યો હતો અનુચરો મારો આગાને રૂઢી રીતે આગધે છે પાંચે પ્રકારની સપત્તિ મારે ઘેર છે અનેક મનવાહિત વસ્તુઓ મારી સમીપે રહે છે આવો હું મહાન હતાં અનાથ કેમ હોઉં ? રખે હે ભગવન ! તમે મૂળા મોક્ષના દો મુનિએ કહ્યું હેરાજા ! મારું કહેવું તું ન્યાયપૂર્વક સમજો નથી હવે હું જોમ અનાથ થયો અને જોમ મેં સસાર ત્યાગ્યો તેમ તને કહું હતો તે એકાગ્ર અને સાવધાન ચિત્તથી સાબળ સામગાને પછી તારી શકાનો સત્તાસત્ય નિર્ણય કરજે —

કૌશ્ભી નામે અતિ જીર્ણ અને વિવિધ પ્રકારની ભગ્નતાથી ભરેલી એક મુંગ નગરી છે ત્યાં ગિદ્ધી પગિપૂર્ણ ધનસમય નામનો મારો પિતા રહેતો હતો હે મહારાજા ! શાવનવધના પ્રથમ ભાગમાં મારો આખો અતિ વેનાથી ઘેરાઈ આવે સરીરે અગ્નિ બગવા મડી શબ્દથી પણ અનિશય તીવ્રથી તે મોજ વૈરોની પેડે માગપગ કાપાવમાન થયો મારું મસ્તક તે આખની અમલ વેનાથી દૂ ખવા લાગ્યું વજના પ્રહાર સરીખી બીજાને પણ રોદ લય ઉપગરનારો, એટલે તે દારણ વેનાથી હું અત્યંત રોકમાં હતો સખ્યામધ્ય વૈદ્યાઅનિપુણ વૈદ્યજ્ઞ મારી તે વેનાનો નાશ કરવાને માટે આ

એને ઔવધ ઉપાયા કર્યા પછી તે વૃથા ગયા એ મદા નિપુણ
 ગણાતા વેદાચાર્ય મને તે દેહથી મુક્ત કરી શક્યા નહોં એ જ હે
 રાજા ! આ અનાથપણ હતું મરી આંખની વેદના ટાંગરાને મોટે
 મારા વિનાશ સર્વ ધન આપણ માફ પછી તેથી કઠીને મારી તે
 વેદના ટાંગા નહોં હે રાજા ! આ અનાથપણ હતું મારી
 માતા પુત્રને તોફાનીને આતિ કુખાર્થ થઈ તે પછી મને તે દેહથી
 મુક્તી નહી એ જ હે રાજા ! મારુ અનાથપણ હતું એક
 પેટથી જન્મેલા મા ! જ્યેષ્ઠ અને મનિષ્ઠ ભાઈએ પોતાનાથી બનને
 પરિશ્રમ કરી શુક્રા પછી મારી તે વેદના ટાંગા નહી હે રાજા !
 એ જ મારુ અનાથપણ હતું એક પેટથી જન્મેલી માગી જ્યેષ્ઠ
 અને મનિષ્ઠ ભગિનીઓથી મરુ તે કુખ ટળ્યું નહી હે મદારાજા !
 એ જ મારુ અનાથપણ હતું મારો સ્ત્રી જે પતિમતા મારા પર
 અનુરક્ત અને પ્રેમવતી હતી તે આંસુ ભરી મારુ હૈયું
 પલાળતી હતી તેણે અન્ન પાણી અને નાના પ્રમાણનાં
 અમોઘ, સુવાદિ સુમધી પાથ, તેમજ અનેક પ્રકારનાં ફૂલ
 ચંદનાંનાં અશ્વિતા અન્નશ્વિતા વિનેપન કર્યા હતા હું તે
 વિનેપનથી મારો રોગ સમાવી ન શક્યો છતાં પછી અગતી રહેતી
 નહોતી એવી તે સ્ત્રી પછી મારા રામને ટાંગા ન શકી એ જ
 હે મદારાજા ! મારુ અનાથપણ હતું એમ મહિના પ્રેમથી કાઢના
 ઔવધથી કાઢના વિનાયથી કે કાઢના પરિશ્રમથી એ રોગ ઉપરામ્યો
 નહી એ વેળા પુન પુન એ અમલ વેદના ભોગવી, પછી હું
 પ્રપન્ન સંસારથી જે પામ્યો એકવાર જો આ મદા વિઠ્ઠનામ્મ
 વદનાથી મુક્ત થકે તો ખતી તી અને નિગમની પ્રવચન
 ધારણ કરુ એમ મિતરીને શપ્ત કરી મર્યો જ્યારે રાત્રિ અતિશય
 મર્મ તોડે હે મદારાજા ! મારી તે વેદના શ્વર થઈ મર્મ અને હું
 નિરોગી થયો માત તાત, સ્વચ્છ બધવાદિકને પૂછીને પ્રભાતે
 એ મદા શમાવત-ઈંદ્રિયને નિમદ્દ ક વાવાગુ આગ બોપાધિયો ગદિત
 એવું અણુમાત્ર ધારણ કરું

શિક્ષાપાઠ ૭ અનામી મુનિ, ભાગ ૩ —

હે શ્રેષ્ઠ રાજા ! તાર પછી હું આત્મા પરાત્માનો નાથ થયો હવે હું સવ નકારના છાવનો નાથ છું તું જે સકા પામ્યો હતો તે હવે ટચી ગઈ હતો એમ આપુ જગત-ચક્રવર્તી પર્વત કાશરજી અને અનાથ છે જ્યાં ઉપાધિ છે ત્યાં અનાથતા છે માટે હું કહું છું તે કથન તું મનન કરી જજે નિશ્ચય માનજે કે આપણો આત્મા જ હું ખની ભરેલી વેતરણીનો કરનાર છે, આપણો આત્મા જ હું શાશ્વતી વૃક્ષના કુખનો ઉપગમનાર ॥ આપણો આત્મા જ વેદિત વસ્તુરૂપી કુધની દેવાવાળા કામધેનુ વાવના સુખનો ઉપગમનાર છે, આપણો આત્મા જ નંદનવનની પેઠે આનંદકારી છે આપણો આત્મા જ કર્મનો કરનાર છે, આપણો આત્મા જ તે કર્મનો દાગનાર છે આપણો આત્મા જ હું જોવાજન કરનાર છે આપણો આત્મા જ મિત્ર ને આપણો આત્મા જ વૈરી છે આપણો આત્મા જ કનિષ્ઠ આચારે સ્થિત અને આપણો આત્મા જ નિર્ભય આચારે સ્થિત કહે છે

એમ આત્મપ્રકાશક બોધ શ્રીકૃષ્ણે તે અનામી મુનિએ બોધ્યો શ્રેષ્ઠિકા ! જા બહુ સતોષ પામ્યો બે દાસના અજાતિ કરીને તે એમ મોહ્યો કે ‘ હે અજવન ! તમે મને કાલી રીતે ઉપદેશ્યો તમે જેમ હતુ તેમ અનાથપણ કહી બતાવ્યુ હું મહાપિ ! તમે સનાથ, તમે સમધર અને તમે સમય છો તમે સર્વ અનાથના નાથ છો હે પાવિત્ર સર્વત ! હું તમને ક્ષમાવુ છું તમારી શાની શિક્ષાથી લાજ પામ્યો છું ધર્મધ્યાનમા વિદ્ય કરવા વાળુ ભોગ ભોજન્યા સંગ્રહીનુ એ તમને હે મહાત્મા વ્યવત ! જે અમરજી દાધુ તે સગનીનો મારો અપરાધ મસ્તક તમાવીને ક્ષમાવુ છું ” એવા પ્રહારથી સ્મૃતિ ઉચ્ચારીને રાજપુરુષકેશરી શ્રીકૃષ્ણ વિનયથી પ્રદક્ષિણા કરી સ્વસ્થાનોકે ગયો

અને ઓવધે ઉત્તરનાં બાં ૫, તે વૃથા મવા એ મદા નિપુણ
 જાતા રેલ. ૧ મને ત હ દધો મુખને એ સજ્જા મહો એ જ
 ૧૩૧. ૧ અનાયપલ્લુ હતું મરી ન મની વેદના દાગડાને મો
 મગડિનાજ સર્વ થા અવચા માંદુ પજુ તેથી કરીને મારો તે
 વે ૧૧ દયા નહોતું ૧ ૧ ૧ મજ ઠાક અનાયપલ્લુ હતું મારો
 માના પુત્રને રોધે ૧ ૧ ૧ અર્થ કુ ખાર્ત થઈ ને પજુ મો તે દાદો
 મૂકારી હજી નહીં અજ હ મળા મારુ અનાયપલ્લુ હતું એ
 પેદથી જન્મેલા મા ૧ ૧ ૧ અને દનિદ કાઈ જો પાતાનાથી જનને
 પશિમ કરી ચૂક્યા પજુ મારી તે વેદના દગો નહીં, તે મળા
 મજ મારુ અનાયપલ્લુ હતું એક પેદથી જન્મેલી મારી જન્મે
 અને દનિદ કાઈનીઓથી મરુ ને દુખ દળ્યુ નહીં હ મદાગળા
 એ જ મારુ અનાયપલ્લુ હતું મારો સો ને પતિવ્રતા, મારા પર
 અનુગ્રહ અને પ્રેમવતી હતી તે આસુ કરી મારુ દુઃખ
 પદાળતી હતી તેજે અજ પાણી અને નાના પ્રકારના
 અધોતજ, યુક્તિ મુખથી ૫ ૧ ૨ તેમજ અનેક પ્રકારના ૧૦
 અદનામિનાં જાણિતા અજાણિતા વિલેપન કર્યા હતા હ તે
 વિલેપનથી મારો રોગ સમાપ્ત ન થયો તે સજ્જ પજુ અજગી રહેતી
 નહોતી એવાં તે સો પજુ મારા રોગને દાગી ન થયો, એ જ
 હે મદાગળા મારુ અનાયપલ્લુ હતું એમ જોઈના પ્રેમથી કાઈના
 અપેક્ષથી કાઈના વિનાયથી કે કાઈના પશિમથી એ રામ ઉપસ્યો
 નહીં એ વેળા પુન પુન એ અસગ્ર વેદના ભોગ્યી, પછી હ
 પ્રપચી સંસારથી એ પામ્યો એકરાગ જે આ મદા વિઃજનામ
 વદનાથી મુક્ત થયું તો ખતી તી અને નિરાગ બી પ્રવલ્લવિ
 થા જુ કહુ એમ ચિત્તીને સ્વપ્ન કરી મરો ન્યારે રાત્રિ નિતિમી
 મર્ધ તારે હે મદ રામ! મારી તે ન ના સજ્જ થઈ મર્ધ અને હ
 નિરાગી થયો આન તાત સ્વપ્ન જાધવાઈકને પૂછીને પ્રભાતે
 એ મદા હમાવત-ઈ દિવને નિમદ કરવાવાળુ આરબોપાધિયો રહિત
 એવું અજગારત્વ ધારણ કર્યું

શિક્ષાપાઠ ૭ અનાવી મુનિ, ભાગ ૩ —

હે રેલિક ગજા ! ત્વર પછી હું આત્મા પરમાત્મે નાથ થયો. હવે હું સર્વ પ્રમારના છત્વો નાથ છું તું એ સદાપરમેશ્વર હોતો તે હવે ઠગા ગઈ હશે. એમ આપુ જગત્-ચક્રવર્તી પરત અસરણ અને અનાથ છે, જ્યાં ઉપાધિ છે ત્યાં અનાથતા છે મરિ હું મરું છઉં તે કથન તું મનન કરી જાએ નિમજ માનજે કે આપણે આત્મા જ હું ખની બરેલી વતગળીનો ઠગનાં છે આપણે આત્મા જ હું શાસ્ત્રથી વૃક્ષના ફુલનો ઉપમગનાં છે આપણે આત્મા જ વેદિના વસ્તુરૂપી ફુલની દેવાવાળા કામનેતુ માવનાં સુખનો ઉપમવતાર છે આપણે આત્મા જ નદનવતની પેડે અનનદારી છે, આપણે આત્મા જ કર્મનો કન્યા છે, આપણે આત્મા જ ને કર્મનો દાગનાં છે આપણે આત્મા જ હું બોધાર્મન નાં છે આપણે આત્મા જ મિત્ર ને આપણે આત્મા જ વૈરી છે આપણે આત્મા જ કનિષ્ઠ બાચારે સ્થિત અને આપણે આત્મા જ નિર્મળ બાચારે સ્થિત રહે છે

એમ આત્મમહાશય બોધ શ્રવિને તે અનાવી મુનિએ અર્પિત શેલિક રાગ ગદ્ગદ સતોષ પામ્યો. બે હાથનાં અમરિ કાઢી તે એમ બોલ્યો કે હે અસવનાં તમે મને કલી રીને ઉપદેશ તમે જેમ હતુ તેમ અનાથપણુ ઠવી જાણુ હું ગદગદ તમે સનાથ, તમે સમધર અને તમે સ્વયમ છે. તમે રાં અનાથના નાથ હો. હું જિવન સર્પત ૧ હું નજીકે સ્વયમ છું તમારી ગાંડો સિદ્ધાથી લાગ પડે છે હું મનુષ્ય સિદ્ધિ રંગ પાણુ ભોગ ભોગથી સંજોધીનુ મે નજીકે હું મનુષ્ય રંગ આમતણુ દિધુ તે સજનીનો ભારે અપરિચિત્ત - અનુદન હતાં છું હું 'એવા પ્રાણીનું નિઃશ્વર્ય રંગમણુ રંગી રંગુ-વિનવથી પ્રદીપ્ત હશે સ્વાધ્યાસી મહે

મહા તપોવન મહા મુનિ, મહા પ્રજાવત, મહા યજ્ઞવત, મહા નિઝ ચ અનં મહાશૂન અનાયી મુનિએ મનુષ્ય દેશના ઐશ્વિકા અને પોતાના વિનક-ગિરીથી જે બોલ આપ્યો છે તે ખરે ! અથવા તપોવન સિદ્ધિ રે છે મહા મુનિ અનાયીએ બોમવેલી વેતના જી રે કે એથી નિતિ વિગેશ વેદના અનંત આત્માઓને બોળવતા જાઈએ છીએ એ કેવું વિચારવા લાયક છે ! સસારમાં અવગમ્યતા અને અનંત અનાયના હવાઈ ગઈ છે, તેનો ત્યાગ ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન અને પ મ શીલને એવશ્યો જ થાય છે એ જ મુક્તિના કાગજુરુ. જો સમારમાં આ અનાયી અનાય હતા તેમ પ્રત્યેક આત્મા તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના સદેવ અનાય જ છે સનાય થવા સત્દેવ સત્પરમ અને સત્ગુરુને જાણવા અવશ્યના છે

શિક્ષાપાઠ ૮ મત્તદેવતરન—

ત્રણ તરવો આપણે અવશ્ય જાણવા જોઈએ ત્યાંસુધી તે તત્ત્વજ્ઞાનથી અજ્ઞાનતા હોય કે ત્યાંસુધી આત્મહિત નથી એ નણ તત્ત્વ તે સત્દેવ સત્પરમ સત્ગુરુ છે આ પાઠમાં સત્દેવ ત્રરૂપ વિષે કઈક કહું છું

જેઓને કૈવલ્યજ્ઞાન અને કૈવલ્ય શૂન પ્રાપ્ત થાય છે કર્મના સમુદાય મહોત્તરપોષધ્યાનનડે વિગ્રાધન કરીને જેઓ માળી નાંખે છે જેઓએ ચંદ્ર અને રાખથી ઉજાળવળ એવું શુકતધ્યાન પ્રાપ્ત કર્યું છે આકર્ષિત—રાજધિગજ કે રાજપુત્ર છતાં જેઓ સસારને એકાંત—અનંત—સોકલુ કારણ માનીને તેનો ત્યાગ કરે છે કેવળ દયા શાંતિ મમા નિરાગીત્વ અને આત્મસમૃદ્ધિથી ત્રિવિધ તાપનો ભય કરે છે સસાગમા મુખ્યતા બોમવર્તા* જ્ઞાનાવરણીય, દર્શના

* મૂળમાં જ્ઞાનાવરણી 'દર્શનાવરણી' ગોઠવી આ પ્રમાણે છે
[૫]

વગણીય મોહિનીય અને અતરાય એ ચાર કર્મ ભરિમમૂત કરી
જેઓ સ્વસ્વરૂપથી વિદાર કરે છે સર્વ કર્મનાં મૂળને જેઓ બાળી
નાખે તે કેવળ મોહિનીજનિત કર્મનો ત્યાગ કરી નિદ્રા જેરી તીવ્ર
વસ્તુ એકાંત દાણી જેઓ પાતળા પહેલાં કર્મ રજા સુધી ઉત્તમ
શીવનું સેવન કરે છે વિગમ્યતાથી કર્મગ્રીહમયી અકળાતા પામ
પ્રાણીઓને પગમ શાંતિ મળવા જેઓ શુદ્ધ બોધમીજનો મેધધારા
વાણીથી ઉપદેશ કરે છે કાર્ષ્ણ્ય સમયે કિંચિત્ માત્ર પણ સસારી
વૈભવવિલાસનો સ્વપ્નાંસ પણ જેને રહ્યો નથી, કર્મદળ ક્ષય કર્યા
પ્રથમ શ્રીમુખવાણીથી જેઓ હૃદયતા મણી ઉપદેશ કરતા નથી
પાંચ પ્રકારના અતરાય દાસ્ય ગતિ અર્પિત, બવ, ભુમુપ્સા, શોક
મિથ્યાત્વ અટાન અપ્રત્યાખ્યાન, રાગ, ક્રોધ નિદ્રા અને અને ગમ
એ અગર દૂષણથી ગદિત સમિધાનદ સ્વરૂપથી વિરાજમાન અને
મદા ઉદ્ધોતકર બાર શુભ જેઓમાં પ્રગટે છે જન્મ મરણ અને
અનંત સસાર જેનો ગયો છે તે સત્ત્વેવ નિર્ગમ આમનમાં કદા છે
એ દોષરહિત શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પામેલા દાવાથી પૂજનીય પગમે-
શ્વર કહેવાય છે અદ્યાર દોષમાનો એક પણ દોષ હોય ત્યાં સત્ત્વેવનું
સ્વરૂપ નથી આ પરમતત્ત્વ ઉત્તમ સૂત્રોથી વિશેષ જાણવું અવશ્યનું જ ॥

શિક્ષાપાઠ ૯ મત્ત્વર્મતત્ત્વ —

અનાદિ કાળથી કર્મ જાળના નધનથી આ આત્મા સસારમાં
રક્ત્યા કરે છે સમય માત્ર પણ તેને ખરું સુખ નથી અધોગતિને
એ સેવા કરે છે અને અધોગતિમાં પડતા આત્માને ધરી રાખનાર
જે વસ્તુ તેનું નામ ધર્મ કહેવાય છે એ ધર્મતત્ત્વના સર્વજ
ભગવાને જિજ્ઞાસુ બેઠા છે તેમાના મુખ્યને છે ૧ નિશ્ચયધર્મ
ધર્મ ૨ નિશ્ચયધર્મ

વ્યવહારધર્મમાં દયા મુખ્ય છે આ મહાત્માને તે પણ દાની નક્કા વારતે છે આના આઠ ભેદ છે ૧ દયન્ય ૨ ભાવદયા ૩ સ્વદયા ૪ પરદયા ૫ સ્વરૂપે ૬ કુ અનુભવદયા ૭ વ્યવહારદયા ૮ નિશ્ચયદયા

૧ પ્રથમ દયદયા—ઘાઈપણ કામ કરવું તેમાં યત્નાપૂર્વક જીવરક્ષા કરીને કે વુ તે દયદયા

૨ બીજી ભાવદયા—મીઠા જીવને દુર્મતિ જતો દેખીને માનુષપાત્રદિથી ઉપદેશ આપવો તે ભાવદયા

૩ ત્રીજી સ્વદયા—આ આત્મા અનાદિકાળથી મિથ્યાત્વથી મૂઢાયો છે તરત પામતો નથી જિનાયા પાળી શકેનો નથી એમ ચિંતવી ધર્મમાં પ્રવેશ કરવો તે સ્વદયા

૪ ચોથી પરદયા—જકામ જીવની ગદ્યા કરવી તે પરદયા

૫ પાંચમી સ્વરૂપદયા—સદ્ગુણ વિવેકથી સ્વરૂપનિશ્ચારણા તે સ્વરૂપદયા

૬ છઠી અનુભવદયા—ગુરુ કે શિક્ષક શિષ્યને કહેવા કથનથી ઉપદેશ આપે દેખવામાં તે અયોગ લાગે છે તરુ પરિણામ કરણાનુ કારણ છે એવું નામ અનુભવદયા

૭ સાતમી વ્યવહારદયા—ઉપયોગપૂર્વક અને વિધિપૂર્વક જે દયા પાળવી તેનું નામ વ્યવહારદયા

૮ આઠમી નિશ્ચયદયા—શુદ્ધ-સાધ્ય-ઉપયોગમાં એકતાભાવ અને અભેદ ઉપયોગ તે નિશ્ચયદયા

જે આઠ પ્રકારની દયાવડે કરીને વ્યવહારધર્મ જાગવાને કહ્યો છે એમાં સર્વ જીવનું સુખ સતોષ, અજયદાન એ સર્વનું વિચાર પૂર્વક જોતા આવી જાય છે

બીજો નિશ્વસન—ચોતાના સ્વરૂપની જાણના આત્માને આત્મભાવે ઓળખવો આ સસાર તે મારો નથી એ વગેરે નિશ્વસનનું સ્વરૂપ છે

જેમા કોઈ પ્રાણીનું કુખ અદિત કે અસતેષ રહ્યો છે ત્યાં દયા નથી, અને દયા નથી ત્યાં ધર્મ નથી અર્થાત્ ભગવાનનાં કહેલાં ધર્મતત્ત્વથી સર્વ પ્રાણી અભય માય ૧

શિક્ષાપાઠ ૧૦ સદ્ગુરુતરન, ભાગ ૧ —

પિતા—પુત્ર! તું જે શાળામાં અભ્યાસ કરવા જાય છે તે શાળાનો શિક્ષક કોણ છે ?

પુત્ર—પિતાજી, એક વિદ્વાન અને સમજી બ્રાહ્મણ છે

પિતા—તેની વાણી ચાનચલન વગેરે કેવા છે ?

પુત્ર—એનાં વચન બહુ મધુરા છે એ કોઈને અવિવેકથી બોલાવતા નથી અને બહુ મળીર છે એવે છે ત્યારે જાણે મુખમાંથી કુંડાળું કંઈ છે કોઈનું અપમાન કરતા નથી અને જામને સમજાણથી શિક્ષા આપે છે

પિતા—તું ત્યાં શા કાણે જાય છે તે મને કહે જોઈએ

પુત્ર—આપ એમ કેમ કહો છો પિતાજી ? સસારમાં વિચારણા થવાને માટે યુક્તિઓ સમજી વ્યવહારની નીતિ શીખી એટલા માટે મારે આપ મને ત્યાં મોકલો છો

પિતા—તારા એ શિક્ષક દુરાચારી કે એવા હોત તો ?

પુત્ર—તો તો બહુ મારું થાત જામને અવિવેક અને કુવચન બોલતા આવડતા, અવદાગીત તો પછી શીખવે પણ કોણ ? —

પિતા—જે પુત્ર, એ ઉપરથી હું કહે તને એ બધું

હું જેમ સમાવર્તી પડ્યા માટે વ્યવહારનીતિ શીખવાનું પ્રયોજન છે તેમ ધર્મોત્તરવ અને ધર્મનીતિમાં સ્વેચ્છ કરવાનું પરબરને માટે પ્રયોજન છે જેમ ને રચનાગીતિન સદચારી વિદ્યાર્થી ઉત્તમ મળી શકે છે તેમ જ જાવ કોઈક ધર્મનીતિ ઉત્તમ ગુરુથી મળી શકે છે વ્યવહારનીતિના શિક્ષક અને ધર્મનીતિના શિક્ષકમાં બધું ભેદ નથી કોઈ મીનારીનો કડકો તેમ વ્યવહારશિક્ષક અને અમૂલ્ય કૌરવ જેમ આત્મધર્મ શિક્ષક છે

પૂત્ર—શીગ્રજીવ આપને મહેતુ વાળાથી છે ધર્મના શિક્ષકની સપૂર્ણ અવશ્ય છે આપે વારંવાર સસારનાં અનંત દુઃખ સમધી મને કહ્યું બે એથી પાઠ પામવા ધર્મ જ સદાચાર્ય છે ત્યારે ધર્મ કેવા ગુરુથી પામિયે તો એવશ્યક નીચે તે મને કૃપા કરીને કહે

શિક્ષાપાઠ ૧૧ મદ્ગુપ્તતરન, ભાગ ૩ —

પિતા—પુત્ર! ગુરુ ત્રણ પ્રકારના કરવાય છે ૧ કાષ્ટસ્વરૂપ ૨ કામળસ્વરૂપ ૩ પશ્ય સ્વરૂપ ૪ અસ્વરૂપ ગુરુ સર્વોત્તમ છે, કામળ સસારસ્વરૂપી સમુદને કાષ્ટસ્વરૂપી ગુરુ જ તરે છે અને તારી શકે છે કામળસ્વરૂપ ગુરુ એ મધ્યમ છે તે સસારસમુદને પોતે તારી શકે નહીં પણ કંઈ પુણ્ય ઉપાજન કરી શકે એ બીજાને તારી શકે નહીં ૩ પશ્યસ્વરૂપ તે પોતે જીવે અને પરને પણ જીવડે કાષ્ટસ્વરૂપ ગુરુ માત્ર જિનેશ્વર જાગૃતતા સામનમાં છે બાકી એ દ્રમગતા જે ગુરુ રજા તે કર્મોચ્ચને જદિ ન નાગ છે આપણે બધા ઉત્તમ વગુને આહીએ છીએ અને ઉત્તમથી ઉત્તમ મળી શકે છે ગુરુ જે ઉત્તમ હોય તો તે જાવસમુદમાં નાવિકરૂપ થઈ સદ્ધર્મ નાવમાં બેસાડી પાર પમાડે તત્ત્વજ્ઞાનના બે સ્વરૂપભેદ, લોકાનોક વિચાર સસારસ્વરૂપ એ સધળું ઉત્તમ ગુરુ વિના મળી શકે નહીં, ત્યારે તને દ્રમ કવણી ઇન્દ્રિય ઘરો કે એવા ગુરુનાં લક્ષણ કયા

કયા ? તે કહ્યું છું જિનેશ્વર ભગવાનની ભાષેલી આશા તેને
 યથાતથ પાળે, ત્યજે અને ખીજને બોધે, કચનકમિનીથી સર્વભાવથી
 ત્યાગી હોય, વિશુદ્ધઆદ્યાગ્જ નેતા હોય આવીશ પ્રકાગ્ના
 પરિવહ સદન કરતા હોય, શાંત દાંત, નિરાશી અને જિતેન્દ્રિય
 હોય સિદ્ધાંતિક યાનમાં નિમન હોય ધર્મ માટે મર્ષને માત્ર
 શરીરનો નિર્વાહ કરતા હોય નિર્મય પય પાળતા માય ન
 હોય સળી માત્ર પણ અન્ત લેતા ન હોય, સર્વ પ્રકાગ્ના આદ્યાગ
 શનિએ ત્યાગ્યા હોય, સમભાવિ હોય અને નિગમુતાથી સત્યોપ
 દેશક હોય કુમમાં તેઓને કાષ્ઠસ્વરૂપ સદ્ગુરુ બાણુવા પુત્ર
 શુરુના આચાર, યાન એ સળધી આશ્રમમાં બહુ વિવેકપૂર્વક
 વર્ણન કયું છે જેમ તુ આશ્રમ વિચાર કરતા શીખતો જઈશ,
 તેમ પછી હું તને એ વિશેષ તત્ત્વો બોધતો જઈશ

પુત્ર—પિતાશ્ર, આપે મને કુશમાં પણ બહુ ઉપયોગી અને
 દક્ષ્યાણમય કહ્યું હું નિરતર તે મનન કરતો રહીશ

શિક્ષા પાઠ ૧૨ ઉત્તમ ગૃહસ્થ—

સસારમાં રહ્યા છતાં પણ ઉત્તમ શ્રાવકો ગૃહાશ્રમથી આત્મ-
 સાધનને સાધે છે તેઓનો ગૃહાશ્રમ પણ વખણાય છે

તે ઉત્તમ પુરુષ સામાયિક ક્ષમાપના, યોવિદ્યાર (પ્રત્યાખ્યાન)
 ઈં વમ નિયમને સેવે છે

પરપત્નિ ભણી માત્ર બહેનની દષ્ટિ રાખે છે

યયાશક્તિ સત્પાત્રે દાન દે છે

શાંત, મધુરી અને ક્રમશઃ બાળા બોલે છે

સત્યાત્મનું મનન કરે છે

● પ્રયત્નાશક્તિમા નિર્મલને સ્થળે નિઝય વાપરેલ છે

અન ત્વા મુખી ઉપનિગમાં પશુ માયા કપટ ઈં કરતો નમી
સ્ત્રી પુત્ર માત તાન મુનિ અને ગુરુ એ સવળાને યથાચોગ્ય
સન્માન આપે કે

મામાપને ધર્મનો બોધ આપે કે

યત્નાધી ધર્મની સ્વ-છતા, ગંધવુ સીધવુ શ્રવન ઈં રખાવે છે
પોને વિચક્ષ્ણતાથી વર્તો સ્ત્રી પુત્રને વિનયી અને ધર્મી કરે છે
સરળા કૃદ્ધ મમાં સપતી રહિ કરે છે

આવેના અતિથિનુ યથાચોગ્ય સન્માન કરે કે

યાચકને મુધાગુગ ગજતો નથી
સતપુરોનો સમાજમ અને તેઓનો બોધ ધારણ કરે છે
સમયાં અને સતપુરુષન નિરતગ વર્તે છે

યથાશક્તિ શાસ્ત્રસમ્ય જોના ધર્મમાં ગ્યો છે

અન્ય આરભથી જે બ્યવહાર ચનાવે કે

આવો ગૃહસ્થાવાસ ઉત્તમ મતિનુ કામ્ય થાય એમ યાનીઓ
કહે છે

શિક્ષાપાઠ ૧૩ જિનેશ્વરની બક્તિ, ભાગ ૧ —

જિઠાસુ—વિચક્ષણ સત્ય ! કોઈ શકરની, કોઈ બ્રહ્માની, કોઈ
વિષ્ણુની કોઈ સૂર્યની, કોઈ અગ્નિની કોઈ ભવાનીની કોઈ પેગમ્બરની
અને કોઈ ઈસુખ્રીસ્તની બક્તિ કરે કે એઓ બક્તિ કરીને શું
આશા ગમતા હશે ?

સત્ય—પ્રિય જિઠાસુ તે બાવિકે મોક્ષ મેળવવાની પરમ
પદી એ દેવોને બાજે છે

જિઠાસુ—કહો ત્યારે એથી તેઓ ઉત્તમ મતિ પામે એમ
કે મત છે ?

સત્ય—એઓની ભક્તિવડે તેઓ મોક્ષ પામે એમ હું કહી શકતો નથી જોએને તે પરમેશ્વર કહે છે તેઓ કઈ મોક્ષને પામ્યા નથી તો પછી ઉપાસકને એ મોક્ષ ક્યાથી આવે ? શકર વગેરે કર્મક્ષય કરી શક્યા નથી અને દુષ્ણો સહિત છે એથી તે પૂજ્યા મોખ્ય નથી

નિરાસુ—એ દુષ્ણો ક્યા ક્યાં તે કહે !

સત્ય—‘અજ્ઞાન, ક્રમ, હાસ્ય, ગતિ અરતિ વગેરે મળીને અંગાર’ દુષ્ણમાત્ર એક દુષ્ણ હોય તેપણ તે અપૂર્ણ છે એક સમર્થ પડિને પણ કહ્યું છે કે ‘પરમેશ્વર છઠ્ઠી’ એમ મિથ્યા રીતે મનાવનારા પુરુષો પોતે પોતાને કહે છે કદાચ પદ્માર્ચાં સી હોવાથી તેઓ વિષથી કંઈ છે, શાંત ધારણ કરેલા હોવાથી દુષ્ટી કંઈ છે જપમાળા ધારણ કર્યાથી તેઓનું ચિત્ત બ્યગ્ન છે એમ સૂચવે છે ‘મારે શુભો આવ, હું સર્વ પાપ છરી સફે’ એમ કરેનારા અભિમાની અને નાગ્નિક કંઈ છે, આમ છે તો પછી ખીજને તેઓ કેમ તારી શકે ? વળી, કેટલાક અવનાગ ભેરાસુ પરમેશ્વર કહેવાય છે તો ૨ ‘ત્યા અમુક કર્મનું પ્રયોજન તે પડ્યો સિદ્ધ થાય છે

નિરાસુ—ભાઈ, ત્યારે પૂર્ણ ક્રાણ અને ભક્તિ જ્ઞાની કયવી કે જે વડે આત્મા સ્વચક્રિતનો પ્રગટ કરે ?

સત્ય—શુદ્ધ સમ્યક્જ્ઞાનદસ્વરૂપ ‘અનંત સિદ્ધાંતી’ ભક્તિથી, તેમજ સર્વદુષ્ણરહિત, કર્મમયદીન મુક્ત, નિરાગી, સકળબયગદિત, સર્વનું સર્વદર્શી જિનેશ્વર ભગવાનની ભક્તિથી આત્મશક્તિ પ્રકાશ પામે છે

દિ० આ० પાઠાન્-૧ ‘અજ્ઞાન, નિદ્રા, મિથ્યાત્વ, રાગ, દ્વેષ અવિરતિ, બધ રોડે જુગુપ્સા કાનાવસાય લાલાનગમ, વીર્વાતગમ લોચાવસાય અને ઉપલોચાવસાય કામ હાસ્ય રતી અને અરતિ એ અદાર

દિ० આ० પાઠાન્-૨ ‘ત્યા તેઓને અમુક કર્મનું ભોગવવું બાકી છે એમ સિદ્ધ થાય છે ૩ ‘સિદ્ધ ભગવાનની’

ગિર્યાસુ—એઓ ! જામિન કાવાથી આપણને તેઓ મોક્ષ આપે કે એમ માનવું ખરું ?

સ્વત્વ—ભાઈ ગિર્યાસુ અનંતજ્ઞાની નિગાળી અને નિર્વિકાર છે એને મુનિ નિંદાનું આપણને કઈ ફળ આપવાનું પ્રયોજન નથી આપે ! જાત્મા જે સ્મરણથી ધીગાયે છે, તેમજ અગ્ની અને મોહાદિ યમેલા ■ તે ટાળવા અનુષ્ઠાન પુરુષાર્થની અવશ્ય નિ સ્વ કર્મકાંક્ષા કરી ? અનંત —વન અનંત વીર્ય અનંતજ્ઞાન અને અનંત દશનથી સ્વસ્વરૂપમય થયા એવા જિનેશ્વરેનું સ્વરૂપ આત્માની નિશ્ચયનથી રીત્કિ હોવાથી ? એ પુરુષાર્થતા આપે છે વિકારથી વિરમ્મ કરે છે શાંતિ અને નિર્જગ આપે છે તગ્વા હાથમાં લેવાથી જેમ શાર અને ભાગથી નિર્ગા ઉત્પન્ન થાય છે તેમ એ મુણ્ડિતવનથી આત્મા સ્વસ્વરૂપાનંદની શ્રદ્ધિએ સ્વત્વ જાય છે હર્ષજી હાથમાં લેતા જેમ મુખાકૃતિનું જ્ઞાન થાય છે તે સિદ્ધ કે જિનેશ્વરસ્વરૂપનાં ચિત્તવનરૂપ હર્ષજીથી આત્મસ્વરૂપ જ્ઞાન થાય છે

શિક્ષાપાઠ ૧૪ જિનેશ્વરની ભક્તિ, ભાગ ૨ —

ગિર્યાસુ—આર્થસ્ત્વ ! સિદ્ધસ્વરૂપ પામેલા તે જિનેશ્વરે તે સમજા પૂર્ણ છે ત્યારે નામથી ભક્તિ કરવાની કઈ જરૂર છે ?

સ્વત્વ—હા અવશ્ય છે અનંત સિદ્ધસ્વરૂપને ખ્યાતા જે શુદ્ધ સ્વરૂપના વિચાર થાય તે તો કાર્મ પગલુ એ જે જે વડે

૧ અનંતજ્ઞાન અનંતદર્શન અનંતવીર્ય, અને સ્વરૂપમય થયા

૨ તે ભાગવાનું સમરણ ચિત્તવન ધ્યાન અને ભક્તિ પ્રગાથતા આપે છે

સ્વરૂપને પામ્યા તે કાગળ કયુ ? એ વિચારતાં ઉપત્તપ મહાન વૈગમ્ય
અનંત દયા, મહાન ધ્યાન એ સવળાનુ સ્મરણ યશે એઓનાં અહં ત
તીર્થ કં પદ્મા જે નામથી તેઓ વિદ્યાર ક ના હતા તે નામથી તેઓના
પવિત્ર આચાર અને પવિત્ર ચરિત્રો અત કરણમાં ઉત્ત પામશે જે
હિ ૫ પરિણામે મહાવાક્યાયક છે જેમ મહાવીરનું પવિત્ર નામ
સ્મરણ કગવાથી તેઓ કાણુ ? ક્યારે ? કેવા પ્રમરે સિદ્ધિ પામ્યા ?
એ ચરિત્રોની સ્મૃતિ યશે અને એથી આપણે વૈગમ્ય, વિવેક
ઈત્યાદિકનો ઉદય પામીએ

જિજ્ઞાસુ—પણ સોતરસમાં તે ચોવીસ જિનેશ્વરનાં નામ સૂચ
વન ક્યાં છે ? એનો હેતુ શુ છે તે મને સમજવો

સત્ય—આ કાળમાં આ ક્ષેત્રમાં જે ચોવીસ જિનેશ્વરો થયા
એમનાં નામનુ સ્મરણ ચરિત્રોનુ સમજણ કગવાથી શુદ્ધ તત્ત્વનો
લાભ થાય એ એમનો હેતુ છે વગરનિનુ ચરિત્ર વૈગમ્ય મોધે છે
અનંત ચોવીસીનાં અનંત નામ સિદ્ધ સ્વરૂપમા સમગ્ર
આવી જાય છે વર્તમાનકાળના ચોવીસ તીર્થ કરનાં નામ આ
કાળે લેવાથી કાળનો સ્મિતિનુ જન્મ સદાય યાન પણ સાંભરી
આવે છે જેમ એઓનાં નામ આ કાળમાં લેવાય છે, તેમ ચોવીસી
ચોવીસીનાં નામ કાળ કૂગતા અને ચોવીસી કૂગતાં લેવાનાં જાય છે
એટલે અમુક નામ લેવા એમ કંઈ નિશ્ચય નથી પણ તેઓના
શુણ અને પુરુષાર્થસ્મૃતિ માટે વર્તીતી ચોવીસીની સ્મૃતિ કગવી એમ
તત્ત્વ રશુ છે તેઓના જન્મ વિદ્યાર, ઉપદેશ એ સદગુ નામ
નિક્ષેપે જાણી શકાય છે એ વડે આપણે આત્મા પ્રમય પામે છે
સર્વ જેમ મોરલીના નાદથી જાગૃત થાય છે તેમ આત્મા પોતાની
સત્ય ગિદ્ધ સાંભળતાં મોહનિદ્રાથી જાગૃત થાય છે

જિજ્ઞાસુ—મને તમે જિનેશ્વરની લાકિન સળખાની જાણ ઉત્તમ
કાગળ કહ્યું આધુનિક કેળવણીથી જિનેશ્વરની લાકિન કંઈ કળાથી

નરી એમ મને આશ્ચર્ય થઈ હતી તે નાચ પામી ॥ જિનેશ્વર
જગવાનની અવશ્ય ભક્તિ કરી એઈએ એ દુ માન્ય રાખુ છું

સત્ય—જિનેશ્વર જગવાનની ભક્તિથી અનુપમ લાભ છે એના
કે કુ મહાન કે એના ઉપકારથી એની ભક્તિ અવશ્ય કરવી
જોઈએ એગોનાં પુરુષાર્થ નુસ્મરણ થાય એથી કલ્યાણ થાય ॥
વોરે વોરે મે માત્ર સામાન્ય કાણ્ણો વધામતિ કર્યા કે તે અન્ય
ભાવિકોને પણ સુખદાયક થાઓ^૧

શિક્ષાપાઠ ૧૫ ભક્તિનો ઉપદેશ —

(તોલક ૭૬)

- શુભ શીતળતામય હાંવ રહી, મનવાંછિત જ્યાં ફળપ્રક્રિત રહી
જિનભક્તિ મૂઠો તરુ કરૂં અહો ભઈને ભગવત ભવત લહો ૧
- નિજ આત્મસ્વરૂપ મુદા પ્રગટે, મનતાપ ઉતાપ તમામ મગે
અતિ નિર્જંગતા વ્યથા દામ મૂઠો ભઈને ભગવત ભવત લહો ૨
- મમનાવિ સદા પરિણામ થો, જડમદ અધોભનિ જન્મ જગે
શુભ મગળ આ પરિપૂર્ણ ચહો ભઈને ભગવત ભવત લહો ૩
- શુભ ભાવવડે મન શુદ્ધ કરો, નવમગ મદા પદને સમરો
નહિ એક સમાન ન અન્ય કહો ભઈને ભગવત ભવત લહો ૪
- કરો દાય ૨ ૧૩ ૧૦ શુભ તત્ત્વસ્વરૂપ વધા,
નૃપચ ૨ ભઈને ભગવત ભવત લહો ૫

શિક્ષાપાઠ ૧૬ ખરી મહત્તા —

કેટલાક લક્ષ્મીથી કરીને મહત્તા મળે ■ એમ માને છે, કેટલાક મહાન કુટુંબથી મહત્તા મળે છે એમ માને છે, કેટલાક પુત્રવડે કરીને મહત્તા મળે છે એમ માને છે કેટલાક અધિકારથી મહત્તા મળે છે એમ માને છે પણ એ એમનું માનવું વિવેકથી જોતા મિથ્યા છે એઓ જોમાં મહત્તા ઠરાવે છે તેમાં મહત્તા નથી, પણ સધુતા છે, લક્ષ્મીથી સસારમાં ખાન-પાન, ખાન, અનુચરોપર આદા, વૈશ્વ, એ સપગ્ન મળે છે અને એ મહત્તા છે એમ તમે માનતા હશે પણ એટલેથી એને મહત્તા માનવી જોઈતી નથી લક્ષ્મી અનેક પાપવડે કરીને મેઠા થાય છે આઘા પછી અભિમાન જોશાનતા અને મૃતતા આપે છે કુટુંબસમુદાયની મહત્તા મેળવવા માટે તેનું પાલણુપોષણ કરવું પડે છે તે વડે પાપ અને દુઃખ સહન કરવા પડે છે આપણે ઉપાધિથી પાપ કરી એનું ઉર ભરવું પડે છે પુત્રથી કરીને કંઈ સામ્યત નામ રહેતું નથી એને માટે ચર્ચને પણ અનેક પ્રકારનાં પાપ અને ઉપાધી વેઠી પડે છે, છતાં એથી આપણું મનજ શુ થાય છે ? અધિકારથી પરતજતા કે અમલમં અને એથી જીવમ અનીતિ, લાંચ તેમજ અન્યાય કરવા પડે છે કે થાય છે ત્યારે એમાંથી મહત્તા શાની થાય છે ? માત્ર પાપજન્ય કર્મની પાપી કર્મવડે કરી આત્માની નીચ ભવિ થાય છે નીચ ભવિ છે ત્યાં મહત્તા નથી પણ સધુતા છે.

આત્માની મહત્તા તો સત્-વચન, દયા, ક્ષમા, પરાપકાર અને સમતામાં રહી છે લક્ષ્મી ઈં એ તો કમંમકતા છે એમ જતા લક્ષ્મીથી શાશ્વત પુરુષો જ્ઞાન દે છે ઉત્તમ વિદ્યારાજાઓ સ્વામી પગદુઃખમજન થાય છે 'એક સી કરીને તેમ' માત્ર વૃત્તિ શેડી પગ્ગી તરફ પ્રવિશાવથી જુએ છે કુટુંબવડે કરીને અમુક

સમુદાનુ દિલકામ કરે જે પુત્રવડે તેને સસારભર આપી પેડે
 ધર્મમામ માં પ્રવશ કરે છે અધિકારથી કળાપજુવડે આચરણ કરી
 નાન-પ્રજા બન્નેનું દિલ દરી ધમનીતિનો પ્રમથ કરે છે, તેવ
 કરવાથી દેટલીક ખરી મદતા પમાવ છે, છતાં એ મદતા ચોક્કસ
 નથી મળજીશવ માથ ગ્લો છે ધાગણાધરી ગ્લે છે યોજેલી યોજના
 કે વિવેક વખતે તદ્વર્માથી જતો ગ્લે એરી સસાર મોહિની છે,
 એથી આપણે એમ નિમસ્ય સમજવું કે સત્ત્વ-વચન દયા, દમ્ય,
 ધર્મચર્ચ અને સમતા જેરી આત્મમદતા કોઈ સ્થળે નથી શુદ્ધ-
 પદ્ય-મદાવનમારી કિશુકે જે ગિદ્ધિ અને મદતા મેળવી છે તે
 ધર્મજ્ઞ જેવા ચક્રવર્તિએ લક્ષ્મી, કુદુબ પુત્ર કે અધિકારથી મેળવી
 નથી એમ આર માનવું છે ।

શિક્ષાપાઠ ૧૭ બાહુબળ —

બાહુબળ એટલે પોતાની જાનનું બળ એમ અહીં અર્થ કરવાનો
 નથી મરણ બાહુબળ નામના મદાપુરુષનું આ એક નાનું પણ
 અશ્વત્થ અગ્નિ છે

મયબહેનનાં ભગવાન સર્વસમ પરિત્યાગ કરી ભગત બાહુબળ
 નામના પોતાના બે પુત્રોને ગાંધ્ય સોંપી વિદ્યા કરતા હતા ત્યારે
 ભરતેશ્વર ચક્રવર્તિ થોડો આયુષ્યસાગામાં ચક્રની ઉત્પત્તિ થયા પછી
 પ્રત્યેક રાજ્યપર પોતાની આધ્યાય બેસાડી અને હાથકની પ્રમૂતા
 મેળવી માત્ર બાહુબળ જે ભરતેશ્વરનો મોટો વાર્ધ દતો તેણે એ
 પ્રમૂતા અગ્રીકાર ન કરી એથી પરિણામમાં ભરતેશ્વર અને બાહુ
 બળને શુદ્ધ મહાયુ ધણા વખત સુધી ભરતેશ્વર કે બાહુબળ એ
 બન્નેમાંથી એકે હઠયા નહી, ત્યારે કોધાવેશમાં આવી જઈ ભર-

તેશ્વરે બ્રાહ્મણ પગ ચક્ર મુક્યુ એક નીર્મથી ઉત્પન્ન થયેલા બાઈપર
 પશુ તે ચક્ર પ્રભાવ ન કરી શકે એ નિયમથી ફરીને પાછુ બરતે
 શ્વરના હાથમાં આ પુ બરતે ચક્ર મૂકવાથી બ્રાહ્મણને બહુ ક્રોધ
 આવ્યો તેણે મહામળવત્તર મુદ્ધિ ઉપાડી તત્કાળ ત્યા તેની બાવનાનુ
 સ્વરૂપ રૂપું તે વિચારી ગયો કે 'હું આ બહુ નિહનીય કરુ
 છઉં આનુ પરિણામ કેવુ હુ ખતાયક છે । બને બરતેશ્વર ગત્ય
 બોગવો મિથ્યા પરસ્પરનો નાશ શા માટે કરવો ? આ મુદ્ધિ મારવી
 યોગ્ય નથી તેમ ઉગ્રામી તે હવે પાછી વાળવી પણ યોગ્ય નથી
 એમ કહી તેણે પચ્ચમુદ્ધિ કેસનુચન કર્યું, અને ત્યાંથી મુનિત્વભાવે
 ચાલી નીકળ્યો બજવાનુ આદીશ્વર ન્યાં અડાણુ દિક્ષિત પુત્રાથી
 તેમજ આર્પ-આર્પાથી વહાર કરતા હતા ત્યા જવા ઈચ્છા કરી,
 પણ મનમાં માન આવ્યુ ત્યાં હું જઈશ તો મારાથી નાના અડાણુ
 બાઈને વદન કરવુ પડશે તેથી ત્યાં તો જવુ યોગ્ય નથી પાછી
 વનમાં તે એકામ ખ્યાને રહ્યો હજવે હજવે બાર માસ થઈ બપ
 મહાતપથી કાયા હાકકાનો માગો થઈ મઈ તે સુકાં જાડ જેવો
 દેખાવા લાગ્યો પરંતુ જ્ઞાસુધી માનનો અકુર તેના અત કરજીથી
 ખર્યો નહોતો ત્યાંસુધી તે સિદ્ધિ ન પામ્યો બ્રાહ્મી અને મુદ્ધરીએ
 આવીને તેને ઉપદેશ કર્યો 'આર્પ વીર ! હવે મહોન્મત્ત દ્વાથીપરથી
 ઉતરો એનાથી તો બહુ ગાબ્યુ એઓનાં આ વચનોથી બ્રાહ્મણ
 વિચારમા પડ્યો વિચારનાં વિચારતાં તેને જ્ઞાન થયું કે સત્ય છે હું
 માનરૂપી મહોન્મત્ત દ્વાથીપરથી હલુ કયા ઉતર્યો છઉં ? હવે એથી
 ઉતરવુ એ જ મગગકારક છે એમ કહીને તેણે વન કમ્પાને માટે
 પગનું બપું કે તે અનુષમ દિવ્ય કૈવલ્યકમળાને પામ્યો

વાચનાર ! જુઓ માન એ કેવી દુરિત વસ્તુ છે ।

શિક્ષાપાઠ ૧૮ ચાર ગતિ —

‘શાતાવેદની’ અશાતાવેદની વેદનાં શુભાશુભ કર્મના ફળ બોધવવા આ સંસ્કારવનમાં છવ ચાર ગતિમાં લખ્યા કરે છે ‘તે’ એ ચાર ગતિ ખ સીન બાણીની ભેદ છે

૧ નગ્નગતિ—મહારજ મહા પાન, માંસભક્ષણ ઇત્યાદિક તીન દિસાના કરનાર છવે નધો નગ્નમાં પડે છે ત્યાં સેશ પછી શાતા, વિશ્રામ કે સુખ નથી મહાઅધકાર વ્યાપ્ત છે ૨ અગષ્ઠદન, અગ્નિમાં બળવું ‘ અને છગ્નવાની ધાર જેવું બળ પીવું પડે છે અનંતકુ ખથી કરીને જ્યાં પ્રાણીમૃતે સાકડ અશાતા અને વિવિવિનાદ સહન કરવા પડે છે જે કુ અને કેવળશાનીઓ પછી કહી શકતા નથી અહોહો !! તે કુ ખ અનંતિવાર આ આત્માએ બોલવ્યા છે

૨ તિર્થનગતિ—છન જુદા પ્રપચ ઇત્યાદિક કરીને છવ સિદ્ધ, વાધ, દાથી મૃમ ગાય બેસ બાદ ઇત્યાદિક શરીર ધારણ કરે છે તે તિર્થનગતિમાં જુખ તરસ તા ૧ વધનધન, તાકન, ભાગવાદન કરવા ઇત્યાદિકનાં કુ અને સહન કરે છે

૩ મનુષ્યગતિ—૩ ખાણ, અખાણ, વિવેકરહિત છે, લગભગ હીન માતા-પુત્રી સાથે કામગમન કરવામાં જેને પાપાપાપનું ભાન નથી નિગતર માંસભક્ષણ ચોરી, પરસ્ત્રોત્તમન વગેરે મહાપાતક કર્યા કરે છે એ તો અનાર્થદેયનાં અનાર્થ મનુષ્ય છે, આર્થદેયમાં પછી દાનિય પાત્રણ વૈશ્ય પ્રમુખ મતિહીન દગિદ્રિ અચાન અને

દ્વિઃ આ પાઠ — ૧ સંસ્કારવનમાં શુભાશુભ છવ શાતાવેદનીય, અશાતાવેદનીય વેદનો કર્મના ફળ બોધવવા આ ચાર ગતિમાં લખ્યા કરે છે

દ્વિઃ આ પાપા—૨ અગષ્ઠદન સહન કરવું પડે ૩ અગ્નિમાં બળવું પડે છે ૩ ખાન અખાણ વિરે વિવેક રહિત છે

શાસ્ત્રી પીડિત છે " જ્ઞાન—અપમાન ઈત્યાદિક અનેક પ્રમત્તા
દુઃખ તેઓ ભોગવી ગયાં છે

૪ દેવમતિ—પરસ્પર વેગ, ઝેર, કનેસ ગોક, મ સર, કામ,
મદ મુધા ઈત્યાદિકથી દેવતાઓ પણ આપુખ્ય બનીત કરી રહ્યા
છે એ દેવમતિ ૨^મ આર મતિ સામાન્ય રૂપે મ્હી

એક તરુણ મુકુમારને શમે શમે લાવયોજ સુવા ધોયવાથી
જે અસદ્ય વેદના ઉપજે છે તે કરતાં આઠ ગુણી વેદના મર્જસ્થાનમાં
છવ ન્યારે મ્હો કે ત્યારે પામે ॥ મળ, મૂત્ર, મોલી પરમાં નમનમ
નવ મહિના અદોરાન મૂર્છામત સ્થિતિમાં વેદના ભોગવી ભોગવીને
જન્મ પામે છે જન્મ સમયે મર્જસ્થાનની વેદનાથી અનત ગુણી
વેદના ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાર પછી બ્રહ્માવસ્થા પમાય છે મળ
મૂત્ર, ધૂળ અને નસાવગ્ધામાં અણુસમજાણથી રચ્યાં ગડીને તે
બ્રહ્માવગ્ધા પૂર્ણ થાય છે, અને યુવાવસ્થા આવે છે ધનઉપાર્જન
કરવા માટે નાના પ્રમત્તાનાં પાપમાં પડવું પડે છે ન્યાયો ઉત્પન્ન
થયે છે ત્યાં એટલે વિવચ વિમરમાં વૃત્તિ જાય છે ઉન્માદ, આજસ,
અભિમાન નિદ્રાદિ સયોમ, વિયોગ એમ ઘટમાળમાં યુવાવય
આથી જાય છે ત્યાં વૃદ્ધાવસ્થા આવે છે સ્ત્રીગ કપે છે મુખે લાજ
ઝેર છે ત્યારપર કરોચલી પડી જાય છે સુષુપ્ત સંભળવું અને
દેખવું એ શક્તિઓ કેવળ મદ ઘર્ષ જાય છે, કેસ ધવજ ઘર્ષ
ખરવા મડે છે ચાતવાની આવ રહેતી નથી હાથમાં લાકડી લઈ
લડયીનાં ખાતાં ચાનવું પડે છે કાં તો જીવનપર્વત ખાટલે પડ્યાં
રહેવું પડે છે શ્વાસ ખાસી ઈત્યાદિક રોગ આવી વળજે છે અને
થોડા કાળમાં કાગ આવીને કાળીઓ કરી જાય છે આ દેહમાંથી
જી ચાલી નીકળે છે કાવા દની નહતી ઘર્ષ જાય છે મરણ સમયે
દેહી બધી વેદના છે ૧ ચર્મમતિનાં દુખમાં જે મનુષ્યરૂઢ એક

૧ પીડિત મનુષ્યો છે ૨ એમ આર મતિ

તેમા પણ કેટલાં દુ ખ રહ્યાં છે । તેમ છતાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે
અનુક્રમે કાળ આવે છે એમ નથી મમે તે વખતે તે આવીને લઈ
જાય છે માટે જ પ્રમાદ વિના વિચારણુ પુરુષો આત્મમ્હાણને
આરાધે છે

શિક્ષાપાઠ ૧૯ સ સારને ચાર ઉપમા, ભાગ ૧ —

સ સારને મહા તત્ત્વચાનીઓ એક સમુદ્રની ઉપમા પણ આપે
છે રથળે ધ્યેળે સ સારરૂપી સમુદ્ર અનંત અને અપાર છે બહો
સેકા ! એનો પાર પામવા પુરુષાર્થનો ઉપયોગ કરો । ઉપયોગ
કરો । આમ એમનાં વચન છે સ સારને સમુદ્રની ઉપમા ઝાજતી
પણ છે સમુદ્રમાં જેમ મોજાની ઝોળા ઉઝળ્યા કરે છે તેમ સ સારમાં
વિષયરૂપી અને મોજાઓ ઉઝળે છે સમુદ્રના જળનો ઉપરથી
જેમ સરાટ દેખાવ છે તેમ સ સાર પણ સરળ દેખાવ દે છે સમુદ્ર
જેમ કયાંક બહુ ઉંડો છે અને કયાંક જમરીઓ ખવગાવે છે, તેમ
સ સાર કામવિષયપ્રપચારિકમાં બહુ ઉંડો છે તે મોહરૂપી જમરીઓ
ખવરાવે છે થોડું જળ છતાં સમુદ્રમાં જેમ ઉભા ગહેવાર્યા કાદવમાં
ગુચી જઈએ છીએ તેમ સ સારના સેષ પ્રસંગમાં તે તૂંબણારૂપી
કાદવમાં ધુસવી દે છે સમુદ્ર જેમ નાના પ્રમરના ખરાબા અને
તોફાનથી નાવ કે વહાણને જોખમ પહોંચાડે છે, તેમ સ્ત્રીપોરૂપી
ખરાબા અને કામરૂપી તોફાનથી મસાગ આત્માને જોખમ પહોંચાડે
■ સમુદ્ર જેમ અગ્રાધ જળથી શીતળ દેખાતો છતાં વહવાનળ
નામની અગ્નિનો તેમાં વાસ છે તેમ સ સારમાં માધારૂપી અગ્નિ
બળ્યા જ કરે છે સમુદ્ર જેમ ચોમાસામાં વધારે જળ પામીને ઉંડો
ઉતરે ■ તેમ પાપરૂપી જળ પામીને સ સાર ઉંડો ઉતરે છે,
એટલે મનશુભ પાપા કરતો જાય છે

૨ સસારને બીજી ઉપમા અગ્નિની જાગે છે અગ્નિથી કરીને જેમ મહાતાપની ઉત્પત્તિ છે એમ સસારથી પણ ત્રિવિધ તાપની ઉત્પત્તિ છે અગ્નિથી મરેલો જીવ જેમ મહા વિવિધાટ કરે છે તેમ સસારથી ખળેલો જીવ અનંત દુઃખરૂપ નરકથી અસખ્ય વિવિધ વિલાટ કરે છે અગ્નિ જેમ સર્વ વસ્તુનો બચ્ચ કરી જાય છે તેમ સસારના મુખમા પડેલો તે બચ્ચ કરી જાય છે અગ્નિમા જેમ જેમ ઘી અને ઈંધન હોમાય છે તેમ તેમ વૃદ્ધિ પામે છે ૧ 'તેમ સસારમાં તીવ્ર મોહિનીરૂપ ઘી અને વિષરૂપ ઈંધન હોમાય છે તેમ તેમ તે વૃદ્ધિ પામે છે' ૧

૩ સસારને ત્રીજી ઉપમા અધકારની જાગે છે અધકારમાં જેમ સીંદરી સર્પનું જાન કગાવે છે તેમ સસાર સત્યને અસત્યરૂપ બતાવે છે અધકારમાં જેમ પ્રાણીઓ આમ તેમ બઢકી વિપત્તિ ભોગવે છે, તેમ સસારમાં બેજાન ચર્ચને અનંત આત્માઓ અતુર્ગતિમાં આમ તેમ ભટકે છે અધકારમાં જેમ કાચ અને હીરાનું યાન થતું નથી, તેમ સસારરૂપી અધકારમાં વિવેક અવિવેકનું યાન થતું નથી જેમ અધકારમાં પ્રાણીઓ જાતી અંગે અધ બની જાય છે, તેમ જાતી શક્તિએ સસારમાં તેઓ મોહાય બની જાય ૨ અધકારમાં જેમ ધુવડ ઈત્યાદિકનો ઉપદ્રવ વધે છે તેમ સસારમા સોજ, માયાદિકનો ઉપદ્રવ વધે છે, અને એટલે જોતાં સસાર તે અધકારરૂપ જ જણાય ૩

શિક્ષાપાઠ ૨૦ સસારને ચાર ઉપમા, ભાગ ૨ —

૪ સસારને ચોથી ઉપમા ચક્રચક્રની એટલે જાણના પેડાની જાગે ૨ આલતાં ચક્રચક્ર જેમ ફરતું રહે છે તેમ સસારમાં

૧ દ્વિં આજ પાઠા—૨ 'તેવીજ રીતે સસારરૂપ અગ્નિમા તીવ્ર મોહિનીરૂપ ઘી અને વિષરૂપ ઈંધન હોમાય તે વૃદ્ધિ પામે છે' ૨

પ્રવેશ કરતાં તે ફરતારૂપે રહે જી રાક્ષસક જેમ ધરી વિના ચાલી શકતું નથી, તેમ સસાર મિથ્યાત્વરૂપી ધરી વિના ચાલી શકતો નથી રાક્ષસક જેમ આત્મવડે કરીને ગયું છે, તેમ સસાર યકા પ્રમાદાદિક આગથી ટક્યો જ અનેક પ્રકારથી એમ રાક્ષસકની ઉપમા પણ સસારને લાગી શકે છે

૧ સસારને જેટલી અધોનામા આપો જેટલી થોડી છે એ ચાર ઉપમા આપણે જાણી હવે એમાંથી તત્ત્વ સૈતુ યોગ્ય છે

૧ સાગર જેમ મગ્નણ નાવ અને માદિતમાર નાવિકથી તરીને પાર પમાવ છે તેમ સદ્ધર્મરૂપી નાવ અને સદ્ગુરુરૂપી નાવિકથી સસારસાગર પાર પામી શકાય છે સાગરમાં જેમ કાઝા પુરે થોડે નિર્વિઘ્ન ગરતો મોટી કાઢ્યો દોષ છે તેમ જિનેશ્વર ભગવાને તત્ત્વ જ્ઞાનરૂપે ૨ ઉત્તમ ગદ્ય ગતા યે છે જે નિર્વિઘ્ન છે

૨ અગ્નિ જેમ સરને જલ કરી જાય છે, પરંતુ પાણીથી છુટકારો જાય છે તેમ વૈરાગ્યજગતી સસારઅગ્નિ છુટકારી શકાય છે

૩ અધેકાગ્રમાં જેમ દીવો સર્ધ જવાથી પ્રત્યક્ષ સર્ધ નેઈ શકાય છે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી નિર્જુઠ દીવો સસારરૂપી અધેકારમાં પ્રગટ કરી સત્ય વસ્તુ ગતાવે ?

૪ રાક્ષસક જેમ બગદ વિના ચાલી શકતું નથી તેમ સસાર-ચક રાગ દુષ વિના ચાલી શકતું નથી

એમ એ સસારદરનું ઉપમાવડે નિવારણ અનુપાન સાથે કર્યું તે આત્મહિતાસ્થિએ નિરતર મનન કરવું અને ખીળને બોધવું

શિક્ષાપાઠ ૨૧ બારે ભાવના —

૧ વૈરાગ્યની અને આત્મહિતૈષી વિષયોની સુદૃઢતા થવા માટે બારે ભાવના તત્ત્વગાનીઓ કહે છે

૧ શરીર વૈશ્વત્વ, લક્ષ્મી કુટુંબ પરિવાગદિક સર્વ વિનાશી છે જીવનો મૂળ ધર્મ અવિનાશી છે એમ ચિંતવવું તે પહેલી 'અનિત્યભાવના'

૨ સસારમાં મરણ સમયે જીવને શરણ રાખનાર કોઈ નથી, માત્ર એક શુભ ધર્મનું જ શરણ સત્ય છે એમ ચિંતવવું તે બીજી 'અશરણુભાવના'

૩ આ આત્માએ સસારસમુદ્રમાં પર્યટન કરતા કરતાં સર્વ ભવ કીધા છે એ સસારી જ જીવતી હું ક્યારે છૂટીશ ? એ સસાર મારો નથી, હું મોક્ષમયી છું એમ ચિંતવવું તે ત્રીજી 'સસારભાવના'

૪ આ મારો આત્મા એકલો છે તે એકલો આવ્યો છે, એકલો જશે પોતાના કરેલાં કર્મ એકલો ભોગવશે એમ ચિંતવવું તે ચોથી 'એકત્વભાવના'

૫ આ સસારમાં કોઈ કોઈનું નથી એમ ચિંતવવું તે પાંચમી 'અન્યત્વભાવના'

૬ આ શરીર અપવિત્ર છે મળમૂતની ખાણ છે, રોમ જગને રહેવાનું ધામ છે, એ શરીરથી હું નારો છું, એમ ચિંતવવું તે છઠી 'અશુચિભાવના'

૭ રામ, દેવ, અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ ઇત્યાદિક સર્વ આશ્રવ છે, એમ ચિંતવવું તે સાતમી 'આશ્રવભાવના'

૮ જ્ઞાન આનંદમાં જીવ પ્રવર્તમાન થઈને નવાં કર્મ બાંધે નહીં, એ આઠમી 'સમ્ભવભાવના'

૮ જ્ઞાનસહિત ક્રિયા કરી તે નિર્જરાનુ કારણ છે, તે નવ
‘ નિર્જરાભાવના

૧૦ લોકસ્વરૂપનુ ઉત્પત્તિ ત્રિથિતિ, વિનાશસ્વરૂપ વિચાર
તે દશમી લોકસ્વરૂપભાવના

૧૧ સસારમાં ભ્રમતાં આત્માને સમ્બંધજ્ઞાનની પ્રાસાદી પ્ર
થરી દુલ્ભ ભેદ વા સમ્બંધજ્ઞાન પામ્યો તો આશિષ સર્વ વિ
પરિણામરૂપ ધર્મે પામવો દુલ્ભ છે તે અગત્યની બોધદુર્લભભાવના

૧૨ ધર્મના ઉપદેશક તથા શુદ્ધ શાસ્ત્રના બોધક એવા
અને એવું શ્રવણ મગવું દુર્લભ છે તે બારમી ‘ ધર્મદુર્લભભાવના

આ બાર ભાવનાઓ મનનપૂર્વક નિરતર વિચારવાથી સત્ય
ઉત્તમ પદને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે

શિક્ષાપાઠ ૨૦ કામદેવ આવક —

મહાવીર ભગવતના સમયમાં દ્વાદશવ્રતને વિમળ ભા
ધારણ કરનાર વિવેકી અને નિર્મયવચનાનુરક્ત કામદેવ ના
એક આવક તેઓનો શિષ્ય હતો * મુધર્માસમાર્માં છદ્ધિ એક
કામદેવની ધર્મઅગત્યતાની પ્રશ્ન સા કરી એવામાં ત્યાં એક
છુદ્ધિમાન દેવ બોલે હતો ? તે મોદ્યો “ એ તો સમગ્રયુ
ન મગ ત્યાંસુધી જાળવ્યારી, તેમજ ન્યાંસુધી પરિવહ પકયા ન
ત્યાંસુધી જાળવ સદનસી ? અને ધર્મદ્રવ આ મારી વાત કું

કદિ આં મા કામદેવ આવકને જહુ વચને જોતાવ્યા છે—
ધર્મ મ ૧

૧ તેણે એવી મુદ્દાઓ અવિચાર જતા થો અને કહ્યું કે નમ
પરિવહ પામ્યા ન દોષ ત્યાંસુધી જાળવ સદનસી અને ધર્મદ્રવ નમ્યા

ચળાવી આપીને સત્ત્વ કરી દેખાડુ " ધર્મદ્રુ કામદેવ તે વેળા કાયોત્સર્જમાં હીન હતો દેવતાએ દાથીતુ રૂપ વૈક્રિય કર્યું અને પછી કામદેવને ખુબ મુશ્કેલી તોપણ તે અચળ રહ્યો એટલે મુશ્કેલી જેવું અમ કરીને કાળા વર્ણનો સર્પ થઈ ગયો ભયકર કુદાર કર્યા તોય કામદેવ કાયોત્સર્જથી ભેદ ચળ્યો નહી પછી અદૃશ્ય કરતા ગણસનો દેહ ધારણ કરીને અનેક પ્રકારના પાપ કર્યા, તોપણ કામદેવ કાયોત્સર્જથી ચળ્યો નહિ સિદ્ધ વસ્ત્રેના અનેક ભયકર રૂપ કર્યા તોપણ કાયોત્સર્જમાં ભેદ હીનતા કામદેવે જાણી નહી એમ રાત્રિના ચાર પહોર દેવતાએ કર્યા કર્યું, પણ તે પોતાની ધારણામાં ફાળ્યો નહી પછી તેણે ઉપવૈરાગ્ય કરીને જ્યેષ્ઠ તો મેરુના ક્ષિપ્રગ્ની પેરે તે અડોન ગ્યો હોઠો કામદેવની અદ્ભુત નિશ્ચલતા જાણી તેને વિનયભાવથી પ્રજ્ઞામ કરી દોષ ક્ષમાવીને તે દેવતા સ્વસ્થાનકે ગયો

૧ ' કામદેવ શ્રાવકની ધર્મદહના આપણને શુ બોધ કરે છે તે કલા વગર પણ સમજાયુ દક્ષે એમથી તત્ત્વવિચાર એ લેવાનો છે કે નિર્મલ પ્રવચનમાં પ્રવેશ કરીને દહ ગહેવુ કાયોત્સર્જ ઈત્યાદિ જે પ્યાન ધગવાના છે તે જેમ અને તેમ એકાગ્ર ચિત્તથી અને દહનાથી નિર્દોષ કરવા અજવિચળ ભાવથી કાયોત્સર્જ નહુ દોષ મુક્ત થાય છે ૨ ' પાઈને માટે ધર્મશાખ કાનારા ધર્મમાં દહતા કર્યાથી રાખે ? અને રાખે તો કેવી ગણે ? એ વિચારતા ખેડ થાય છે

દ્વિઃ આઠ પાઠાઠ—૨ ' કામદેવ શ્રાવકની ધર્મદ્રુતા એવા જાન કર છે કે સત્ય-ધર્મ અને સત્ય-પ્રવિજ્ઞામાં પરમદ્રુ રહેવુ અને કાયોત્સર્જ નહિ જેમ અને તેમ એકાગ્ર ચિત્તથી અને સુદ્રુતાથી નિર્દોષ કરવા, ૨ ' પાઈ જેવા દ્રવ્યવાચક માટે ધર્મશાખ કાનારાની ધર્મમાં દહવા કર્યાથી રી સકે ? અને રહી શકે તો કેવી રહે ?

શિક્ષાપાઠ ૨૩ સત્યતા —

સામાન્ય કથનમાં પણ કહેવાય છે કે સત્ય એ આ 'સૃષ્ટિ' ધાગ્યુ' છે, અથવા સત્યને આધારે આ 'સૃષ્ટિ' રહી છે ' એ કથનમાંથી એવી શિક્ષા મળે છે કે, ધર્મ, નીતિ રાજ અને ભવદાર એ સત્યવડે પ્રવર્તન કરી રહ્યાં છે અને એ ચાર ન હોય તો જગતનુ રુપ કેવુ ભયંકર હોય ! એ માટે યજ્ઞને સત્ય એ 'સૃષ્ટિ' ધાગ્યુ છે એમ કહેવુ એ કઈ અતિશયોક્તિ જેવુ કે નહીં માનવા જેવુ નથી

વસુગાનનુ એક શબ્દનુ અસત્ય બોલવુ કેટલુ દુ ખદાયક થયું હતું કે તે તત્ત્વ વિચાર કરવા માટે બહી દુ કઠું હતું '

વસુગાન, નારદ અને પર્વત એ ત્રણે એક ગુરુ પાસેથી વિદ્યા ભણ્યા હતાં પર્વત અધ્યાપકનો પુત્ર હતો, અધ્યાપકે કાળ કર્યો એથી પર્વત તેની મા સહિત વસુગાનના દરબારમાં 'આગ્યો' હતો રાત્રે તેની મા પાસે બેઠી છે અને પર્વત તથા નારદ સાંભળાસ કરે છે એમાં એક વચન પર્વત એવુ બોલ્યો કે, અજ હોતબ્ધ ' ત્યારે નારદ બોલ્યો અજ તે શુ પર્વત ! ' પર્વતે કહ્યું ' અજ તે બોલ્યો ' નારદ બોલ્યો " આપણે ત્રણે જથ્થુ તારા પિતા અને બહુતા હતા તારા પિતાએ તો 'અજ' તે ત્રણ વર્ષની ત્રીદિ ' કહી છે અને તું અવગુ યા માટે કહે ના' એમ પરસ્પર વચનવિવાદ વધ્યો ત્યારે પર્વતે કહ્યું 'આપ' જીને વસુગાન કહે તે અજ એ વાતની નારદે પણ હા કહી,

૧ 'જગતનુ ધારણ' ૨ જગત્ રહ્યું ■ ૩ 'તે પ્રસવ વિચાર કરવા માટે બહી કઠીનું' ૪ 'આગ્યો' રહ્યો હતો એક રાત્રે

‘ત્યાર પછી પર્વતની મા રાત્રે તાજ પાસે ગઈ’ અને પૂછ્યું
 “ રાજા ! ‘અજ’ એટલે શું ? ” વસુરાજએ સનધપૂર્વક કહ્યું
 “ અજ એટલે ‘મીઠિ’ ત્યારે પર્વતની માએ રાજાને કહ્યું
 ‘ માગ પુત્રથી ‘ મોકડો ’ કહેવાયો કે માટે તેનો પક્ષ કરવો
 પ્રકારે તમને પૂછવા માટે તેઓ આવ્યો વસુરાજ જોત્યો, “ હું
 અસલ કેમ કહું ? મારાથી એ ની શકે નહીં ” પર્વતની માએ
 કહ્યું ‘ પણ જો તમે મારા પુત્રનો પક્ષ નહીં કરો તો તમને હું
 હતા આપીશ ” રાજા વિચારમાં પડી ગયો કે સત્યવડે કરીને હું
 અશ્વિમય સિદ્ધાસનપર અદ્વર એમ છડિ લોકાશ્રમુદાયને ન્યાય
 આપુ છડિ લોક પણ એમ જાણે ॥ કે રાજા સત્યગુણે કરીને
 સિદ્ધાનપર અતરિશ્વ એસે કે હવે કેમ કરવું ? જો પર્વતનો પક્ષ
 ન કરે તો બ્રાહ્મણી મરે છે એ વળી મારા ગુરુની સ્ત્રી છે ન
 આલના છેવડે રાજાએ ઘણીયીને કહ્યું : “ તમે જાને જાઓ, હું
 પર્વતનો પક્ષ કરીશ ’ આવો નિશ્ચય કરાવીને પર્વતની મા ધીર
 આવી પ્રજાતે નારદ પર્વત અને તેની મા વિવાદ કરતાં રાજા
 પાસે આવ્યાં રાજા અજાણ્ય થઈ પૂછવા લાગ્યો કે ‘ શું છે પર્વત ?
 પર્વતે કહ્યું “ રાજાધિરાજ ! ‘અજ’ તે શું ? તે કહો ’ રાજાએ
 નારદને પૂછ્યું “ તમે શું કહો છો ? નારદે કહ્યું ‘અજ’ તે
 મધ્ય વર્ણનો ‘ મીઠિ, તમને ક્યાં નથી સંભરતું ? વસુરાજ જોત્યો
 ‘અજ’ એટલે મોકડો પણ મીઠિ, નહીં તે જ વેળા
 દેવતાએ સિદ્ધાસનથી ઉઠાણી હોડો નાખ્યો વસુ કાળ પરિણામ
 થામ્યો

૧ અને છટે તેને માટે જમુક સસ્ત કરી પર્વતની મા ને પાસે
 મીઠી લગી તેણે આ સામગ્રી ‘અજ એટલે મીઠિ’ એમ તેને પણ
 માદ હવે સરતમા ચોલાનો પુત્ર દારથી એવા જાયથી પર્વતની મા રાત્રે
 રાજા પાસે ગઈ

આ ઉપરથી આપણે ૧ સવગાએ સત્ય, તેમજ રાજ્યએ સવ
અને ન્યાય જાને ગ્રહણ કરવા રૂપ છે, એ મુખ્ય બોધ મળે છે

એ પાત્ર મહાવૃત્ત લગવાને પ્રણીત કર્યા છે તેમના પ્રથમ
મહાવૃત્તની ગ્હાને માટે બાકીના આગ વૃત્ત વાકરૂં છે, અને તેમાં
પણ પહેલી વાક તે સત્ય મહાવૃત્ત જ એ સત્યના અનેક ભેદ
સિદ્ધાંતથી નુત કરવા અવશ્યના છે

શિક્ષાપાઠ ૨૪ મત્સંગ —

સત્સંગ એ સર્વ સુખનું મૂળ છે, ૨ 'સત્સંગ મળ્યો' કે તેના
પ્રભાવવડે વાંછિત સિદ્ધિ ઘઈ જ પડી છે અને તેવા પવિત્ર થવાને
માટે સત્સંગ ગ્રહ સાધન છે સત્સંગની એક ઘડી જે લાભ દે છે
તે કુસંગના એક ઠોટપાધિવર્ષ પણ લાભ ન દઈ શકતા અધ્યાત્મ-
તિમય મહા પાપો કરાને છે તેમજ આત્માને મલિન કરે છે સત્સંગનો
સામાય અર્થ એટલો કે ઉત્તમનો સદ્વાસ જ્યાં સારી દવા નથી
આવતી ત્યાં રોગની વૃદ્ધિ થાય છે તેમ જ્યાં સત્સંગ નથી ત્યાં
આત્મરોગ વધે છે દુર્ગંધથી કટાણીને જેમ નાકે વસ્ત્ર બાકે દર્દ એ
છીએ તેમ કુસંગની સદ્વાસ બધ કરવાનું અવશ્યનું છે, સસાર
એ પણ એક પ્રમગ્નો સંગ છે, અને તે અનત કુસંગરૂપ તેમજ
દુઃખદાયક હેવાથી ત્યાગવાયોગ્ય છે અને તે જાતનો સદ્વાસ હોય
પરંતુ જેવડે આત્મસિદ્ધિ નથી તે સત્સંગ નથી આત્માને સત્ય
રંગ મળાવે તે સત્સંગ મોક્ષનો માર્ગ જતાવે તે મેત્રી ઉત્તમ
સાત્ત્વર્મા નિગતર એકામ રહેતું તે પણ સત્સંગ ॥ સત્પુરુષોનો

દિ. આગ પાઠ — ૧ સામાન્ય મનુષ્યોએ સત્ય તેમજ રાજ્ય
ન્યાયમાં અપક્ષપાત અને સત્ય જાને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે ૨ સત્સ-
ંગનો લાભ મળ્યો

સમાગમ એ પણ સત્સંગ છે મનિન વસ્ત્રને જેમ સાણુ તથા જળ સ્વચ્છ કરે છે તેમ આત્માની મલિનતાને શાસ્ત્રનોંધ અને સત્પુરુષોનો સમાગમ ટાળી શુદ્ધતા આપે છે જેનાથી દમોદરનો પરિચય રહી રાગ, રમ્ભ, માન તાન, અને સ્વાદિષ્ટ બોજન સેવાતા હોય તે તમને મમે તેવો પ્રિય હોય તોપણ નિશ્ચય માનજો કે, ને સત્સંગ નથી પણ કુસંગ છે સત્સંગથી પ્રાપ્ત થયેલુ એક વચન અમૂલ્ય લાભ આપે છે તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ બુદ્ધ્ય બોધ એવો કયો છે કે, સર્વસંગ પરિભ્રમ કરી અતરંગી રહેલા સર્વ વિકારથી પણ વિરક્ત રહી એકાંતનુ સેવન કરો તેમાં સત્સંગની સ્તુતિ આવી જાય છે કેવળ એકાંત તે તો ધ્યાનમાં રહેલુ કે યોગાભ્યાસમાં રહેલુ એ છે પરંતુ સમસ્વભાવિનો સમાગમ, જેમાંથી એક જ પ્રકારની વર્તનતાનો પ્રવાહ નીકળે છે તે બાવે એક જ રૂપ હોવાથી ધણી માણુસો છતાં અને પગરપરનો સહવાસ છતાં તે એકાંતરૂપ જ છે, અને તેથી એકાંત માન સત્સમાગમમાં રહી છે કદાપિ કાઈ એમ વિચારશે કે, વિષયમગ્ન મળે કે ત્યાં સમભાવ હોવાથી એકાંત કાં ન કહેવી ? તેનુ સમાધાન તત્કાળ છે કે તેઓ એક સ્વભાવી હોતા નથી પરસ્પર સ્વાર્થશુદ્ધિ અને માયાનુ અનુસધાન હોય છે, અને જ્યાં એ બે ઠારણુથી સમાગમ છે તે એક સ્વભાવી કે નિર્દોષ હોતા નથી નિર્ગમ અને સમસ્વભાવી સમાગમ તો પરસ્પરથી ક્રાંત મુનિ શ્વેતો છે, તેમજ ધર્મધ્યાન પ્રશસ્ત અત્યારથી પુરુષનો પણ કેટલેક અંશે કે જ્યાં સ્વાર્થ અને માયા કપટ જ છે ત્યાં સમસ્વભાવતા નથી અને તે સત્સંગ પણ નથી સત્સંગથી જે સુખ આનંદ મળે છે તે અતિ સ્તુતિપાત્ર છે જ્યાં શાસ્ત્રોના સુદર પ્રમોદાય જ્યાં હિતમ મન, ધ્યાનની સુકયા થાય જ્યાં સત્પુરુષોના ચરિત્રપર વિચાર જાણાય, જ્યાં તત્ત્વજ્ઞાનના તરંગની લહરિઓ છૂટે, જ્યાં સરળ સ્વભાવથી સિદ્ધાંતવિચાર ચર્ચાય જ્યાં મોક્ષમુખ

પ્રકાશ વિવેચન શાય એવો મત્સ્ય તે મદાદુર્લભ ૩ કાઈ એમ
 કહે કે મત્સ્યમહામા કાઈ માવાની નહિ હોય ૪ તો તેનું સમપાન
 આ જે ત્યાં માવા અને સ્વાર્થ હોય છે ત્યાં સત્સમ જ હોતો
 નથી રાજચંદ્ર મની સજાનો કામ દેખાવે કદાપિ ન કળાય તો અવશ્ય
 ગમે કળાએ માન રહ્યો તો મુખમુદ્રાએ કળાએ પણ તે અધકારમાં
 જાય નહી તેમજ માવારિતો સત્સમમાં સ્વાર્થ જઈને શુ કરે ૧
 ત્યાં પંદ બર્વાની વાત તો હોય નહી એ ધરી ત્યાં જઈને વિશ્રાંતિ
 સેવો હોય તો જાને કે જોયો રમ લાગે, અને રમ લાગે નહી
 તો બીજવાગ તેનું આગમન હોય નહી જેમ પૃથ્વીપર તરાય
 નહી તેમ સત્સમથી ગૂઢાય નહી આવી સત્સમમાં અમલકૃતિ છે
 નિરતર એના નિર્દોષ સમાગમમાં માવા લઈને આવે પણ કાણુ
 કાઈજ દુર્ભાગી અને તે પણ અસંભવિત છે સત્સમ એ આત્માનું
 પરમ ૧ દિતરિવ ઔષધ છે

શિક્ષાપાઠ ૨૫ પરિચ્છેદને સ કાચવે —

જે પ્રાણીને પરિચ્છેદની મર્યાદા નથી તે પ્રાણી સુખી નથી,
 તેને જે મજબુ તે ઓછુ ૩ કારણ જેટલું મગરું જાય તેટલાથી
 વિશેષ પ્રાપ્ત કરવા તેની ઈચ્છા થાય છે પરિચ્છેદની પ્રવગતામાં
 જે કઈ મજબુ હોય તેનું સુખ તો ભોગવાતું નથી, પરંતુ હોય તે
 પણ વખતે જાય છે પરિચ્છેદથી નિરતર અગવિચળ અને પાપમાવના
 ગહે ૪ અક્રમાત્ મોક્ષથી એવી પાપમાવનામાં આયુષ્ય પૂર્ણ થાય
 તો ગદૃષા અધોગતિનું કારણ થઈ પડે કેવળ પરિચ્છેદ તો મુનીપરો
 ત્યાગી શકે પણ મૃદંગથી એની અમુક મર્યાદા કરી શકે મર્તા ૧
 થવાથી ઉપગત પરિચ્છેદની ઉત્પત્તિ નથી અને એથી કરીને વિશેષ

• શ્રીમદ્ના હેબિમા પત્રે ખરે ડાહ્યે ૧ દુર્લભ ૨ કાઈ કાઈ ડાહ્યે
 ૧ દુર્લભ ૨ છે — સંશયક ૧ ૨ દિતકારી

જાવના પશુ બહુધા થતી નથી, અને વળી જે મન્યુ છે તેમાં સતિય રાખવાની પૃથા પડે છે એથી સુખમાં ક્ષણ જ્યારે કોણ જાણે સદ્ગુણાદિકમાં કેવીએ વિચિત્રતા રહી છે કે જેમ જેમ લાભ થતો જાય છે તેમ તેમ લોભની વૃદ્ધિ થતી જાય કે ધર્મ સંપત્તિ કેટલુંક યાન છતાં ધર્મની દ્રવ્યતા છતાં પણ પરિગ્રહના પાશમાં પડેને પુરુષ માર્કે જ છગી શકે છે વૃત્તિ એમાં જ લટકી ગયે છે પરંતુ એ વૃત્તિ કોઈ કાળે સુખદાયક કે આત્મહિતની ધર્મ નથી જોણે એની ટુકડી મર્યાદા કંઈ નહીં, તે બહોળા દુખના ભોગી થયા છે

છ બ્રહ્મ સાધી આઠા મનાવનાર રામધિગજ ચક્રવર્તિ કહેવાય છે એ સમર્થ ચક્રવર્તિમાં રણમ્ (સમૂહ) નામે એક ચક્રવર્તિ ધર્મ થયો છે એણે છ બ્રહ્મ સાધી લીધા એટલે ચક્રવર્તિ પદથી તે મનાયો પણ એટલેથી એની મનોવાંચના તૃપ્ત ન થઈ હજી તે તરસ્યો ગયો એટલે માતકી બ્રહ્મના છ બ્રહ્મ સાધવા એણે નિશ્ચય કર્યો બધા ચક્રવર્તિ છ બ્રહ્મ સાધે છે અને હું પણ એટલા જ સાધુ તેમાં મદત્તા રાની ? બાર બ્રહ્મ સાધવાથી ચીરકાળ હું નામાકિન ધર્મથી સમર્થ આઠા શ્રવણપર્વત એ ખડોપર મનાવી રાકીશ એવા વિચારથી સમુદ્રમાં ચર્મગત્ત મૂક્યું, તે ઉપર સર્વ સૈન્યાકિનો આધાર રહ્યો હતો ચર્મગત્તના એક હજાર દેવના સેવક કહેવાય છે તેમાં પ્રથમ એકે વિચાર્યું કે કોણ જાણે કેટલાય વરો આમાંથી છટકો થશે ? માટે દેવાંચનાને તો મળી આવ્યું, એમ ધારી તે ચાલ્યો ગયો, પત્રી બીજો ગયો પત્રી ત્રીજો ગયો અને એમ કરતાં કરતા હજારે આત્મા ગયા, ત્યારે ચર્મગત્ત બૂક્યું, અથ, ગજ અને સર્વ સૈન્યસહિત રણમ્ નામનો તે ચક્રવર્તિ બૂક્યો પાપભાવનામાં ને પાપભાવનામાં મરીને તે અનંત દુખથી ભરેલી સાતમી તમતમપ્રભા નર્કને વિરે જઈને પડ્યો જુઓ ! છ બ્રહ્મ અધિપત્ય તો ભોગવવું રહ્યું, પરંતુ અકસ્માત્ અને ક્ષણકર-

રીતે પારમહંસી પ્રીતિથી એ ચક્રવર્તીનું મૂલ્ય થયું, તો પછી બીજા માટે તે કહેવું જ શું ? પર્વિત્ર એ પાપનું મૂળ છે, પાપનો પિતા છે અન્ય એમદશ મરણને મહા દોષ દે એવા એનો સ્વભાવ છે એ માટે થઈને આત્મક્રિતાપિએ જોમ બને તેમ તેનો ત્યાગ કરી મર્્યાદાપૂનઃ વર્તન કરવું

શિક્ષાપાઠ ૨૬ તત્ત્વ સમજવું —

શાઓના શાઓ મુખ પાઠે હોય એવા પુરુષો ધણા મળી શકે પરંતુ જેણે થોડા વચનોપર ગ્રીહ અને વિવેકપૂર્વક વિચાર કરી શાસ્ત્ર જેટલું જ્ઞાન હૃદયમત કમુ હોય તેવા મળવા દુર્લભ છે તત્ત્વને પહોંચી જવું એ કઈ નાની વાત નથી ફૂદીને દરિયો ઓળંગી જવો ?

અર્થ એટલે શક્તી, અર્થ એટલે તત્ત્વ અને અર્થ એટલે શબ્દનું ખીણું નામ, આવા અથશબ્દના ધણા અર્થ થાય છે પણ અર્થ એટલે તત્ત્વ એ વિષયપર અહીં આશય કહેવાનું છે જેઓ નિર્મથ પ્રવચનમાં આવેલાં પવિત્ર વચનો મુખપાઠે કરે છે તે તેઓના ઉત્સાહબળે સત્કૃષ્ણ ઉપાજન કરે છે પરંતુ જો તેનો મર્મ પામ્યા હોય તો એથી એ સુખ આનંદ, વિવેક અને પરિણામે મહાશુભ ફળ પામે છે અભણ પુરુષ સુદર અક્ષર અને તાણેલા મિથ્યા લીટા એ બેના બેલને જેટલું જાણે છે તેટલું જ મુખપાઠ અન્ય મથ વિચાર અને નિર્મથ પ્રવચનને બેદરૂપ માને છે, કાગળ તેણે અર્થ પૂર્વક નિર્મથ વચનામૃતો ધાર્યા નથી તેમ તે પર વચાથ તત્ત્વવિચાર કરી નથી થઈ તત્ત્વવિચાર કરવામાં સમર્થ શુદ્ધિપ્રભાવ જોઈએ છીએ તોપણ કઈ વિચાર કરી શકે પથ્થર પીચળે નહીં તોપણ પાણીથી પવને તેમજ જે વચનામૃતો મુખપાઠે નોંધે હોય તે અર્થ સંદિગ્ધ હોય તો જહ્નુ ઉપયોગી થઈ પડે નહીં

તો પોપટવાળુ રામ નામ પોપટને કોઈ પરિચયે ગમનામ દહેતા
 શીખડાવે પરંતુ પોપટની જ્યાં જાણે કે રામ તે દાકમ કે દાહ
 સામાન્યાથ' સમજવા વચ્ચે એવું થાય છે કેટલી વેશોનું દર્શન
 એક કહેવાય કે તે કંઈક હાસ્યયુક્ત છે ખરું પરંતુ એમાથી ઉત્તમ
 શિક્ષા મળી શકે તેમ જ એટલે જાણી કરી જઈ જઈ કેટલાક
 કોઈ મામમાં આવકધર્મ પાળતા રાવણી દેવણી અને ખેતણી એમ
 ત્રણ નામધારી એકવાળ ગહેતા હતા નિર્વચિત રીતે તેઓ સંખ્યાકાળે,
 પરાક્રમે પ્રતિક્રમણ કરતા હતા પરાક્રમે રાવણી અને સંખ્યાકાળે
 દેવણી પ્રતિક્રમણ કરાવતા હતા ગતિ સંપત્તિ પ્રતિક્રમણ રાવણી
 કરાવતો અને સંપત્તિ 'રાવણી પતિક્રમણ હાથમિ' એમ તેને
 બોલાવવું પડતું તેમજ દેવણીને દેવણી પતિક્રમણ હાથમિ' એમ
 સંપત્તિ હોવાથી બોલાવવું પડતું ચોનાનુરોધે ધણાના આમકથી
 એક દિવસ સંખ્યાકાળે ખેતણીને બોલાવવા બેસાયો ખેતણીએ જ્યાં
 'દેવણી પતિક્રમણ હાથમિ એમ આંખુ ત્યાં' ખેતણી પતિક્રમણ
 હાથમિ એ વાક્યો લખાવી દીધાં એ સાંભળી મધ્ય હારમગ્રસ્ત
 થયા અને પૂછતું આમ કાં? ખેતણી બોલ્યો વગી આમ તે કેમ ?
 ત્યાં ઉત્તર મળ્યો કે 'ખેતણી પતિક્રમણ હાથમિ એમ તમે કેમ
 બોલો છો? ખેતણીએ કહ્યું હું ગરીબ છું એટલે મારું નામ
 આંખુ ત્યાં પાધરી તકગર લઈ બેઠા પણ રાવણી અને દેવણી
 માટે તો કોઈ વિવેક કોઈ બોનતા પણ નથી એ બન્ને કેમ 'રાવણી
 પતિક્રમણ હાથમિ અને 'દેવણી પતિક્રમણ હાથમિ' એમ
 કહે છે? હા પછી હું ખેતણી પતિક્રમણ હાથમિ એમ મં ન
 કહું? એની લાનિકતાએ તો જાણે વિવેક ઉપજાવ્યો પછી અર્થની
 કાગળ સહિત સમજણ પાડી એટલે ખેતણી પોતાના મુખપાડી
 પ્રતિક્રમણથી શરમાયો

આ તો એક સામાન્ય વાત છે પરંતુ અર્થની ખુબી ન્યારી
 છે તત્વરે તે વિચાર કરી શકે, ગાડી તો ગાળ મળ્યો

લાગે તેમ નિર્મલ સવચનામતો પણ અત્થજ ન આવે અર્થે! પણ
મમ પામવાની વાતની તો બનિદારી જ કે!

શિક્ષાપાઠ ૨૭ ચત્વા —

જેમ વિવેક એ ધર્મનું મૂળનરવ છે તેમ મતા એ ધર્મનું
ઉપનરવ છે વિવેકથી ધર્મ નરવ ગ્રહણ કરાય છે અને ચત્વાથી તે
તરવ શુદ્ધ પામી શકાય છે, તે પ્રમાણે પ્રવર્તન કરી તમામ છે પાંચ
સમિતિરૂપ ચત્વા તો બહુ ઓછ છે પણ મૃદાચમીથી તે સર્વ બાવે
પાળી શકાતી નથી, છતાં જોટલા ભાવાંશી પાળી શકાય તેટલા બાવાં
પણ અસાવધાનીથી પાળી શકતા નથી જિનેશ્વર ભગવતે બાધેલી
[મોધેની] રચૂળ અને સુખમ વ્યા પ્રત્યે જ્યાં મેદરકારી છે ત્યાં બહુ
દોષથી પાળી શકાય કે એ ચત્વાની ન્યૂનતાને લીધે છે ઉતાવળી
અને વેગભરી આન પાણી ગળી તેનો સખાજો ગખવાની અપૂર્ણ
વિધિ મ દિક્ક ઈધનનો વગર ખચેર્થ, જોયે ઉપયોગ અનાજમાં
ગહેતા સૂક્ષ્મ જગુઓની અપૂર્ણ તપાસ પુણ્યા-પ્રમાણ્યા વગર
ગહેતા દોષેલાં કામ અગ્નિરૂપ રાખેલાં ઓરડાં આગણ્યામાં પાણીનું
દોગતુ ઓઠનું ગખી મૂકતુ પાટલા વગર ધખધખતી ચાળી નીચે
મૂકવી, એથી પોતાને અત્વચળા અમલક અનારોગ્યતા ઈત્યાદિક
કેમ થાય છે અને મહાપાપના મગણ પણ ચર્ધ પડે છે એ માટે
મર્તને મહેવાનો જોધ કે ચાલવામાં મેસવામાં ઉડવામાં, જમવામાં અને
ખીંગ દરેક પ્રકારમાં ચત્વાનો ઉપયોગ કરવો એથી દ્રવ્યે અને બાવે
બન્ને પ્રમરે લાભ છે આ નીમી અને ગભીર પખી પ્રગમ્બલ
ગખવા પાણી વિધિસાદિત ગળાવતુ કાજારિક ઈધન ખચેરીને
નાખવા એ કઈ આપણને અગવડ પડતું કામ નથી તેમ તેમાં વિશેષ
વખત જતો નથી એવા નિયમો દાખન કરી દીધા પછી પાળવા
મુશ્કેલ નથી એથી નિયામ અસખ્યાત નિગપગધી જગુઓ બચે છે
પ્રત્યેક કામ ચત્વાપૂર્વક જ કરવું એ વિવેકી આવડતુ કતાબ્ય છે

શિક્ષાપાઠ ૨૮ રાત્રિભોજન -

અર્થસાત્તિક પચમહાવ્રત જેવું જમવાને રાત્રિભોજનત્યાગવ્રત કહ્યું છે. રાત્રિમાં જે ચાર પ્રકારના આહાર છે તે અમુકરૂપ છે જે જાતિનો આહારનો રમ હોય છે, તે જાતિના તમસ્કાય નામના જીવ તે આહારમાં ઉત્પન્ન થાય છે. રાત્રિભોજનમાં એ દિવાલ પણ અનેક દોષ ગણા છે. રાત્રે જમનારને ગ્લોષ્ટિને માટે અગ્નિ સંગ્રાવણી પડે છે ત્યારે સમીપની જીવનપર રહેના નિરપગાધી સુક્ષ્મ જીવો નાશ પામે છે. ઇંધનને માટે આજીવ્ય કાષ્ઠાદિકમાં રહેલા જીવો રાત્રિએ નહીં દેખાવાથી નાશ પામે છે તેમજ સર્પના ઝેરનો, કરોળિયાની હાજરો અને મૃતચારિક સુક્ષ્મ જીવો પણ બધા ગદે છે વખતે એ કુકુત્તારિકને જમકર રોમનું દારણ પણ થઈ પડે છે.

રાત્રિભોજનનો પુરાણાદિક મતમાં પણ સામાન્ય આચારને ખાતર ત્યાગ કર્યો છે. છતાં તેઓમાં પરપગની રુદ્ધિ કરીને રાત્રિ ભોજન પેસી ગયું છે, પણ એ નિષેવક તો છે જ.

શરીરની અદર એ પ્રમગ્નાં કમળ છે તે સૂર્યના અન્તથી સગાય પામી જાય છે એથી કરીને રાત્રિભોજનમાં સુક્ષ્મજીવમયુક્ત રૂપ અદિત થાય છે જેમહા રોમનું કાગળું છે એવો દેહતેક રથજે આપુર્વેદનો પણ મત છે.

સતપુરો એ ધડી દિવસ ગદે ત્યારે વાળુ કરે અને એ ધડી દિવસ ચંચા પગલા જમે તે જાતનો આહાર કરે નહીં. રાત્રિભોજનને માટે વિશેષ વિચાર મુનિસમાગમથી કે શાસ્ત્રથી જાણવો એ સમગ્રી બહુ સુક્ષ્મ જોડે જાણવા અવશ્યના છે. આ પ્રકારના આહાર રાત્રિને વિશે ત્યાગવાયો મહદ્દુષ્ણ છે, એ જિનવચન છે.

શિક્ષાપાઠ ૨૯ સર્વ જીવની રક્ષા, ભાગ ૧ —

દા જોવો એકે ધર્મ નથી દયા એજ ધર્મનું સ્વરૂપ છે
 ત્યાં જ્યાં નથી ત્યાં ધર્મ નથી જનતીનગમાં એવા અનર્થદારક ધર્મમતે
 પાયા છે કે જેઓ જીવને દહીયાં લેછે પાપ થતું નથી બહુ તે
 મનુષ્યદેહની રક્ષા કરે. એમ કહે કે, તેમ એ ધર્મમતવાળા જીવની
 મદાધ અને દયાનું લેણ સ્વરૂપ પણ જાણતા નથી એઓ જો પોતા
 ઉપપત પ્રમથમાં મુકીન વિચારે તો અવશ્ય તેમને જાણશે કે એ
 સુક્ષ્મમા સુક્ષ્મ જીવને દહીયામાં પણ મદા પાપ છે જોવો મ
 મારો આત્મા ત્રિષ ક તેવો તેને પણ તેનો આત્મા ત્રિષ છે
 હું માગ લેશ અસન ખાતર કે લાભ ખાતર એવા અસખ્યાત
 જીવોને બેધકકે હાલું છઉં એ મને કેટલું બધું અનત દુઃખનું કામ
 થઈ પડશે? તેઓમાં જુદાનું બીજ પણ નહીં હોવાથી [તેઓ
 એવો વિચાર કરી શકતા નથી પાપમાં ને પાપમાં નિશ્ચિન મ
 છે વે અને વજ્રનાદિ પથોમાં પણ સુક્ષ્મ દયા સબધો કઈ વિચાર
 જોનામાં આવતો નથી તોપણ એઓ કેવળ દયાને નહીં સમજના
 કરતાં પણ ઉત્તમ છે બાદ જીવોની રક્ષામાં એ ઠીક સમજના
 પરંતુ એ સમજા કરતા આપણે કેવા જામચાળી કે જ્યાં એ
 પુણ્યમાં ખડી કુળાચ ત્યાં પાપ છે એ ખરું તત્ત્વ સમજના અને મ
 યમાદિક દિસાથી તો કેવળ વિરક્ત રક્ષા છીએ બનતા પ્રવર્ત
 ૭૧ જમાનીએ છીએ છતાં આદિને જીવ દહીયાની આપણી લે
 ઇન્જ નથી અનતકાચ અજાણથી બહુ કરી આપણે રિગ્રત
 છીએ આ કાગે એ સર્વો પુણ્યપ્રતાપ સિદ્ધાંત મૂળાળના પુ
 મહાવીરના કહેવા પરમતત્ત્વમોખના મોચનમથી વહેવો છે મનુષ્ય
 રીદિ પામે છે સુદર ઓ પામે છે આજ્ઞાકિન પુત્ર પામે છે નરોજો કુટુંબ
 પરિવાર પામે છે માનપ્રતિષ્ઠા તેમજ અધિકાર પામે છે અને તે પામ
 કઈ કુર્લોચ નથી પરંતુ ખરું ધર્મતત્ત્વ કે તેની અદા કે તેનો યો
 અથ પણ પામવો મદા કુર્લોચ છે એ રીદિ ઇત્યાદિક અવિવેક

પાપનુ કારણ લઈ અનંત દુઃખમાં લઈ જાય તે પગલું આ થોડી
અદા-સાવના પણ ઉત્તમ પદિએ પહોંચાડે છે આમ દયાનુ સત્પરિ
ણામ છે આપણે ધર્મતત્ત્વયુક્ત કુળમાં જન્મ પામ્યા છીએ તે
દેવે જેમ બને તેમ વિમળ દયામય વર્તનમાં આવવું વારવાર લક્ષમાં
રાખવું કે, સર્વ જીવની રક્ષા કરવી બીજાને પણ એવો જ યુક્તિ
પ્રયુક્તિથી બોધ આપવો સર્વ જીવની રક્ષા કરવા માટે એક મોધ
દાયક ઉત્તમ યુક્તિ ભુદિશાળી અભયકુમારે કહી હતી તે આવતા
પાઠમાં હું કહું છું, એમ જ તત્ત્વમોધને માટે યુક્તિઃ સ્વાયથી
અનાય જેવા ધર્મમતવાદીઓને સિદ્ધા આપવાનો વખત મળે તો
આપણે કેવા બાગ્યશાળી !

શિક્ષાપાઠ ૩૦ સર્વ જીવની રક્ષા બાગ ૨ —

મગધ દેશની રાજગૃહી નગરીનો અધિરાજ એણિક એક વખતે
સભા ભરીને બેઠો હતો પ્રસંગોપાત વાતચિતના પ્રસંગમાં માસનુબંધ
સામતો હતા તે બોલ્યા કે, હમણાં માંસની વિશેષ સરતાર્ધ છે આ
વાત અભયકુમારે સાંભળી એ ઉપરથી એ દિસક સામતોને બોધ
દેવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો સાંજે સભા વિસર્જન થઈ રાજ
અત પુરમાં ગયા, ત્યાર પછી કર્તવ્ય માટે જેણે જેણે માંસની વાત
ઉત્તારી હતી તેને તેને ઘેર અભયકુમાર ગયા જેને ઘેર જાય
ત્યાં સ્તહાર કર્યો પછી તેઓ પૂછવા લાગ્યા કે, આપ શામાટે પરિ
શ્રમ લઈ અમારે ઘેર પધાર્યા ? અભયકુમારે કહ્યું : મહારાજ એણિકને
અકસ્માત મહા રોગ ઉત્પન્ન થયો છે વેદ બેળા કરવાથી તેણે
કહ્યું કે હોમળ મનુષ્યના કાગળનું સવા ટાંકણાર માંસ હોય તો
આ રોગ મટે તમે ગજના પ્રિયમાન્ય હો, માટે તમારે ત્યાં એ
માંસ લેવા આગ્યો છું સામતે વિચાર્યું કે કાગળનું માંસ હું
મુલાવિના શી રીતે આપી શકું ? એથી અભયકુમારને પૂછ્યું

મહારાજ એ તો કેમ મર્ષ થકે ? એમ કહી પછી અમલકુમારને
 કેટલું અપાતાની વાત ગૂઝાડી નહીં પ્રમિદ કરતાં આપું
 તે તે અમલકુમાર લેતો મર્યો એમ સમજા સામતોને ધેર
 અમલકુમાર મરી જાવ્યા સમજા માંસ ન આપી શક્યા, અને
 પોતાની વાત પુરવાનવા દ્રવ્ય આપ્યું પછી બીજો દિવસે જ્યારે
 નજા નજો મર્ષ ત્યાર સમજા સામતો પોતાને આમને આપીને
 બેઠા રાત્રી પશુ સિદ્ધાસનપર વિરાજ્યા દત્તા સામતો આપી
 આવીન મર્ષ દોનું કુશળ પૂછવા બાગ્ય રાત્રી એ વાતથી નિરમલ
 થયો અમલકુમાર જાણી જોયું એટલે અમલકુમાર જોત્યા મહારાજ !
 કાલે આપના સામતો રાત્રીમાં જોત્યા દત્તા કે દમજ્યા માંસ સત્તું
 મળે છે જેથી હું તેઓને ત્યાં લેવા મર્યો હતો, ત્યારે સરગાએ
 મને બહુ દ્રવ્ય આપ્યું પરંતુ કાળજીનું સવા પસાળા માંસ ન
 આપ્યું ત્યારે એ માંસ સત્તું મોધું નહા સામતો સામજી ને
 શરમથી નવું જોઈ ગયા મોધી કઈ મોલી શકાય નહીં પછી
 અમલકુમાર કેતું આ કઈ મે તમને કુખ આપવા કહ્યું નથી,
 પરંતુ જોઈ આપવા કહ્યું છે આપણને આપણા શરીરનું માંસ
 આપવું પડે તો અનતભય થાય છે કારણ આપણા દેહની આપણને
 પ્રિયતા છે તેમ જીવનું તે માંસ હશે તેનો પણ જીવ તેને વધારા
 દશ જેમ આપણે અમૂલ્ય વસ્તુઓ આપીને પણ પોતાના દેહ
 બચાવીએ છીએ તેમ તે નિવારણ પામત પ્રાણીઓને પણ હોય જોઈએ
 આપણે સમજણવાળા જોનતા આના પ્રાણી જઈએ ને નિવારણ
 અવાચક અને અણુ સમજણવાળા પ્રાણીને મોતઝૂલ કુખ આપીએ
 એ કેવું પાપનું પ્રવળ મરણ છે ? આપણે આ વચન નિરતર હૃદમાં
 રાખવું કે સર્વ પ્રાણીને પોતાનો જીવ વધાતો છે અને સર્વ
 જીવની રક્ષા કરવી એ જોવો એકે ધર્મ નથી અમલકુમારના
 ભાવજીથી શ્રેણિક મહારાજ સતોષવા સમજા સામતો પણ જોઈ

પ્રત્યાખ્યાનથી એક બીજે પશુ મોટા લાભ છે, તે એ કે અમુક વસ્તુઓમાં જ આપણી લક્ષના [આપણો લક્ષ] રહે છે, બાકી બધી વસ્તુઓનો ત્યાગ થઈ જાય છે, જે જે વસ્તુ લાભ કરી ઈ તે તે સગથી પછી વિશેષ વિચાર, યદ્યપુ મુદ્ધવ કે એવી કઈ ઉપાધિ રહેતી નથી એવડે મન બહુ બહોળતાને પામી નિયમ રૂપી સક્રમા આશુ જાય છે, અથ્થ જો લગભમાં આવી જાય છે, તો પછી ગમે તેવો પ્રયત્ન છતાં તેને ધારેને રસ્તે લઈ જવાય છે, તેમ જ એ નિયમરૂપી લગભમાં આવવાથી પછી ગમે તે દુષ્કારમાં લઈ જવાય છે અને તેમાં વારવાગ પર્વદન કમવવાથી તે એકાગ્ર વિચારશીલ અને વિવેકી થાય છે મનનો આનંદ શરીરને પશુ નિરોગી કરે છે વગી અશક્ત અનતકાવ, પરશ્ચિદાદિક નિયમ ક્ષોથી પશુ શરીર નિરોગી ગદી શકે છે માદૈવ (માદક) પદાર્થો મનને અવગે રૂને દે ર છે પ્રત્યાખ્યાનથી મન ત્યાં જતે [જતાં] અર્થ છે એથી તે વિમગ થાય છે

પ્રત્યાખ્યાન એ કેવી ઉત્તમ નિયમ પાળવાની પ્રતીઠા તે ? તે આ ઉદારથી તમે સમજવા હશે વિશેષ સદ્ગુરુ મુખથી જને શાસ્ત્રાવનોમનથી સમજવા હું પ્રોધ કરુ છઉ

શિક્ષાપાઠ ૩૨ વિનયવડે તત્ત્વની સિદ્ધિ છે —

રાજગદી નગરીનાં રાજસાસનપગ જ્યારે શ્રેષ્ઠિક રાજ્ય વિગજમાન હતો, ત્યારે તે નગરીમાં એક ચક્રાળ ગહેતો હતો એક વખતે એ ચક્રાળની સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યો ત્યારે તેને કેરી ખાવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ તેણે તે લાવી આપવા ચક્રાળને કહ્યું ચક્રાળે કહ્યું આ કેરીનો વખત નથી એટલે મારો ઉપાય નથી, અહીં તો હું ગમે તેટલું ઉચે હોય ત્યાંથી મારા વિદ્યાનાં બાવડે કરીને લાવી તારી ઇચ્છા

સિદ્ધ કરે ચક્રાણણીએ કહ્યું રાજની મહાગણીના નામમાં એક
અકાળે ફરી દેનાર આમે છે, તે પર અત્યારે ફરીએ. લગ્ની રહી
હશે માટે ત્યાં જઈને એ ફરી લાવે પોતાની સ્ત્રીની ઈચ્છા પુરી
પાડવા ચક્રાળ તે બાંહે ગયો. ગુપ્ત રીતે આંખા સમીપ જઈ મન
બણીને તેને નમાવ્યો, અને ફરી લીધી બીજા મનવડે કરીને તેને
હતો એમ કરી દીધો. પછી તે ઘેર આયો અને તેની સ્ત્રીની
ઈચ્છા માટે નિરતર તે ચક્રાળ વિદ્યાનને ત્યાંથી ફરી લાવવા લાગ્યો.
એક દિવસે ફરતાં ફરતાં માળીની દષ્ટિ આંખા બહુી ગઈ ફરીઓની
ચેરી થયેલી જોઈને તેણે જઈને ઐશ્વિક ગાળ આગળ નમ્રતા
પૂર્વક કહ્યું ઐશ્વિકની આગાથી અભવકુમાર નામના સુદિસાગી
પ્રધાને યુક્તિવડે તે ચક્રાળને શોધી કાઢ્યો પોતા આગળ તેડાવી
પૂછ્યું, એટલા બધાં માણસો બામમાં ગહે છે છતાં તું કેવી રીતે
ચલીને એ ફરી લઈ ગયો કે જે વાત કળવામાં પણ ન આવી ? તે કહે
ચક્રાળે કહ્યું આપ મારો અપગ્રાહ ક્ષમા કરજો, હું સાચું મોલી
જઈ હતું કે મારી પાસે એક વિદ્યા છે તેના યોગથી હું એ ફરીઓ
લઈ શક્યો અભવકુમારે કહ્યું માગશી ક્ષમા ન થઈ શકે પરંતુ
મહાગાળ ઐશ્વિકને એ વિદ્યા તું આપ તો તેઓને એવી વિદ્યા
લેવાનો અભિલાષ હોવાથી તારા ઉપકારના બત્વામાં હું અપરાધ
ક્ષમા કરાવી શકું ચક્રાળે એમ કરવાની હા કહી પછી અભવકુમારે
ચક્રાળને ઐશ્વિક રાજ ભ્યાં સિદ્ધાસનપર બેસે દતો ત્યાં લાવીને
સામે ઉભો રાખ્યો અને સઘળી વાત રાજને કહી જતાની એ
વાતની ગાળએ હા કહી ચક્રાળે પછી સામા ઉભા ગઈ ચત્તરતે
પણે ઐશ્વિકને તે વિદ્યાનો બોધ આપવા માંડ્યો પણ તે બોધ
લાગ્યો નહીં. ઝડપથી ઉભા થઈ અભવકુમાર બોલ્યા મહારાજ !
આપને જો એ વિદ્યા અવશ્ય શીખવી હોય તો સામા આવી ઉભા
રહો અને એને સિદ્ધાસન આપો રાજાએ વિદ્યા લેવા ખાતર
એમ કહ્યું તો તત્કાળ વિદ્યા સાધ્ય થઈ

આ વાત માત્ર બોધ લેવાને માટે જ એક ચક્રાળનો પણ, વિનય કરી વગર ત્રણિક જેવા રાજાને વિદ્યા સિદ્ધ ન થઈ, તે તેમાંથી તત્ત્વ એ પ્રદક્ષુ કરવાનું છે કે સદ્વિદ્યાને સાધ્ય કરવા વિનય કરવો [અવરજનો છે] આત્મવિદ્યા પામવા નિમિત્તગુરુનો જો વિનય કરીએ તો કેવું મંગલપત્રક થાય !

વિનય એ ઉત્તમ વર્ણીકૃષ્ણ છે ઉત્તગાધ્યયનમાં ભગવાને વિનયને ધર્મ મ્હી વર્ણ્યો છે ગુરુનો મુનિનો વિદ્વાનનો ખાતા પિતાનો અને પોતાથી વડાનો વિનય કરવો એ આપણી ઉત્તમતાનું કારણ છે

શિક્ષાપાઠ ૩૩ સુદર્શન શેઠ —

પ્રાચીન કાળમાં શુદ્ધ એકપત્નીવ્રતને પાળનારા અસખ્ય પુરુષો થઈ ગયા છે એમાંથી સકટ સહી નામાંકિત થયેનો સુદર્શન નામનો એક સત્પુરુષ પણ છે એ ધનાદય સુદર મુખમુદ્રાવાળો ક્રાંતિમાન અને મધ્ય વયમાં હતો જે નગરમાં ને ગહેતો હતો, તે નગરના રાજ્યદગ્ગાર આમળથી કઈકામ નસખને લીધે તેને નીકળવું પડ્યું એ ત્યારે ત્યાંથી નીકળ્યો ત્યારે રાજાની અમલવા નામની રાણી પોતાના આવાસના ઝોખમાં બેઠી હતી ત્યાંથી સુદર્શન બણી તેની દૃષ્ટિ મઈ તેનું ઉત્તમ રૂપ અને મયા જોઈને તેનું મન લલચામું એક અનુચરી મોક્ષીને કષ્ટભાવથી નિમળ કાગળ જતાનીને સુદર્શનને ઉપર બોલાવ્યો કટલાક પ્રમરની વાતચિત કરી પછી અભયાએ 'સુદર્શનને ભોમ ભોગવવા સળધીનું આમત્રણ કર્યું સુદર્શનને ટોચ ઉપદેશ આપ્યો તોપણ તેનું મન ચાંત થયું નહીં છેવટે ટાળીને સુદર્શનને યુક્તિથી કહ્યું બહેન હું પુરુષત્વમાં નથી ! પણ તારીએ અનેક પ્રકારના દાવબાવ કર્યા એ સધળા કામોએજીતી

સુદર્શન ચતુર્થો નહીં એથી કટાણી જઈને રાણીએ તેને જતો કરો

એક વાગ એ નગરમાં છાપ્પી હતી, તેથી નગર બહાર નગરજનો આનંદથી આમ તેમ ભમતા હતા ધામધુમ મચી રહી હતી સુદર્શન જોના છ દેવકુમાર જેવા પુત્રો પણ ત્યાં આ વા હતા અમળ ગણી કપિના દાસી સાથે ઠાકમાઠથી ત્યાં આવી હતી સુદર્શનના દેવપુત્રના જેવા છ પુત્રો તેના જોવામાં આનંદ, કપિવાને તેજે પૂછપૂછ આવા રમ્ય પુત્રો જોના છે? કપિવાએ સુદર્શન શોકનું નામ આપ્યું એ નામ સાંભળીને રાણીની ડાહીમાં કટાર બોમઈ તેને કાગે ધા વાગે સધળી ધામધુમ વીતી ચલા પછી માયાકથન જોડવીને અમલાએ અને તેની દાસીએ મળી ગળને કહ્યું તમે માનતા હશે કે મારા ગજવમાં ન્યાય અને નીતિ વને છે કુર્જનોથી મારી પ્રભુ દુષ્ટી નથી, પણ તે સધળું મિથ્યા કે અત પુરમાં પણ કુર્જનો પ્રવેશ કરે ત્યાંસુધી હજી અધેર છે. તે પછી બીજા ગયગ માટે પૂછતું પણ શું? તમાગ નગરના સુદર્શન નામના મોઢે મારી કને બોગતું આમ તથા કહ્યું નહીં કહેવા થોડા કથનો મારે સાંભળવા પડ્યાં પણ એ તેનો તિરસ્કાર કર્યો એથી વિશ્વ અધારુ કયું કહેવાય? રાજા મૂળે કાનના દાયા હોય એ વાન જાતે સામાન્ય છે તેમાં વળો બીનાં માયાવિ મધુરાં વચન શું અસર ન કરે? તાતા તેવમાં દાહા જળ જેવા વચનથી રાજા કોપાવમાન ચલા સુદર્શનને શણેએ મગરી દેવાની તત્કાળ તેણે આજ્ઞા કરી દીધી અને તે પ્રમાણે સરળ ચર્ચા મુ માત્ર શણેએ સુદર્શન જેસે એટલો વાર હતી

તમે તેમ હો પણ? સજિના દિવસ બહારમાં રાજાજાણે સુદર્શનને શણેએ બેસાયો કે ચણી શીંગે તેનું અગ્રગતું સોનાનું સિંહાસન ચણ અને દેવદુહની ચલા સર્વજ્ઞ આનંદ બાપી થયો

દિવસ બહારમાં—૧ જગતના ૨ અજગર છે સત્યનો પ્રભાવ રાજાએ રહેતો નથી

૭૦—એ કહેલું ન્યાયપૂર્વક છે એમ હું માનું છું

૫૦—એને ક્યાં કારણથી ન્યાયપૂર્વક કહી શકાય ?

૭૦—હા એ તમને હું સમજાવું મનની નિગ્રહતા અર્થે એક તો સર્વોત્તમ જમદગ્નિપણના સત્ય ગુણનું એ ચિતરવું છે તત્ત્વથી જોનાં વર્ણી અર્થતત્ત્વરૂપ સિદ્ધસ્વરૂપ આચાર્યસ્વરૂપ ઉપાધ્યાયસ્વરૂપ અને સાધુસ્વરૂપ એનો વિવેકથી વિચાર કરવાનું પણ એ સૂચવતું છે કારણ કે પૂજવા યોગ્ય એઓ શાથી છે ? એમ વિચારનાં એઓના સ્વરૂપ ગુણ ૬૦ માટે વિચાર કરવાની સત્પુરુષને તો ખરી અમત્ય છે હવે કહો કે એ મત્ર ૧ એથી કેટલો કલ્યાણકારક થાય ?

પ્રશ્નકાર—પ્રત્યુત્તરો મોઘનું કારણ નવકાં મત્રને કહે છે એ આધ્યાત્મિકથી હું પણ માન્ય રાખું છું

અર્કંત ભગવત, સિદ્ધ ભગવત આચાર્યજી, ઉપાધ્યાય અને સાધુજી એત્રોનો જાતો પ્રથમ અક્ષર નેતા અમિઆકેશા એવું જમદગ્નિ વાક્ય નીકળે છે જેનું ઠીક એવું યોગનિદ્રાનું સ્વરૂપ થાય છે માટે આપણે એ મત્રનો અસર કરીને વધારા ભાવથી જાપ કરવો

શિક્ષાપાઠ ૩૬ અનુપૂર્વિ —

૧ નર્કાનુપૂર્વિં દેવાનુપૂર્વિં એ અનુપૂર્વિંઓ વિષેનો આ પાઠ નથો, ૫૦૫ એ નામના એક અવધાની લઘુ પુસ્તકનાં મત્ર સ્મરણને માટે છે *

દ્વિ. આ. પાઠા—૧ કેટલો કલ્યાણકારક છે તૃતીયાદિતિ પાઠા—
૨ ' નર્કાનુપૂર્વિં તીર્થં ચાનુપૂર્વિં મનુષ્યાનુપૂર્વિં અને દેવાનુપૂર્વિં

• આ એ ક્ષીરિકા દ્વિ. આ. મા નથી—સંયોગક

૧	૨	૩	૪	૫
૨	૧	૩	૪	૫
૧	૩	૨	૪	૫
૩	૨	૧	૪	૫
૨	૩	૧	૪	૫
૩	૧	૨	૪	૫

પિતા—આવી જાતનાં ક્રમથી જારેલું એક નાનું પુસ્તક છે તે તે જોઈ લે !

પુત્ર—હા, પિતાજી

પિતા—એમાં આઠા અવળા અક મૂક્યા છે તેનું કાંઈ પણ કાગળ તારા સમજવામાં છે ?

પુત્ર—નહી પિતાજી મારા સમજવામાં નથી માટે આપ તે કાગળ કહે !

પિતા—પુત્ર ! પ્રત્યક્ષ છે એનું એ એક જુદું 'અભ્યવરિધત' સ્ત્રીજ છે અને તેને એકાગ્ર કરવું જુદું જુદું વિષય છે, તે જ્ઞાનસુધી એકાગ્ર થવું નથી ત્યાંસુધી આત્મમર્ચિનતા જતી નથી પાપના વિચારો થટના નથી એ એકાગ્રતા મટે જ્યારે પ્રતિષ્ઠાદિક અનેક મદાન સાધનો જામવાને કલા ૩ મનની એકાગ્રતાથી મદા યોગની શ્રેણિયે ચઢવા માટે અને મન કેટલાક પ્રકારથી નિર્ભગ કરવા માટે કાત્યુરોએ એ એક ક્રમગતિ કરી છે પણ પરમેષ્ઠિ મનના પાંચ અક એમાં પહેલા મૂક્યા છે અને પછી સોમવિદોમન્વરૂપમા લક્ષ્યજે એના એ પાંચ અક મૂકીને સિમ સિમ પ્રકારે કાપટકા કર્યા છે.

એમ કે નાનું કારણ પણ મનની એમમના ૧^મ પામીને નિર્જગ કરી શકે

પુત્ર—પિતાજી ! અનુક્રમે લેવાથી એમ શા માટે ન થઈ શકે ?

પિતા—નામવિશેષ હોય તો તે ઝાકવર્તા જવું પડે અને નામ છાણાવું જવું પડે પાંચનો અઠ મૂકવા પછી બેનો આકડો આવે કે નમો લાગે સગવડાદણ પછી—‘નમો અગિહતાય’ એ વાક્ય મળીને નમો સિદ્ધાય એ વાચ્ય સભારવું પડે એમ પુનઃ પુનઃ લક્ષની દગતા । ખર્તા મન એકાગ્રતાએ પહેંચે છે અનુક્રમન થઈ હોય તો તેમ થઈ શકે નથી કે જો વિચાર કરવા પડતો નથી એ સુદૃઢ વખતમા મન પરમેષ્ઠિમત્રમાંથી નીચીને સસારતત્ત્વની ખટપટમાં જઈ પડે । અને વખતે ધમ કરના ધાક પણ કરી નાખે છે જેથી સત્પુરુષોએ અત્યુપવીની યોજના કરી છે તે જલુ સુદર છે અને આત્મ શાંતિને આપનારી છે

શિક્ષાપાઠ ૩૭ સામાયિક વિચાર, ભાગ ૧ —

આત્મશાંતિને પ્રમથ કરનાર સમ્મતગાનદર્શનનો ઉપકરણ, શુદ્ધ સમાધિઆવમા પ્રવેશ કરાવનાર નિર્જરાનો અમૂલ્ય લાભ આપનાર ગગદેવથી મધ્યસ્થ જુદી કરનાર એવું સામાયિક નામનું શિક્ષાવૃત્ત છે સામાયિક શબ્દની વ્યુત્પત્તિ સમન્વયાનુકૂળ એ શબ્દોથી થાય છે સમ એટલે ગગદેવગદિત મધ્યસ્થ પરિજ્ઞામ, આય’ એટલે તે સમજાવનાથી ઉત્પન્ન થતો જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગનો લાભ, અને ‘ઈક’ કહેતા જાય એમ અર્થ થાય છે એટલે કે જેવડે કરીને મોક્ષના માર્ગનો લાભદાયક જ્ઞાન ઉપજે તે સામાયિક આત્મ અને રીઢ એ બે પ્રમરના જ્ઞાનનો ત્યાગ કરીને મન વચન કાવાના પાપભાવને રોખને વિવેકી આવક [મનુષ્ય] સામાયિક કરે છે

૬૦ આ પાઠ—૧ ‘ઈક’ને નિર્જરા કરી શકાય એ છે

મનના પુદ્ગલ દોઝગી છે સામાયિકમ જ્યારે વિશુદ્ધ પરિણામથી રહેવું કહ્યું છે ત્યારે પણ એ મન આકાશ પાતાલના ઘાટ ધડ્યા કરે છે તેમજ જૂન વિસ્મૃતિ ઉન્માદ ઇત્યાદિકથી વચન કાશમાં પણ દુષણ આવવાથી સામાયિકમાં દોષ લાગે છે મન વચન અને કાયાના ચર્મને જત્રીય દોષ ઉત્પન્ન થાય છે દશ મનના દશ વચનના અને બાર કાયાના એમ જત્રીય દોષ જાણવા અવરમના છે જે જાણવાથી મન સાવધાન રહે છે

મનના દશ દોષ કહ્યું હતું

૧ અવિવેકદોષ—સામાયિકનું સ્વરૂપ નહી જાણવાથી મનમાં એવો વિચાર કરે કે આથી શુ ફળ થવાનું હતું ? આથી તે કોણ તથા હશે ? એવા વિકલ્પનું નામ અવિવેકદોષ

૨ યશોવાજદોષ—પોતે સામાયિક કરે છે એમ જાન્ય મનુષ્યો જાણે તો પ્રથમ કરે તે ઇચ્છાએ સામાયિક કરે છતાં તે ‘યશોવાજદોષ’

૩ ધનવાજદોષ—ધનની ઇચ્છાએ સામાયિક કરવું તે ધન વાજદોષ

૪ ગર્વદોષ—મને લોકો ધર્મી કહે છે અને હું સામાયિક પણ તેવી જ કરું છું એ ગર્વદોષ

૫ બયદોષ—હું આવકકુળમાં જન્મ્યો છું, મને લોકો મોટા તરીકે માન દે છે અને જે સામાયિક નહી કરું તો કહેશે કે એટલું [આટલી કિંયા] પણ નથી કરતો, એથી નિંદા થશે એ બયદોષ

૬ નિદાનદોષ—સામાયિક કરીને તેના ફળથી ધન સ્ત્રી પુત્રાદિક મળવાનું ઇચ્છે તે નિદાનદોષ

૭ સશયદોષ—સામાયિકનું પગિણામ હશે કે નહી હોય ? એ વિકલ્પ તે ‘સશયદોષ’

૮ કપાયદોષ—સામાયિક કોષથી કરવા બેસી જાય, કે કઈ કારણથી પછી કોષ માન ગયા, લોકમાં વૃત્તિ ધરે તે ‘કપાયદોષ’

■ અવિનયદોષ—વિનય વગર સામાયિક કરે તે ‘અવિનયદોષ.’

૧૦ અમદુર્માનદોષ—ભક્તિભાવ અને હિમત પૂર્વક સામાયિક ન કરે તે ‘અમદુર્માનદોષ’

શિક્ષાપાઠ ૩૮ સામાયિક વિચાર, ભાગ ૨—

દશ દોષ મનના કલ્પા હવે વચનના દશ દોષ કહું છઉં

૧ કુમોત્તદોષ—સામાયિકમાં કુવચન બોલવું તે ‘કુમોત્તદોષ’

૨ સહસાત્તગદોષ—સામાયિકમાં સાહસથી આવચારપૂર્વક વાક્ય બોલવું તે ‘સહસાત્તગદોષ’

૩ અસદાશયધ્વદોષ—બીજાને ખોટો બોધ ૧ ‘આપે તે અસદાશયધ્વદોષ’

૪ નિરપેક્ષદોષ—સામાયિકમાં ચાલતી દરકાર વિના વાક્ય બોલે તે ‘નિરપેક્ષદોષ’

૫ સક્ષેપદોષ—સૂત્રના પાઠ છતાંદિ કુદમાં બોલી નાખે અને ‘મથાથ’ ૨ ‘બાબે’ નહીં તે ‘સક્ષેપદોષ’

૬ ક્ષેપદોષ—કોઈથી કશાસ કરે તે ‘ક્ષેપદોષ’

૭ વિકથાદોષ—ચાર પ્રકારની વિકથા માંડી બેસે તે ‘વિકથાદોષ’

૮ હાસ્યદોષ—સામાયિકમાં કોઈની હાસી મસ્કરી કરે તે ‘હાસ્યદોષ’

■ અશુદ્ધદોષ—સામાયિકમાં સૂત્રપાઠ ન્યૂનાધિક અને અશુદ્ધ બોલે તે ‘અશુદ્ધદોષ’

૧૦ મુણ્મુણ્દોષ—ગદ્યગીતીયાં સામાયિકમાં સૂત્રપાઠ બોલે એ પોતે પણ પુરુ માંડ સમજી શકે તે ‘મુણ્મુણ્દોષ’.

દ્વિઃ આ પાઠાઃ—૧ આદિ આપવા ૨ ‘હવ્યાર કરે

૧ એ વચનના દશદોષ કહ્યા હવે કાવાના બાગ દોષ કહું છઉં

૧ અયોગ્યઆસનદોષ—સામાયિકમાં પત્રપર પણ ચઢાવી બેસે એ ગુર્વાદિકનુ અવિનયરૂપ આસન માટે એ પહેલો ‘અયોગ્ય આસન’ોષ.’

૨ અવાસનદોષ—કમકમતે આસને બેસી સામાયિક કરે અથવા વારવાર ન્યાયી છીડતુ પડે તેવે આસને બેસે તે ‘અવાસનદોષ’

૩ અલદષ્ટિદોષ—કાયોત્સર્જમાં આખો ચચળ રાખે એ અલદષ્ટિદોષ.’

૪ સાવચકિયાદોષ—સામાયિકમાં કઈ પાપ ક્રિયા કે તેની સદા કરે તે ‘સાવચકિયાદોષ.’

૫ આલબ્ધનદોષ—જોતાદિક ઝોડીમજુ હઈ બેસે એથી ત્યાં બેઠેલા ૧ જુદા આદિકનો નાશ થાય અને પ્રમા યાય, તે આલબ્ધનદોષ’

૬ આકુચનપ્રસારણદોષ—હાથ પગ સંકેતે હાંપા કરે એ આદિ તે ‘આકુચનપ્રસારણદોષ.’

૭ આલસદોષ—અથ અરડે ટચાકા વગાડે એ આદિ તે ‘આલસદોષ’

૮ મોહનદોષ—આંખણી વગેરે વાકી કરે ટચાકા વગાડે તે ‘મોહનદોષ’

૯ મલદોષ—બગાધરક કરી સામાયિકમા ચન કરી મેલ બેરે તે ‘મલદોષ’

૧૦ વિમાસણદોષ—અળામાં હાથ નાખી બેસે છં જે ‘વિમાસણદોષ’

૧૧ નિદ્રાદોષ—સામાયિકમા ઉઘ આવવી તે નિદ્રાદોષ.’

દ્વિ. અ. પાઠા—૧ જુદો નાશ થાય કે તેની ખીડા થાય તેમજ ચોલાને પ્રમાદની પ્રજ્વળી થાય એ.

૧૨ નિઝાસ કાયદા—સામાયિકમાં ૮૯ પ્રમુખની બીતિથી વચ્ચે રાસી સમયે તે 'વચ્ચેસમયનદોષ'

૨૧ મત્રીસ દૂધચરિત સામાયિક કરવી પાય અતિયાર ટાળવા

શિક્ષાપાઠ ૩૯ સામાયિક વિચાર, ભાગ ૩ —

એકાગ્રતા અને સાવધાની વિના એ બીજી દોષમાંના અમુક દોષ પણ આવી જાય છે વિદ્યાનવેતાઓએ સામાયિકનું જથ્થા પ્રમાણ બે ધડીનું બાંધ્યું છે એ વૃત્ત સાવધાની પૂર્વક કરવાથી પરમશાંતિ આપે છે કેટલાકને એ બે ધડીનો કાળ જ્યારે જતો નથી ત્યારે તેઓ બહુ કટાળે છે સામાયિકમાં નવરાસ લઈને બેસવાથી કાળ જાય પણ ક્યાંથી? આધુનિક કાળમાં સાવધાનીથી સામાયિક કરનારા બહુ જ ઘોડા છે પ્રતિક્રમણ સામાયિકની સાથે કરવાનું કોય છે ત્યારે તો વખત જવા સુમમ પડે છે જો કે એવા પામરો પ્રતિ ક્રમણ લક્ષ પૂર્વક કરી શકતા નથી તોપણ કેવળ નવરાસ કરતાં એમાં જરૂર કંઈક ફેર પડે છે સામાયિક પણ પુરુ જોએને આવડતું નથી તેઓ નિચારા સામાયિકમાં પછી બહુ મુશ્કેલ છે કેટલાક બારે કમિયો એ અવસરમાં બેવહારના પ્રયત્નો પણ લડી રાખે છે આથી સામાયિક બહુ દોષિત થાય છે

વિધિપૂર્વક સામાયિક ન થાય એ બહુ બેદકારક અને કમની બાદ પડતા છે સાંકડીના અકોગરબંધ આત્મા જાય છે અમખ્યાતા દિવસથી બરેલા અનતા કાળયક બનીત કરતાં પણ જે સાર્યક ન થયું તે બે ધડીની વિશુદ્ધ સામાયિક સાર્યક કરે છે લક્ષપૂર્વક સામાયિક થવા માટે સામાયિકમાં પ્રવેશ કર્યો પછી ચાર ભોગરસથી વધારે ભોગરસનો કમોત્સર્ગ કરી ચિત્તની કંઈક સ્વચ્છતા આણવી. પછી સતપાક કે ઉત્તમ મથનું મનન કરવું

વૈરાગ્યની* [વૈરાગ્યની] ઉત્તમ કાવ્યો બોલતી [મોનનાં] પાછળનું અધ્યયન કરેનું સ્મરણ કરી જવું નુતન અભ્યાસ થાય તો કરવો કાઈને શાસ્ત્રાધારથી બોધ આપવો, એમ સામાયિકી કાળ બળીત કરે. મુનિરાજનો જો સમાગમ હોય તો આગમવાણી સાબળતી અને તે મનન કરવી તેમ ન હોય અને શાસ્ત્ર પરિચય ન હોય તો વિચારણુ અગમી પાસેથી વૈરાગ્યમોક્ષક કથન શ્રવણ કરવું કિંવા કાઈ અભ્યાસ કરવો એ સ્વર્ણો યોગવાઈ ન હોય તો કેટલોક ભાગ સદાપૂર્વક કાપોત્સર્ગમાં રોકવો અને કેટલોક ભાગ મદાપુરુષોનાં ચત્રિકધાર્મા ઉપયોગપૂર્વક રોકવો પરંતુ જેમ જો તેમ વિવેકથી અને ઉત્સાહથી સામાયિકી કાળ બળીત કરવો કાઈ સાહિત્ય ન હોય તો પચ પરમેષ્ઠિમત્રનો ભપ જ ઉત્સાહપૂર્વક કરવો પણ બ્યર્થ કાળ કાળી નાખવો નહીં ધીગજથી, ક્રાંતિથી અને યત્નાથી આમાયિક કરવું જેમ જો તેમ સામાયિકમા શાસ્ત્રપરિચય વધાવવો.

સાક ધડીના વખતમાંથી જો ધડી અવશ્ય જમાવી આમાયિક તો સદાબધી કરવું

શિક્ષાપાઠ ૪૦ પ્રતિક્રમણ વિચાર —

પ્રતિક્રમણ એટલે સામુ જવું-સ્મરણ કરી જવું—ફરીથી જોઈ જવું— એમ એનો અર્થ થઈ શકે છે 'જે દિવસે જે વખતે પ્રતિક્રમણ કરવા બેઠા તે વખતની અગાઉ તે દિવસે જે જે દોષ ધરા છે તે એક પછી એક જોઈ જવા અને તેનો પશ્ચાત્તાપ કરવો કે રીપનું સ્મરણ કરી જવું વિગેરે સામાન્ય અર્થ પણ છે

૦[] આવા ચિન્દમા મૂકેલ લાજ પણ દ્વિતીયાવસ્થિમા શ્રીમદે કરાવેલા ફરફારનો છે —સરોજક

નિ. આ. પાઠા. —૧ 'લાવની અપેક્ષાએ જે દિવસે જે વખતે પ્રતિક્રમણ કરવાનું થાય.'

ઉત્તમ મુનિયો અને ભાવિક આવકો સંધ્યામળે અને રાત્રિના પાછળના ભાગમાં દિવસે અને ગરે એમ અનુક્રમે યથેચ્છા દેવને પશ્ચાત્તાપ કે ક્ષમાપના ઇચ્છે છે એનું નામ તરીકે આમળ પ્રતિક્રમ છે એ પ્રતિક્રમણ આપણે પણ અવશ્ય કરવું કારણ આ આત્મ મન વચન અને કાયાના યોગથી અનેક પ્રકારનાં કર્મ બાંધે છે પ્રતિક્રમણસૂત્રમાં એનું દોહન કરેલું છે, જેથી દિવસ રાત્રીમાં યથેચ્છા પાપનો પશ્ચાત્તાપ તે વડે થઈ શકે છે શુદ્ધભાવ વડે કરી પશ્ચાત્તાપ કરવાથી સેષ પાપ થતા પરસોડભાવ અને અનુકંપા છૂટે છે આત્મ દોષન થાય ■ ત્યાગ્યા યોગ્ય વસ્તુનો વિવેક આવતો જાય છે ભગવાન સાક્ષીએ અચાન ઈન્દ્ર જે જે દોષ વિરમરણ થયા હોય તેને પશ્ચાત્તાપ પણ થઈ શકે છે [આમ] એ નિર્જરા કરવાનું ઉપાસાધન છે

એનું 'આવશ્યક' એનું પણ નામ છે આવશ્યક એટલે અવશ્ય કરીને કરવા યોગ્ય, એ સત્ય છે તે વડે આત્માની મહિમતા ખત્તે છે, માટે અવશ્ય કરવા યોગ્ય જ છે

સાવધાને જે પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે તેનું નામ દેવસ [દેવસીય] પ્રતિક્રમણ એટલે વિસત્રંબધી પાપનો પશ્ચાત્તાપ અને રાત્રિના પાછળના ભાગમાં જે પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે તે રાઈસ [ગઈ] પ્રતિક્રમણ કહેવાય છે દેવસી [દેવસીય] અને રાઈસ [રાઈ] એ પ્રાકૃત જાણના ક્ષબ્દો છે પશ્ચવાદીએ કરવાનું પ્રતિક્રમણ તે પાશ્વિક અને સવત્સરે કરવાનું તે સવત્સરિક [સાવત્સરિક] કહેવાય છે સત્પુરુષોએ યોજનાથી બધિયો એ મુદર નિયમ છે

કેટલાક સામાય ભુદિમાનો એમ કહે છે કે દિવસ અને રાત્રિના સવારે પ્રાતઃશ્રિષ્ટરૂપ પ્રતિક્રમણ થું દોષ તો કઈ જોડું નથી પ્રવર એ કહેવું પ્રમાણિક નથી રાત્રિએ અકસ્માત અમુક કારણે કાળધર્મ થઈ પડે તો દિવસ સમયથી પણ રહી જાય

પ્રતિક્રમણસૂત્રની યોજના બહુ સુંદર છે એનાં મૂળતત્ત્વ બહુ હિતમ છે જેમ અને તેમ પ્રતિક્રમણ ધીરજથી, સમજાય એવાં જ્ઞાપથી, ચાંતિથી મનની એકાગ્રતાથી અને વલ્લાપૂર્વક કરવું

શિક્ષાપાઠ ૪૧ ભીખારીનો ખેડ, ભાગ ૧ —

એક પામર ભીખારી જગતમાં બટકતો હતો ત્યાં તેને બૂખ લાગી એટલે તે બિચારો લડયડીઆ ખાતો ખાતો એક નગરમાં એક સામાન્ય મનુષ્યને ઘેર પહોંચ્યો ત્યાં જઈને તેણે અનેક પ્રકારની આજીજ કરી તેના કાલાવાધાથી કરુણા પામીને તે મૃદુસ્વદની સ્ત્રીએ તેને ધરમાંથી જમતાં વધેલું મિષ્ટાન્ન ભોજન આણી આપ્યું ભોજન મળવાથી ભીખારી બહુ આનંદ પામતો પામતો નગરની બહાર આવ્યો આવીને એક ગ્રામ તળે બેઠો, ત્યાં જરા સ્વચ્છ કરીને એક બાલુએ પોતાનો અતિ જૂનો ચથેલો પોતાનો જળનેા ધડો મૂક્યો. એક બાલુએ પોતાની ફાદીતુડી મલિન ગોદડી મૂકી અને એક બાલુએ પોતે તે ભોજન લઈને બેઠો રાજી રાજી થતાં એણે તે ભોજન ખાઈને પુરું કર્યું એાંશિકે પછી એક પથ્થર મૂકીને તે સુતો ભોજનના મદથી જગ વારમાં તેની આંખો મિચાઈ મઈ નિદ્રાવશ થયો એટલે તેને એક સ્વપ્ન આવ્યું પોતે બહુ મહા રાજરીદિને પામ્યો કે, સુંદર વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કર્યા હતા દેશ આખામાં પોતાના વિજયનો કોકો વાગી ગયો છે, સમીપમાં તેની આરા અવલગન કરવા અનુચરો ઉભા થઈ રહ્યા છે બાલુ બાલુ છડીફારે ખમા ખમા પોકારે છે એક રમણીય મહેલમાં સુંદર પલ્લવપત્ર તેણે શવન કર્યું છે, દેવાંજના જેવી સ્ત્રીઓ તેના પગ ચાપે છે, પખાથી એક બાલુએથી પખાનો મ મદ પવન દોળાય છે, એવા સ્વપ્નામાં તેનો આત્મા ચળી ગયો તે સ્વપ્નના ભોગ લેતાં તેના રોમ-હિલસી ત્યાં એવામાં એમ મહારાજા ચઢી આવ્યા, વીજ

જાના ઝગમગ થયા લાગ્યા, સર્વ દેવ વાદળાથી ઢાકાઈ ગયો,
અમલ પથરાઈ ગયો, મુલસધાર વર્ષા થતે એવું જણાયું
એટલામાં આજીવનથી એક પ્રમાણ કડકિયો થયો કડકાકાના અંગ
૦૧ પામીત તે પામર બીજારી બીજારો ભાગી ગયો

શિક્ષાપાઠ ૬૨ બીજારીનો ખેદ, ભાગ ૨

ભુજે છે તો ને રમતે પાણીનો જોખરો વડો પડ્યો
ગમે તે વડો પડ્યો છે જ્યાં ફાગીતુની જોડડી પડી હતી ત્યાં જ
છે પોતે જેવા મલિન અને જોખમળાવાળાં કપડાં ધારણ કરે
તેવા ને તેના ચરીઝ હિપર તે વગરો મિગળે છે નથી તવન
કે નથી જવભાર ધટ્યુ નથી તે દેશ કે નથી તે નમરી
મહેત કે નથી તે પનમ નથી તે આમરછત ધરનારા કે
છરીછરો નથી તે જીઓ કે નથી તે વગાવ કારો, નથી
કે નથી તે પનન નથી તે અનુચરો કે નથી તે આગા
સુખ વિદાસ કે નથી તે મદોન્મતતા બાધ તો પોતે જો
તેવાને તેના દેમાયા એથી તે દેખાવ જોઈતે તે જો પામ્યો
મે મિથ્યા આકબર દોઢો તેથી આનંદ માન્યો, એમાંતુ
કશુએ નથી સ્વમાના બોમ બોમન્યા નહીં અને તેવું
જો ખેદ તે દુ બોમવું છઉં એમ એ પામર જીવ પ
પડી ગયો

અહો બન્ધો ! બીજારીનાં સ્વપ્ના જેવા સસારનાં સુખ
છે સ્વપ્નામાં જેમ તે બીજારીએ સુખ સમુદાય દોઢાં
માન્યો તેમ પામર પ્રાણીઓ સંસાર સ્વપ્નનાં સુખ
આનંદ માને છે જેમ તે સુખ સમુદાય જાગૃતિમાં મિથ્યા
તેમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યાં સસારનાં સુખ તેવા જણાય છે
બોમ ન બોમબ્યા છતાં જેમ બીજારીને ખેદની પ્રાપ્તી

મોક્ષાધિ પ્રાપ્તિઓ સસારમાં મુખ્ય માની બેસે છે અને ભોગ-લા સમ
ગણે છે, પરંતુ પરિણામે બેદ, દુર્ભૂતિ અને પશ્ચાત્તાપ લે છે ચપળ
અને વિનાશી છતાં સ્વપ્નના બેદ જેવું પરિણામ રહ્યું છે એ ઉપરથી
શુદ્ધિમાન પુરુષો આત્મશુદ્ધિને ગોધ છે સસારની અનિત્યતાપર એક
કાવ્ય છે કે —

(ઉપનતિ)

વિદ્યુત્ સદ્ગુણી પ્રભુતા પતન આધુષ્ય તે તો જળના તરંગ
પુરંદરી આપ અનન્ય રૂપ ગમિયે ત્યાં સંલુપ્તો પ્રસન્ન ?

વિગેનાર્થ — સદ્ગુણી વીજળી જેવી છે વીજળીનો કનકાગ્ર જેમ
ચક્રિતે ઓતવાઈ જાય છે તેમ સદ્ગુણી આવીને ચાલી જાય છે અધિ
કાર પતનના રંગ જેવા છે પતનનો રંગ જેમ આગ દિવસની ચટકી
છે તેમ અધિકાર માન થોડો કાળ રહી દાથમાથી જલો ગહે છે
આધુષ્ય પ્રાણીના મોજા જેવું છે પ્રાણીનો દિલોગ આખો કે મયો
તેમ જન્મ પામ્યા અને એક દેહમાં ગદા કે ન ગદા ત્યાં બીજા
દેહમાં પડ્યું પડે છે કામભોગ આમશ્ચમાં ઉત્પન્ન થતાં ધન્દનાં
ધનુષ્ય જેવા છે જેમ ઉપધનુષ્ય વર્ષામળમાં ચક્રિતે સંલુપ્તમાં લય
ચક્રિત છે, તેમ ચોવનમાં કામના વિકાર કળીશૂત ચક્રિત જગ વયમાં
જતા ગહે છે દુઃકામાં લે છવ । એ સમગ્રી વસ્તુઓનો સંગ્રહ
સંલુપ્ત છે એમાં પ્રેમનધનની સામે બધાઈને શુ ગમ્યુ ? તાત્પર્ય
એ સંગ્રહ ચપળ અને વિનાશી છે તું અખડ અને અવિનાશી
છે માટે તારા જેવી નિત્ય વસ્તુને પ્રાપ્ત કર । એ બોધ વચાર્થ છે

શિક્ષાપાઠ ૪૩ અનુપમ કામા —

કામા એ અતર્કનું જીતવામાં ખડગ છે પવિત્ર આત્માની
રક્ષા કરવામાં બખ્તર છે શુદ્ધભાવે અસંલગ્ન દુઃખમાં સમપરિણામથી
કામા રાખનાર મનુષ્ય જાવસાગર તરી જાય છે

કૃષ્ણ વાસુદેવના મજસુકુમાર નામના નાના બાઈ મહાસુકુ-
પવાન સુકુમાર માત્ર બાર વર્ષની વયે લગ્નવાન નેમનાયની પાસેથી
સસારત્યાગી થઈ રમયાનમાં ઉમર ખ્યાનમાં ગયા હતા ત્યારે તેઓ
એક અદ્ભુત સુમામય ચિત્રથી મહાસિદ્ધિને પામી મવા તે અઢી
કડું ૭૬

સોમલ નામના પ્રાજાણુની સુકુપવર્ણસ પત્નિ પુત્રી વેરે મજ
સુકુમારનું સમપણું કડું હતું પરંતુ લગ્ન થયા પહેલાં મજસુકુમાર
તો સસાર ત્યાગી મવા આથી પોતાની પુત્રીનું સુખ જવાના
રૂપથી તે સોમલ પ્રાજાણુને લગ્ન કરે કોઈ બાધ્યો મજસુકુમારનો
નોંધ કરતો કરતો એ રમયાનમાં જ્યાં મહામુનિ મજસુકુમાર એકામ
વિશુદ્ધભાવથી કાયોત્સર્ગમાં છે, ત્યાં આવી પહોંચ્યો કામળ મજસુ-
કુમારના માથાપર વીકળી માટીની વાક કડી અને અદર ધખધ
ખતા અગારા ભર્મા, ઈધન પુરું એટલે મહા તાપ થયો એથી
મજસુકુમારનો કામળ દેહ જળવા મરણો એટલે તે સોમલ જતો
રહ્યો એ વેળા મજસુકુમારના અસલ કુખમાં કહેવું પણુ રૂ હોય
પરંતુ ત્યારે તે સમભાવ પરિણામમાં ગયા કિચિત્ કોઈ કે દેવ
ઉત્પત્તિ એના હૃદયમાં જન્મ પામ્યો નહીં પોતાના આત્માને સ્થિતિ
રચાવક કરીને નોંધ દીધો કે જો! તું એની પુત્રીને પરણ્યો હોત
એ કન્યાદાનમાં તને પામડી આપત એ પામડી થોડા વખતમાં
જાય તેવી અને પરિણામે કુખદાયક થાત આ એનો બહુ
હાર થયો કે એ પામડી જલ્દી એણે મોક્ષની પામડી બધાવી
વિશુદ્ધ પરિણામથી અદ્ભુત રહી સમભાવથી તે અસલ વેદના
ને સર્વશ સર્વદર્શી થઈ અને ત છવન [સુખ]ને પામ્યા દેવી
પમ સમા અને કેવુ તેવું સુંદર પરિણામ તત્વતાનીઓનાં
તે છે કે આત્મા માત્ર સ્વસદ્ભાવમાં આવવો જોઈએ અને તે
ઓ તો મોક્ષ દર્શણમાં જ છે મજસુકુમારની નામાકિત સમા
વિશુદ્ધ નોંધ કરે છે।

વૈશિક્ષાપાઠ ૪૪ રાગ —

અમલુ ભગવન્ મહાવીરના અગ્રેસર મણુધર ગૌતમનુ નામ તમે બહુવાર વાંચ્યું છે ગૌતમસ્વામીના બોધેલા કેટલાક ચિન્થો કેવળજ્ઞાન પામ્યા છતાં ગૌતમ પોતે કેવળજ્ઞાન પામતા નહોતા, કારણ ભગવન્ મહાવીરનાં અગ્રોપામ વર્ણુ નાણી રૂપ, ઇત્યાદિક ૫૭ હજુ ગૌતમને મોહિની હતી [મોહ હરો] નિર્મલ પ્રવચનનો નિષ્પક્ષપાતી ન્યાય એવો છે કે, મને તે વસ્તુપરનો રાગ હુ ખદાયક છે મમ એ મોહિની [મોહ] અને મોહિની [મોહ] એ સસાર જ છે ગૌતમના હૃદયથી એ રાગ ન્યાસુધી અસ્થો નહી ત્યાંસુધી તેઓ કેવળજ્ઞાન પામ્યા નહી પછી અમલુ ભગવન્ શાંતપુત્ર ન્યાયે અનુપમેય મિદિને પામ્યા ત્યારે ગૌતમ નમરમાંથી આવતા હતા ભગવાનના નિર્વાણ સમાચાર સાંભળી તેઓ જે પામ્યા વિરહથી તેઓ અનુરાગ વચનથી મોત્યાઃ “ હે મહાવીર ! તમે મને સાથે તો ન લીધો પગ્ગુ સભાર્યોએ નહી મારી પ્રીતિ સામુ તમે દ્રષ્ટિ પશુ કરી નહી ‘ આમ તમને જાજ્ઞતું નહોતું ” એવા તરંગો કરતાં કરતાં તેનું લક્ષ ક્યું ને નિરામર્શીયુએ ચકષા ‘ હુ બહુ મૂર્ખતા કરું છઉં એ વીતગમ નિર્વિકારી અને નિરાગી તે માગમાં રૂમ મોહિની [મોહ] ગણે : એની શત્રુ અને મિત્રપર કેવળ સમાન દ્રષ્ટિ હતી, હુ એ નિરાગીનો મિત્રા મોહ રાખુ છઉં મોહ મંસારનું પ્રવળ કાગળુ છે ’ એમ વિચારતાં વિચારતાં તેઓ શોક તજીને નિરાગી થયા એટલે અનતજ્ઞાન પ્રકાશિત થયું, અને પ્રીતિ નિર્વાણ પધાર્થ

ગૌતમમુનિનો તમ આપણને બહુ સૂક્ષ્મ બોધ આપે છે ભગવન્પરનો મોહ ગૌતમ જેવા મણુધરને હુ ખદાયક થયો, તો પછી સસારનો, તે વળી પામર આત્માઓનો મોહ કેવુ અનત હ ખ આપતો હતો ! સસારરૂપી ગાદીને રાગ અને દ્વેષ એ બે રૂપી

અર્થ છે એ ન તોય તો સસાગનું અટકન છે ત્યાં રાજા નથી
ત્યાં પણ નથી આ ગાન્ય સિદ્ધાંત છે રાજા તોય કર્મબંધનનું કારણ
છે તેના દુષ્કર્મથી આત્મસિદ્ધિ છે

શિક્ષાપાઠ ૪૫ મામાન્ય મનોગ્થ —

(અવધા)

મોહિનીભાવ વિચાર અધીન થઈ ના નિગ્રહુ નયને પરનારી
પત્ય તુ ય ગણુ પર્વજન નિમળ તાર્ત્તિક ભોજ સમારી
દા શ વૃત્ત અને દીનના ધારિ સાત્ત્વિક થાઉ સ્વરૂપ વિચારી
એ મુજ નમ સદા મુજ દોષક નિત્ય અખડ ગદો બનદારી ૧
• તે ત્રિસદાતનયે મન મિતવિ જ્ઞાન, વિવેક વિચાર વધાર
નિત્ય વિશોધ કરી નવ તરવનો ઉત્તમ બોધ અનેક ઉચ્ચાર
સદયમીજ ઉગે નદિ અદ્વૈત જે જિનના કયનો અવધાર
ગાન્ય સદા મુજ એજ મનોગ્થ ધાર થો અપવર્ગ ઉતાર ૨

શિક્ષાપાઠ ૪૬ કપિલમુનિ, ભાગ ૧ —

પ્રાક્ષણી નામની એક નગરી હતી ત્યાંના નાજ ગજારામ
રાજાના આનુષંગિક રાજ્ય નામનો એક શાસ્ત્રી રહેતો હતો
એની સ્ત્રીનું નામ શ્રીદેવી હતું તેના ■ શ્રી કપિલ નામનો એક
પુત્ર જન્મ્યો હતો તે ૫૬૨ વર્ષનો થયો ત્યારે તેના પિતા અગધાર
મથા કપિલ લોકપાદમાં ઉઠેતો દોવાથી કઈ વિશેષ વિદ્વતા પામ્યો
નહતો તેની એના પિતાની જોઈ કાઈ બીજા વિદ્વાનને મળી
પ્રશ્નપણાઓ જે પુછ કરાઈ મથા હતા તે કરાવામાં અશક્ત એવા

• શ્રીમદ્વાજ જેન માનના
આ પ્રસંગ પ્રકટ કરે

અવધારનો પરિચય પ્રથમ

૧૨૯

કપિને ખાઈને પુરી કરી શ્રીદેવી એક દિવસ ધનના આરણ્યમાં
હમી હતી ત્યાં એ ચાગ નોકરો મહિત પોતાના પતિની શાસ્ત્રીય-
પદવી પામેતો વિદ્વાન જતો તેના જોવામાં આવ્યો. ધણી માનથી
જતો આ શાસ્ત્રીને જોઈને શ્રીદેવીને પોતાની પૂર્વ ગિયતિનું અમરણ
ચર્મ આવ્યું જ્યારે માગ પાતિ આ પદવીપર હતા ત્યારે હું કેવું
સુખ ભોગવતી હતી' એ મારુ સુખ તો મધુ પરણ મારો પુત્ર
પણ પુરુ જલ્યોએ નહીં એમ વિચારમાં ડાલતા ડાલતા તેની
આંખમાંથી દડ દડ આસુ ખરવા મડમાં એવામાં ફગેનો ફરેનો
કપિદ ત્યાં આવી પહોંચ્યો શ્રીદેવીને ઝડપી જોઈ તેનું કાગળ પૂછડ
કપિલના બધું આમદથી શ્રીદેવીએ જે હતું તે બંદી બતાવ્યું પછી
કપિદ બોલ્યો 'જે મા' હું ભુલિયાળો છઉં, પરણ મારી ભુલિને
ઉપયોગ જેવો જોઈએ તેવો ચર્મ ચક્રો નથી એટલે વિદ્યા વગર
હું એ પદવી પામ્યો નહીં તું કહે ત્યાં જઈને હવે હું મારાથી
બનતી વિદ્યા સામ્ય કરુ શ્રીદેવીએ જોઈ સાથે કમ્બુ એ તારાથી
બની શકે નહીં, નહીં તો આર્ષવર્તની મર્યાદાપર આવેલી સાવરથી
[સાવસ્તિ] નમરીમાં ઈન્દ્રના નામનો તાગ રિતાનો મિત્ર ગદ્ડ છે તે
અનેક વિદ્યાધિયોને વિદ્યાદાન દે છે જો તારાથી ત્યાં જવા તો
ધારેલી સિદ્ધિ થાય ખરી એક એ દિવસ રોમઈ સજ્જ ચર્મ અંરનું
કહી કપિદણ પથે પાળ્યા

અવધ વીતતા કપિદ સાવરથીએ [સાવસ્તિએ] શાસ્ત્રીને
થેર આવી પડોઆ પ્રજ્ઞામ કરીને પોતાનો ઈતિદામ કદો મનાવ્યો
શાસ્ત્રીએ મિત્રપુત્રને વિદ્યાદાન દેવાને માટે બહુ આન દેખાડ્યો, પ્રણ
કપિદ આગમ કઈ પુણ નહોતી કે તે તેમથી ખાવ અને અજ્ઞામ કરી
શકે એથી કળીને તેને નમગમાં વાચવાં જવું પડતું હતું વાચનાં
વાચતાં બધેર ચર્મ જતા હતા પછી ગમેઈ કરે અને જમે ત્યા
સાજતો થોડો ભાગ જેટલે કઈ અજ્ઞાસ કરી શકેનો
નહોતો, પડિતે તેનું ત્યારે કપિદ તે કહી બતાવ્યું

પરિન તે એક મદસ્થ પાસે તેડી બસા એને હમેશાં બોજન મને
એવી જોડવળ એક વિધવા બાહણીને ત્યાં તે મદસ્થે કપિવતી
અનુકંપા ખાતર કરી દીધી જેથી કપિલને એ એક ચિંતા બોધી થઈ

શિક્ષાપાઠ ૪૭ કપિલમુનિ ભાગ ૨ —

એ નાની ચિંતા બોધી થઈ ત્યાં ખીજી મોટી જાળજ ઉભી
થઈ ભદ્રિક કપિન હવે યુવાન થયો હતો અને જેને ત્યાં તે જમવા
જતો તે વિધવા બાઈ પણ યુવાન હતી. તેની સાથે તેના ધર્મમાં
ખીલુ રાઈ માણસ નહોતું હમેશનો પરસ્પરનો વાનગિતનો સબધ
વધ્યો વધીને હાસ્યવિનોદાદિયે થયે, એમ કરનાં કરતાં બહેને પ્રીતિ
બધાઈ કપિલ તેનાથી લુબ્ધાથો ! એકાંત બહુ અનિષ્ટ ચીજ છે !
વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનું તે જૂઠી યરો. મદસ્થ તમ્બુથી મગત્યાં
સીધાથી બહેનું માઠ પુરુ થતું હતું પણ લૂચકાલતાના વાધા થયા
મદસ્થાશ્રમ મોટી બેઠા જેવું કપિલે કરી મૂક્યું મને તેવો છતાં
હજીકર્મી જીવ હોવાથી સસારની વિશેષ લોભાગની તેને માહિતી પણ
નહોતી એથી પેલા કેમ પેલા કરવા તે નિમાશે તે જાણતો પણ
નહોતો અચળ સીએ તેને રસનો બતાવ્યો કે મુકાવામાં કઈ
વળવાનું નથી પરંતુ ઉપાવધી સિદ્ધિ ■ આ જામના રામનો
એવો નિયમ છે કે સવાગ્રમાં પહેલો જઈ જે બાહણ બાસિયા
આપે તેને તે જે માસા સોનું આપે છે ત્યાં જો જઈ શકે અને
પ્રથમ આસિયા આપી શકે તો તે જે માસા સોનું મને કપિલે
એ વાનની હા હાઈ આઠ દિવસ સુધી આંટા ખાધા પણ વખત
વિત્તા પછી જાવ એટલે કઈ વળે નહીં એથી તેણે એક દિવસ
એવો નિયમ કર્યો કે જો દુઝોકમાં સુકે તો ચીવટ રાખીને ઉઠાશે
મછી તે યોકમાં મુનો અધરાત વર્ણગતા ચંદ્રનો ઉદય થયો. કપિલે
અજાત સમીપ જાણીને મુઠીએ વાળીને આસિયાં દેવા માટે, દોહતાર્ક

જવા માંડ્યુ રક્ષાપાલે ચોર જાણીને તેને પકડી રાખ્યો એક કરનાં
ખીલુ થઈ પડ્યુ પ્રભાત થયો એટલે રક્ષાપાલે તેને લઈ જઈને
ગુજની સમક્ષ ઉભો રાખ્યો કપિલ બેઠાન જેવો ઉભો ગ્હો રાખને
તેનાં ચોરનાં લક્ષણ બાસ્ત્યાં નહીં એથી તેને સવગ્નુ વર્તાત પૂઠ્યુ ચંદ્રના
પ્રગટને સૂર્ય સમાન મણનાગ્ની બદ્ધકેતુપર ગમને દસ ગ્રાવી તેની
દિગ્દિતા ટાળવા ગમ્મની ઈચ્છા થઈ એથી કપિલને કશું આશ્ચર્યવાદને
આટે થઈ તારે જો એટની નથી તરખડ થઈ પડી છે તો હવે તારી
ઈચ્છા પૂરતું હું માગી લે હું તને આપીશ. કપિલ ચોડીવાર મૂક જેવો
ગ્હો એથી રાખએ કશું, કેમ વિપ્ર, કઈ માનતા નથી ? કપિલે
ઉત્તર આપ્યો. મારું મન હજુ સ્થિર થયું નથી એટલે શું માગવું
તે સૂઝતું નથી રાખએ સામેના બાગમાં જઈ ત્યાં બેસીને સ્વસ્થતા
પૂર્વક વિચાર કરી કપિલને માગવાનું કશું એટલે કપિલ તે બાગમાં
જઈને વિચાર કે વા બેઠો.

શિક્ષાપાઠ ૪૮ કપિલમુનિ, બાગ ૩ —

બે માસ મોનુ નેચારી જેની ઈચ્છા હતી તે કપિલ હવે તૃપ્ત્યાતઃ
મમા ધસકાયો પાંચ મહોર માગવાની ઈચ્છા કરી, તો ત્યાં વિચાર
આવ્યો કે પાંચથી કઈ પુરું થનાર નથી આટે પચ્ચરીસ મહોર
માગવી એ વિચાર પણ ફર્યો પચ્ચરીસ મહોરથી કઈ આપ્યુ વર્ષ
ઉત્તરુવ નહીં આટે સો મહોર માગવી ત્યાં વળી વિચાર ફર્યો સો
મહોર બે વર્ષ ઉતરી, વૈશવ બોમરી પાંચ દુઃખનાં દુઃખ આટે એક હજાર
મહોરની ધાયના કરવી ડીક છે પણ એક હજાર મહોરે ડોકરા છેપાનાં
એચાર ખર્ચ આવે કે એનુ ચાય તો પુરું પણ શું ચાય ? આટે દસ
હજાર મહોર માગવી કે જેથી છઠ્ઠી વર્ષ ત પણ ચિતા નહીં ત્યાં
વળી ઈચ્છા ફરી દસ હજાર ખવાઈ જાય એટલે પડી મુડી વગરના
થઈ ગયેવું પડે એક લાખ મહોરની માગણી માટે કે જેના વધારમા

બધા વંશવ જોગઃ પશુ હવે ! સદ્યાધિપતિ તો ધણામહે એમ
 આપણે નામાડિત કયાથી થવાનું ? માટે કરોડ મહોર મામરી કે જેથી
 મદાન શ્રીમતતા કરવાનું વળી પાડે તેમ કર્યો મદાન શ્રીમત
 તાથી પશુ ધે અમલ કરવાનું નહીં માટે રાજ્યનું અર્ધું ગામ
 મામરુ પશુ જો અર્ધું રાજ્ય માગીય તોય ગામ મારા વસ્ત્ર
 મણા, અને વળી હું એનો વાચક પશુ મણાઈય માટે મામરુ તો
 આપુ ગામ મામરુ એમ એ તૃષ્ણામાં કુલ્યો પરવડ વસ્ત્ર
 સસારી એટલે પાડા વડ્યો જના હવે ! આપણે એવી કૃતાનતા
 દામાટે કરવી પડે કે જે આપણને ઈચ્છા પ્રમાણે આપવા તત્પર
 થઈ તેનું જ રાજ્ય લઈ લેવું અને તેને જ મદ કરવો ? ખરું
 જોતા તો એમાં આપણી જ મદતા છે માટે અર્ધું રાજ્ય મામરુ
 પરવડ એ ઉપાધિએ મારે નથી જોઈતી ત્યારે નાણાંની ઉપાધિ
 પશુ કર્યાં જોઈ છે ? માટે કરોડ લાખ મૂકીને સો બસે મહોર જ
 માડી લેવી હવે સો બસે મહોર હમણા આવશે તો પછી વિષય
 વૈભવમાં જ વખત વાધ્યો જશે, અને વિદ્યાર્થીય પશુ ધર્યો રહેશે,
 માટે પામ મહોર હમણાં તો લઈ જવી પછીની વાત પછી અરે !
 પાંચ મહારનીએ હમણાં કઈ જરૂર નથી માત્ર બે માસા સોનું
 લેવા આડે હતો તે જ માગી લેવું આ તો હવે બહુ થઈ
 તૃષ્ણા સમુદ્ધમાં તે બહુ મળકા ખાધાં આપુ રાજ્ય મામતા પશુ
 તૃષ્ણા છીપતી નહોતી, માત્ર સંતોષ અને વિવેકથી તે ધટાડી તો
 ધની એ રાજ્ય જો ચક્રવર્તી હોત તો પછી હું એથી વિશેષ શુ
 માગી રાખું ? અને વિશેષ જ્ઞાંતિથી ન મળત ત્યાંસુધી મારી તૃષ્ણા
 સમાપ્ત પશુ નહીં જ્ઞાંતિથી તૃષ્ણા સમાપ્ત નહીં ત્યાંસુધી હું સુખી
 પશુ નહોતો એટલેથી એ મારી તૃષ્ણા ટળે નહીં તો પછી બે
 માસાથી કરીને કર્યાથી ટળે ? એનો આત્મા સવળીએ આવ્યો અને
 તે બોલે હવે મારે એ બે માસાનું પશુ કઈ કામ નથી બે
 માસાથી વધીને હું કેટલે સુધી પહોંચ્યો ! સુખ તો સંતોષમાં જ

હે તૃષ્ણા એ સસાગ ટકવું જીજ તે એનો હે જીવ તારે શુ
અપ છે? વિદ્યા લેતા તું વિવચના પડી ગયો વિવચના પડવાથી
આ ઉપાધિમાં પડ્યો ઉપાધિ પડે કરીને અનંત તૃષ્ણા સમુદ્રના
તટમાં તું પડ્યો એક ઉપાધિમાંથી આ સસાગમાં એમ અનંત
ઉપાધિ વેડવી પડે છે એથી એનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે સત્ય
સતોષ જેવું નિરુપાધિ સુખ એન્કે નથી એમ વિચારતા વિચાર
રતા, તૃષ્ણા સમાવવાથી તે કપિલના અને આવરણ છૂટ થયા
તેનું અન કરણ પ્રદુસ્થિત અને બહુ વિવેકલીલ થયું વિવેકમાં તે
વિવેકમાં ઉત્તમ જ્ઞાનપડે તે સ્વાસ્થ્યનો વિચાર કરી શક્યો અપૂર્વ-
શ્રેણીએ ચડી તે દૈવત્વજ્ઞાનને પામ્યો કહેવાય છે

તૃષ્ણા કેરી કનિષ્ઠ વસ્તુ છે ' જાનીઓ એમ કહે છે કે તૃષ્ણા
આમશના જેવી અનંત કે નિગતર તે નવધીવન રહે છે આહના
જેટલું મળ્યું એટલે આહનાને વધારી દે છે સતોષ એ જ માત્ર
કપવૃક્ષ છે અને એ જ માત્ર મનોવાહિતતા પૂર્ણ કરે છે

* કપિલ મુનિનું આ ચરિત્ર માત્ર કથારૂપ છે તે કઈ ધતિ
હાસરૂપે મળ્યું નથી

શિક્ષાપાઠ ૪૯ તૃષ્ણાની વિચિત્રતા —

(મનહર છન્ડ)

(એક મરીનની વધતી ગયેલી તૃષ્ણા)

હાની દીનતાર્ધ ત્યારે તારી પટેલાર્ધ અને
મળી પટેલાર્ધ ત્યારે તારી છે શેડાર્ધને
સાપડી શેડાર્ધ ત્યારે તારી મરિનાર્ધ અને
આવી મરિનાર્ધ ત્યારે તારી નૃપનાર્ધને

મળી નૃપતાઈ ત્યારે તાડી દેવનાઈ અને
 દીડી દેવતાઈ ત્યારે તાળી ચકરાઈને,
 અહો! રાજવ્યઠ્ઠ માનો માનો ચક્રગઈ મળી
 વધે તૃપ્ત્યુઈ તોય જાય ન મ ાઈને

૧.

(૨)

કરોચ્છી પડી દાની કાર્યાતજો દાટ વળ્યો,
 કાળો કેદપની વિરે ચેતતા હવાઈ મઈ
 સ્વધનુ બામગનુ ને દેખવુ તે માંડી વળ્યુ
 તેમ દાત આવલી તે ખરી, કે બોવાઈ મઈ
 વળી કેઠ વાડી હાઠ મવા, અતરમ મયો,
 હડવાની આવ જતાં લાકડી લેવાઈ મઈ
 અરે! ગજવ્યઠ્ઠ એમ સુવાની હરાઈ પશ્યુ,
 મનથી ન તોય જડ મમતા મગઈ મઈ

૨.

(૩)

કરોડોના કરજના શીરપગ કમ વાગે
 રામથી રુધાઈ બધુ, શરીર સુખાઈને
 પુગપતિ પશ્યુ માથે, પીડવાને તાડી રહો,
 પેટ તણી વેઠ પશ્યુ સહે ન પુરાઈને
 પિતૃ અને પરની તે મચાવે અનેક ધધ
 પુત્ર પુત્રી બાબે ખાઉ ખાઉ દુઃખદાઈને,
 અરે! ગજવ્યઠ્ઠ તોય જીવ જીવાં દાવા કરે
 જ જગ હડાય નહી તજી તૃપાનાઈ ને

૩.

(૪)

મઈ કીજી નાડી અવાચક જેવો રહો પડી
 વન દીપક પામ્યો કેવળ સખાઈને

હેત્રી હસે પડ્યો જાણી જાઈએ ત્યાં એમ જાણ્યું
 હવે ઠાગી મારી માથે તો તો ઠીક જાઈને
 હાથને હાથી ત્યાં તો ખીજ જુડે મુચ્ચ યુ એ
 મોહમા વિના એજ જાગ તારી ચતુર્માર્ગને ।
 અરે । ! જ્યારે દેખો દેખો આસાપાસ કેવો ।
 જતા મર્મ નહીં ડોરો મમતા મરાઈને ।

૪

શિક્ષાપાઠ ૫૦ પ્રમાદ —

ધર્મની ઉદારતા ઉપમાદ આજસ, કરાવ એ સર્વગાં પ્રમાદના
 લક્ષણ છે

ભગવાને ઉત્તરાધ્યયન સુત્રમાં જોતમન કર્યું કે, હે જોતમ !
 મનુષ્યનું આત્મિક કામની અણીપર પડેના જળના મિદુ જેવું છે
 જેમ તે મિદુને પડતા વાર લાગતી નથી તેમ આ મનુષ્યાધુ જતા
 વાગ લાગતી નથી એ બોધની કાન્યમા યોધો ફરી રમગજુમાં અવસ્થ
 ગામવા જેવી છે સમય ગેયમ મા વમાર —એ પવિત્ર વાક્યના એ
 અર્થ થાય છે એક તો હે જોતમ ! સમય એટલે અવસર પામીને
 પ્રમા ન કરવો અને બીજો એ કે મેવાનુભેષમાં ચાત્યા જતા
 અસખ્યાતમા ભાગનો જે મમલ કહેવાય છે તેટલો વખત પણ
 પ્રમાદ ન કરવો દાગજુ દેહ લક્ષણગુરુ છે કાવચીત્રારી માથે ધનુષ
 બાણ ચાલીને ઉભો છે લીધો કે લીધો એમ જાળ મર્મ ગદી છે
 ત્યાં પ્રમાદથી ધર્મ કર્તવ્ય કરવું રહી જરો,

અતિ વિચક્ષુ પુરુષો સસાગ્રની સર્વોપાધિ ત્યામીને અહોગત્ર
 ધર્મમાં સાવધાન થાય છે પળનો પણ પ્રમાદ કરતા નથી વિચક્ષુ
 પુરુષો અહોરાત્રના ચોડા ભાગને પણ નિરતર ધર્મકર્તવ્યમાં ગાળે છે
 અને અવસરે અવસરે ધર્મકર્તવ્ય કરના રહે છે પણ મૂલ પુરુષો ।

આદ્ય મોક્ષશીખ અને વિકૃત્ય તેમજ ગંગમર્મા આયુ વ્યતીત કરી નાખે છે એનું પરિણામ તેઓ અધોગતિ રૂપ પામે છે

જેમ અને તેમ યતન અને ઉપયોગથી ધર્મને સાધ્ય કવે! યોગ્ય કે સાઠ ધડીના અહોગત્રમાં ત્રિશ ધડી તો નિત્યમાં ગાળીએ છીએ બાકીની આગળ ધડી ઉપાધિ ટેલટપા અને ગંગમર્મા ગાળીએ છીએ એ કરનાં એ એ સાઠ ધડીના વખતમાંથી એ ચાર ધડી રિશુદ્ધ ધર્મકર્તાઓને માટે ઉપયોગમાં લઈએ તો નવી કંઈ એવું છે એનું પરિણામ પણ એનું સુદર થાય !

પણ એ અમૂલ્ય ચીજ છે ચક્રવર્તી પણ એક પણ પામવા આખી રીદિ આપે તો પણ તે પામનાર નથી એક પણ બ્યર્થ જોવાથી એક ભાવ દારી જવા જેવું છે એમ તરતની દૃષ્ટિએ સિદ્ધ છે !

શિક્ષાપાઠ ૫૧ વિવેક એટલે શું ?—

લઘુ શિષ્યો—ભગવન્ ! આપ અમને સ્થળે સ્થળે કહેતા આવો છો કે વિવેક એ મહાન્ એવરકર છે વિવેક એ અધારામાં પડેલા આત્માને જાળખવાનો દાવો છે વિવેક વડે કરીને ધર્મ રહે છે વિવેક નથી ત્યાં ધર્મ નથી તો વિવેક એટલે શું ? તે અમને કહો ?

ગુરુ—આયુષ્યમ-તો ! સત્યાગ્રહને તેને સ્વરૂપે કરીને સમજવાં તેનું નામ વિવેક

લઘુ શિષ્યો—સત્યને સત્ય અને અસત્યને અસત્ય કહેવાનું તો બધાય સમજે છે ત્યારે મહારાજ ! એઓ ધમનું મૂળ પામ્યા કહેવાય ?

ગુરુ—તમે જે વાત કહો એ તેનું એક દૃષ્ટાંત આપો જોઈએ

લઘુ શિષ્યો—અમે પોતે કહવાને કહ્યું જ કહીએ છીએ મધુરાને મધુર કહીને છીએ એને એર ને અમૃતને અમૃત કહીએ છીએ

ગુરુ—આયુષ્યમ-તો ! એ જાણ દ્રવ્ય પદાર્થ છે પરંતુ આત્માને કરિ કહવાય કવિ મધુરાય કવું એર અને કયુ અમૃત છે એ ભાવ પદાર્થોની એથી કદાચ પરીક્ષા થઈ શકે ?

લઘુ દ્વિધ્યો—સમવત્ એ સમ-રી તો અમારુ લઘુ પણ નથી

ગુરુ—ત્યારે એ જ મમજવાનુ કે કે જ્ઞાન-દર્શનરૂપ આત્માના

સત્ય જાવ પદાર્થને અજ્ઞાન અને અવદનરૂપ અસ્તવ વસ્તુએ ઘેરી
લીધા છે એમાં એટલી બધી મિત્રતા થઈ ગઈ છે કે પરીક્ષા દરમી
અનિ અતિ દુર્બલ કે સસાગનાં મુખો અનતિવાર આત્માએ
ભોગ-વા છતાં, તેમાંથી દલુ પણ મોહિની ટળી [મોહ દર્શો]
નહી અને તેને અમૃત જેવો મર્યો એ અવિવેક છે કામ્ય સસાગ
કહેવા છે કહેવા વિપ્રાકરને આપે કે તેમજ વૈગમ્ય જે એક કહેવા
વિપ્રામ્નુ ઔપધ છે, તેને કહેવો મર્યો આ પણ અવિવેક કે જ્ઞાન-
દર્શનાં ગુણો અજ્ઞાન-દર્શને ઘેરી લઈ જે મિત્રતા કરી નાખી છે
તે જોળખી જાવ અમૃતમાં આવવુ એનુ નામ વિવેક છે કહેા ત્યારે
હવે વિવેક એ કેવી વસ્તુ કરી !

લઘુ દ્વિધ્યો—અહો ! વિવેક એ જ ધર્મનુ મૂળ અને ધર્મ
રક્ષક કહેવાય છે, તે સત્ય છે આત્મસ્વરૂપને વિવેક વિના જોળખી
સકાય નહીં એ પણ સત્ય કે જ્ઞાન શીદ ધર્મતત્ત્વ અને તપ એ
સધનાં વિવેક વિના ઉદય પામે નહીં એ આપનુ કહેતુ મથ થઈ છે
જે વિવેકી નથી તે અજ્ઞાની અને મદ છે તે જ પુરુષ મતભેદ અને
મિથ્યા-દર્શનમાં લપટાઈ રહ કે આપની વિવેક સખધીની સિદ્ધા
અમે નિઃતર મનન કરીશુ

શિક્ષાપાઠ ૫૭ જ્ઞાનીઓએ વૈગમ્ય શા માટે બોધ્યો ?—

સસાગનાં સ્વરૂપ સમધી આજળ કેટલુંક કહેવામાં આવ્યુ છે
તે તમને લઘુમાં કશે

જ્ઞાનીઓએ એને અનત એ મય, અનતદુ ખમવ, અમ્યવગ્ધિન
અગવિયગ અને આનંદ કહ્યો છે આ વિશેષણો લગાડવા પહે
એમણે સસાગ સખધી સપૂર્ણ વિચાર કરેલો જણાવ છે અને

ભવનું પરંતુ અનતકાળનું અગ્નિ, અનત જીવનનો વ્યાપાર,
 અનત મગ્ધુ, અનત નેક એ વડે કરીને સસાગચક્રમાં આત્મા
 ભગ્યા કરે કે સસાગની દેખાતી ઈ વાગ્ધ્યા જેવી ૩૨ મોહિનીએ
 આ માં તટસ્થ હીન કરી નાખ્યો કે એ જેવું સુખ આત્માને
 કમાય જાસતું નથી મોહિની [મોહ] થી સત્વસુખ અને એવું
 સ્વરૂપ જોવાનો એણે વ્યાકાશ પશુ કરી નથી પતંગની જેમ
 હીપક પ્રે મોહિની [મોહ] કે તેમ આત્માની સસાગ સળખે
 મોહિની [મોહ] કે યાનીએ એ સસારને ધ્રુવજર પશુ સુખરૂપ
 કહતા નથી તત્ જોટલી જગ્યો પશુ એ સસારની એર વિના રહી
 નથી એક જુડ્યો કરીને એ ચક્રવર્તિ સુધી લાવે કરીને સરખાપણું રહ્યું
 કે એટલે ચક્રવર્તિની [નો] સસાર સુખધમા જોટલી મોહિની [મોહ] કે
 તેટલી જ જલકે તેથી વિદેવ જુડને કે ચક્રવર્તી જેમ સમગ્ર પ્રજાર
 અધિકાર ભોમને કે, તેમ તેની ઉપાધિ પશુ ભોમને જ જુડને એમાનું
 કશુએ ભોમવતુ પડતું નથી અધિભગ કરતાં ઉદ્ધગી ઉપાધિ વિદેવ
 કે ચક્રવર્તિનો મોહતાની પત્ની પ્રત્યેતા પ્રેમ જોટનો કે તેટનો જ
 બલકે તમો વિદેવ જુડનો પોતાની જુડણી પ્રત્યે પ્રેમ ગ્યો કે
 ચક્રવર્તિ ભોમથી જોટનો ગસ લે કે તેટનો જ રસ જુડ પશુ માની
 એકુ કે ચક્રવર્તિની જોટલી વગવની બહોળતા કે તેટલી જ ઉપાધિ
 કે જુડને એના પેલવના પ્રમાણુમા કે બન્ને જન્મમાં જી અને
 બન્ને મરવાનાં કે આમ અતિ સુદ્ધ વિચારે દર્શિયતાથી રોમથી
 જન્મથી બ ને આદિત [મોહિન] કે દ્રવ્યે ચક્રવર્તિ સમર્થ કે મહા
 પ્રુવપદાળી કે ચાતાવે ની ભોમવે કે અને જુડ બિચારુ અચાતા
 વેડની ભોમવી રતુ કે બન્નેને અચાતા-ચાતા પશુ કે પરંતુ
 ચક્રવર્તિ મહા સમર્થ કે પશુ બે એ જીવનપર્વત મોહાધિ રહ્યો
 તે સધગી બાજી દોરી જવા જેવું કરે જ જુડને પશુ તેમજ કે
 ચક્રવર્તિ શ્વાપાપુરુષ હોવાથી જુડથી એ રૂપે એની દુત્વતા જ
 નથી પરંતુ આ ચ્વરૂપે કે ભોમ ભોમવવામાં પશુ બન્ને તુલ્ય

હે બન્નેનાં શરીર પર માંસાદિકના કે સસાગની આ હિતમોતમ પડી આવી ગઈ ત્યાં આવું કુખ ફાલિકા, ઘમ્મતા, અધપહ એ રહ્યું કે તો પછી ખીજે સુખ થામટે મળ્યું ભોઈએ ? એ સુખ નથી, છતાં સુખ મળે તો જે સુખ ભવવાળાં અને દાણિક કે ને કુખ જ છે અનત તાપ અનત શોક અનત કુખ ભોઈ ન ઠાનીઓએ એ સસારને પુર દીધી કે તે સત્ય કે એ ભાગી પાણુ વાળી ભેવા જેવું નથી ત્યાં કુખ, કુખ ને કુખ જ કે કુખનો એ સમુદ્ર કે

પૈરાય એ જ અનત સુખમા લઈ જનાર ઉદ્ધૃત ભોમિયો જ

શિક્ષાપાઠ ૫૩ મહાવીરશાસન —

હમણાં જે શાસન પ્રવર્તમાન છે તે અમલ્ય ભગવત મહાવીરનું પ્રણીત હરેલું છે. ભગવન્ મહાવીરને નિર્વાણ પધાર્યા ૨૪૧૪ વર્ષ થયા. અમલ્ય દેશના ક્ષત્રિયકુલ નગરમાં ત્રિશતારેડી ક્ષત્રિયાણીની કુખે સિક્ષાર્થ રાજધો ભગવન્ મહાવીર જન્મ્યા. મહાવીર ભગવાનના મોટા બાઈતું નામ નદીવર્દમાન (નદિવર્ધન) હતું. મહાવીર ભગવાનની સ્ત્રીનું નામ યશોમતી [યરોદા] હતું. ત્રીસ વર્ષ તેઓ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા. ઔકાનિક વિદ્યારે સાકાનાર વર્ષ એક પક્ષ તત્કાલિક સમ્પત્ત્યારે એમણે અશોભનધાની કર્મને બાળીને ભગ્મીમૂલ કર્યા અને અનુ પમેય કેવળજાન અને કેવળ જ્ઞાન જલુવાલિમ નીર્મિત્તિનારે ૫૦૨૧ એકદગ મહોતેર વર્ષની લગભગ આયુ ભોગવો સર્વર્થ ભાગીમૂન કરી (સદ્ગત્વરૂપને પામ્યા) વર્તમાન યોગીશીના એકદગ કિનેશ દના.

એઓનું આ ધર્મતીર્થ પ્રવર્તે ૨૧,૦૦૦ વર્ષ એટલે ૫ ચમકાગની પૂર્ણતા સુધી પ્રવર્તે એમ ભગવતીમૂનના પ્રવચન ॥

આ કાળ - ૨૪ અપવાદથી લુકા હોવાથી એ ' ધર્મતીર્થ ' ૪

અને નિપતિઓ આવી નહીં : આરે કે અને પ્રવચન પ્રમદે
આવશે પણ ખરી

સ્ત્રીનસ્ત્રમુદાવમા પગરવર મતભેઃ બદ્ધ થડી ગ્વા જે પગપર
નિત્ય યોગ્યો જ્ઞાન મંડી મેઠા છે વિવેક વિચારે મધ્યસ્થ પુરુષો
મતમનાતગ્મા નદી પડના સ્ત્રીનસિદ્ધાના મૂળ તરવપગ આવે તે,
ઉત્તમ શીવવાન મુનિયો રે કાવિક ગદે જો સ્વયં એકામતાથી પોતાના
આત્માને દમે છે

કાગપ્રજાવને લીધે વખને વખતે કાસન હાઈ સામાન્ય [૧
નાધિક] પ્રકાસમા આવે છે ૧ પણ તે ભેઈએ એવું પ્રકૃષ્ટિ
ન થઈ શકે

વજ્રગ્ન ય જ્ઞાન એવું ઉત્તમવચન મૂલમાં વચન છે;
એનો કાચાર્ય એ જ કે પ્રેક્ષા નીર્ધાર (મદાવીરતામી)ના સિધ્ધો
વાકા અને જગ થશે અને તેની સત્યતા વિશે જોઈને બોલવું ગદે
તેમ નથી આપણે કયા તત્ત્વનો વિચાર કરીએ છીએ ? કયા ઉત્તમ
શીવનો વિચાર કરીએ છીએ ? નિમમિત્ત વખત ધર્મમાં કયા બ્વનીત
કરીએ છીએ ? ધર્મતીર્થના ઉપને માટે કયા સદ્ગુણીએ છીએ ?
કયા હાજર કે ધર્મતત્ત્વને મોઢીએ છીએ ? આવક કુળમાં જ આ
એથી કરીને આવક, એ વાત આપણે જાણે કરીને મા ય કરવી
ભેઈતી નથી એને માટે ભેઈતા આચાર જ્ઞાન શોધ કે એમાંના
કઈ વિરોધ લક્ષણો હોય તેને આવક માનિયે તો તે મથાથોગ્ય જે
દ્રવ્યાદિ કેટલાક પ્રકારની સામા ય દયા આવકને ધેર જન્મે છે
અને તે પાળે છે એ વાત વખાણવા લાયક છે, પણ તત્ત્વન
જોઈ જ નવણે ॥ જાણ્યા કરતાં જાણી શકા કરનાગ અર્ધદ ધો
પણ છે જાણીને અદ્ય કરનાગ પણ છે, પરંતુ જાણીને તત્ત્વના

ક્રંતામાં તોળનાગ કાઈક વિ વા, જ છે ૧૩૪૭ મન પર્વવ અને
અવધવાન વિરટે, ગયા દષ્ટિવાદ વિરટે, મનુ સિદ્ધાન્તો ધણો ભાગ
વિરટે, ગયો માત્ર થોડા ગ્રહેલા ભાગપર સામાન્ય સમજણથી શન
મગી થોડી નથી જે હકા યાય તે વિગેષ જાણનાગને પૂછવી,
ત્યાથી મનમાનતો ઉત્તર ન મળે તોપણ જિનવચ્ચનની શ્રદ્ધા યજ
વિચળ કરવી [થોડી નથી] નહીં અનેકાંત યાત્રીના અવરૂપને નિરલા
જાણે છે

● ભગવાનના કથનરૂપ મહિના ધરમા કેટલાક પામર પ્રાણીઓ
દોષરૂપી કાણું મોઢવાનુ મચન કરી અધોગતિજન્મ કર્મ બાવે છે
હીસોત્રોને બને તેની સુકવણી કરી નેવાનુ કોણે કેવા વિચારથી
મોઢી કાઢ્યુ દરો ? આ વિષય મહુ મોટો છે એ સમધી ૪ અહીં
આમળ કઈ કહેવાની થોડવના નથી હુકામાં કહેવાનુ કે આપણે
અપણા આત્માના સાર્થક અર્થે મતભે માં પડવુ નહીં ઉત્તમ
અને શાંત મુનિનો સમાગમ, વિમળ આચાર, રિવેક દલા સ્થમા
એવુ સેવન કરવુ ● મહાવીરતીર્થને અર્થે બને તો વિવેકી મોઢ
કાચુ સદિત આપવો તુચ્છ ભુદિથી શમ્ભિ થવુ નહીં, એમા
આપણુ ૫ મ મગળ છે એ વિસર્જન કરવુ નહીં

શિક્ષાપાઠ ૫૪ અશુચિ કાને કહેવી ?—

જિજ્ઞાસુ—મને જૈન મુનિઓનાં આચારની વાત જાણુ રૂચિ છે
એઓનાં જેવા કાઈ દર્શનના સતોમાં આચાર નથી મને તેવા
શીવાળાની ટાઢમાં અમુક વસ્તુવડે તેઓને રેકરવુ પડે ને, ઉનાગામાં

દિં ૦ આં ૫૫૫ —૧ આગ્યાથી કેવળ, મન પર્વવ અને ૫૨મ
અવધિવાન વિરટે ગયા

● આ કામ દિં ૦ આં ૫૫૫ માં નથી —સરોધ

મને તેના તાપ તપતા છતાં જ્યાં તેઓને ખમરખાં કે માથાપર જવો લેવાતી નથી ઉની રેતીમા અપતાપના લેવી પડે ■ વાવનજીવ [વાવનજીવ] ઉનુ પાણી પીએ કે ગૃહગ્રસ્તે ઘેર તેઓ બેસી રહ્યા નથી શુદ્ધ અવસ્થા પાળે છે ફૂગી બદામ પશુ પાસે ગમી રખતા નથી અગેઅ વચન તેથી મોલી રહાતુ નથી વાદન તેઓ લઈ રહ્યા નથી આવા પવિત્ર આચારો ખરે ખરે મોક્ષદાયક છે પરંતુ નવ વાડમાં ભગવાને સ્નાન કરવાની ના કહી છે એ વાત તો મને યથાર્થ બેસતી નથી

સત્ય—શા માટે બેસતી નથી ?

નિશાસુ—કાગળ એવી અશુચિ વસ્તુ છે

સત્ય—કઈ અશુચિ વસ્તુ છે ?

નિશાસુ—સરીર મલિન ગ્રહે છે એ

સત્ય—કાઈ સરીરની અવિનતાને અશુચિ કહેવી એ વાત કઈ વિચારપૂર્વક નથી સરીર પોતે સાનુ બન્યું છે એ તો વિચાર કરે રક્ત પિત્ત મગ્ન મૂત્ર સ્તેષ્મનો એ બહાર છે તે પર આત્મ ત્વચા તો છતાં એ પવિત્ર કેમ થાય ? વળી સાધુએ એવું કઈ સસારી કર્તવ્ય કયું ન હોય કે જેથી તેઓને સ્નાન કરવાની આવશ્યક રહે

નિશાસુ—પશુ સ્નાન કરવાથી તેઓને હાનિ થુ છે ?

સત્ય—એ તે સ્મૃણશુદ્ધિ જ પ્રથમ છે નહાવાથી અસખ્યાતા જાણે વિનાશ કામ્યમિતી પ્રદીપ્તતા મળે જમ, પરિણામતુ જાણુ એ સર્વથી અશુચિ ઉત્પન્ન થાય કે અને એથી આત્મા મદામરિન થાય કે પ્રથમ એનો વિચાર કરવો જોઈએ. સરીરની શુદ્ધિ સાધુકા જે મલિનતા છે તે અશુચિ છે અન્ય મલિનતાથી તો આત્માની ઉન્નતવળતા થાય છે, એ વસ્તુવિચારે સમજવાતુ

છે, નદાવાયો વનજન થઈ આત્મા મલિન થાય છે, અને આત્માની મલિનતા એ જ અશુચિ છે

નિર્ગુણ—મને તમે બહુ મુંઝવે કારણ નતાનુ સૂક્ષ્મ વિચાર કરતાં જિનેશ્વરનાં કથનથી બોધ અને આત્માનંદ પ્રાપ્ત થાય છે પણ, શ્રદ્ધાપ્રત્યક્ષાને ઘરીગની હૃદયિકા કે સસાર કર્તવ્યથી થયેલી અશુચિ ટાળી જોઈએ કે નહીં ?

સત્ય—સમજણપૂર્વક અશુચિ ટાળી જ જોઈએ જેન જેવું એકે પવિત્ર દર્શન નથી ? અને તે અપવિત્રતાનો બોધ કરતું નથી શૈયાસૌયનો વિચાર પણ થોડા જ કરે છે

શિક્ષાપાઠ પૃથ સામાન્ય નિત્યનિયમ —

૧ પ્રભાત પહેલાં ઉઠીને જ્ઞાપી શત સત્ત્વથી થયેલા દોષનું પ્રતિક્ષણ કરવું

૨ પ્રતિક્ષણ કર્યા પછી સ્મૃતિ અને શિક્ષા જયન ઉચ્ચારી મનની બનની શાંતિ કરી ઘેર આવવું

૩ માત પિતાનો વિનય કરી જ્ઞાપી સસારી કામચાંદ પ્રોત્સાહન કરવું

૪ આઠ પાઠાં—૧ વધારે પવિત્રતાનું બોધ તે છે, પરંતુ શૈયાસૌયનું સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ. ૨ પ્રસન્ન પહેલાં જગત થઈ નમસ્કાર મનનું સ્મરણ કરી, મન વિશુદ્ધ કરવું પાપબાધારની વૃત્તિ ટોળી શકિ સત્ત્વથી વરણ દોષનું ઉપયોગ પૂર્વક પ્રતિક્ષણ કરવું ૩ પ્રતિક્ષણ કર્યા પછી અગાવસા કન્યાનની ઉપાસના, સ્મૃતિ તથા સ્વાધ્યાયથી કરી મનને ઉન્નત કરવું

૪ માતા પિતાનો વિનય કરી સસારી કામચાંદ આત્મદિવનો સદા શુભાય જ નહીં, તેમ બાહ્યદારિક કાર્મમાં પ્રવર્તન કરવું.

૧ આદાર, વિચારનો નિયમિત વખત રાખવો તેમજ શીઘ્રતા અભ્યાસનો અને તાત્કાલિક ગ્રંથના મનનનો પણ નિયમિત વખત રાખવો

સામકાળ સંધ્યાવશ્યક ઉપયોગપૂર્વક કરવું

* ચોવિદ્યાગ્ર પ્રત્યાખ્યાન કરવું * નિયમિત નિદ્રા લેવી

મુતા પડેલા અંગ પાપસ્થાનક દ્વાદશવ્રતોષ અને સર્વ દુવતે ક્ષમાની પચપગમેષ્ટિ મંત્રનું સ્મરણ કરી મુદ્દાશાંતિથી સમાધિ લાવે શયન કરવું

આ સામાન્ય નિયમો બહુ લાભદાયક થશે એ તમને સંશયમાં કદા છે સૂક્ષ્મ વિચારથી એ વિશેષ મહાનલાયક થશે

શિક્ષાપાઠ ૫૬ ક્ષમાપના —

હે ભગવાન! હું બહુ જૂની ગયો એ તમારું અમૃત્યુ વચનને લક્ષમાં લીધા નહીં તમાગ કરેલા અનુપમ તત્ત્વનો એ વિચાર કર્યો નહીં તમારું પ્રણીત કરેલા ઉત્તમ શીલને સેન્યુ નહીં તમારું કહેનાં ક્ષમા સાતિ ક્ષમા અને પવિત્રતા એ ઓગળ્યાં નહીં હે ભગવાન! હું જૂથ્યો આયકથો-રઝકથો અને અનંત સસારની વિગ્ગમનામાં પડ્યો છઉં હું પાપી છઉં હું બહુ મહોન્મત્ત અને કર્મ ગળ્યો કરીને મલિન છઉં હું પરમાત્મા તમારું કહેલાં તત્ત્વવિના મોક્ષ નથી હું નિરતર પ્રપચમાં પડ્યો છઉં, અદાનથી અધે અનાય છઉં માગમા વિવેક સંક્રિત નથી અને હું મૃગ છઉં,

૧ * ચોને ભોળા કરતા પહેલા સત્યાને દાન દેવાની પરમ આદરતા રાખી તેવો યોગ મળતા ચોવિન પ્રવૃત્તિ કરવી આદાર, વિદ્યારાદિમાં નિયમ સહિત પ્રવૃત્તિ સત્યાશ્રમ અભ્યાસનો નિયમિત વખત રાખવો *

* આ ભાગ દ્વિ આગમ નથી — સંશયક

હું નિગમિત છઉં, અનાય છઉં નિગમી પગમાત્રા! હવે હું તમારું, તમારા ધર્મનું અને તમારા સાધુનું સગ્ગ મુદ્દુ છઉં મારા અપરાધ ક્ષય થઈ હું ને સર્વ પાપથી મુક્ત થઉં એ મારી અશિવાસ છે આમળ કરેલા પાપોનો હું હવે પશ્ચાત્તાપ દરુ છઉં જેમ જેમ હું સૂક્ષ્મ વિચારથી જીડેા ઉતરું છઉં તેમ તેમ તમારાં તત્ત્વના અમરકારો મારા સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે તમે નિરાગી નિર્વિભરી, સત્ત્વિદાનદત્તસ્વરૂપ સદ્ગુણની અનંતતાની, અનંતર્થો અને ત્રેલોક્યપ્રકાશક છો હું માત્ર મારા હિતને અર્થે તમારો સાક્ષીએ ક્ષમા માહુ છઉં એ પળ પલ્લુ તમારાં કહેનાં તત્ત્વની ચક્રા ન થાય તમારા કહેલા રસ્તામાં અહોગત્ર હું રહું, એ જ મારી આર્મક્ષા અને વૃત્તિ થાઓ ! હે સર્વેશ બ્રહ્માન્ તમનેહું વિશેષ સુ કહું તમારાથી કઈ અભવયુ નથી માત્ર પશ્ચાત્તાપથી હું કર્મજન્ય પાપની ક્ષમા ઇચ્છુ છઉં — ઈ શાંતિ શાંતિ શાંતિ

શિક્ષાપાઠ ૫૭ વૈરાગ્ય એ વર્મનું સ્વરૂપ છે —

એક વચ્ચે સોહીથી કરીને રાગ્યુ તેને જો સોહીથી ધોઈએ તો તે ધોઈ શકાનાર નથી પરંતુ વિશેષ રંગાય છે જો પાણીથી એ વચ્ચેને ધોઈએ તો તે મલિનતા જવાનો સંભવ છે એ દૃષ્ટાંતપરથી આત્માપર વિચાર લઈએ આત્મા અનાદિ કાળથી સસારરૂપી સોહીથી મલિન થયો છે ૧ મલિનતા રામ રામ ઉતરી ગઈ છે ! એ મલિનતા આપણે સસારવડે [વિવેચ મુગારથી] ટાળવા ધારીએ તો ટળી શકે નહીં સોહીથી જેમ સોહી ધોવાતું નથી, તેમ નૃસાંચી કરીને વિવેચન-આત્મ-મલિનતા ટળનાર નથી એ જાણે નિશ્ચયરૂપ છે અનેક ધર્મમતો આ જગતમા ચાલે છે, તે સર્વથી અપક્ષપાતે વિચાર કરતાં આગળથી

૧૦ આગ પાઠા—૧ ‘મલિનતા પ્રદેશે પ્રદેશે વ્યાપિ રહી છે’

આટલું વિચરવું અવશ્ય છે કે જ્યાં સુધી બોધવડાને ઉપદેશ કર્યો હોય લક્ષ્મીતીવાની શિક્ષા આપી હોય, રમ, રામ, ગુણદાન અને એશ્વર્યમય કરવાનું તત્ત્વ બનાવ્યું હોય ત્યાંથી આપણા આત્માની સત્ સ્થિતિ નથી મરણ એ ધર્મમત બણીએ તો આખો સસાર ધર્મમનયુક્ત જ છે પ્રત્યેક જુદાંથનું ધર એ જ યોજનાથી ભગપૂર તેવું છે ઇકારા-ઈયાં સી, રમ, રામ, તાન ત્યાં જામ્યું પડ્યું હોય છે અને તે ધર વર્મમદિર કહેવું, તો મંત્રી અધર્મરથાનક ક્યું ? અને જેમ વર્તિએ છીએ તેમ વર્તવાથી ખોટું પણ શું ? કાઈ એમ કહે કે પેલાં ધર્મમંત્રિમાં તો પ્રભુની ભક્ત ઘડી શકે છે તો તેઓને માટે એ પૂર્વક આટલો જ ઉત્તર દેવાનો છે કે, તે પરમાત્મતત્ત્વ અને તેની વૈરાગ્યમય ભક્તિને જાણતા નથી અને તેમ હો પણ આપણે આપણા મૂળ વિચારપર આવવું જોઈએ તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ આત્મા સસારમાં વિષવાદિક મહિનતાથી પરિવ્રજ કરે છે તે મહિનતાનો ક્ષય વિશુદ્ધ જગભાવથી [ભાવ-જગથી] હોવો જોઈએ આત્મવચ્ચને નિર્ગ્રંથ ગુરુ ધોનાર, તે અર્હતનાં કહેલા તત્ત્વરૂપ સાણ અને વૈરાગ્યરૂપી જગથી ઉત્તમ આચારરૂપ પચ્ચરપર રાખીને ^૧ આમાં જો વંગાગ્નજન ન હોય તો જ્યાં સાદિત્યો કંઈ કરી શકતાં નથી, માટે વૈરાગ્યને ધર્મત્ત્વ રૂપ કહી સગવડ મદી [વદિ] અર્હતપ્રણીત તત્ત્વ વૈરાગ્ય જ યોગ છે તો એ રૂપી જગ અને તે જ મર્મનું સ્વરૂપ એમ મધ્યસ્થ

શિક્ષાપાં ૫૮ ધર્મના મતભેદ, ભાગ ૧ —

આ જગતીતળપર [જગતમાં] અનેક પ્રકારથી ધર્મના મત પડેલા [તેવા] મતભેદ અનાદિકાળથી છે, એ ન્યાયસિદ્ધ છે પણ

દ્વિં ૫૮ પાઠા — ૧ તે અર્હતના કહેલા તત્ત્વરૂપ સાણ અને વૈરાગ્યરૂપી જગથી ઉત્તમ આચારરૂપ પચ્ચરપર રાખીને, આત્મવચ્ચને ધોનાર નિમ્ન ય ગુરુ છે

એ મત [બોલો] કઈ કઈ રૂપાતર પામ્યા [પામે ખગ] જાય છે
એ સખધી કેટલોક વિચાર કરીએ

કેટલાક પરસ્પર મળતા અને કેટલાક પરસ્પર વિરુદ્ધ છે, કેટ
લાક કેવળ નાસ્તિકના પાથરેલા પથ છે કેટલાક સામાન્ય નીતિને ધમ
કહે છે કેટલાક જ્ઞાનને જ ધર્મ કહે છે કેટલાક અજ્ઞાન એ ધર્મમત
કહે છે કેટલાક ભક્તિને કહે છે કેટલાક દિવાને કહે છે કેટલાક
વિનયને કહે છે અને કેટલાક સરીઠ સાચવતુ એને ધર્મમત કહે છે

એ ધર્મમત સ્થાપનાએ એમ બોધ કર્યો જણાય છે કે, અમે
જો કહીએ છીએ તે સર્વસવાણીરૂપ અને સત્ય છે જાળીના સવળા
મતો અસત્ય અને કુતર્કવાદી છે, પરસ્પર તેથી તે મતવાદીઓએ
ચોગ્ય કે અચોગ્ય બહન કર્યું છે વેદાંતના ઉપદેશક આ જ બોલે
છે સાખ્યનો પથ આ જ બોધ છે જૌષ્ઠનો પથ આ જ બોધ છે
ન્યાયમતવાળાનો પથ આ જ બોધ છે, વૈશેષિકનો આ જ બોધ છે
શુદ્ધિપદ્ધતિનો આ જ બોધ છે વૈશ્ણવોનો આ જ બોધ છે
કર્મિનામીનો આ જ બોધ છે અને કાર્મિકનો આ જ બોધ છે કે
આ અમારું કથન તમને સર્વ સિદ્ધિ આપશે ત્યારે આપણે હવે
શું વિચાર કરવો ?

વાદી પ્રતિવાદી બન્ને સાચા હોતા નથી, તેમ બન્ને ખોટા
હોતા નથી બહુ તો વાદી કઈક વધારે સાચો અને પ્રતિવાદી કઈક
‘ઓઠો ખોટો હોય’ કેવળ બન્નેની વાત બોલી હોવી ન જોઈએ આમ
વિચાર કરતા તો એક ધર્મમત સાચો હશે અને બાકીના ખોટા હશે.

જિજ્ઞાસુ—એ એક આશ્ચર્યકારક વાત છે સર્વને અસત્ય અને
સર્વને સત્ય કેમ કહી શકાય ? બે સર્વને અસત્ય એમ કહીએ તો
આપણે નાસ્તિક કરીએ અને ધર્મની સમ્યાઈ જાય આ તો નિષ્ઠા
■ કે ધર્મની સમ્યાઈ છે, તેમ સદિ [જગત] પર તેની અવશ્ય છે

૧ દિ આ પ્રાણ ‘ઓઠો ખોટો હોય, અથવા પ્રતિવાદી કઈક
વધારે સાચો અને વાદી કઈક ઓઠો ખોટો હોય.

એક [ધર્મમત] સત્ય અને [બાકીના] સર્વ અસત્ય એમ કહીએ
તો તે બાત સિદ્ધ કરી બતાવવી જોઈએ સર્વ સત્ય કહીએ તો
તો એ રેતીની બીત કરી દાગજી તો આટના બધા મતનેદ સામાટે
પડે ' સર્વ એક જ પ્રકારના મતો સ્થાપવા સામાટે ચત્ન ન કરે'
એમ અન્યાન્યતા વિરોધભાસ વિચારથી ચોડીવાર અટક્યું પડે છે

૧. તોપણ તે સબધી થયામતિ હું કહ્યું ખુલાસો કરું છઉં,
એ ખુલાસો સત્ય અને મધ્યસ્થભાવનાનો છે એકાંતિક કે મતાંતિક
નથી પક્ષપાતી કે અવિવેચનથી, પણ ઉત્તમ અને વિચારવા જેવો
[જેવું] છે તેમાલે એ સામાન્ય લાગશે, પરંતુ સક્ષમ વિચારથી બહુ
એવાળા [એવાળું] લાગશે.

શિક્ષાપાઠ પદ ધર્મના મતભેદ, ભાગ ૨—

આટલું તો તમારે સ્પષ્ટ માનવું કે મને તે એક ધર્મ આ
સદ્દિ [લોક] પર સપૂર્ણ સત્યતા ધરાવે છે હવે એક દર્શનને
સત્ય કહેતા બાકીના ધર્મમતને કેવળ અસત્ય કહેવા પડે પણ હું
એમ કહી ન શકું શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનદાતા નિશ્ચયનપણે તો તે
અસત્યરૂપ હશે, પરંતુ બ્યવહારનમે તે અસત્ય ઠરાવી શકાય નહી
એક સત્ય અને બાકીના અપૂર્ણ અને સંદોષ છે એમ હું કહું છઉં
તેમજ કેટલાક કુતર્કવાદી અને નાસ્તિક છે તે કેવળ અસત્ય છે,
પરંતુ જેઓ પ્રલોક સબધી કે પાપ સબધી કઈપણ બોધ કે
ભય બતાવે છે તે જાતના ધર્મમતને અપૂર્ણ અને સંદોષ કહી
સમાન છે એક દર્શન જે નિર્દોષ અને પૂર્ણ કહેવાનું છે તે [તિની]
વાત હમણા એક બાલુ રાખીએ

હિં. આ. પાઠા-૧ 'તોપણ તે સબધે અને કઈ સમાધાન કરીશું
એ સમાધાન સત્ય અને મધ્યસ્થ ભાવનાની દૃષ્ટિથી થયું છે એકાંતિક કે
મતાંતિક દૃષ્ટિથી કહું નથી

દવે તમને સદા યશ કે સદૌષ અને અપૂર્ણ એવું કથન એના પ્રવર્તકે શામાટે બોધ્યું હતું? તેનું સમાધાન યત્ન જોઈએ [એવું સમાધાન એમ છે કે] એ ધર્મમતવાળાઓની ત્યાગસુધી ભુદ્ધિની ગતિ પડેલી ત્યાગસુધી તેમણે વિચારે. ક્યાં અનુમાન તર્ક અને ઉપમાદિક આધારવડે તેઓને જે કથન સિદ્ધ જણાયુ તે પ્રત્યક્ષરૂપે જાણે સિદ્ધ છે એવું તેમણે દર્શાવ્યું જે પણ લીધે તેમાં મુખ્ય એકાંતિક વાદ લીધો ભક્તિ, વિશ્વાસ કે નીતિ, એમાનાં એક વિષયને વિશેષ વર્ણવ્યો, એથી બીજા માનવા યોગ્ય વિષયો તેમણે દર્શાવે કરી લીધા વળી જે વિષયો તેમણે વર્ણવ્યા તે સર્વ ભાવ ભેદે તેઓએ કંઈ જાણ્યા નહોતા, પણ પોતાની મહા-ભુદ્ધિ [ભુદ્ધિ] અનુસારે જાણે વર્ણવ્યા તાર્કિક સિદ્ધાંત દર્શાવનારો સામાન્ય ભુદ્ધિવાળા આમળ કે જડભરત આમળ તેઓએ સિદ્ધ કરી બતાવ્યો. [બતાવ્યા] કીર્તિ, મોકદિત, કે ભગવાન મનાવાની આર્મણ એમાનીએમદી પણ એમના મનની ભમણા હોવાથી અત્યુચ્ચ મુન ઉચ્ચમાદિકથી તેઓ જાણ પામ્યા કેટલાકે ૧ શમાગ અને સદગ સાધનોથી મનુષ્યનાં મન હજી ક્યાં દુનિયા મોદિનીમાં તો મૂળે હુબી પડી છે એટલે એ સદરી [ધૃતિ] દસનથી જાણ્યું. થઈ ને તેઓએ રાજ થઈ તેનું કહેવું માન્ય રાખ્યું કેટલાકે ૨ નીતિ ગુણ ઈત્યાદિથી તે કથન માન્ય રાખ્યું પ્રવચકની ભુદ્ધિ તેઓ કરતાં વિશેષ હોવાથી તેને પછી ભગવાનરૂપ જ માની લીધા કેટલાકે વૈશાખથી ધર્મમત ફેલાવી પાછળથી કેટલાંક સુખશીલિયાં સાધનનો બોધ બોલી લીધો પોતાનો મત સ્થાપન કરવાની મહાન ભમણાએ અને પોતાની અપૂર્ણતા ઇત્યાદિક ગમે તે દારણથી બીજાનું કહેવું પોતાને ન રૂપ્યું એટલે તેણે જુદો જ ગદ સદયો આમ અનેક

મનમતાતઝની જાળ ચલી મઈ ચાર પાંચ પેળ એકનો એક ધર્મ પાળ્યો [રહ્યો] એટલે પછી તે કુળધર્મ મઈ પકડ્યો. એમ સ્થળે સ્થળે ચતુ મકુ

શિક્ષાપાઠ ૬૦ ધર્મના મતભેદ, ભાગ ૩ —

જો એક દરૂન પૂજા અને સત્ય ન હોય તો બીજા ધર્મ-મતને અપૂર્ણ અને અસત્ય કોઈ પ્રમાણથી કહી શકાય નહીં, જો નાદે યઈને જો એક દરૂન પૂર્ણ અને સત્ય છે તેના તત્વપ્રમાણથી બીજા મતોની અપૂર્ણતા અને એકાતિકતા જોઈએ

જો બીજા ધર્મમતોમા તત્વજ્ઞાન સબધી મથાર્થ સૂક્ષ્મ વિચારો નથી પેટનાક જમતક્તાનો બોધ કરે છે પણ જમતક્તા પ્રમાણવડે સિદ્ધ થઈ શકતો નથી પેટનાક જાનથી મોણ છે એમ કહે છે તે એકાતિક છે તેમજ ક્રિયાથી મોણ છે એમ કહેનારા પણ એમતિક છે જ્ઞાન, ક્રિયા એ જન્નેથી મોણ કહેનારા તેના મથાર્થ સ્વરૂપને જાણતા નથી અને જો જન્નેના બેદ ઁલિખધ નથી કહી શકાય એ જ એમની સર્વજ્ઞતાની ખામી જણાઈ આવે છે સત્ત્વેવતત્વમા કહેલા અષ્ટાદશ દૂષણોથી એ ધર્મમતગ્યાપકો રહિત નહોતા. એમ એઓનાં મુખેના ચરિત્રોપરથી પણ તત્વની દૃષ્ટિએ દેખાય છે પેટનાક મતોમાં દિસા, અલક્ષ્યમર્મ ઈ અધવિન વિરયોનો બોધ છે તે તો સદજમા અપૂર્ણ અને સરાગીના સ્થાપેલાં જોવામાં આવે છે કોઈએ એમાં સર્વવ્યાપક મોણ, કોઈએ કઈ નહીં એ રૂપ મોણ, કોઈએ સાક્રમોણ અને કોઈએ અમુક કાળસુધી ગદી પાતિત ચતુ એ રૂપે મોણ માન્યો છે પણ એમાંથી કોઈવાત તેઓની સપ્રમાણ યઈ શકતી નથી ૧. એઓના અપૂર્ણ વિચારોનું ખડન મથાર્થ

દિં. બા. પા. ૩૦—૧ એઓના વિચારોનું અપૂર્ણતા નિશ્ચય-તત્વવેત્તાઓને દર્શાવ્યું છે તે મથાસ્થિત જણવુ થાય છે

એવા જેવું છે અને તે નિર્ગુણ આચાર્યોના ગુણોના શાસ્ત્રોથી મળી શકશે.’

૨. શિવાચાર્યના બીજા મતોના પ્રવર્તકા, એમના ચરિત્રો વિચારે ધૃત્યાદિ વાચવાથી અપૂર્ણ. એમ જણાઈ આવે છે ૧. વેદ પ્રવર્તક ભિન્ન ભિન્ન કરી નાખી બેધક્રક્રતાથી વાત મર્મમાં નાખી મળી ગયા પછી કહ્યો છે છતાં એમના મુહુર મતો વાચવાથી એ પછી અપૂર્ણ અને એકાતિઃ જણાઈ આવશે.’

જે પૂર્ણ દર્શન વિષે અત્રે કહેવાનું છે તે જૈન એટલે નિરાગીનાં સ્થાપન કરેલાં દર્શન વિષે છે એના મોધદાતા સર્વંશ અને સર્વંદર્શા હતા. કાળમેદ છે તોપણ એ વાત સિદ્ધાંતિક જણાય છે કયા બ્રહ્મચર્ય શીવ વિવેક, વૈરાગ્ય, [જ્ઞાન ક્રિયાદિ] એના જેવાં પૂર્ણ એકેએ વર્ણવ્યાં નથી તેની સાથે શુદ્ધ આત્મચાન તેની કાદિઓ, જીવનાં અવન, જન્મ મતિ, વિમતિ, યોનિદ્વાર પ્રદેશ, કાળ, તેનાં સ્વરૂપ એ વિષે એવો સૂક્ષ્મ મોધ છે કે જેવડે તેની સર્વંશતાની નિશકતા થાય ‘કાળમેદ કેવળચાનાદિ ચાનો વિચરે છે’ છતાં જે જે જિનેશ્વરનાં રહેલાં સિદ્ધાંતિક વચનો છે તે અપ્યક છે ૪. એક વિચાર કરતા જીવગી વહી જાય તેવું છે. આમળપર કેટલુંક એ મળેલી કહેવાનું. જિનેશ્વરનાં કહેલાં ધર્મતત્ત્વથી કાઈ પછી પ્રાણીને લેશ એ ઉત્પન્ન થતો નથી સર્વ આત્માની રક્ષા અને સર્વોત્તમ કક્ષિતો પ્રકાશ એમાં રહ્યો છે એ જો વાચવાથી, સમજવાથી અને તે પર અતિ અતિ સૂક્ષ્મ વિચાર કરવાથી આત્મચક્ષિત પ્રકાશ પામી જૈનદર્શનની સર્વંશતાની [સર્વોત્કૃષ્ટપણાની] હા કહેવાયે છે.

૧. વર્તમાનમાં જેવો છે તે ઘણા પ્રાચીન યથા છે, તેથી તે મતદ્રૂ પ્રાચી નપણું. ૨. પરંતુ તે પછી દિસાએ કરીને દુષિત હોવાથી અપૂર્ણ. તેમજ સરાગીના વાક્યો છે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. ૩. કાળ સદે પરમપરાગ્તાયથી કેવળજ્ઞાનાદિજ્ઞાનો એવામ્ નથી આવતા. ૪. તેઓના કેટલાક સિદ્ધાંતો એવા સૂક્ષ્મ છે કે, જે એક વિચારમાં આખી જીવગી વહી જાય.’

કાર્ત્તવ્યે પ્રીતિનુ કુ ખ, કાર્ત્તવ્યે ઈર્ષ્યાનુ કુ ખ, કાર્ત્તવ્યે દાનિનુ કુ ખ,
 એમ એક એ વિશેષ કે જવા કુ ખ સ્થળે ય્યગે તે વિપ્રના જોવામાં
 આવ્યાં એથી કરીને એનું મન કાર્ત્તવ્યે માન્યુ નહીં, નથી જુએ
 ત્યાં કુ ખ તો ખરું જ કાર્ત્તવ્યે સંપૂર્ણ સુખ તેના જોવામાં
 આવ્યું નહીં દવે ત્યારે શુ મનિનુ એમ વિચારતાં વિચારતાં એક
 મદાધનાચની પ્રસસા સાંભળીને તે દ્વાગિકામાં આવ્યો દ્વારિકા
 મદારીદિમાન, વૈભવયુક્ત, જાગમ પીયાવડે કરીને સુશોભિત અને
 વસ્ત્રીથી ભરપૂર સહેરો તેને લાગ્યું મુંઝવે અને બધા આવાસો
 જોતો અને પૂછતો પૂછતો તે પેલા મદાધનાચને ઘેર બેઠો શ્રીમત
 મુખમદમ્બા બેઠા હતા તેણે અતિથિ ભણીને પાદપુજાને સન્માન
 આપ્યું કુશળતા પૂછી અને બોજનની તેઓને માંગે બોજના કરાવી
 જરા વાર જવા કાર્ત્તવ્યે ધીરજથી શેઠે પાદપુજાને પૂછ્યું, આપનું જાગ-
 મન કાગ્યું જો મને કહેવા જેવું હોય તો કરો પાદપુજા કર્યું,
 હમણા આપ ક્ષમા રાખો આપનો સંધળો જાતનો વૈભવ, ધામ,
 જાગમગીયા ઇલાદિક મને દેખાડવું પડશે જો જોવા પડી જાગમ
 નમરણ કહીશ શેઠે એનું કંઈ મર્મરૂપ કારણ ભણીને કહ્યું અને
 આનંદપૂર્વક આપની ઇચ્છા પ્રમાણે કરો જમ્યા પડી પાદપુજા
 શેઠે પોતે સાથે આવીને ધામાદિક જતાવતા વિનંતિ કરી ધનાદય
 તે મન્ય રાખી, અને પોતે સાથે જઈ જાગમગીયા, ધામ, વૈભવ
 એ સર્વજી દેખાડકું શેઠની સ્ત્રી પુત્રો પછુ ત્યાં પાદપુજાના જોવામાં
 આયા યોગ્યતાપૂર્વક તેઓએ તે પાદપુજાનો સત્કાર કર્યો એઓનાં
 રૂપ, વિનય અને સ્વચ્છતા તેમજ મધુરવાણી જોઈને પાદપુજા રાજી
 થયો પડી તેની કુમનનો વદિવટ જોયો મોઝેક વદિવટિયા ત્યાં
 બેઠેલા જોયા તેઓ પછુ માથાગું વિનયી અને નમ્ર તે
 પાદપુજાના જોવામાં આવ્યા એથી તે જકુ સંપ્રદાય થયો એનું મન
 અહીં કાર્ત્તવ્યે સંતોષાર્થ મુખી તો જગતમાં આ જ જગ્યા ■
 જગત મેને માગ્ય

બહુ મનનથી સર્વ ધર્મમન જાણી પછી તોલન [તુલના] કરનારને
મારું [આ] કથન અવસ્ય સિદ્ધ થશે

૧૯ એ સર્વેશ્વર દર્શનના મૂળતત્ત્વો અને બીજા મતના મૂળ
તત્ત્વો વિશે અહીં વિશેષ ઠંઠી શ્રદ્ધા તોટવી જગ્યા નથી

શિક્ષાપાઠ ૬૧ સુખવિષે વિચાર, ભાગ ૧ —

એક છાત્રાણુ દરિદ્રાવસ્થાથી કરીને બહુ ખીઝાતો હતો [તેણે]
કટાણીને છેવટે દેવતુ ઉપાસન કરી લક્ષ્મી મેળવવાનો નિશ્ચય કર્યો
પોતે વિદ્વાન ટોવાથી ઉપાસન કરવા પહેલાં વિચાર કર્યો કે કદાપિ
દેવ તો કોઈ તુષમાન થશે પણ પછી તે આગળ સુખ કયુ માગતુ ?
તપ કરી પછી માગવામાં કઈ મૂલ્ય નહીં અથવા ન્યૂનાધિક મૂલ્ય
તો કરેલો તપ પણ નિર્ગર્થ જાય માટે એક વખત આખા દેશમાં
પ્રવાસ કર્યો સસાગના મહત્પુરુષોનાં ધામ વૈભવ અને સુખ
જોવા એમ નિશ્ચય કરી તે પ્રવાસમાં નીઝ્યા પડ્યો બારતનાં
જે જે ગમણીય અને રીક્ષિમાન સહેસાદનાં તે જોયાં યુક્તિપ્રયુ
ક્તિએ રાજાધિરાજનાં અત પ્ર સુખ અને વૈભવ જોયાં શ્રીમતોના
આવાસ વહિવટ જામનગીયા અને કુટુંબ પરિવાર જોવા, પણ
એયો તેવું કોઈ રીતે મન માન્યું નહીં કોઈને કીનું કુખ કોઈને
પતિનું કુખ કોઈને જાણનાથી કુખ, કોઈને વદાલાના વિયોગનું
કુખ કોઈને નિષર્જતાનું કુખ કોઈને લક્ષ્મીની ઉપાધિનું કુખ,
કોઈને શરીરગ્રમણથી કુખ કોઈને પુત્રનું કુખ કોઈને શત્રુનું
કુખ કોઈને જડતાનું કુખ, કોઈને માળાપનું કુખ, કોઈને વૈધવ્ય
કુખ કોઈને કુટુંબનું કુખ, કોઈને પોતાનાં નીચકુળનું કુખ

૧૯ આ પાઠ—૧ નિર્દોષ દર્શનના મૂળ તત્ત્વો અને સદોષ
દર્શનના મૂળ તત્ત્વો વિશે બીજે પ્રસંગે વિસ્તારથી કહીશુ

કાઈને પ્રીતિનું દુ ખ, કાઈને ઈર્ષ્યાનું દુ ખ કાઈને દાનિનું દુ ખ,
એમ એક બે વિશેષ કે બધા દુ ખ સ્થળે યદ્યપે તે વિપ્રના જોવામાં
આવ્યા એથી કરીને એનું મન કાઈ યદ્યપે માન્યુ નહી, ત્યાં જુએ
ત્યાં દુ ખ તો ખરું જ કાઈ યદ્યપે સંપૂર્ણ સુખ તેના જોવામાં
આવ્યું નહી હવે ત્યારે શું માર્ગનું? એમ વિચારતાં વિચારતાં એક
મદાધનાન્યની પ્રજા સાંભળીને તે દારિદ્ર્યમાં આત્મે દારિકા
મદારીદિમાન, વૈભવચક્રા, જાગમગીયાવડે કરીને સુશોભિત અને
વસ્તીથી ભગ્નપૂર શહેર તેને લાગ્યું મુંઝવે અને બધું આવાસી
જોતો અને પૂછતો પૂછતો તે પેલા મદાધનાન્યને ઘેર ગયો શ્રીમત
મુખપ્રદર્શન એકા દત્તા તેણે અતિથિ જણીને પાછાજીને સન્માન
આપ્યું કુશળના પૂછી અને બોજનની તેઓને માટે ચોજના કરાવી
જરા વાર જવા દઈ ધીરજથી શેઠે પાછાજીને પૂછ્યું, આપનું આમ-
મન કાગ્યું જો મને કહેવા જેવું હોય તો કહે પાછાજી કહ્યું,
હમણાં આપ ક્ષમા રાજો આપનો સગા જાતનો વૈભવ, ધામ,
જાગમગીયા ઇલાદિક મને દેખાડ્યું પડ્યું એ જોવા પછી જાગમ-
નમનજી કહીશ શેઠે એનું કંઈ મર્મરૂપ કારણ જણીને કહ્યું અને
આનંદપૂર્વક આપની ઈચ્છા પ્રમાણે કરો જમ્યા પછી પાછાજી
શેઠે પોતે સાથે જાવીને ધામાદિક જતાવતા વિનંતિ કરી ધનાદયે
તે માન્ય રાખી, અને પોતે સાથે જઈ જાગમગીયા, ધામ, વૈભવ
એ સગા દેખાડ્યું ગેઠની સ્ત્રી પુત્રો પણ ત્યાં પાછાજીના જોવામાં
આયા ચોગ્યતાપૂર્વક તેઓએ તે પાછાજીનો સત્કાર કર્યો એઓનાં
૩૫ વિનય અને સ્વચ્છતા તેમજ મધુરવાણી જોઈને પાછાજી રાજી
થયો પછી તેની કુશળનો વદિવટ જોયો મોઝોક વદિવટિયા ત્યાં
જોરલા જોયા તેઓ પણ માયાળુ વિનયી અને નમ્ર તે
પાછાજીના જોવામાં આયા એથી તે જાદુ સદૃષ્ટ થયો એનું મન
અહીં કંઈક સંતોષાર્થું મુખી તો જમવમાં આ જ જણાય છે
એમ તેને લાગ્યું

જે જે સુખ જોયા તે તે સુખ ભાગત સજધર્મા કરાવે નથી એ
આપે કહ્યું તો તેમ હશે પણ ખરું એ અને સજવતુ નથી ૫૭૭
મારો સિદ્ધાંત આપો છે કે જન્મતર્મા કોઈ સ્થળે [વાસ્તવિક] સુખ
નથી જન્મતુ કુખથી કરીને દાઝતુ છે કું પણ જે અપો તમે
મુખી જુઓ છો તે સ્વપ્નથી મણી ચકાઉ નહી

વિષ્ણુ—આપતુ આ કહેવું કોઈ અનુભવસિદ્ધ અને માનિક હશે
મે અનેક શાસ્ત્રો જોયા છે, છતાં મર્મપૂર્વક વિચારો આવા લક્ષ્મી
દેવા પરિશ્રમ જ લીધો નથી તેમ અને એવો અનુભવ સર્વને માટે
દબને થયો નથી હવે આપને શુ કુખ છે તે કહો

ધનાદય—પડિત, આપની ઈચ્છા છે તો કું કું ૭૭૭ તે
લક્ષ્મીપૂર્વક મનન કરવા જેતુ છે અને એ ઉપગ્રથી કઈ ગરતો
ધામવા જેતુ છે

શિક્ષાપાઠ ૬૩ સુખનિયે વિચાર, ભાગ ૩—

જે રિચિતિ હમણા મારી આપ જુઓ છો તેવી રિચિતિ હમી,
કુટુંબ અને સ્ત્રીસખધર્મા આગળ પણ હની જે વખતી કું વાત
કરુ ૭૭૭ તે વખતને લગભગ વીસ વર્ષ થયા આપાર અને દેખવની
બહોળાશ એ સધતુ વહિવટ અવળો પડવાથી થતવા મરુ કોપા-
વધિ કહેવાતો કું ઉપગયાપરી જોટના ભાગ વહન કરવાથી લક્ષ્મી
વગરનો માત્ર ત્રણ વર્ષમા થઈ પડ્યો ત્યાં કેવળ સરતુ ધારીને
નાખ્યુ હતું ત્યાં અત્રતુ પડ્યું એવામાં મારી સ્ત્રી પણ ગુજરી ગઈ
તે વખતમાં મને કઈ સતાન નહોતુ જળરી જોટોને લીધ મારે
અહીથી નીકળી જવુ પડ્યુ મારા કુટુંબીઓએ થતી ગફા કરી
૫૭૭ તે આજ કાલ્યાણુ થીમડુ હતુ અતને અને દાંતને વેર

દિવ આં પાડા—૧ તમે અને મુખી જુઓ છો પણ વાસ્તવિક રીતે
કું મુખી નથી

થવાની સ્થિતિએ હું બહુ આગળ નીકળી પડ્યો જ્યારે હું અહીંથી નીકળ્યો [આશ્ચર્ય] ત્યારે મારા કુટુંબીઓ અને રોકા રાખવા મડયા કે તે ગામનો દગ્ગાએ પણ દોડા નથી માટે તને જવા દઈ શકાય નહીં તારું કામજી શરીર કઈ પણ કરી શકે નહીં, અને તું ત્યાં જ અને પુખ્ત થા તો પછી આવ પશુ નહીં, માટે એ વિચાર તારે માંડી વાળવો. પણ પ્રમત્તથી તેઓને સમજાવી સારી સ્થિતિમાં આવીશ ત્યારે અવશ્ય અહીં આવીશ, એમ વચન દઈ જવાબદાર હું પર્યટને નીકળી પડ્યો.

પ્રારબ્ધ પાછાં વળવાની તૈયારી થઈ ફેવરેએ મારી અને એક મહી પણ રહી નહોતી એક બે મહીના ઉદરપોષણ માટે તેવું સાધન મળ્યું નહોતું છતાં જવામાં હું મર્યો ત્યાં મારી ભુદિએ પ્રારબ્ધ ખીન થા જે વદાણમાં હું બેઠો હતો તે વદાણના નાવિકે મારી ચચળતા અને નમ્રતા જોઈને પોતાના શેઠ આગળ માર્ગ દુખતી વાત કરી તે શેઠે અને જોલાવી અમુક કામમાં ગાંઠગો, જેમાં હું માગ પોષણથી જોગણું પેદા કરતો હતો એ વેપારમાં મારું ચિત્ત જ્યારે સ્થિર થયું ત્યારે ભારત સાથે એ વેપાર વધારવા મેં પ્રયત્ન કર્યું (કર્ષો) અને તેમાં ફાગળે બે વર્ષમાં પાંચ લાખ જેટલી કમાઈ થઈ પછી શેઠ પાસેથી ગળ પુશીથી આઠા લઈને કેટલાક માન ખરીદી દારિક્ષ બાણી આવવાતું કર્યું થોડે કાળે ત્યાં આવી પહોંચ્યો ત્યારે બહુ લોક સન્માન આપવા અને સામા આભા હતા હું માગ કુટુંબીઓને આન જાવથી જઈ મળ્યો તેઓ મારા જાગ્યની પ્રગ્તિ કરવા લાગ્યાં જાવેથી લીધેના માટે અને એકના પાંચ કરાના પગિજી ત્યાં કેટલાક પ્રકારથી મારે પાપ કરવા પડ્યા હતા પુરુ જાવા પણ હું પોંગે નહોતો પરંતુ એકવાર લક્ષ્મી સામ્ય કરવાનો જે પ્રતિજ્ઞાજાવ કર્યો હતો તે પ્રારબ્ધરોગથી પડ્યો જે દુઃખદાયક સ્થિતિમાં હું હતો તે દુઃખમાં જ આમી હતી. શ્રી પુત્ર એ તો જાણે નહોતો જ માનાય આગળથી પર

મોક્ષ પામ્યા હતા કુટુંબીઓના વિચારવડે અને વિના દમડીએ જાને
જે વખતે હું ગયો તે વખતની સ્થિતિ અમાનદૃષ્ટિથી આજમા આનું
અણી દે તેવી છે, આ વખતે પણ ધર્મમાં લક્ષ રાખ્યું હતું કિંવ
અનો અમુક ભાગ તેમાં રોકતો હોય તે લક્ષ્મી કે એવી લાનએ
નહી, પરંતુ સસારકુ ખર્ચી એ તાગનાર સાધન છે એમ ગણીને
મોતનો ભય લાજુ પજુ દૂર નથી માટે એ કર્તવ્ય જોમ અને તેમ
હરી લેતુ, એ મારી મુખ્ય નીતિ હતી દુરાચારથી કંઈ મુખ્ય નથી
મનની વૃદ્ધિ નથી, અને આત્માની મનનતા છે એ તત્ત્વ બણી
એ મારું લક્ષ્ય હોય છે

શેક્ષાપાઠ ૬૪ સુખવિષે વિચાર, ભાગ ૬ —

અહીં આખ્યા પછી હું સારા ઠેકાણાની કન્યા પામ્યો તે પણ
સુદૃઢણી અને મર્ષાદર્શી નીવડી એવકે કરીને મારે ત્રણ પુત્ર
થયા વધિવટ પ્રમળ હોવાથી અને નાલ નાણા વધારતું હોવાથી
દસ વર્ષમાં હું મહાશાલ્યવાધિ થઈ પડ્યો પુત્રની નીતિ, વિચાર,
અને સુદ્ધિ ઉત્તમ રહેવા એ બધું સુદર સાધતો જા. થા જેથી
તેઓ આ સ્થિતિ પામ્યા છે મારા કુટુંબીઓને યોગ્ય યોગ્ય ગ્રંથો
ગોઠવી તેઓની સ્થિતિને સુધારી કરી દુઃખનના એ અમુક નિયમો
બાંધ્યા ઉત્તમ ધામનો આગ બરી લીધો, આ ક્રમ એક મમત્વ
આત્મક ક્યું અર્થે પાછું મેળવ્યું અને કુળ પર પગનું નામાતિ
પણ જતું અટકાવું એમ કહેવાવવા માટે આ સધણું એ ક્યું
એને હું મુખ્ય માનતો નથી વ્તે કે હું બીજા કરતાં નુખી છઉં
તોપણ એ શાતાવેદની છે, સત્સુખ નથી જગતમાં બદુધા કરીને
આશાતાવેદની છે એ ધર્મમાં મારો દાળ ગાળવનો નિયમ ગણ્યો
છે શાસ્ત્રના મનન, સત્પુરુષોનો સમાગમ, વર્મનિયમ, એક મદિનામાં
બાર દિવસ બ્રહ્મચર્ય, જનનું શુભદાન, સર્વ બ્રહ્મદા સમર્પીન
ઉપાધિમાથી જેવોકે બાળ બધું અર્થે એ ત્યાગ્યો છે પુરોને.

નથી ત્યાંસુધી રાગ દોષનો જાવ છે જો કે તે બહુ અગે નથી, પણ
 છે, તો ત્યાં ઉપાધિ પણ છે, સર્વસત્ય પ્રતિભાવ કરવાની મારી સંપૂર્ણ
 આકાંક્ષા છે પણ ત્યાંસુધી તેમ થયું નથી ત્યાંસુધી ચલાતાં હજી કોઈ
 પ્રિયજનનો વિયોગ વ્યવહારમાં હાનિ, કુટુંબીનું કષ્ટ એ ઘોડે અગે
 પણ ઉપાધિ આપી શકે પોતાના દેહપર મોત સિવાય પણ નાના
 પ્રકારના રોગનો સજવ છે માટે કેવળ નિર્ઝંઘ, બાહ્યભૂતર
 પરિવર્તનો ત્યાગ, અપ્રારબનો ત્યાગ એ સપડી નથી ક્યુ ત્યાંસુધી
 હું મને કેવળ સુખી માનતો નથી હવે આપને તત્ત્વની દૃષ્ટિએ
 વિચારતાં માત્રમ પડશે કે લક્ષ્મી, ઓ પુત્ર કે કુટુંબ એ વડે સુખ
 નથી અને સુખ બધું તો જ્યારે મારી સ્થિતિ પતિત થઈ હતી
 ત્યારે એ સુખ ક્યા બધું હતું? જોનો વિયોગ છે, સ્વચ્છબદ્ધ છે
 અને એકત્વ નથી તે સુખ સંપૂર્ણ નથી એટલા માટે થઈને હું મને
 સુખી કહી નથી શકતો હું બહુ વિચારી વિચારી વ્યાપાર વહિવટ
 કરતો હતો તોપણ મારે આરભોપાધિ અનીતિ અને ભેદ પણ
 કપટ સેવવું પડ્યું નથી, એમ તો નથી જ અનેક પ્રકારનાં આરભ
 અને કપટ મારે સેવવાં પડ્યાં હતાં. આપ જો ધારતા હો કે દેવો-
 પાસનથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવી તો તે જો પુણ્ય ન હોય તો કોઈ
 કાળે મળનાર નથી. પુણ્યથી પામેલી લક્ષ્મીવડે મહારાજ, કપટ અને
 માનપ્રમુખ વધારવાં તે મહાપાપના કાગળ છે, પાપ નરકમાં નાખે
 છે પાપથી આત્મા પામેલો મહાન્ મનુષ્યદેહ એવે સુમાવી દે છે
 એક તો જાણે પુણ્યને ખાઈ જવાં બાકી વળી પાપનું બંધન
 કરવું, લક્ષ્મીની અને તે વડે આખા સસારની ઉપાધિ ભોગવતી
 તે હું ધારું છું કે વિવેકી આત્માને માન્ય ન હોય. એ જ કાગ-
 લથી લક્ષ્મી ઉપાજન કરી હતી તે કાગળ એ આગળ આપને
 જણાવ્યું હતું જેમ આપની ઈચ્છા હોય તેમ કરે આપ વિદ્વાન
 છો, હું વિદ્વાનને આહું છું આપનો અજિવાલ હોય તો ધર્મ
 આનર્થ પ્રચગ્ત થઈ, સદકુટુંબ અડી અને ગદો. આપની ઉપજીવિ-

હારમાં વધાયોગ્ય કરીને દુર્નિર્મય થવાની ક્ષમિત રાખી જી
 દમણાં નિર્મય થઈ શકુ તેમ નથી એમાં સસાગ્રોદિની કે એવું
 કાંઈ નથી પરંતુ તે પણ ધમસનથી કાઢી છે ગૃહસ્થધર્મનાં આગ
 ગણ બદુ દનિષ્ઠ થઈ ગયાં છે; અને મુનિયો તે સુધારી શકતા નથી
 ગૃહસ્થ ગૃહસ્થને વિશે ભોધ કરી શકે આગગણથી પણ અસર કરી શકે
 એટલા માટે યમને ધર્મસંબંધે ગૃહસ્થ વર્ગને દુર્બલો બનાવે ભોધી યમ
 નિયમમાં આજુ ૭૩ ૨ સત્તાદિકે આપણે ત્યાં પ્રતિષ્ઠે જેટલા
 સદ્ગૃહસ્થોની સગા ભગવ છે આ. દિવસનો નવો અનુભવ અને
 બાબતો આગળનો ધર્માનુભવ એમને બે ત્રણ મુદ્દતો ભોધુ ૭૩
 મારી જી ધર્મશાસ્ત્રનો ઇતિહાસ મોધ પામેલી હોવાથી તે પણ સી
 વગને ઉત્તમ યમનિયમનો ભોધ કરી સત્તાદિકે સજા બરે છે પુત્રો
 પણ શાસ્ત્રનો બનતો પ્રતિયક્ષ ગણે છે વિદ્વાનોનું સન્માન, અતિ
 થિનું સન્માન વિનય અને સત્યતા, સામાન્ય સત્યતા-એકજ ભાવ-
 એવા નિયમો બદુધા માગ અનુચરો પણ સેવે છે એઓ બધા
 એથી શાતા બોમવી શકે છે હાત્મીની સાથે મારી નીતિ, ધર્મ,
 સદ્ગુણ વિનય એણે જનસમુદાયને બદુ સારી અસર કરી છે રાજ
 સદિત પણ મારી નીતિવાન અગ્રીકાર કરે તેવું થયું છે, આ સધળું
 આત્મ-પ્રયત્ન માટે દુર્લભ છે નથી એ આપે સ્મૃતિમાન રાખવું
 માત્ર આપના પૂરેલા ખુલાસા દાખલ આ સધળું સદેવમાં કહેતો
 જઈ ૭૩

શિક્ષાપાઠ ૬૫ સુખવિષે વિચાર, ભાગ ૫ —

આ સધળાં ઉપસ્થી દુર્ સુખી ૭૩ એમ આપને લાગી શકે
 અને સામાન્ય વિચારે અને બદુ સુખી માનો તો આત્મી શકાય તેમ
 છે ધર્મ, શીલ અને નીતિથી તેમજ સાચાવધાનથી અને જોગ્યાનક
 હિપજે છે તે અવર્ણનીય ૭૩ પણ તત્ત્વદષ્ટિથી દુર્ સુખી ન મનાઈ
 અર્થાનુધી સર્વ પ્રકારે જાલ અને અજ્યતર - પરિમદ એ ત્યાજ્ય

નથી ત્યાંસુધી રામ દોનો જાવ છે જો કે તે બહુ અશે નથી, પણ
 હ, તો ત્યાં ઉપાધિ પણ છે સર્વસત્ત્વ ગતિમાત્ર કરવાની મારી સંપૂર્ણ
 આશાના પશુ ત્યાંસુધી તેમ યયુ નથી ત્યાંસુધી ગણતારા હજુ કાઈ
 પ્રિયજનનો વિયોગ વ્યવહારમાં હાનિ, કુટુંબીનું કુખ એ થોડે અશે
 પણ ઉપાધિ આપી શકે પોતાના દેહપર મોત શિવાય પણ નાના
 પ્રકારના રોગનો સભવ છે માટે કેવળ નિર્મલ, બાહ્યભવતર
 પરિવ્રજનો ત્યાગ, અત્યારનો ત્યાગ એ સપડી નથી યયુ ત્યાંસુધી
 હું મને કેવળ સુખી માનતો નથી હવે આપને તત્ત્વની દટિએ
 વિચારતાં માનુષ પડશે કે સક્ષ્મી, સ્ત્રી, પુત્ર કે કુટુંબ એ વડે સુખ
 નથી, અને સુખ બાદ તો જ્યારે મારી સ્થિતિ પતિન સર્થ હતી
 ત્યારે એ સુખ ક્યાં ગયું હતું? જોનો વિયોગ છે, સ્વજનમુર છે
 અને એકત્વ નથી તે સુખ સંપૂર્ણ નથી એટલા માટે સર્થને હું મને
 સુખી કહી નથી શકતો હું જ વિચારી વિચારી વ્યાપાર વહિવટ
 કરતો હતો તોપણ મારે આરભોપાધિ અનીતિ અને લેશ પણ
 કપટ સેવણ પડ્યું નથી એમ તો નથી જ અનેક પ્રકારનાં આરભ
 અને કપટ મારે સેવણ પડ્યાં હતાં આપ જો ધાગતા હો કે દેવો-
 પાસનથી સક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવી તો તે જો પુણ્ય ન હોય તો કાઈ
 કાળે મળનાર નથી. પુણ્યથી પામેલી સક્ષ્મીવડે મહારભ કપટ અને
 માનપ્રમુખ વધારણ તે મહાપાપનાં કાગળ છે પાપ નરકમા નામે
 છે પાપથી આત્મા, પામેલો મહાન મનુષ્યદેહ એને શુભાવી કે છે
 એક તો જાણે પુણ્યને ખાઈ જ્યાં જાડી વળી પાપનું બધન
 કરવું સક્ષ્મીની અને તે વડે આખા સસારની ઉપાધિ ભોમવડી
 તે હું ધારુ છું કે વિવેકી આત્માને માન્ય ન હોય, એ જો કાર
 જ્યાં સક્ષ્મી ઉપાજન કરી હતી તે કારણ એ અગ્રજ આપને
 જણાવ્યું હતું જેમ આપની ઈચ્છા હોય તેમ કરો. આપ વિદ્વાન
 હો હું વિદ્વાનને ચાહું છું આપની અગ્રિતા હોય તો મર્મ
 જ્ઞાનમાં પ્રગટન સર્થ મહારત્ન અતી અને તો આપની...

કાની સગળ યોજના જેમ દેહો તેમ હું રચિપૂર્વક કરાવી આપું. અહીં શાસ્ત્રાધ્યયન અને સત્વરગુનો ઉપદેશ કરો મિથ્યારોગોપાધિની લોપુપતામાં હું ધારુ છઉ કે ન પડે. પત્રી આપની જેવી ઈચ્છા

પરિત—આપે આપના અનુભવની બહુ મનન કરવા જેવી આખ્યાયિકા કહી. આપ અવશ્ય કોઈ મહાત્મા છો. પુણ્યાનુમતી પુણ્યવાન જીવ છો, વિવેકી છો આપની શક્તિ અદ્ભુત છે, હું દગ્ધતાથી કટાણીને જે ઈચ્છા ગમતો હતો તે એકાંતિક હતી. આવા સર્વ પ્રકારના વિવેકો વિચાર મેં કર્યા ન હોતા. આવો અનુભવ-આવો વિવેકશક્તિ હું મને તેવો વિદ્વાન છઉ છતાં મારામાં નથી જ, એ હું સત્ય જ કહું છઉ. આપે મારે માટે જે યોજના દર્શાવી તે માટે આપનો બહુ ઉપકાર માનુ છઉ, અને નમતા પૂર્વક એ [એનો] હું અંગીકાર કરવા હવે બતાવુ છઉ. હું ઉપાધિને માહતો નથી લક્ષ્મીનો ફક્ત ઉપાધિ જ આપે છે. આપનું અનુભવસિદ્ધ કથન મને બહુ રુચ્યું છે. મસાર બળતો જ છે એમાં સુખ નથી. આપે નિરુપાધિક મુનિસુખની પ્રશંસા કહી તે સત્ય છે. પરિણામે સર્વોપાધિ આધિયાધિ, અને સર્વ અચાનકાવરહિત ચર્ચ સાચત મોક્ષરૂપ છે.

શિક્ષાપાઠ ૬૬ સુખવિષે વિચાર, ભાગ ૬ —

ધનાદય—આપને મારી વાત રમી એથી હું નિરાશિમાન પૂવક આનંદ પામુ છઉ. આપને મારું હું યોગ્ય યોજના કરીશ. મારા સામાય વ વિચારો કથાનુરૂપ અહીં હું કહેવાની આરા લઉ છઉ.

જેઓ કેવળ લક્ષ્મીને ઉપાજન કરવામાં કપટ લોક અને માયામાં મુગ્ધતા પકવા છે તે બહુ દુઃખી છે. તેનો તે પુરો ઉપયોગ કે અનુરો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. માત્ર ઉપાધિ જ ભોગવે છે તે અસખ્યાત પાપ કરે છે. કાળ અચાનક લક્ષ્મીને ઉપાડી જાય છે.

અધોમતિ પામી તે છવ્ઠ અનંત સંસારવધારે છે મળેલો મનુષ્યરૂઢ
એ નિર્મલ્ય [નિર્માલ્ય] કરી નાખે છે જેથી તે નિરતર
સુખી જ છે

જેણે [જેઓએ] પોતાના ઉપદેશવિદ્યા નેટલા સાધનમાત્ર
એ પારખી રાખ્યા છે, શુદ્ધ એકપત્નિવત, સતોત, પગતમાની
રક્ષા, વમ, નિયમ, પરાપકાર અપરાધ, અત્યવમાયા અને
સત્ય તેમજ શાસ્ત્રાધ્યયન રાખ્યું [રાખેલ] છે, સત્પુરુષોને સેવે છે,
નિર્મલ્યનાનો મનોરથ રાખ્યો છે, બહુ પ્રગરે કરીને સંસારથી જે
ત્યામી જેવો [જેવા] છે, જેના ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્ય અને વિવેક
છે તે પવિત્રતામાં કાળ નિર્મમન કરે છે

[સર્વ પ્રકારના આગળ અને પરિગ્રહથી જેઓ ગદિત થયા
છે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને જાવથી જેઓ અપ્રતિનિધપણે
વિચરે છે, યતુ-મિત્ર પ્રત્યે સમાન દષ્ટિવાળા છે અને શુદ્ધ આત્મ
ધ્યાનમાં જેમનો કાળ નિર્મમન થાય છે, અથવા સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં
જે લીન છે નિતેદિય અને નિતકલાય તે [જેવા] નિર્મલ્યો પરમ
સુખી છે]

સર્વ ધનધાતી કર્મોના હવ જેમણે કર્યો છે ચાર કર્મ પાતળાં
જેનાં પદાર્થો જે મુક્ત છે, જે અનંતતાની અને અનંતદર્શી
છે તે તે સંપૂર્ણ સુખી જ છે મોક્ષમાં તેઓ અનંત જીવનનાં
અનંતસુખમાં સર્વકર્મવિગતતાથી વિરાજે છે

આમ સત્પુરુષોએ કહેલો મત અને માન્ય પહેતો તે
મને ત્યાજ્ય છે બીજો દમણી માન્ય છે અને ધણે બાજે જે
મદણ કરવાનો મારો બોધ છે ત્રીજો બહુ માન્ય છે અને નોયો
તો સર્વમાન્ય, અને સમ્યદાનંદ સ્વરૂપ છે

દ્વિઃ આઠ પાઠા— ૧ જેના વૈરાગ્ય અને વિવેક વર્ણ છે, તે
પુરો પવિત્રતામાં સુખપૂર્વક કાળ નિર્મમન કરે છે

એમ પશિતજી આપની અને આરી સુખસંબંધી વાતચિત્ત મર્મ પ્રસંગોપાત્ત તે વાન ચર્ચતા જઈશુ. તેપર વિચાર કરીશુ આ વિચારો અ પને દલાથી મને બહુ આનંદ થયો છે આપ તેમ વિનારને અતુલ્ય થયા એથી વળી આનંદમાં તૃદ્ધિ થઈ છે, ૫૨૨૫૨ મેં । વાતચિત્ત કરનાં કરનાં દુષભેર પછી તેઓ સમાધિભાવથી સ્થવન કરી મયા.

જે વિધેડીઓ આ સુખતનથી વિચાર કરશે તેઓ બહુ તત્ત્વ અત્તે આત્મદેશિની ઉત્કૃષ્ટતાને પામશે. એમાં કહેલાં આત્પારબી, નિરાગ્રબી અને સર્વમુક્ત દેશ્વરો સ્વસ્થપૂર્વક ચનન કે વા જેવાં છે જેમ બને તેમ અત્પારબી મર્મસમસાવથી જનસમુ । વના દિવત બણી વળતુ પદોપકાર, દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પવિત્રતાનું સેવન કરતુ એ બહુ સુખદાયક છે નિર્મ થના વિશે તો વિદેશ કહેયારૂપ જ નથી. મુક્તાત્મા જ્ઞાનત સુખમય જ છે

શિક્ષાપાઠ ૬૭ અમૂલ્ય તત્ત્વવિચાર —

(હરિગીત ૭૬)

બહુ પુણ્યકેરા પુજ્યી શુભ દેહ માનવનો મળ્યો,
તોયે અરે ! બવચકનો આટો નદિ એકે ટેળ્યો
સુખ પ્રાપ્ત કરતાં સુખ ટળે છે લેસ એ લક્ષે લહો
શુભ શુભ બચકર બાવમરણે કાં અહો રાગી રહો !
લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતાં શુ વધુ તે તો કહો !
શુ કુટુંબ કે પરિવારથી વવવાપણુ એ નવ મરો
વધવાપણુ સંસારનું નર દેહને હારી જવો
એનો વિચાર નહીં અહોહો ! એક પણ તમને દવો ! ! !
નિર્દોષ સુખ નિર્દોષ આનંદ ક્યો મને-સાથી અને,
એ દિવ્યશક્તિમાન જેથી જન્મિરેથી નીકળે,

પરવસ્તુમાં નહિ મુકવો, એની દયા મુજને રહી,
 એ ત્યાગવા સિદ્ધાંત કે પશ્ચાત્તદુષ્ણ તે સુખ નહીં ૩
 હું કોણ છું ? ક્યાંથી યયો ? શુ સ્વરૂપ છે મારું ખરું ?
 કોના સખ છે વળબણા છે ? રાખુ કે એ પગરુ ?
 એના વિચાર વિવેકપૂર્વક શાંતશાંતે જો કર્યા,
 તો મર્મ આત્મિકશાનનાં સિદ્ધાંતતત્ત્વ અનુભવ ૪
 તે પ્રાપ્ત કરવા વચન કોનું શ્રુત કેવળ માનવું ?
 નિર્દોષ નગ્ન કથન માનો તેહ જોલે અનુભવ યુ,
 'રે ! આત્મ તારો ! આત્મ તારો ! શ્રીમ્ એને ઝોળખો,
 સર્વાત્મમાં સમદ્રષ્ટિ ઘો આ વચનને હૃદયે લખો ૫.

શિક્ષાપાઠ ૬૮ જિતે દ્રિયતા —

જ્યાંસુધી જીવ સ્વાદિષ્ટ ભોજન ચાહે છે જ્યાં સુધી નાસ્તિક
 સુખધી ચાહે છે, જ્યાં સુધી કાન વાર્ગગનાનાં ગાયન અને વાજિત્ર ચાહે
 છે, જ્યાં સુધી આંખ વનોપવન જોવાનું લક્ષ રાખે છે જ્યાં સુધી ત્વચા
 સુગંધીનેપન ચાહે છે ત્યાં સુધી તે મનુષ્ય નિરાગી, નિર્મલ નિ પતિ
 મક્કી, નિગમી અને અલ્યાચારી થઈ શકે તો નથી મનને વશ કરવું
 એ સર્વોત્તમ છે એના વડે સધળા ઉદ્ધિઓ વશ કરી શકાય છે મન
 દત્તવુ બહુ બહુ દુર્લભ છે એક સમયમાં અસખ્યતા યોગન ચાલ
 નાર અથ તે મન છે એને વશાવવું બહુ દુર્લભ છે એની ચતિ
 ચપળ અને ને ઝાલી સમય તેવી છે મહા ગાનીઓએ લગભગવડે
 કરીને એને રત્નભિત રાખી સર્વ જ્ય કર્યો છે

ઉત્તમવચનસૂત્રમાં નમિગમન મહર્ષિએ સર્વેદ્રપ્રત્યે એમ કહ્યું
 કે દયા લાખ સુખદને જીતનાર કહી શકાય છે, પરંતુ સ્વાત્માને જીત
 નાગ બહુ દુર્લભ છે અને તે દસ લાખ સુખદને જીતનાર કરતાં
 અત્યુત્તમ છે

મન જ સર્વોપાધિની જન્મદોષા ભૂમિદા છે મન જ બધું
અને મોક્ષનું દારણ છે મન જ સર્વ સંસારની મોહિનીરૂપ છે, એ
વદ્ય રતા આત્મસ્વરૂપને પામવું લેઈ દુર્લભ નથી

મનવડે ઈંદ્રિયોની લોપતા છે ભોજન, વાજિત્ર, સુમધી,
શ્રીનુ નિ ક્ષન [નિરીક્ષણ] સુદૃ વિલેપન એ સધળું મન જ માગે છે
એ મોહિની આડે તે ધમને સજારવા પણ દેતું નથી સંભારણું
પછી સાવધાન થવા દેતું નથી સાવધાન થવા પછી પતિતતા
કળામાં પ્રવૃત્ત-સાધુ-ચાલ છે એમાં નથી ફાવતું ત્યારે સાવધાનીમાં
કઈક ધૂનતા પહોંચાડે છે જેઓ એ ધૂનતા પણ ન પામતાં અકગ્ન
ગદીને મન જીતે છે તે સર્વ સિદ્ધિને પામે છે

મન અકરમાત્ કાઈથી જ જીતી શકાય છે નહીં તો ગૃહસ્થા-
શ્રમે અભ્યાસ કરીને જ જીતાય છે, એ અભ્યાસ નિર્મલતામાં જઈ
થઈ શકે છે જતાં સામાન્ય પરિચય કરવા માંથીએ તો તેને મુખ્ય
માર્ગ આ છે કે, તે જે દુરિચ્છા કરે તેને છુટી જવી તેમ કરવું
નહીં તે જ્યારે ચન્દ્રપ્રસાદિ વિશ્વાસ ઈચ્છે ત્યારે આપવા નહીં
દૂકામાં આપણે એથી દોગવું નહીં પણ આપણે એને દોરવું, અને
દોગવું તે પણ મોક્ષમાત્ર [ચિત્તવ્યા] માં [રાક્ત] ચિત્તેદ્રિયતા વિના
સર્વ પ્રગતી ઉપાધિ હોય જ રહી છે ત્યારે ન ત્યાગ્યા જેવો થાય
છે લોક-લજાએ તેને સેવવો પડે છે માટે અભ્યાસ કરીને પણ
મનને સ્વાધીનતામાં લઈ આવશ્ય આત્મદિત કરવું

શિક્ષાપાઠ ૬૯ ધ્યેયાર્થની નવ વાડ —

તોનીઓએ થોડા ચન્દ્રોમાં કેવો બેદ અને કેવું સ્વરૂપ બતાવ્યું
છે? એ વડે કેટલી બધી આત્મોન્નાતિ થાય છે? ધ્યેયાર્થ જેવા
મનીર વિષયનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાં અતિ ચમત્કારિક રીતે આપ્યું
ધ્યેયાર્થરૂપી એક સુદર ઝાંઝ અને તેને રક્ષા કરનારી જે નવ વિધિએ

તેને વાગ્યું કે આપી આચાર પાળવામાં વિશેષ સ્મૃતિ ગદી શકે એવી સરળતા મરી છે એ નવ વાક જેમણે તેમ અહીં કહી જતું હતું

૧ વસતિ—જે ઘડગચારી સાધુ છે તેમણે જ્યાં સ્ત્રી, પશુ કે વૃક્ષ એથી કરીને જે સવ્યુત્ત વસતિ હોય ત્યાં ગહેવું નહીં સ્ત્રી એ પ્રભરની છે મનુષ્યસ્ત્રી અને દેવાંગના એ પ્રત્યેકના પાળા જે જે ભેદ છે એકે તે મૂળ અને બીજી સ્ત્રીની મૂર્તિ કે ચિત્ર એ પ્રભરનો જ્યાં વાસ હોય ત્યાં ઘડગચારી સાધુએ ન રહેવું, પશુ એટલે નિર્ધારણી માથ, એસ ઇત્યાદિક જે રચણે હોય તે રચણે ન ગહેવું અને પૃથ્વિ એટલે નપુસક એનો વાસ હોય ત્યાં પણ ન રહેવું એવા પ્રકારનો વાસ ઘડગચારીની હાનિ કરે છે તેઓની કામચેટા હાવ-ભાવ ઇત્યાદિ વિકારો મનને બાંધે કરે છે

૨ કથા—કેવળ એમની સ્ત્રીઓને જ કે એક જ સ્ત્રીને ધર્મો પોરેશ ઘડગચારીએ ન કરવો કથા એ મોહની ઉત્પત્તિ કે સ્ત્રીના રૂપ સખધી પ્રથો, કામવિલાસ સખધી પ્રથો, કે જેથી ચિત્ત ચલે એવા પ્રભરની મમે તે મુખાર સખધી કથા ઘડગચારીએ ન કરવી

૩ આસન—સ્ત્રીઓની સાથે એક આસને ન બેસવું જ્યાં સ્ત્રી બેઠી હોય ત્યાં બે બસી મુખીમાં ઘડગચારીએ ન બેસવું એ સ્ત્રીઓની સ્મૃતિનું કારણ છે એથી વિકારની ઉત્પત્તિ જે એમ બચવાને કારણ છે

૪ ઉદ્વિધનિરીક્ષણ—સ્ત્રીઓનાં અંગિયારાં ઘડગચારી સાધુએ ન જોવા એનાં અમુક અંગ પર દ્રષ્ટિ એકાગ્ર થવાથી વિકારની ઉત્પત્તિ થાય છે

૫ કુડર્થાતર—જે બીજી કનાત કે ચાલના અતર વચમાં હોવાથી સ્ત્રી-પુરુષ જ્યાં મેથુન સેવે ત્યાં ઘડગચારીએ રહેવું નહીં કારણ સ્ત્રી, ચેષ્ટાદિક વિકારનાં કારણ છે

૬ પૂર્વકીર્ણ—ચોતે ગૃહસ્થાવાસમાં મમે તેવી જાતના મુખારથી

વિષયક્રીડા કરી હોય તેની સ્મૃતિ કરવી નહીં, કરવાથી બ્રહ્મચર્ય
ભંગ થાય છે

૭ પ્રતીત—દૂધ દહીં, નૃત મધુરા અને ચીકાસવાળા પદાર-
થોના બહુધા આહાર ન કરવો એથી વીર્યની વૃદ્ધિ અને ઉન્માદથી
ક્ષતની ઉત્પત્તિ થાય છે માટે બ્રહ્મચારીએ તેમ કરવું નહીં

૮ અતિમાત્રાદાર—પેટ ભરીને આહાર કરવો નહીં તેમ
અતિમાત્રાની ઉત્પત્તિ થાય તેમ કરવું નહીં એથી પશુ વિકાર વધે છે

૯ વિભૂષણ—રનાન, વિશેષન, પુષ્પાન્તિક બ્રહ્મચારીએ પ્રકણ
કરવું નહીં એથી બ્રહ્મચર્યને હાનિ ઉત્પન્ન થાય છે

એમ ભગવતે [ભગવાને] નવવાક વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યને માટે
કહી છે બહુધા એ તમારા સંબંધવામાં આવી હશે પરંતુ મૃદુઆ-
વાસમાં અમુક અમુક દિવસ બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરવામાં અભ્યાસીઓને
લઘુમાં ગ્રહેવા અહીં આગળ કેટલક સમજણપૂર્વક કહી છે

શિક્ષાપાઠ ૭૦ સનત્કુમાર, ભાગ—૧

ચક્રવર્તિના વૈભવથી આમી હોય ? 'સનત્કુમાર' એ ચક્રવર્તી
હતો તેના વર્ણ અને રૂપ અત્યુત્તમ હતાં એક વેગા સુધર્મ સમાર્થ
તે રૂપની સ્મૃતિ થઈ ધાર્મ્ય જે દેવોને તે વાત રુચી નહીં પણ
તેઓ તે સમ દાળવાને વિપ્રરૂપે સનત્કુમારના અત પુરમાં ગયા
સનત્કુમારનો દેહ તે વેળા એળથી ભર્યો હતો તેને અગ્ર મંનાદિક
પદાર્થોનું માન વિનિષ્ક્રમ હતું એક નાનું પત્નીનું પહેલું હતું અને
તે આનંદમગ્નન કરતા માટે જોડો હતો વિપ્રરૂપે આવેલા દેવતા તેનું
મનોહર મુખ કચનવર્ણી દાગ અને ચદ્ર જેવી કીર્તિ જોઈને બહુ

૧ પ્રથમાવૃત્તિમાં સનત્કુમાર ૭ દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સનત્કુમારને બહુ
યને સંબોધ્યા છે—સંબોધક

અનંદ પામ્યા અને માથુ ધુણાવ્યુ એટલે ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું. તમે
માથુ દા માટે [કેમ] ધુણાવ્યું ? દેવેએ કહ્યું, અમે તમારુ રૂપ
અને વસ્ત્ર નિરીક્ષણ કરવા માટે બહુ અભિલાષી હતા રચને રચને
તમાગ વસ્ત્ર રૂપની સ્તુતિ સાંભળી હતી ૧. આજે તે અમે પ્રત્યક્ષ
જોઈએ એવી અમને પૂર્ણ આનંદ ઉપજ્યો, માથુ ધુણાવ્યું એનું કારણ
એ કે જેનું લોભમાં વાણ છે તેણે જ રૂપ છે, એવી વિશેષ છે પણ
એટલું નથી, સનતકુમાર સ્વરૂપવર્ણની સ્તુતિથી પ્રભુત્વ લાવી મોઝ્યો
તમે આ વેળા મારુ રૂપ જોયું તે જાને, પછી હું રાજસભામાં
વજાસદાર ધારણ કરી કેવળ સભા થઈને ત્યારે સિદ્ધાસનપર
બેસુ છઉં, ત્યારે મારુ રૂપ, અને મારા વસ્ત્ર જોવાયોગ્ય છે, અત્યારે
તો હું બેગર્ભરી કાથાએ બેઠો છઉં, જો તે વેળા તમે મારા રૂપ
વસ્ત્ર જુઓ તો અશુભ ચમત્કારને પામે અને ચક્રિન થઈ જાઓ
દેવેએ કહ્યું ત્યારે પછી અમે રાજસભામાં આવીશુ એમ કહીને
ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા.

સનતકુમારે ત્યાર પછી ઉત્તમ [અને અમુક્] વજાસદારો
ધાગણ કર્યા અનેક ઉપચારથી જોમ પોતાની કાથા વિશેષ આશ્ચર્ય
ઉપજાવે તેમ કરીને તે રાજસભામાં આવવી સિદ્ધાસનપર બેઠો
આલુમાલુ સમર્થ મંત્રિઓ, સુભટો, વિદ્વાનો અને અન્ય સભાસદો
યોગ્ય આસને બેસી ગયા હતા [તે] રાજેશ્વર આમગજનથી અને
અમા અમાથી વિશેષ શોભી રહ્યો છે તેમજ વધાર્થ રહ્યો છે ત્યા
પે ન દેવતાઓ પાછા વિપ્રરૂપે આવ્યા અદ્ભુત રૂપવસ્ત્રથી આનંદ
પામવાને બાકી જાયું જે પામ્યા છે, એવા સ્વરૂપમાં તેઓએ માથુ
ધુણાવ્યું ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું અહો જાણજો ! મારું વેળા કરતાં આ
વેળા તમે જુદા રૂપમાં માથુ ધુણાવ્યું એનું શું કારણ છે, તે મને
કહો અવધિયાનાનુસારે વિને કહ્યું કે, હે મહારાજ ! તે રૂપમાં

૧ દિવ આજ પાઠાનું ૧. આજે તે વાત અમને પ્રમાણભૂત થઈ
એવી અમે આનંદ પામ્યા. માથુ ધુણાવ્યું કે જેનું લોભમાં કહેવાય છે.

અને આ રૂપમાં જુમિ આકાશનો ફેર, પટ્ટી, મયો છે. ચક્રવર્તીએ
તે અપહ્ત સમજાવવાને કહ્યું આઠણોએ કહ્યુંઃ અધિરાજ ! પ્રથમ
તમારી દામળ કાવા અમૃત ગુણ હતી, આ વેળા એ એરૂપ
[એ ગુણ] હ [તેથી] જ્યારે અમૃતગુણ અગ્ર હવે ત્યારે જ્ઞાન
પામ્યા અને આ વેળા એરૂપ છે ત્યારે ખેદ જામ્યા અને કહ્યો
છીએ તે વાતની સિદ્ધતા કરવી હોય તો [તમે હમણાં] તામ્ર
શુભ, તત્ત્વજ્ઞ તેજઃ માંખી [મક્ષીકા] બેસશે અને પરલોક પહોંચી
જશે [પરધામ પ્રાપ્ત થશે]

શિક્ષાપાઠ ૭૧ મનત્કુમાર, ભાગ ૨ —

સનત્કુમારે એ પરીક્ષા કરી તો સત્ય કરી પૂર્વિત કર્મનો
પાપનો જે કામ તેમાં આ કાયાના મહાસંધીનું મેલવણ થવાથી
એ ચક્રવર્તીની કાવા એરમવ ઘર્ષ ઘર્ષ હતી વિનાશી અને અશુચિમય
કાયાનો આગે પ્રથમ જોઈને સનત્કુમારને અત કંરણમાં વેરાગ્ય
ઉત્પન્ન થયો કેવળ આ સસાર તજવાયોગ્ય છે આવીને આરી
અશુચિ સ્ત્રી, પુત્ર મિત્રાદિનાં શરીરમાં રહી છે એ સમજી મોહમાન
કરવાયોગ્ય નથી, એમ બોલીને તે ૭ ખડની પ્રજ્ઞતા ત્યાગ કરીને
માલી નીકળ્યો સાધુરૂપે જ્યારે વિચરતો હતો ત્યારે મહારાજ
ઉપજ યોગે તેના સત્યત્વની પરીક્ષા લેવાને કાઈ દેવ ત્યાં વેદરૂપે
આવ્યો સાધુને કહ્યું, હું જાતું કુસળ રાજવૈદ છું તમારી કાવા
રામનો ભોગ ચયેલી છે એ ઈચ્છા હોય તો તત્ત્વજ્ઞ તે રાગને
દાળો આપુ સાધુ બોલ્યા ‘હે વૈદ ! કર્મરૂપી રામ મહોન્મત છે
એ રામ દાળવાની તમારી જો સમર્થતા હોય તો બને મારો એ
રામ દાળો એ સમર્થતા ન હોય તો આ રાગ બને રહ્યો.’ દેવતા
બોલ્યો એ રામ દાળવાની સમર્થતા હું ધરાવતો નથી, સાધુએ
પેતાની લખિયા પરિપૂર્ણ પ્રજ્ઞવડે શુદ્ધવાણી અશુદ્ધિ કરીને

જાતને ખગડી કે તત્કાળ તે રાજ નાશ થયો અને કાયા પાછી હતી તેવી ખની મઈ પછી તે વેળા દેવે પોતાનું સ્વરૂપ પ્રગટ્યું, ધન્યવાદ સર્જી વન કરી પોતાને સ્થાનકે ગયો.

સ્તતપિત જેવા સર્વે લોકીરૂપથી મહાવ્રતા મહા રાજની ઉત્પત્તિ જે કાયામાં છે, પણમાં વધુસી જવાનો જેનો સ્વભાવ છે, જેના પ્રયેક રામે પોખાખમે રાજનો નિવાસ છે તેવા સાગ્રાતણ કરોડ રામથી તે ભરેલી હોવાથી સવા પાંચ કરોડ રાજનો તે બહાર છે [એમ વિવેકથી સિદ્ધ છે] અજ્ઞાતિની ન્યૂનાધિકતાથી તે પ્રત્યેક રાજ જે કાયામાં દેખાવ દે છે મગ્ન મૂન, નરક, હાક, માસ, પરુ અને શ્લેષ્મથી જેનું બધારણ ટક્યું છે ત્વચાથી માત્ર જેની મનો-દગતા છે, તે કાવાનો મોહ ખરે. વિવચન જ છે. સનતકુમારે જેનું લેશ માત્ર માન કર્યું, તે પણ જેથી સખાયુ નહીં તે કાયામાં બહો પામર! તું શું મોહે છે? એ મોહ મગ્નદાવક નથી.

શિક્ષાપાઠ ૭૨ ખત્રિશ યોગ —

સત્યુક્તો નીચેના ખત્રિશ યોગનો સમઢ કરી આત્માને હિતજવળ કરવાનું કહે છે

૧ રં સિદ્ધ પોતાના જેવો યાવ તેને માટે તેને શ્રુતાદિક જ્ઞાન આપવું.

૨ ૩ પોતાના આચાર્યપણાનું જે જ્ઞાન હોય તેનો અન્મને બોધ આપવો અને પ્રકાશ કરવો.

૩ આપત્તિજાને પણ ધર્મનું દંડપાટું ત્યાગવું નહીં

દ્વિં આં પાઠા—૧ એ દ્વિચિત્ર 'શ્રુતિપાત્ર નથી' ૨ 'માન-સાધક યોગ માટે ત્રિચ્ચે આચાર્ય પાસે આતોચના કરવી', ૩ આતોચના બીજા પાસે પ્રમાણવી નહીં.

અને આ રૂપમાં જુમિ આશયનો ફેર, પડી ગયો છે. અશ્વર્ત્તીએ તે અપદ્ધ સમગ્રવચને દયુ પાછલોએ કહ્યુંઃ અધિરાત્ર, પ્રથમ તમારી કામગીરી કાયા અમૃત ગુણ દત્તી આ વેળા એ એકરૂપ [એ તુ ય] છે [તેથી] જ્યારે અમૃતગુણ અન હવે ત્યારે આનંદ પામ્યા અને આ વેળા એરગુણ છે ત્યારે એક પામ્યા. અને કહીએ છીએ તે વાતની સિદ્ધતા કશી હોય તો [તમે હમણાં] તાત્કાલ શુ કો, તત્કાલ તેપર આપી [મક્ષીકા] બેસશે અને પરતો પડેલી જશે [પરધામ પ્રાપ્ત થશે]

શિક્ષાપાઠ ૭૧ મનત્ કુમાર, ભાગ ૨ —

મનત્ કુમારે એ પરીક્ષા કરી તો સત્ય કરી, પૂર્વિત કર્મનો પાપનો જે ભાગ તેમાં ના કાયાના મદ સજાથીનું મેલવણ થયયો એ અશ્વર્ત્તીની કાયા એરમય ચર્ચ મર્ચ દત્તી. વિનાશી અને અશુચિમય કાળનો આવો પ્રથમ જોઈને મનત્ કુમારને અત કરણમાં વેગમ્ ઉત્પન્ન થયો કેવળ આ સસાર તજવાયોગ્ય છે આવીને આવી અશુચિ ઓ, પુત્ર મિત્રાત્મી શરીરમાં રહી છે એ સવગુ મોહમાન પ્રવાયોગ નથી, એમ બોલીને તે ૭ બહની પ્રજ્ઞતા ત્યાગ કરીને ચાલી નીચ્છે આધુર્યે જ્યારે વિચરતો હતો ત્યારે મહાશય ઉત્પન્ન થયો તેના સત્યત્વની પરીક્ષા લેવાને કાઈ દેવ ત્યાં વેદરૂપે આવ્યો સાધુને કહ્યું, હું બહુ કુસંગ રાજવૈદ છું તમારી કાયા રાખતો ભોગ થયેતી છે એ ઇચ્છા હોય તો તત્કાળ તે રાગને હું ટાળી આપુ સાધુ બોલ્યા ‘હે વૈ. ! કર્મરૂપી રાગ મહોન્મત છે એ રાગ ટાળવાની તમારી એ સમર્થતા હોય તો બને મારો એ રાગ ટાળો એ સમર્થતા ન હોય તો આ રાગ બચે રહ્યો’ દેવતા બોલ્યો એ રાગ ટાળવાની સમર્થતા હું ધરાવતો નથી. સાધુએ પોતાની લલિતના પરિપૂર્ણ ગ્રન્થવડે શુકવાળી અશુચિ કરી તે

શક્તિને ખરડી કે તત્કાળ તેનો જ નાશ થયો, અને કાયા પાછી હતી તેવી જની મદદ પછી તે વેળા દેવે પોતાનું સ્વરૂપ પ્રકાશ્યું, ધન્યવાદ માર્ગ વદન કરી પોતાને સ્થાનકે ગયો.

સ્થાપિત જેવા સર્વ લોકીરૂપથી મહાદેવતા મહા શક્તિની કલ્પિત જે કાયામાં છે, પણમાં વલુસી જવાનો જેનો સ્વભાવ છે, જેનાં પ્રત્યેક શામે પોષ્ટાખમે શક્તિનો નિવાસ છે, તેવા સાગરનું કૌશલ શક્તિથી તે ભરેલી હોવાથી સવા પાંચ કૌશલ શક્તિનો તે ભક્ષક છે [એમ વિવેકથી સિદ્ધ છે] અભાગિની ન્યૂનાધિભૂતાથી તે પ્રત્યેક શક્તિ જે પ્રકારમાં દેખાવ દે છે, મન, મૂલ, નગ્ન, દાહ, માર્ગ, પરુ અને શ્વેત્રથી જેનું મધ્યગુણ ટકાય છે ત્વચાથી માન જેની મનો-હરતા છે તે પ્રકારનો મોહ ખરેખરે વિપ્રમ જ છે. સનતકુમારે જેનું શ્વેત્ર માન માન કર્યું, તે પણ જેથી સખાયુ નહીં તે કાયામાં જોયો પામર! તું શુ મોહે ડેખે એ મોહ મનગદાયક નથી.

શિક્ષાપાઠ ૭૨ બ્રિજ યોગ —

૪ પુરુષો નીચેના બ્રિજ યોગનો સમઢ કરી જ્ઞાતમાને ઉત્તમવર્ગ કરાવતું કહે છે.

૧ ૨ શિષ્ય પોતાના જેવો થાય તેને માટે તેને શ્રુતાનિક જ્ઞાન આપવું.

૨ ૩ પોતાના આચાર્યપણાનું જે જ્ઞાન હોય તેનો અન્યને મોઢ આપવો અને પ્રકાશ કરવો.

૩ આપણાને પણ ધર્મનું દાખલુ ત્યાગવું નહીં.

૬૦ આ ૦ પાઠ—૧ જે કિલિ સ્તુતિપાત્ર નથી ૨ શિષ્ય-સાધક યોગ માટે શિષ્યે આચાર્ય પાસે આલેખના કરવી ૩ આલેખના બીજ પાસે પ્રકાશવી નહીં.

૪ લોક પગથોડનાં સુખનાં ફલની વાંછના વિના તપ કરવો
 ૫ યજ્ઞ મળી તે પ્રમાણે ચાલ્યાથી વર્તણુ અને નદી કિણ્ણ
 વિવેકથી મદદ કરવી

૬ મમત્વનો ત્યાગ કરવો

૭ સુખ તપ કરવો

૮ નિલોભતા ગમવી

૯ પગિષ્ઠ હિપસર્મને છૂતવા

૧૦ સરળ ચિત્ત રાખવું

૧૧ આત્મસંયમ શુદ્ધ પાળવો

૧૨ સ્થિતિ શુદ્ધ ગમવું

૧૩ ગિતની એકામ સમાધિ રાખવી

૧૪ કષ્ટગદિત આમાર પાળવો

૧૫ વિનય કરવા યોગ્ય પુરુષોનો યથાયોગ્ય વિનય કરવો

૧૬ સતોષથી કરીને તૃષ્ણાની મર્યાદા દુહી કરી નાખવી

૧૭ વૈરાગ્યભાવનામાં નિમગ્ન રહેવું

૧૮ માયાગદિત વર્તણુ

૧૯ શુદ્ધ કરણીમાં સાવધાન થવું

૨૦ મન્યરને આદરવો અને પાપને શોકવો

૨૧ પોતાના હાથ સમભાવપૂર્વક ટાળવા

૨૨ સર્વ પ્રકારના વિષયથી વિરક્ત રહેવું

૨૩ મન ગુણે પચમહાવ્રતને વિશુદ્ધ પાળવા

૨૪ હિમર ગુણે પચમહાવ્રતને વિશુદ્ધ પાળવા

૨૫ ઉત્સાહ પૂર્વક ક્રયોત્સર્ગ કરવો

૨૬ પ્રમાદગદિત જ્ઞાન ધ્યાનમાં પ્રવર્તન કરવું

૨૭ હમેશાં આત્મચાતુર્યમાં સદૃશ હિપસર્મથી વર્તણુ

૨૮ જ્ઞાન જિતેદ્રિષ્ટતા અર્થે એકામતાપૂર્વક કરવું

૨૯ મરણીત દુષ્ટથી થયું હાથ પામવો નહી

- ૩૦ સ્ત્રીપિંડીનાં સગને ત્યાગ્યો
 - ૩૧ પ્રાચીન વિશુદ્ધિ કૃત્વી
 - ૩૨ મગધમાં આગધના કૃત્વી
- એ બોલે મોક્ષ અમૃત છે સધળા સમઠ કરનાર પશ્ચિમામે
જનત સુખને પામે છે

શિક્ષાપાઠ ૭૩ મોક્ષસુખ —

૧ 'કલ્લીક આ સૃષ્ટિ મગધપર' પણ એવી વાતુઓ અને
મનેરા રહી કે જે જેવાક અને જાણના છતાં કહી શકાતી નથી
છતાં એ વસ્તુઓ કઈ સપૂર્ણ કામ્યત કે અનંત બેઠવાળી નથી
એવી વસ્તુઓનું બ્યારે વર્ણન ન થઈ શકે ત્યારે અનંત સુખમય
મોક્ષ સુખથી તો ઉપમા કયારી જ મળે. ભગવાનને મૌનમસ્વામીએ
મોક્ષના અનંત સુખવિષે પ્રત્યક્ષ કહ્યું ત્યારે ભગવાને ઉત્તરમાં કહ્યું,
મૌનમ! એ અનંત સુખ હું જાણુ છું, પણ તે કહી શકાય એવી
અહીં આમળ કઈ ઉપમા નથી જનતમાં એ સુખના તુલ્ય કોઈપણ
સ્તુ કે સુખ નથી એમ વદી એક બીજાનું દર્શાવ નીચે ॥ આવર્તમાં
માધુ ૬૮

એક જ મલમાં એક કલિક બીજ તેનાં બાળમર્યા સહિત દેને
હતો મહેર વગેરેની સમૃદ્ધિની ઉપાધિનું તેને રસેસ જ્ઞાન પણ નહોતું
એક દિવસે માર્ક રાજ્ય અધિકાર માટે ફરતો ફરતો ત્યાં નીકળી
આવ્યો તેને જાણ ત્યાં લાગી હતી એથી કરીને સાન વડે બીજ
આગળ પાણી માગ્યું બીસે પાણી આપ્યું શીતળ જળથી રાજ
સતોપાયો. પોતાને બીજ તરફથી મળેલાં અમૃત જ જળ નતો પ્રત્યુપગર
કરવા માટે માર્કને બીજને સમજાવીને સાથે લીધો નગરમાં
આવ્યા પછી બીજે જીવ્યામાં નહિ બેચેલી વસ્તુમાં તેને રાખ્યો.

સુ.૨ મહેલમાં હને અનેક અનુચરો, મનોહર છત્રપદ્મ અને સ્વાદિષ્ટ બોજનથી મદમદ પવનમ, મુગધી વિતેપનમાં તેને આનંદ આનંદ ફરી આપ્યો. વિવિધ ભાતના હીરામાણેક, મૌખિક, મહિરત્ન અને ૨૩ એંગી અમૂલ્ય ચીજો નિગતર તે બીધને જોવા માટે મોકલ્યા કરે બાગમગીચામાં ડગવા હવા મોકલે એમ ગળ તેને, સુખ આપ્યા છતો હતો ડાઈ ગયે બધા સુધ્ધ ગયા હતા ત્યારે તે બીનને બાગમચાં સાંભરી આ પા એટલે તે ત્યાંથી કંઈ, લીધા ક્યાં વગર એકાએક નીકળી પડ્યો જઈને ચોતાના કુટુંબીને મળે તો બધે મળીને પૂછ્યું કે તું ક્યાં હતો ? બીધે કહ્યું બહુ સુખમાં ત્યાં મે બહુ વખાણવા લાવક વસ્તુઓ જોઈ

કુટુંબીઓ—પણ તે ફરી ? તે તો અમને કહે

બીન—શુ કહું અહીં એવી એકે વસ્તુ જ નથી

કુટુંબીઓ—એમ હોય કે ? આ રાખલા, છીપ, ડાઘા કેવો મળના પડ્યા ? ત્યાં કાંઈ એવી જોવા લાવક વસ્તુ હતી ?

બીન—નહી નહી લાઈ એવી ચીજ તો અહીં એકે નથી. જેના સોમા બાગની કે હજારમા લાગની પણ મનોહર ચીજ અહીં થી

કુટુંબીઓ—ત્યારે તો તું બોલ્યા વિના બેઠો રહે તને બમણા મઈ કે આથી તે પછી સારુ શુ હશે

હે ઝોનમ ! જેમ એ બીધ રાજવેશવસુખ બોગવી આવ્યો હતો તેમજ જણતો હતો, છતાં ઉપમા યોગ્ય વસ્તુ નહી મળવાથી તે કંઈ કહી શકતો ન હોતો તેમ અનુપમેય મોક્ષની સમિચ્છાનંદ સ્વરૂપમ નિર્વિકારી મોક્ષના મુખનાં અસખ્યાતમા બાગને પણ યોગ્ય ઉપમેય નહી મળવાથી હું તને કહી શકતો નથી

મોક્ષના સ્વરૂપ વિષે શકા કરનાગ તો કુતર્કવાદી જ એઓને શશિક મુખસખધી વિચાર આડે સત્સુખનો વિચાર, નથી, કાંઈ

આત્મિકતાનેદીન ગ્રેમ પણ કહે કે, આથી કાઈ વિશેષ સુખનું સાધન ત્યાં રહ્યું નહીં એટલે અનંત અન્યાયાધ સુખ કહી દે છે આ એનું કથન વિવેકી નથી નિદ્રા પ્રત્યેક માનવીને પ્રિય છે પણ તેમાં તેઓ કંઈ જાણી કે દેખી શકતા નથી અને જાણવામાં આવે તો માત્ર સ્વપ્નોપાધિનું મિથ્યાપણ આવે, જેની કંઈ અસર પણ થાય એ સ્વપ્ના વગરની નિદ્રા જેમાં સૂક્ષ્મચૂડા સર્વ જાણી અને દેખી શકાય; અને નિરુપાધિથી થાત ઉવ લઈ સમય તો તેનું વર્ણન શું કરી શકે? એને ઉપમા પણ શી આપે? આ તો સ્થૂળ દર્શાત છે પણ ખાત અવિવેકી એ પગથી કંઈ વિચાર કરી શકે એ માટે કશું છે

ખીલતું દર્શાત, સમજાવવા રૂપે જાપાનેઢે ફેરફારથી તમને કહી બતાવ્યું

શિક્ષાપાઠ ૭૪ ધર્મધ્યાન, ભાગ ૧ —

જગવાને આ પ્રમાણના ધ્યાન કર્યા છે આત્મ રોદ્ર, ધર્મ અને ગુપ્ત પહેલાં બે ધ્યાન ત્યાગવા યોગ્ય છે પાછળનાં બે ધ્યાન આત્મસાધકરૂપ છે શ્રુતગાનના બે જાણવા માટે, શાસ્ત્રવિચારમાં કુશળ થવા માટે, નિર્મલપ્રવચનનું તત્ત્વ પામવા માટે, સત્પુરોએ મેવવા યોગ્ય, વિચારવા યોગ્ય મદદથી કરવા યોગ્ય ધર્મધ્યાનનાં મુખ્ય સોળ ભેદ છે પહેલાં ચાર ભેદ કહ્યું હતો *૧ આગાવિચય (આગાવિચય) *૨ અગાવિચય (અપાવિચય) *૩ વિવાગવિચય (વિવાગવિચય) *૪ સર્વગવિચય (સર્વાનવિચય) ૧ આગાવિચય— આગા એટલે સર્વે જ જગવતે [જગવાને] ધર્મતત્ત્વ સંબંધી જે જે કહ્યું છે તે તે સત્ય છે એમાં શંકા કરવા જેવું નથી, કાળની દીન તાપી, ઉત્તમ ગાનના વિચેદ જવાથી, બુદ્ધિની મદદથી કે એવા

* પ્રથમાદિતિમા 'વિચય'ને બદલે વિનય છે — સરોપક

અન્ય કોઈ કારણથી માગી સમજવામાં તે તત્ત્વ આવતું નથી. પરંતુ
 અહીં તો ભગવંતે અસ્ય માત્ર પણ આપાયુક્ત કે અસત્ય કહ્યું નથી જ
 કારણ એઓ નિરાગી, ત્યાગી અને નિસ્પૃહી હતા. મૃષા કહેવાનું
 કઈ કારણ એમને હતું નહીં તેમ એઓ સર્વદા, સર્વદર્શી હોવાથી
 અમાનથી પણ મૃષા કહે નહીં, જ્યાં અમાન જ નથી, ત્યાં એ
 સ્થળથી મૃષા ક્યાંથી હોય ? એવું જે ચિંતન કરવું તે 'આદ્યાવિચય
 નામે પ્રથમ ભેદ છે ૨ અપાયવિચય-રાગ દ્વેષ કામ, ક્રોધ એથી
 જે ૬ ખ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું જે ચિંતન કરવું તે અપાયવિચય
 નામે બીજો ભેદ છે અપાય એટલે ૬ ખ ૩ વિપાયવિચય-ક્રુદ્ધ જે
 જે ક્ષણે ધણે ૬ ખ સકળ કરુ છડિ ભવાટરિમાં પરિદન કરુ છડિ,
 અમાનાદિક પામુ છડિ, તે સર્વ કર્મના ફળના ઉદય વડે કરીને
 છે, એ ધર્મ ધ્યાનનો તોનો ભેદ છે ૪ સસ્થાનવિચય-ત્રણેલોકનું
 સ્વરૂપ ચિંતવવું તે લોકસ્વરૂપ સુપ્રતિષ્ઠિત] ને આકાર છે, શ્રવ
 અભેદે કરીને સપૂર્ણ ભગપુર ■ અસખ્યાત યોજનની ડાહાનું
 ડાગીએનિઝા લોક છે જ્યાં અસખ્યાતા દ્વીપ-સમુદ્ર છે અસ
 ખ્યાતા જ્યોતિષ્યિ વાણુ યતગદિન્ના નિવાસ છે ઉત્પાદ, વ્યમ
 અને ધ્રુવતાની વિચિત્રતા એમા લાગી પડી છે અગ્નિદ્વીપમાં જવન્મ
 નીર્ધક વિશ ઉત્કૃષ્ટા એમ્સો સિતેર હોય તથા કેવળી ભગવાન
 અને નિર્મલ મુનિરાજ વિચરે છે તેઓને 'વદામિ, નમસામિ
 સકારેમિ સમાણેમિ, કષ્ટાણુ મમળ, દેવ્ય ચેર્લ્ય, પન્નજુવાસામિ'
 તેમજ ત્યાં વસનાં શ્રાવક શ્રાવિકના ગુણમામ કરીએ તે ત્રિજા
 લોભ્યકી અસખ્યાત ગુણો અધિક ઉર્ધ્વ લોક છે ત્યાં અનેક પ્રકારનાં
 દેવતાઓના નિવાસ છે પછી ઈતિપ્રાગજ્ઞારા ■ તે પછી મુકતા
 તમાઓ વિરાજે છે તેને 'વદામિ યાવન્ પન્નજુવાસામિ' તે
 ઉર્ધ્વ લોભ્યો કષ્ટક વિગેળ અધોલોક છે ત્યાં અનંત ૬ ખથી ભરેલા
 નર્મનાસ અને જુવનપતિનાં જુવનાદિક છે એ ત્રણ લોકના સર્વ
 સ્થાનક આ આત્માએ સમ્પદત્વરદિત કરણીથી અનતિવાર જન્મ

મરણ કરી અર્પણ મૂક્યા છે, એમ જે ચિંતન કરવું તે 'સસ્થાન-
વિચર' નામે ધર્મ ધ્યાનનો ચોથો ભેદ છે એ ચાર ભેદ વિચારીને
સમ્યક્ત્વ સહિત શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મની આરાધના કરવી.
જેથી એ અનંત જન્મ મગણ દોષ એ ધર્મધ્યાનના ચાર ભેદ
રમણભા ગમવા

શિક્ષાપાઠ ૭૫ ધર્મધ્યાન, ભાગ ૨ —

ધર્મધ્યાનના ચાર લક્ષણ કહું છઉં ૧ આચારુચિ-એટલે
ચીતગમ ભગવાનની આજ્ઞા અગીકાર કરવાની રુચિ ઉપજે તે ૨
નિસર્ગરુચિ-અપ્રત્યા ત્વાભાત્રિકપણે ભતિસ્મરણાદિક યાને કરી શ્રુત
સહિત ચારિત્ર ધર્મ ધરવાની રુચિ પામે તેને નિસર્ગરુચિ કહી છે
૩ સૂત્રરુચિ-શ્રુતશાન અને અનંત તરવના ભેદને માટે ભાષેલા
ભગવાનના પવિત્ર વચનોનું જેમાં શ્રુયન થયું છે તે સૂત્ર શ્રવણ
કરવા, મનન કરવા અને ભાવથી પકડ કરવાની રુચિ ઉપજે તે
સૂત્રરુચિ ૪ ઉપદેશરુચિ-અજ્ઞાને કરીને ઉપાજેલાં કર્મ યાને કરીને
અપાવીએ, તેમજ યાનવડે કરીને નવા કર્મ ન બાંધીએ મિથ્યાત્વે
કરીને ઉપાજ્યાં કર્મ તે સમ્યક્ભાવથી અપાવીએ, સમ્યક્ ભાવથી
નવાં કર્મ ન બાંધીએ નવૈગએ કરીને ઉપાજ્યાં કર્મ તે વૈરાગ્યે કરીને
અપાવીએ અને વૈરાગ્યવડે કરીને પાછાં નવાં કર્મ ન બાંધીએ કપાયે
કરી ઉપાજ્યાં કર્મ તે કપાય યાજીને અપાવીએ એથી નવાં કર્મ ન
બાંધીએ અશુભ થોજે કરી ઉપાજ્યાં કર્મ તે શુભ થોજે કરી અપાવીએ,
શુભથોજે કરી નવાં કર્મ ન બાંધીએ, જાંચ ઉદ્ધિવના રસદ્રુપ આશ્રવે
કરી ઉપાજ્યાં કર્મ તે સવરે કરી અપાવીએ તપરૂપ સવરે કરી
નવાં કર્મ ન બાંધીએ તે માટે અજ્ઞાનાદિક અશ્રવમાર્ગે 'જાંઘીને
યાનાદિક સવર કરવા માટે તીર્થ' ક' ભગવતને

[ભગવાનનો] ઉપદેશ સાંભળવાની રચિ ઉપજો તેને ઉપદેશરચિ દહીએ એ ધર્મ ધ્યાનના ચાર લક્ષણ કહેવાયાં

ધર્મધ્યાનના ચાર આલબન કહ્યું છે ૧ વાચના, ૨ પૃચ્છના, ૩ પરાવર્તના, ૪ ધર્મકથા ૧ વાચના—એટલે વિનય સહિત નિજ રા તથા જ્ઞાન પામવાને માટે સૂત્ર સિદ્ધાંતના મર્મના જાણનાર ગુરુ કે સત્પુરુષ સમીપે સૂત્ર તત્ત્વનું વાંચન લઈએ તેનું નામ વાચનાઆલબન. ૨ પૃચ્છના—અપૂર્વ જ્ઞાન પામવા માટે, જિનેશ્વર ભગવતનો [ભગવાનનો] માર્ગ દીધાવવાને તથા શ્રમ શબ્દ નિવારવાને માટે તેમજ અન્યના તત્ત્વની મધ્યસ્થ પરીક્ષાને માટે વધાયોગ્ય વિનય સહિત ગુર્વાંકિને પ્રશ્ન પૂછીએ તેને પૃચ્છના કહીએ ૩ પરાવર્તના—પૂર્વ જિનભાવિત સૂત્રાર્થ જે ભવવા હોય તે સ્મરણમાં રહેવા માટે, નિર્જરાને અર્થે શુદ્ધ ઉપયોગ સહિત શુદ્ધ સૂત્રાર્થની વારંવાર સમજાવ કરીએ તેનું નામ પરાવર્તના લબન ૪ ધર્મકથા—વીતગમ ભગવાને જે ભાવ જેવા પ્રણીત કર્યા છે તે ભાવ તેવા લખને, મહીને વિશેષે કરીને, નિશ્ચય કરીને શકા કથા અને વિતિગિજા રહિતપણે, પોતાની નિર્જરાને અર્થે સમજા મધ્યે તે ભાવ તેવા પ્રણીત કરીએ તેને ધર્મકથાલબન કહીએ જેથી સાંભળનાર સદ્ગુણનાર પાને ભગવતની [ભગવાનની] આચારના આરાધક થાય એ ધર્મધ્યાનના ચાર આલબન કહેવાયાં ધર્મ ધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા કહ્યું છે ૧ એકવાનુપ્રેક્ષા ૨ અનિત્યાનુપ્રેક્ષા ૩ અચરણાનુપ્રેક્ષા ૪ સસાગનુપ્રેક્ષા એ ચારનો બોધ ખાર ભાવનાના પાઠમાં કહેવાઈ ગયો છે, તે તમને સ્મરણમાં રહે.

શિક્ષાપાઠ ૭૬ ધર્મધ્યાન, ભાગ ૩ —

ધર્મધ્યાન, પૂર્વાચાર્યોએ અને આધુનિક મુનીશ્વરોએ પણ

વિચારપૂર્વક જનુ સમજાવું છે એ ધ્યાનવડે કરીને આત્મા મુનિત્વ
ભાવનાં નિગતર પ્રવેશ કરે છે

જે જે નિયમો એટલે બે, આનંદ અને અનુરેષા દહી તે
જનુ મનન કરવા જેવી છે અન્ન મુનીશ્વરના મહેવા પ્રમાણે મે
સામાન્ય ભાષામાં તે તમને દહી એ સાથે નિગતર લઘુ ૧૫વાની
આવશ્યકતા છે કે એમાંથી આપણે કરો બેદ પામ્યા અથવા દવા
બેદ કાચી ભાવના ગણી છે એ સોળ ભેદમાંનો મને તે ભે-
દિનિવ અને ઉપયોગી છે પરંતુ જેવા અનુક્રમથી લેવો જેમજે
તે અનુક્રમથી લેવાય તો તે વિરેલ આત્મવાજનુ હાજુ યર્થ પડે

સૂત્રસિદ્ધાંતના અધ્યયનો કેટલાક મુખપાડે કરે છે તેના અર્થ,
તેમાં કહેના મૂળતરવો જણી જો તેઓ લઘુ પદોઆડે તો દર્શક
સદમમેદ પામી શકે કેળના પત્રમાં પત્રની જેમ ચમત્કૃતિ છે તેમ
સૂત્રાર્થને માટે કે એ ઉપર વિચાર કરતાં નિર્મળ અને કેવળ
દશામય માર્ગનો જે વીતગમપ્રણીત તત્ત્વશોધ તેનું જીજ્ઞાસુ કર
જુમાં ઉગી નીકળે તો અને પ્રકારના સાઆવનોકનથી પ્રશ્નોત્તરથી,
વિચારથી અને સત્પુરુષના સમાજમયી પોષણ પામીને વૃદ્ધિ યર્થ
વૃદ્ધિયે યથે નિર્જરા અને આત્મપ્રકાશરૂપ પછી તે વૃદ્ધિ કળ આપશે

અવજુ, મનન અને નિર્વિધાસનના પ્રમદો વે નિવાશિયોએ
ખતાના છે, પણ જેવા આ ધર્મધ્યાનના પૃથક્ પૃથક્ સોળ ભેદ કલા
છે તેવા તત્ત્વપૂર્વક ભેદ કોઈ સ્થળે નથી, એ અપૂર્વ છે એમાંથી
શાસ્ત્રને અવજુ કરવાનો, મનન કરવાનો, વિચારવાનો, અન્નને બોધ
કરવાનો, સહા કર્યા ટાળવાનો ધર્મગ્યા કરવાનો એકત્વ વિચારવાનો,
અનિત્યતા વિચારવાનો, અસંગ્રહતા વિચારવાનો કેશમ્ય પામવાનો
સ સાગના અનંત દુખ મનન કરવાનો અને વીતગમ ભગવદન્ટી
[ભગવાનની] આશાવડે કરીને આખા સૌકાનોકના વિચાર કરવાનો
અપૂર્વ ઉત્સાહ મને છે બેદે બેદે કરીને એના પાછા અનેક ભાર
સમજાવું છે

એમાંના કેટલાંક જાવ સમજવાથી તપ, શાંતિ, શમા દયા, વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનનો બહુ બહુ ઉદય થશે

તમે કે.પિ. એ મોળ બેઠનું પકન કરી ગયા હશે તોપણ ફરી ફરી તેનું પરાવર્તન કરજો

શિક્ષાપાઠ ૭૭ જ્ઞાનસબધી બે બોલ, ભાગ ૧ —

જેવડે વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણીએ તે જ્ઞાન જ્ઞાન શબ્દનો આ અર્થ જ દેવે મથામતિ વિચારવાનું છે કે એ જ્ઞાનની કઈ આવશ્યકતા છે? જો આવશ્યકતા છે તો તે પ્રાપ્તિનાં કઈ સાધન છે? જો સાધન છે તો તેને અનુકૂળ દેશ કાળ, જાવ છે? જો દેશમર્્યાદક અનુકૂળ છે તો કયાસુધી અનુકૂળ છે? વિશેષ વિચારમાં એ જ્ઞાનના બેઠ કેટલા છે? જાણવારૂપ છે શું? એના વર્ણ બેઠ કેટલા છે? જાણવાના સાધન કયાં કયાં છે? કયે કયે વાટે ને સાધનો પ્રાપ્ત થાય છે? એ જ્ઞાનનો ઉપયોગ કે પરિણામ શું છે? એ જાણવું અવશ્યનું છે

૧ જ્ઞાનની શી આવશ્યકતા છે? તે વિશે પ્રથમ વિચાર કરીએ આ અતુલ શ્રીમદ્વાત્મક સોકમાં અતુલનિમા અનાદિમળથી સકર્મરિધિતમાં આ આત્મનું પર્વટન છે મેજાનુમેય પણ સુખનો ન્યાં જાવ નથી એવાં નર્કનિગોદાદિક ગ્યાનક આ આત્માએ બહુ બહુ કાળ વાગવાગ સેવન કર્યાં છે અસહ્ય દુખોને પુન પુન અને દેહો તો અનતિવાર સહન કર્યાં છે એ ઉત્તાપથી નિરતર તાપતો આત્મા માત્ર સ્વકર્મ વિપાકથી પર્વટન કરે છે પર્વટનનું કારણ અનત દુખદ ગ્રાનાવગ્ણીમાં કર્મો છે જેવડે કરીને આત્મા સ્વસ્વરૂપને પામી શકે નહીં અને વિવિધાદિક મોહનધનને સ્વસ્વરૂપ માની ગણે છે એ સવગાનું પરિણામ માત્ર ઉપર કહ્યું તે જ છે કે અનત દુખ અનત જાવે કરીને સહેતુ ગમે તેનું અગ્રિય, ગમે

તેમજ એ દાયક અને મને તેટલું શૈલ જતાં જે દુઃખ અને તકાળથી
અનતિવાર સદન કરવું પડ્યું તે દુઃખ માત્ર સર્જ્ય તે અઘાનાત્તિક
કર્મથી એ અઘાનાત્તિક દાગવા માટે જ્ઞાનની પરિપૂર્ણ આવશ્યકતા છે

શિક્ષાપાઠ ૭૮ જ્ઞાનસંબધી એ બોલ, ભાગ ૨ —

૨ હવે જ્ઞાનપ્રાપ્તિના સાધનો વિષે કંઈ વિચાર કરીએ
અપૂર્ણ પદાપ્તિવડે પરિપૂર્ણ આત્મજ્ઞાન સાધ્ય થવું નથી એ માટે
થઈને ૭ પર્યાપ્તિપુખ્ત જે દેહ તે આત્મજ્ઞાન સાધ્ય કરી શકે એવો
દેહ તે એક માનવદેહ છે આ મ્યજે પ્રથમ ઉકેલે કે માનવદેહ પામેલા
અનેક આત્માઓ છે તો તે સર્વજ્ઞ આત્મજ્ઞાન કાં પામના નથી ? એના
ઉત્તરમાં આપણે માની શકીશું કે જેઓ સંપૂર્ણ આત્મજ્ઞાનને પામ્યા
છે તેઓનાં પવિત્ર વચનામૃતની તેઓને શ્રુતિ નહીં હોય શ્રુતિવિના
સંસ્માર નથી એ સંસ્કાર નથી તો પછી શ્રદ્ધા કયાંથી હોય ? અને
જ્યાં એ એકે નથી ત્યાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિ શાની હોય ? એ માટે માનવ
દેહની સાથે સર્વવચનામૃતની પ્રાપ્તિ અને તેની શ્રદ્ધા એ પણ
સાધનરૂપ છે સર્વવચનામૃત અકર્મભૂમિ કે દેવજ્ઞ અનાર્મભૂમિમાં
મળતા નથી તો પછી માનવદેહ શું ઉપયોગનો ? એ માટે થઈને
અર્મભૂમિ એ પણ સાધનરૂપ છે તરવની શ્રદ્ધા ઉપજવા અને
બોધ થવા માટે નિર્મલ્ય પુખ્તી આવશ્ય છે દેરે કરીને જે કુલ
મિથ્યત્વી છે તે કુળમાં થયેલા જન્મ પણ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિની
દાનિશ ન છે કારણ ધર્મમતભેદ એ અતિ દુઃખ ૧૫૬ છે
પર પગથી પૂર્ણજેએ મદજ કરેલું જે ત્યાં તેમાં જ સત્યમંવના
બધાર છે એથી કરીને પણ આત્મજ્ઞાન અશક્ય છે એ માટે બહુ
વગ [૧૫ જરૂર છે] એ સર્વજ્ઞ પ્રાપ્ત કરવા માટે થઈને ભાગ્ય-
શાળી થવું તેમાં શુદ્ધ એટલે પુણ્યનુગ્રહી પુણ્ય ઈલાત્તિક
ઉત્તમ સાધનો છે એ દ્વિતીય સાધન બદ કહો.

૩ જો સાધન છે તો તેને અનુકૂળ દેશ, કાળ કે જે ત્રીમુખ બેદનો વિચાર કરીએ ભારતમાં મહાવિદેહે ઈંદ્ર ઈર્ષ્યભૂમિ અને તેમાં પશુ આર્ષ્યભૂમિ એ દેશ ભાવે અનુકૂળ છે જિજ્ઞાસુ બળ્ય ! તમે સધળા મા કાળે ભારતમાં હો માટે ભા તદેશ અનુકૂળ છે, કાળે ભાવ પ્રમાણે મતિ અને શ્રુત પ્રાપ્ત શ્રી યાગ્ય એટલી અનુકૂળતા ન મળ્યુ આ કુ સમ પચમકાળમાં પરમાવધિ, મન પર્યાય અને કેવળ એ પવિત્ર જ્ઞાન 'વિચરે છે' એટલે કાળની પરિપૂર્ણ અનુકૂળતા નથી

૪ દેશકાળાં જો અનુકૂળ છે તો ક્યાં સુધી છે ? એને ઉત્તર 'પ ગ્રહેષુ સિદ્ધાંતિકે મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન, સામાન્યમતથી કાળ-ભાવે એકત્રીસ હજાર વર્ષ સુધી ગ્રહેવાનું તેમાંથી અગ્રી સદસ્ય 'મયા, બ્રાહ્મી સાકા અગ્રી હજાર વર્ષ રહ્યા એટલે પચમકાળની પૂર્ણતા સુધી કાળની અનુકૂળતા કે દેશકાળ તે વર્ષને પરિપૂર્ણ અનુકૂળ ॥

શિક્ષાપાઠ ૭૯ જ્ઞાનમખવીએ બોલ, ભાગ ૩ —

હવે વિશેષ વિચાર કરીએ

૧ આવશ્યકતા શી છે ? એ મહદ્ વિચારનું આવશ્યકન પુનઃ-વિશ્લેષનાથી કરીએ મુખ્ય અવશ્ય સ્વરૂપ પરિસ્થિતિની શ્રેણીએ અનુ અનંત કુ ખનો નાશ કુ ખના નાશથી આત્માનું શ્રેષ્ઠ મુખ્ય રે/અને સુખ નિગતર આત્માને પ્રિય જ છે પણ જે સ્વ-સ્વરૂપિક મુખ્ય કે તે દેશ કાળ ભાવને લઈને શ્રદ્ધા જ્ઞાન ઈંદ્ર ઉત્પાદકતાની આવશ્યકતા અને સમ્યક્ભાવ સહિત ઉચ્ચેર્ગતિ ત્રીમુખી મહાવિદેહમાં માનવદેહે જન્મ, ત્યાં સમ્યક્ભાવની પુનઃ ઉન્નતિ તત્ત્વજ્ઞાનની વિશુદ્ધતા અને વૃદ્ધિ કેવળે પરિપૂર્ણ આત્મસાધન જ્ઞાન

દિં. આ. પાઠાં—૧ પરમપરામાર્થથી તે જ્ઞાનો જેવામાં આવતા

૨ એ હેતુ છે કેમકે

અને તેનું મત્વ પશ્ચિમામ કેવળ સર્વદુ ખનો અમાવ એટલે અખઃ
અનુપમ અનન્ત શાશ્વત પવિત્ર મોક્ષની પ્રાપ્તિ એ સર્વગાં માટે થઈને
જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે

૨ જ્ઞાનના ભેદ કેટલા છે એનો વિચાર કરું છું એ જ્ઞાનના
ભેદ અનન્ત છે, પણ આમાન્ય દ્રષ્ટિ પર તુ સમગ્ર સહે એટલા માટે
થઈને સર્વદુ ભગવાને મુખ્ય પાચ બે કલા છે તે જેમ છે તેમ
કહું છું પ્રથમ મતિ, દ્વિતીય શ્રુત તૃતીય અવવ, ચતુર્થ મન
પર્વ અને પાચમુ સપૂર્ણ સ્વરૂપ કેવળ એના પાછા પ્રતિભેદ છે
તેની વળી અતીદ્રિય સ્વરૂપે અનન્ત ભગભળ છે

૩ શુ જાણવાકર છે? એનો હવે વિચાર કરીએ વસ્તુનું
સ્વરૂપ જાણવું તેનું નામ જ્યારે જ્ઞાન ત્યારે તો વસ્તુઓ તો અનન્ત
છે એને કયે પશ્ચિમી જાણવી? સર્વદુ થયા પછી સર્વદર્શિતાથી
તે સત્પુરુષ તે અનન્ત વસ્તુનું સ્વરૂપ સર્વ બે? કરી જાણે છે અને
દેખે છે પરંતુ તેઓ એ સર્વદુ એણિને પામ્યા તે કયે કયે વસ્તુને
જાણવાથી? અનન્ત શ્રેણિઓ જ્યાંસુધી જાણી નહીં ત્યાંસુધી કયે વસ્તુને
જાણતાં જાણતાં તે અનન્ત વસ્તુઓને અનન્ત રૂપે જાણીએ? મેં સકાનું
સમાધાન હવે કરીએ જે અનન્ત વસ્તુઓ માની તે અનન્ત બંને
કરીને છે પરંતુ મુખ્ય વસ્તુત્વ સ્વરૂપે તેની બે શ્રેણિઓ છે જીવ અને
અજીવ. વિશેષ વસ્તુત્વ સ્વરૂપે નવ તત્ત્વ કિંવા ૧૬ પ્રકારની શ્રેણિઓ
જાણવા રૂપ થઈ પડે છે જે પશ્ચિમી અર્થમાં ચક્રનાં મર્મ બાવે
જાણાર્થ લોકાલોક સ્વરૂપ હસ્તામરકવત્ જાણી દેખી સકાય છે
એટલા માટે થઈને જાણવાકર પદાર્થ તે જીવ અને અજીવ છે
એ જાણવા રૂપ મુખ્ય મેં શ્રેણિઓ મેં દર્શાવે

શિક્ષાપાઠ ૮૦ જ્ઞાન સખધી બે બોલ, ભાગ ૮ —

૪ એના ઉપમે સક્ષેપમા કરું છું [૮૪] એ ચેતન-પ્રવક્ત્રને
એક રૂપ છે દેહસ્વરૂપે અને અધ્વસ્વરૂપે અનતાનુઅન

સ્વરૂપે તેના હિંચાદિઃ જાણવા રૂપ છે તેની ગતિ, વિગતિ ઇત્યાદિક જાણવારૂપ છે તેની સસર્ગ રીદિ જાણવા રૂપ છે તેમજ અઽવ તેના રૂપી અરૂપી પુનરુદ્ધ, આમશાદિક વિચિત્ર જાવ, કાળચક્ર ઇન્ જાણવારૂપ છે છવાવ જાણવાની પ્રકારગતરે સર્વદા સર્વદર્શિએ નવ દ્રેષ્ટિરૂપ નવતત્ત્વ કલા છે

છવ અઽવ, પુષ્પ પાપ, આશ્રવ સવગ નિર્જગ, બધે મોક્ષ એમાંના કેટલાંક પ્રાણરૂપ કેટલાક જાણવારૂપ કેટલાક ત્યાગવારૂપ છે સધળાં એ તરવો જાણવારૂપ તે છે જ

૫ જાણવાનાં સાધન સામાન્ય વિચારમાં એ સાધનો જો કે જાણ્યાં કે, તે પશુ વિશેષ કષ્ટક જાણીએ જાણવાનની જાગ્રા અને તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મધાત્મ્ય જાણવું ઝવર કષ્ટક જ જાણે છે નહીં તે નિર્મથકની શુરુ જાણવી એ નિગમી જાતા સર્વોત્તમ છે. એટલા માટે જાણવું જીજ્ઞાસનાર કે તેને પોષનાર શુરુ એ સાધન રૂપ છે ૧ એ સાધનાદિક અન્ય સાધનો છે ૨ એ સાધનો પ્રાપ્ત કરવાની વાટ કહીએ તે પશુ આમે

૧ એ જાનનો ઉપયોગ કે પરિણામના ઉત્તરનો આશય ઉપર આવી બયો છે પશુ મળબેદે કષ્ટ કહેવાનું છે અને તે એટલું જ કે દિવસમાં જે થયેલો વખત પશુ નિયમિત રાખીને જિનેશ્વર જાણવાનના કહેના તત્ત્વમોવની પરાંટના કરે વીતરાગના એક સિદ્ધાંતિક શબ્દપરથી જાણાવ લીધેલો જનુ ક્ષયોપશમ થશે એમ હું વિવેકથી કહું છું

શિક્ષાપાઠ ૮૧ પચમકાળ —

મળચક્રના વિચારે અવશ્ય કરીને જાણવા યોગ્ય કે જિનેશ્વર એ મળચક્રના જે મુખ્ય ભેદ કલા છે ૧ ઉત્સર્પિણી, ૨ અવસ

દિ આઠ પાઠા—૧ એ સાધનાદિકને માટે સસારની નિવૃત્તિ એટલે સમ દમ જાણવાદિક અન્ય સાધનો છે

પિંપ્પી એકા એના છ છ આરા છે આધુનિક વર્તન કરી ગેને
આરા પચમકાળ દેવતા છે અને તે અવસર્પિણી કાળનો પાંચમો
આરા છે અવસર્પિણી એટલે ઉન તો કાળ, એ ઉતરતા કાળના
પાંચમા આરામાં કેવું વર્તન આ ભગતેવે થયું જોઈએ તેને માટે
સત્પુરુષોએ કેટલાક વિચારો જણાવ્યા છે, તે અવશ્ય જાણવા જેવા છે

એઓ પચમકાળનું સ્વરૂપ મુખ્ય આ ભાવમાં કહે છે નિર્ગ્રંથ
પ્રવચનપદ્ધતી મનુષ્યોની યજ્ઞા લીધું થતી જશે ધર્મના મૂળનુસારમાં
મતમતાતર વધશે, પાપક્રિ અને પ્રપચી મતોનું મંડળ થશે. જનસમૂહ
ની રચિ અધર્મ જણી વળશે સત્ય, દયા હળવે દળવે પગભવ પામશે
મોહાદિક દોષોની વૃદ્ધિ થતી જશે. દબી અને પાપિષ્ઠ ગુરુઓ
પૂજ્યરૂપ થશે દુષ્ટવૃત્તિનાં મનુષ્યો પોતાના રૂઢમાં ફાળી જશે
મીઠા પશુ ધૂત વક્તા પવિત્ર મનાશે શુદ્ધ ભક્તચર્ચાદિક શીલયુક્ત
પુરુષો મદિન કહેવાશે આત્મિચ્છાનના બેગે હજાતા જશે હેતુ
વચરની ક્રિયા વધતી જશે અચાનકિયા બહુધા સેવાશે બાધુજ
વિષયોનાં સાધનો વધતાં જશે એકાદિક પદ્ધે સત્તાધીશ થશે
શૃંગારથી ધર્મ મનાશે

ખરા કાળિયો વિના ભૂમિ શોભતી થશે નિર્માલ્ય રાજવશીઓ
વેસ્થાના વિનાસમાં મોહ પામશે ધમ કમ અને ખરી ગાજનીતિ
ભૂલી જશે અન્વાયને જન્મ આપશે જેમ લૂટાને તેમ પ્રગતે છુટો
પોતે પાપિષ્ઠ આચરણે એવી પ્રજા આગળ તે પગાવતા જશે
રાજનીજને નામે શ્રુ થતા આવની જો નીચ મત્રિયોની મદત
વધતી જશે એઓ દીનપ્રગતે ચૂલીને લાકડા ભગવનો રાજને
ઉપરે આપશે શીલજામ દગવનો ધર્મ ગણને અગીકાર
કગવશે શોર્ષાદિક સ્વયુગોનો નાડ કરાવે. મુગધાદિક પાપમાં
અધ જનાવશે રાજ્યાધિકારીઓ પોતાના અધિભરથી હાલરગુણી
અદ્યતા ગણશે ત્રિષો લાલચુ અને લોભી ચર્મ જશે
સદિધાને દાગી દેશે સસારી સાધનોને ધર્મ કગવશે. મૈત્ર્યો

માયાની જેવળ સ્વાર્થી અને કડોઢ હેતુના યતા જશે સમગ્ર મનુષ્ય વર્ગની સહિયો વગ્તી જશે અમૃત અને ભયકર મૃત્યો ગતિ તેઓની હૃદિ અટકશે નહીં વિવેક વિનય સરગતા ઇત્યાદિ સદગુણો યના જશે અનુક્રપાને નામે હીનતા યજે માતા કરતા પત્નીમાં પ્રેમ વગશે પિતા કરતાં પુત્રમાં પ્રેમ વધશે એક પતિવ્રત નિયમપૂર્વક પાળનારી મુદરીઓ ધર્મ જશે સ્નાનથી પવિત્રતા મળ્યો ધનથી ઉત્તમગુણ મળ્યો ગુરુથી સિધ્ધો અવળા ચાલશે ભૂમિને ગમ યગી જશે સહુપમા કહેવાનો ભાવાર્થ કે ઉત્તમ વસ્તુનો હીણતા છે અને કનિષ્ઠ વસ્તુનો ઉદય છે પચમમળનુ સ્વરૂપ આમાંનુ પ્રત્યક્ષ સુચવન પણ કેટલુ બધુ ઠરે છે ?

મનુષ્ય સત્ધર્મતત્ત્વમાં પરિપૂર્ણ નહાવાન નહીં થઈ શકે સપૂર્ણ તત્ત્વગાન નહીં પામી શકે, જહુમ્વામીના નિર્વાણ પછી દશ નિર્વાણી વગ્તુ આ ભરતક્ષેત્રથી બપરડેદ ગઈ

પચમમળનુ આલુ સ્વરૂપ જાણીને વિવેકી પુરુષો તત્ત્વને ગ્રહણ કરશે કાળાનુસાર ધર્મતત્ત્વગ્રહ પામીને ઉચ્ચેર્ગતિ સાધી પરિણામે મોક્ષ સાધજે નિર્ગ્રંથપ્રવચન નિર્ગ્રંથગુરુ ઈં ધમતત્ત્વ પામવાનાં સાધનો છે એની આરાધનાથી કર્મની વિગધના છે

શિક્ષાપાઠ ૮૦ તત્ત્વાવખોધ, ભાગ ૧ —

દશરૈજગિકસૂત્રમાં કથન છે કે જોણે જીવાજીવના બાવ નથી જાણ્યા તે અમુક સવચમાં રિયઃ કેમ હી શરશે ? એ વચનામતનું તાત્પર્ય એમ છે કે તમે આત્મા, અનાત્માનાં સ્વરૂપને જાણો એ જાણવાની પરિપૂર્ણ અવસ્થા છે

આત્મા અનાત્માનુ સ્વરૂપ નિર્ગ્રંથપ્રવચનમાંથી પાપ્ત થઈ શકે છે અને મતોમા એ બે તત્ત્વો વિરો વિચારો દર્શાવ્યા છે તે સધાયે નથી મહા પ્રગાવત આચાર્યોએ કરેલાં વિવેચન સહિત

પ્રમર્ગનરે કરેનાં મુખ્ય નવતત્ત્વને વિવેક શુદ્ધિથી જે જેવ કરે છે, તે સત્પુન આત્મસ્વરૂપને ઓળખી શકે છે

આહારેણી અનુષ્ઠાન અને અનંત બેદ ભાવથી ભરેલી છે એ તરીકેને પગિપૂર્ણ તો સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી જ જાણી શકે છતાં એઓના વચનામૃતાનુસાર આગ્રમ ઉપયોગથી યથાર્થતઃ નવતત્ત્વનુસ્વરૂપ જાણવું અવશ્યનું ॥ એ નવ તત્ત્વ પ્રિય પ્રકાશાવે જાણવાથી પગમ વિવેકશુદ્ધિ, શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ અને પ્રમાણિક આત્મજ્ઞાનનો ઉદય થાય છે નવતત્ત્વમા લોકાતોક્તિનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ આવી જાય છે જે પ્રમાણે જેની શુદ્ધિની મતિ છે તે પ્રમાણે તેઓ તત્ત્વજ્ઞાન સમ્બંધી દષ્ટિ પહોંચાડે ॥ અને જાણાનુસાર તેઓના આત્માની ઉત્તમવર્ણના થાય જે તે વડે કરીને તેઓ આત્મજ્ઞાનનો નિર્મળ મ્લેચ્છ અનુભવે છે જેનું તત્ત્વજ્ઞાન ઉત્તમ અને સુદૃઢ છે તેમજ સુશીલવૃક્તિ જે તત્ત્વજ્ઞાનને સેવે છે તે પુરુષ મદદશાગી છે

એ નવતત્ત્વનાં નામ જામળના શિક્ષાપાઠમાં કું જની બચે છે જેનું વિશેષ સ્વરૂપ પ્રગાવત આચાર્યોના મહાન્ પ્રયોગથી અવશ્ય મેળવવું કારણ સિક્ષાત્તમાં જે જે મળે છે તે તે વિશેષ બેદથી જામળના મઠિ સદાયમૂળ પ્રગાવત આચાર્યવિરચિત પ્રયા છે એ શુદ્ધમ્ભરૂપ પણ છે નવ નિષ્કેષા અને પ્રમાણબેદ નવતત્ત્વનાં જ્ઞાનમા અવશ્યના છે અને તેની યથાર્થ સમજણ એ પ્રગાવતોએ આપી છે

શિક્ષાપાઠ ૮૩ તત્ત્વાવબોધ, ભાગ ૨ --

સર્વજ્ઞ જામળને લોકાતોક્તિનાં સંપૂર્ણ જાણ જાણ્યા અને જ્ઞેયા સેવે ઉપદેશ જામળ લોકોને કરી જામળને અનંત જ્ઞાનવડે કરીને લોકાતોક્તિના સ્વરૂપ વિશેષ અનંત જે જાણ્યા છતાં

સામાન્ય માનવિયોને ઉપદેશથી પ્રેરિયો ચાલ્યા મુખ્ય દેખાતા નવ પદાર્થ તેઓએ દર્શાવ્યા એથી લોભ-મોહના સર્વ બાવનો એમાં સમાવેશ આવી જાય છે નિર્મલપ્રવચનના જે જે સુદૃઢ બોધ છે, તે [તે] તત્ત્વની દૃષ્ટિએ નવતત્ત્વમાં સમાઈ જાય છે તેમજ સધળા ધર્મ મતોના સુદૃઢ વિચાર એ નવતત્ત્વવિજ્ઞાનના એક દેશમાં આવી જાય છે આત્માની જે અનંત શક્તિયો દેશમાં રહી છે તેને પ્રમાણિત કરવા અહીં ત જગવાનનો પવિત્ર બોધ છે એ અનંત શક્તિયો ત્યારે પ્રદુક્ષિત થઈ શકે કે જ્યારે નવ તત્ત્વ વિજ્ઞાનમાં પાગલાં યાની યાવ

સુદૃઢ હા શાંતી યાન પણ એ નવ તત્ત્વ સ્વરૂપ યાનને સદાચરૂપ છે જિન્ન જિન્ન પ્રકારે એ નવ તત્ત્વ સ્વરૂપ જાનનો બોધ કરે છે એથી આ નિઃશંક માનવા યોગ્ય છે કે નવ તત્ત્વ જેણે અનંત બાવ બેદે જાળ્યા તે સરસ અને મરહોઈ થયો

એ નવ તત્ત્વ ત્રિપદીને લાવે લેવા યોગ્ય છે તેમ નેચ અને ઉપારેય એટલે ત્યાગ કરવા યોગ્ય, જાણવા યોગ્ય અને મદલ્યુ કરવા યોગ્ય, એમ ત્રણ બેદ નવ તત્ત્વ સ્વરૂપના વિચારમાં રહેલા છે

પ્રશ્ન—જે ત્યાગચરૂપ છે તેને જાણીને કરવું શું ? જે જામ ન જવું તેનો ખામ શા માટે પૂછવો ?

ઉત્તર—એ તમારી શકા[ત્વ] સદૃજમાં સમાધાન થઈ શકે તેવી [તેણે] જ ત્યાગચરૂપ પણ જાણવા અસ્થ છે સર્વેસ પણ સર્વ પ્રમગ્ના પ્રવચને જાણી ગયા હ ત્યાગચરૂપ વરત્તને જાણવાનું મૂળ તત્ત્વ આ છે કે જે તે જાણી ન હોય તો આત્માજય મળી દોઈ વખત સેવી જાય એક ગામથી બીજે પહોંચતા સુધી વાટમાં જે જે ગામ આવવાનાં હોય તેનો ગરતો પણ પૂછવો પડે જ નહીં તો જ્યાં જવાનું છે ત્યાં ન પહોંચી શકાય એ ગામ જેમ પૂછ્યા પણ ત્યાં વાસ થો નહીં તેમ પાપાદિક તત્ત્વો જાણવા પણ મદલ્યુ

કગ્વા નદી જેમ વાટમાં આવતા ચામ્બો ત્યાં કોયે તેમ તેને
પણ ત્યાં કગ્વો આવ્યો છે

શિક્ષાપાઠ ૮૪ તરનાવળોધ, ભાગ ૩ —

નવતરતુ કાળજે જે સત્પુરો ગુરુમમ્બતાયો શ્રવણ, મનન
અને નિદિધાસન પૂર્વક યાન કરે છે તે સત્પુરો મહા પુરુષદાણી
તેમજ ધન્યવાદને પાત્ર છે પ્રત્યેક સુસપુરોને મારે વિનયભાવ-
ભૂષિત એ જ બોધ છે કે નવતરતે ગ્વશુધ્યાનુમાર વમાર્ય જણવા

મહાતીર ભગવતના [ભગવાનના] શાસનમા જહુ મતમતાત
પડી ગયા છે, તેનુ મુખ્ય આ એક કાગળ પણ છે કે તરવાન
જળીથી ઉપાસક [ઉપાસક] વર્તનુ હસ મધુ માત્ર ક્રિયાભાવપર
ગચતા ગયા, જેનુ પશ્ચિમ દિટિએયર છે અગ્રેજોના રોધમા
આવેલી પૃથ્વીની વસતિ એક અનજને ૪૦ કરોડની ગણાઈ છે
તેમાં સર્વ જગ્ગની મળીને જૈનમત માત્ર વીસ લાખ છે એ પ્રગ તે
અમલોપાસક (અમલોપાસક)ની છે એમાંથી હું ધાર છઉ કે
નવતરતી પડનરૂપે એ હમર પુરો પણ માંડ જણના દરો મનન
અને વિચારપૂર્વક તે આગળને રંગે ગણી સળએ તેવા પુરો પણ
નહી હશે ત્યારે આતી પતિત મિતિ તરવાન સળધી થઈ ગઈ છે
ત્યારે જ મનમતાત વધી પડયા છે એક લૌકિક કથન છે કે એ જુએ
એક મત તેમ અનેકતરવિચારક પુરોના મતમાં મિલન નહી
આવતી નથી

એ નવતરત વિચાર સળધી પ્રત્યેક મુન્દકે મુન્દકે મિલન
છે કે વિવેક અને ગુરુમમ્બતાયો એનુ યા વિચાર મુન્દકે મુન્દકે
એથી તેઓનાં પવિત્ર પચ મહાનત દ્વ મુન્દકે મુન્દકે મુન્દકે
મૂતના અનુષમ આનદની પ્રસાદી [પ્રાસાદી] મુન્દકે મુન્દકે મુન્દકે

પાળવામા સરજ ચર્મ પામે નાન અને કિયા વિશુદ્ધ હૃદયથી
સમ્પદ્વત્તો ઉત્તર થો પશ્ચિમામે ભવાન ચર્મ જશે

શિક્ષાપાઠ ૮૫ તત્ત્વાવખેાવ, ભાગ ૪ —

જે જે શ્રમજોષ ગ્યમ્ [શ્રમજોષામ્] નવતરત્વ પામરૂપે
પણ જાણના નથી તેઓએ અસત્ત્વ જાણવાં જાણવા પાડી અત્ત
મનન કરવાં અમંગલ્ય તેટલા મલીર આશય શુરુનમ્બતાથી સદ્ભાવ
કરીને સમજવા આત્મજ્ઞાન એથી ઉજ્જવળતા પામતે અને
યમનિયમાલિનુ જ પાલન થશે

નવતરત્વ એટલે તેનુ એક સામાન્યશુચનયુક્ત પુસ્તક હોય તે
નહી પરંતુ જે જે રથો જે જે વિચારો જ્ઞાનીઓએ પ્રણીત કર્યા
છે, તે તે વિચારો નવતરત્વમાના અમક એક બે કે વિશેષ તરત્વના
હોય છે કેવળી જાણવાને એ એજિઓયો સક્ષમ જગત્તમક જ્ઞાની
દીધુ : એથી જેમ જેમ ન્યાદિ બેદથી એ તરત્વજ્ઞાન મળશે તેમ
તેમ અપૂર્વ આનંદ અને નિમજતાની પ્રાપ્તિ થશે માત્ર વિવેક શુરુ
મમ્બતા અને અપ્રમાદ જોષએ એ નવતરત્વજ્ઞાન અને બહુ પ્રિય છે
એના ગ્સાનુભવિયો પણ અને સદૃશ પ્રિય છે

કાગબેદે કરીને આ વખતે માત્ર મતિ અને શ્રુત એ બે જ્ઞાન
જાગશેત્રે વિદ્યમાન છે આકીના તથા જ્ઞાન : નવતરત્વ છે
જતાં જેમ જેમ પૂર્ણશક્તિઆવધી એ નવતરત્વજ્ઞાનના વિચારોની
શુદ્ધિમાં ઝીતરાવ છે તેમ તેમ તેના અદર અદ્ભુત આત્મપ્રકાશ
આન સમર્થ તરત્વજ્ઞાનની સ્ફુરણા, હિતમ વિનોદ અને મલીર
ચગકાટ દિ. કરી દર્શ શુદ્ધ સમ્પદ્વત્તિ [નો] તે વિચારો બહુ
ઉચ્ચ કરે છે સ્વાદાદનચનામૃતના અનંત મુલ આશય સમજવાની

દિ. આ. પા. ૩૦-૧ પરમપરામ્યાયથી તે જ્ઞાન એવામા આવતા નથી

કિત આ કાળમાં આ ક્ષેત્રથી વિચ્છેદ એટલે જન તે પાતે જ
 દર આશયો સમગ્રમાં છે તે તે અટકો એટલે જ
 તથા જાહેરાત છે પુન પુન તે આશયો [નુ રચના સ્વરૂપ
 તિના ચચળ મનુષ્યને પણ સ્વર્ધર્મમાં નિહાળીને તે
 ક્ષેપમાં સર્વ પ્રમાણની સિદ્ધિ પવિત્રતા, સ્વચ્છતા, સ્વચ્છતા
 અને ગંભીર વિચાર સ્વચ્છ વેગમની કોટિએ સ્વચ્છતા અને

શિક્ષાપાઠ ૮૬ તત્વાવબોધ, ભાગ ૨—

એકવાર એક સમર્થ વિદ્વાનથી નિર્ધારિત થઈને
 સમધી વાર્તાચિત્ર થઈ તેના સળધમાં તે [નુ રચના સ્વરૂપ
 હુ માન્ય રાખુ છઉં કે મહાવીર એ એક સ્વચ્છતા અને સ્વચ્છતા
 એમને જે બોધ કર્યો છે તે ગ્રીનો લઈને સ્વચ્છતા અને સ્વચ્છતા
 ઉપાસની ચોળના કળી છે, તેના જે સ્વચ્છતા અને સ્વચ્છતા
 જોવા છે, પગલુ એ ઉપાસો આપી દે [નુ રચના સ્વરૂપ
 એમાં યુ છે એમ હું કહી ન શકુ એમ જ એમ સ્વચ્છતા અને સ્વચ્છતા
 પ્રમાણ આપના હો તો હું એ વાતની [નુ રચના સ્વરૂપ
 ઉત્તરમાં મે એમ કહ્યું કે હું કહી ન શકુ એમ જ એમ સ્વચ્છતા અને સ્વચ્છતા
 પણ વિશેષ બેટ કરીને પણ જાણતો નહીં, એમ જ એમ સ્વચ્છતા અને સ્વચ્છતા
 જાણુ છઉં એથી પણ પ્રમાણ આપી દે [નુ રચના સ્વરૂપ
 વિજ્ઞાન સળધી વાર્તાચિત્ર નીકળી મે [નુ રચના સ્વરૂપ
 [લોકાલોકનુ] જ્ઞાન આવી જાય છે, જન જાણે પ્રમાણની
 સક્તિ જોઈએ પછી તેઓએ એ કથન કે જન જાણે જાણે
 કર્મ મે કહી જતાં જાણે તેની સાથે એ જાણે કે એ દિશા
 એનાથી જિન્નભાવ નથી એવું નવનું સ્વચ્છતા અને સ્વચ્છતા
 અને પુણ્યની પ્રતિષ્ઠા કહીને કહ્યું એ જાણે કે એ પણ
 પ્રતિષ્ઠા શોધી આપો એમ દેહતા કરે [નુ રચના સ્વરૂપ
 જાણના બેન દહી પૂજ્ય એમાં કર્મ જાણે સ્વચ્છતા અને સ્વચ્છતા

અજીવદ્રવ્યના બે. દહી પૂજ્યુ કર્ષ વિશેષતા કહેા છો? એમ ન
તત્ત્વ સંબધી વાતચિત્ત ચર્ચ ત્યારે તેઓએ થોડીવાર વિચાર કરી
કહ્યું આ તો મહાવીરની કહેવાની અદ્ભુત ચમત્કૃતિ છે કે જીવનો એ
નવો બે. મળતો નથી તેમ પાપપુણ્યાદિકની એક પ્રકૃતિ વિશે
મળતી નથી અને નવમુ ઢમ પણ મળતુ નથી આર્વા આવ
તત્ત્વજ્ઞાનસિદ્ધાંતો જૈનમા છે એ મારુ લક્ષ નહોતુ આર્મા આખ
સૃષ્ટિનુ [સોકાનોકનુ] તત્ત્વજ્ઞાન કેટલેક અશે આની શકે ખર

શિક્ષાપાઠ ૮૭ તત્ત્વાવબોધ ભાગ ૬—

એનો ઉત્તર આ બહીથી એમ થયો કે હજુ આપ આટ
કહેા કે તે પશુ જૈનના તત્ત્વવિચારેા આપના હૃદયે આવ
નથી ત્યાંસુધી પરતુ હુ મધ્યસ્થતાથી સત્ત્વ કર્કુ છઉ કે એમા
વિશુદ્ધ જ્ઞાન ખતાનુ છે તે કથાએ નથી, અે સર્વ મતોએ
જ્ઞાન ખતા યુ છે તે મહાવીરના તત્ત્વજ્ઞાનના એક લાગમર્મા આવ
જાય છે એનુ કથન નાહાક છે, એકપક્ષી નથી

તમે એમ કેનુ કે કેટલેક અશે સૃષ્ટિનુ [સોકાસોકનુ] તત્ત્વ
જ્ઞાન એમા આની શકે ખર પરતુ એ મિશ્રવચન છે અમાર
સમજવવાની અ પદ્ધતાથી એમ મને ખરુ પરતુ એથી એ તત્ત્વોમા
કર્ષ અપૂર્ણતા કે એમ તો નથી જ આ કર્ષ પક્ષપાતી કથન નથી
વિચાર કરી આખી સૃષ્ટિ [સોકાનોક] માંથી એ શિવાયનુ એક દશ
તત્ત્વ શોધતા કર્ષ મને તે મળનાર નથી એ સંબધી પ્રસંગોપા
આપણે જ્યારે વાતચિત્ત અને મધ્યસ્થ ચર્ચા થાય તા
નિશ્ચયતા થાય

ઉત્તરમા તેઓએ કહ્યું કે આ ઉપ થી મને એમ તો નિશ્ચય
છે કે જૈન અદ્ભુત દર્શન જિ એલિપૂર્વક તમે મને કેટલાક ન

તત્ત્વના જ્ઞાન કહી જનારો એથી હું એમ બેધક કહી શકું છું કે મહાવીર ગુપ્તબેદને પામેલા પુરુષ હતો [હતા] એમ સદ્બસાજ વાત કરીને ‘હૃષી ને વા,’ ‘વિગ્ને વા,’ ‘ધ્રુવે વા’ એ લખિધવામ્ય અને તેઓએ કહ્યું તે કહી જતાં આ પછી તેઓએ એમ જણાવ્યું કે આ શબ્દોના સામાન્ય અર્થમાં તો કંઈ અપ્રકૃતિ દેખાતી નથી, ઉપજવું નાશ થવું અને અચળતા, એમ એ ત્રણ શબ્દોનો અર્થ છે પરંતુ શ્રીમાન ત્રણધરાએ તો એમ દર્શાવે કહ્યું કે કે એ વચનો [તું] શુરુપ્રખથી અવશ્ય કરતાં આગાના બાવિંક વિષ્યોને દ્વાર-ચાંચીનું આસપાસરિત યાન થતું હતું એ માટે મેં કંઈક વિચારે પડેલાં જોયાં હતાં અને તો એમ લાગ્યું કે એ બંનવું અસંભવિત છે કારણ અતિ અતિ સૂદમ માનેતું સિદ્ધાંતિક યાન એમાં કયાંથી સમાય? એ સમ્બંધી તમે કંઈ લક્ષ્ય પડેલાં જોયાં ?

શિક્ષાપાઠ ૮૮ તત્ત્વનાખ્યાલ, ભાગ ૭ —

ઉત્તરમાં મેં કહ્યું કે આ કાળમાં ત્રણ મહાયાન ભારતથી ૧ ‘બ્યવરટે.’ છે, તેમ જ્યાં હું કંઈ સર્વિય કે મહાપ્રતાવત નથી જતાં મારું જેટલું સામાન્ય લક્ષ્ય પડેલું તેટલું પડેલાં કંઈ સમાધાન કરી શકીશ એમ અને સજ્જત મહેલે ત્યારે તેમણે કહ્યું જો નેત્ર સંભવ થતો હોય તો એ ત્રિપદી જીવન ‘ના ને દા મિચ્છે’ ઉતારે તે એમ કે ૮૧ થી ઉત્પત્તિર કે? તો ૧ ના ૨૨ થી વિનિતાર કે? તો કે ના ૮૧ થી ધ્રુવનાર કે? તે ૧ ના આમ એક વખત ઉતારે અને બીજી વખત ૮૩ થી ઉત્પત્તિર કે? તો કે હા ૮૧ થી વિનિતાર કે? તો કે હા ૨૨ થી ધ્રુવ કે? તો કે હા આમ ઉતારે આ ૧ ના ૨૨ થી એક ની યોજના છે એ જો વચાઈ કંઈ ન થાય તે સુધી

દિ. ૧૦ પાઠા—૧ પરસ્પર વચો દે મહેલે મહેલે મહેલે

અમરથી દુષણ આવી શકે વિદ્યારૂપે હોય એ વસ્તુ
હોય નહીં એ પહેલી શકા એ ઉત્પત્તિ, વિદ્યતા અને દ્રુવ
તો એવ કયાં પ્રમાણથી સિદ્ધ કરશે ? એ બીજી શકા
અને પ્રવર્તાને પદ-૫૭ વિદ્યાવાજાસ એ ત્રીજી શકા ૫૮
૧૩ છે તો ઉત્પત્તિમાં હા કહી એ અસત્ય અને ચોચો
ઉત્પન્ન સુખત એવો નુવ જાવ કહો તો ઉત્પન્ન કોણે કો
પાયમે વિરોધ અનાદિપા જતુ મહે છે એ ૭૬ શકા
દ્રુવ વિદ્યારૂપે છે એમ કહો તો ચાર્વાક મિથ્ય વચન થયુ એ
દોષ ઉત્પત્તિ અને વિદ્યારૂપ કહેશે તો કેવળ ચાવાકનો સિદ્ધાંત એ
દોષ ઉત્પત્તિની ના વિદ્યતાની ના અને દ્રુવતાની ના કહી
ત્રણેની હા કહી ગેના પુનરૂપે ૭ દોષ એટલે અર્વાજ ચો
કેવળ પ્રવર્તા જતા તીર્થ કરનાં વચન તુની જન્ય એ પદરમે
ઉત્પત્તિ દ્રુવતા લેતા કર્તાની સિદ્ધિ થતા સર્વજ્ઞ વચન તુની
એ સોળમે દોષ ઉત્પત્તિ વિન પે પાપપુણ્યાદિનો અભાવ
ધર્માધર્મ સર્વજ્ઞ મયુ એ સગમે દોષ ઉત્પત્તિ વિન અને સ
સ્થિતિથી (કેવળ અચળ નહીં) ત્રિગુણાત્મક માના સિદ્ધ થ
એ અદામે દોષ

શિક્ષાપાઠ ૮૯ તત્ત્વાવબોધ, ભાગ ૮ —

એટલા દોષ એ કયનો સિદ્ધ ન થતાં આવે ૭ એક
મુનિએ મને અને મારા મિત્રમકળને એમ કહ્યું હતું કે જ્ઞેનસત્
નય અપૂર્વ છે અને એથી સર્વ પદાર્થ સિદ્ધ થાય છે ન
અસ્તિતા એમાં અગમ્યમે ૮ ગ્લા છે આ કથન સાબળી અમે
ધીર આવ્યા પછી યોજના કરતાં કરતાં આ લઙ્ઘિવાચની
યોજના કરી હુ ધારુ છઉ કે એવા નાસ્તિ અસ્તિતા બને
એવપર નહીં ઉતરી શકે લઙ્ઘિવાક્યો પણ કલેશરૂપ થઈ

યદિ એ ભણી મારી કંઈ તિસ્સાગની દષ્ટિ નથી [આના ઉત્તરમાં અમે કહ્યું કે] આપે જે નાસ્તિ અને અસ્તિ નય ડવપર ઉનાગવા ધાર્યો તે સનિશેષ રહેલીથી નથી, એટલે વખતે એમાંથી એકાતિક પત્ર લેઈ જવાય તેમ વળી હું કંઈ આદા રાલીનો મથાથ જાણુનાર નથી મદ મતિથી લેટબદ્ધ જાણુ છઉં નાસ્તિ અસ્તિ નય પણ આપે રીલીપૂર્વક ઉનાચો નથી એટલે હું તર્કથી જે ઉત્તર ર્ષ શકુ તે આપ સાંભળે

ઉત્પત્તિમાં 'ના' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ મથાથ' થઈ શકે કે 'જીવ અનાદિ અનત છે વિદ્યતામાં ના' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ મથાથ' થઈ શકે કે એનો દાર્ઢ કાગે નાશ નથી

પ્રવતામાં 'ના' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ મથાથ' થઈ શકે કે 'એક દેહમાં તે સદૈવને માટે રહેનાર નથી'

શિક્ષાપાઠ ૯૦ તત્વાવખોધ, ભાગ ૯ —

ઉત્પત્તિમાં 'હા' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ મથાથ' થઈ શકે કે 'જીવનો મોક્ષ થમા [થતા] સુધી એક દેહમાંથી અવન પામી જે ખીજ દેહમાં ઉપજે છે

વિદ્યતામાં 'હા' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ મથાથ' થઈ શકે કે 'તે જે દેહમાંથી આગ્યો ત્યાંથી વિદ્ય પામ્યો વા ક્ષણુ દ્વણુ પ્રતિ એની આત્મિક ગિદ્ધ [ઝડિદ્ધ] વિષવાદિક મગ્ધુવડે રુધાર્ધ રહી છે, એ એ વિદ્યતા યોજી રામય છે

પ્રવતામાં 'હા' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ મથાથ' થઈ શકે કે દ્રવ્યે કરી જીવ કાર્ધ મળે નાશરૂપ નથી, ત્રિકા ન સિદ્ધ છે'

૬૧ એથી કરીને યોજેના દોષ પણ હું ધારુ છઉં કે ટળી જશે.

૧ એ વિધિએ નથી માટે મુવતા સિદ્ધ થઈ એ પડેનો દોષ નહીં.

૨ ઉત્પત્તિ વિગ્નના અને મુવતા એ બિન બિન ન્યાયે સિદ્ધ થઈ એટલે એવું સત્ય સિદ્ધ થયું એ જીએ દોષ થયો.

૩ એવના સત્યસ્વરૂપે મુવના સિદ્ધ થઈ એટલે વિગ્નના નહીં એ જીએ દોષ નો.

૪ ક્વચિત્ ભાવે એવની ઉત્પત્તિ અસિદ્ધ થઈ એ એથી દોષ થયો.

૫ અનાદિ એ સિદ્ધ થયો એટલે ઉત્પત્તિ સંબંધીનો પાંચમો દોષ થયો.

૬ ઉત્પત્તિ અસિદ્ધ થઈ એટલે કર્તા સંબંધીનો છઠો દોષ થયો.

૭ મુવતા સાથે વિગ્નના લેતાં અબાધ થયું એટલે આવાંકમિ અવચનનો સાતમો દોષ થયો.

૮ ઉત્પત્તિ અને વિગ્નના પૃથક્ પૃથક્ દેહે સિદ્ધ થઈ માટે કેવળ આવાંકસિદ્ધાત એ નામનો આઠમો દોષ થયો.

૯ થી ૧૪ સકાનો પગપરનો વિશેષાભાસ જતાં ચૌદ મુધીના દોષ થયા.

૧૫ અનાદિ અનતતા સિદ્ધ થતાં સ્વાદ્વાદચયન સત્ય થયું એ પંદરમો દોષ થયો.

૧૬ કર્તા નહીં એ સિદ્ધ થતાં જિનવચનની સત્યતા રહી એ સોળમો દોષ થયો.

૧૭ ધર્માધર્મ દેહાદિક પુનરાવર્તન સિદ્ધ થતાં સત્તરમો દોષ થયો.

૧૮ એ સર્વ વાત સિદ્ધ થનાં ત્રિયુક્તમક માયા અસિદ્ધ
મર્ષ એ અદારમો દોષ મયો

શિક્ષાપાઠ ૯૧ ત તનાવખોધ, ભાગ ૧૦ —

આપની યોગેલી યોજના હું ધારુ હઉં કે આથી સમાવાન
પામી હશે આ કંઈ વચાર્થ કેવી ઉતારી નથી તોપણ એમા
કંઈ પણ વિનોદ મળી શકે તેમ છે એ ઉપર વિશેષ વિવેચનને
માટે બહોળો વખત જોઈએ જોઈને વધારે કહેતો નથી પણ એક
એ હુકી વાત આપને કહેવાની છે તે જો આ સમાધાન યોગ્ય
થયુ હોય તો કહું પડી તેઓ તમ્હુથી મનમાનતો ઉતર મળે
અને એક એ વાત જ કહેવાની હોય તે સદર્શ કહો એમ તેઓએ કહ્યું

પડી મેં મારી વાત સજ્જન કરી લખિવ સમધી કહ્યુ
આપ એ લખિવ સમધી સહા કરો કે એને કવેચકુન કહો તો
એ વચનોને અન્યાય મને છે એમા અતિ અતિ ઉજ્જવળ આત્મ
કલકિત ગુરુમગ્નતા અને વૈરાગ્ય જોઈએ છીએ ત્યામુધી તેમ
નથી ત્યામુધી લખિવ વિશે સહા ગહે ખરી પણ હું ધારુ હઉં
કે આ વેળા એ સમધી કહેવા જે મોન નિરર્થક નહીં જાય, તે
એ કે જેમ આ યોજના નામિત અરિનખર યોગ્ય જોઈ, તેમ એમાં
પણ બહુ સક્ષમ વિચાર કરવાના છે દેહે દેહની પૃથક્ પૃથક્ ઉત્પત્તિ
અનન વિશ્રામ મર્માધાન પર્માત્મિ દ્વિતિ સત્તા, યાન સત્તા
આયુષ્ય ત્રિપદ ઈત્યાદિ અનેક કર્મપ્રકૃતિ ત્રયેક ભેદે લેતા જે વિચારો
એ લખિવથી નીકળે તે અપૂર્વ છે ત્યામુધી લક્ષ્ય પહેાંચે ત્યામુધી
સત્તા વિચાર કરે કે પરતુ દ્રવ્યાર્થિક સામાર્થિક નરે આખી
રુષ્ટિ [નોકાનોક] એ નજી સખ્દોમા રહી છે, તેનો વિચાર કાઈ જ
કરે ઠ તે સદ્ગુરુમુખની પવિત્ર લખિવરૂને જ્યારે આવે

હાદશાગી જ્ઞાન શા માટે ન થાય ? જગત્ એમ કહેતાં જ એમ મનુષ્ય એક ઘર એક વાસ, એક ગામ, એક સહેરો, એક દેશ એક ખંડ એક પૃથ્વી એ સઘળું મૂડી દર્ધ અસખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર યુક્તિદિકથી ભરપૂર વસ્તુ એકન્મ કેમ સમજી જાય છે ? એનું કારણ માન એટલું જ કે તે એ શબ્દની બહોળતાને સમજ્યું છે, કિંવા લક્ષ્મી અમુક બહોળતાને સમજ્યું છે, જેથી જગત્ એમ કહેતાં એવડો મોટો ભર્મ સમજી શકે છે, તેમજ નજી અને સરળ સત્પાત્ર શિષ્યો નિર્મલ શુદ્ધી એ ત્રણ શબ્દોની મુખ્યતા સર્વ હાદશાગી જ્ઞાન પામતા હતા અને તે લખિંધ અપચતાથી વિવેકે જોતાં કવેશ-૩૫ પછી નથી

શિક્ષાપાઠ ૯૨ તત્ત્વાવબોધ, ભાગ ૧૧ —

એમજ નવત્વસંબધી છે જે અધ્યવયના ક્ષત્રિયપુત્રે જગત્ જનાદિ છે એમ બેધકક કહી કર્તાને ઉગ્રકષો હશે, તે પુરવે શુ કઈ સર્વગતાના ગુપ્ત બેદ વિના ક્યું હશે ? તેમ એની નિર્દોષતા વિષે જ્યારે આપ વાચકો ત્યારે નિશ્ચય એવો વિચાર કરશો કે એ પરમેશ્વર હતા કર્તા ન હોતો અને જગત્ જનાદિ હતું તો તેમ કહ્યું એના અપક્ષપાતી અને કેવળ તત્ત્વમય વિચારો આપે અનુસ્ય વિશોધના યોગ્ય છે જૈન દર્શનના અવધર્મવાદીઓ માત્ર જૈનને નથી જાણતા એટલે અમાર આપે છે તે હુ ધારુ છું કે અમત્વથી અધોગતિ સેવમે

આ પછી કેટલીક વાર્તાગિત સર્વ પ્રસંગોપાત એ તત્ત્વ વિચારવાનું વચન સર્વને સદર્ષ નું ત્યાંથી જીકષો હશે

તત્ત્વાવબોધનાં સંબંધમાં આ કથન કહેવાયુ અનંત બેદથી ભરેલા એ તત્ત્વ વિચારો જેટલા કાળજેથી જેટલા મેધ થાય તેના મેધ કરવા, આશ્રય થાય તેટલા મદવા અને ત્યાગરૂપ દેખાય તેટલા

એ તરતોને જે વચાઈ જાએ છે, તે અનંત ચતુષ્વર્તી રિ । જ
અન થાય છે એ હું સત્યતાથી કહું છું એ નવનરનાં નામ મુક
વ. મા પશુ અરધુ સૂચવન મોક્ષની નિકટતાનું જણાવ છે ।

શિસાપાઠ ૯૩ તરનાવખોધ, ભાગ ૧૩ —

એ તો તમારા લક્ષમાં છે કે જીવ અજીવ એ અનુક્રમથી છેવટે
મોક્ષ નામ આવે છે હવે તે એ- પછી એ- મુજી જઈએ તો જીવ
અને મોક્ષને અનુક્રમે આવ અત ગ્રહેણ પડે

જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રય, સંવર, નિર્જરા બધા, મોક્ષ

મે આમળ કશું હતું કે એ નામ મુકવામાં જીવ અને મોક્ષને
નિમ્નતા છે જતાં આ નિમ્નતા તો ન થઈ પણ જીવ અજીવને
નિકટતા થઈ પરંતુ એમ નથી અજાનવડે તો એ જાનને જ
નિમ્નતા રહી છે જાનવડે જીવ અને મોક્ષને નિકટતા ગદી છે
જેમકે —

હવે જુઓ એ જાનને કઈ નિમ્નતા આવી છે ? હા કહેલી
નિમ્નતા આવી ગઈ છે પણ એ નિકટતા તો ૬ પૃષ્ઠ છે

બાવે નિકટતા આવે ત્યારે સર્વ સિદ્ધિ યાગ એ નિમ્નતાનુ સાધન
સતપરમાત્મતત્ત્વ સદ્ગુરુતત્ત્વ અને સદ્ધર્મતત્ત્વ એ કેવળ એક જ રૂપ
થવા જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર છે

એ ચક્રથી એવી પશુ આચક્ર યાગ કે જ્યારે બન નિષ્ઠ છે
ત્યારે શુ બાળના ત્યાગવાં ઉત્તમમાં એમ કહું છું કે જો સર્વ
ત્યાગી શક્તા હો તો ત્યાગી છો એટલે મોક્ષરૂપ જ થશે નહીં તો
હેય નેય ઉપાદેયનો બોધ લ્યો, એટલે આત્મસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે

શિક્ષાપાઠ ૯૮ તત્ત્વાવબોધ, ભાગ ૧૩ —

જે જે હું કહી ગયો તે તે કઈ કેવળ જૈનકુળથી જન્મ
પામેલાં પુરુષને માટે નથી પરંતુ સર્વને માટે છે તેમ આ પશુ
નિશ્ચય માનજો કે હું જે કહું છું તે અપક્ષપાતે અને પરમાર્થ
શુદ્ધિથી કહું છું

તમને જે ધર્મતત્ત્વ કહેવાનું છે તે પક્ષપાત કે સ્વાર્થશુદ્ધિથી
કહેવાનું મને કઈ પ્રયોજન નથી, પક્ષપાત કે સ્વાર્થથી હું તમને
અધર્મતત્ત્વ બોધી અધોર્મતિને શા માટે સાધુ ? વાગવાર હું તમને
નિર્માથનાં વચનામૃતો માટે વૃં છું તેનું કારણ તે વચનામૃતો
તત્ત્વમાં પરિપૂર્ણ રૂપ તે છે જિનેશ્વરોને એવું કાંઈ પણ કારણ
ન હોતું કે જે નિર્મત્તે તેઓ મૃષા કે પક્ષપાતી બોલે તેમ એઓ
અચાની ન હતા, કે એથી મૃષા બોધાર્થ જવાય આ શકો કરશે
કે એ અચાની નહોતા એ શા ઉપગ્રથી જણાય ? તો તેના ઉત્તરમાં
એઓનાં પવિત્ર સિદ્ધિતાના ગદ્ગદને મનન કરવાનું કહું છું અને
એમ જે કરશે તે તો પુનઃ આચક્ર લેશ પણ નહીં કરે જૈન-
મતપ્રવચકોએ અને કઈ જુરશી દક્ષિણા આપી નથી, તેમ એ માગ
કઈ કુટુંબ પિવારી પણ નથી કે એ માટે પક્ષપાતે હું કઈ પણ

તમને કહું તેમજ અન્યમતપ્રવર્તકને મારે કંઈ વચ્ચુકિ નથી કે
મિથ્યા એવું ખડન કરે બન્નેમાં કુ તો મદર્માત મધ્યસ્થરૂપ છઉ બહુ
બહુ મનનથી અને મારી મતિ જ્યાંસુધી પહોચી ત્યાંસુધીના રિચા
રથી કુ વિનયથી એમ કહું છઉ, કે પ્રિય ભાઈએ ! જૈન જેવું એકે
પૂર્ણ અને પવિત્ર દર્શન નથી, વીતગમ જેવો એકે દેવ નથી, તરીને
અનત દુ ખથી પાર પામવું હોય તો એ સર્વંશ દર્શનરૂપ
ક્રપાદક્ષને સેવો

શિક્ષાપાઠ ૯૫ તત્ત્વાવખ્યાય, ભાગ ૧૪ —

જૈન એ એટલી બધી સક્ષમ વિચાર સમજનાથી ભરેલું દર્શન
છ કે જેમાં પ્રવેશ કરતાં પછુ બહુ વખત જોઈએ, ઉપર ઉપરથી
કે કાઈ પ્રતિપક્ષીના કહેવાથી અમુક વસ્તુ સખથી અભિપ્રાય બાધવો
કે આપવો એ વિવેકીનું કર્તવ્ય નથી. એક તળાવ સપૂર્ણ બધું
હોય, તેનું જળ ઉપરથી સમાન લાગે છે, પણ જેમ જેમ આગળ
માલીએ છીએ તેમ તેમ વધારે વધારે કિંમતી આવતું જાય છે,
છતાં ઉપર તો જળ સપાટ જ રહે છે, તેમ જગતના સવળા ધર્મમતો
એક તળાવરૂપ છે તેને ઉપરથી સામાન્ય સપાટી જોઈને સરખા
કહી દેવા એ ઉચિત નથી એમ કહેનારા તત્ત્વને પામેલા પછુ નથી
જૈનનાં અકરમ પવિત્ર સિદ્ધાંત પર વિચાર કરતાં આયુષ્ય પૂર્ણ
થાય તો પછુ પાર પામીએ નહી તેમ ગ્યું છે માફીના સધળા
ધર્મમતોના વિચાર જિનપ્રણીત વચનામૃતસિદ્ધિ આગળ એક મિદુ
રૂપ પણ નથી જૈન જેણે જાણ્યો, અને સે યો તે દેવજ નિરાગી
અને સર્વંશ મર્ધ જાય છે એના પ્રવર્તકો કેવા પવિત્ર પુરુષો દના !
એના સિદ્ધાંતો કેવા અખડ સપૂર્ણ અને દવામય છે ! એમાં દુષ્ટ
કાંઈ જ નથી દેવજ નિર્દોષ તો માત્ર જેવું દર્શન છે એવો એકે
પારમાર્થિક વિષય નથી કે જે જૈનમાં નહી હોય અને એવું એકે

તત્ત્વ નથી કે જે જીનમાં નથી એક વિષયને અનત બેઠે પરિપૂર્ણ
 મહેનાગ તે જીનદર્શન ૯ પ્રયોજનમૂલતત્ત્વ એના જેવું ક્યાંય નથી.
 એક દેહમાં બે આત્મા નથી તેમ આખી સૃષ્ટિમાં બે જીન
 એવે જીનની તુલ્ય એક દર્શન નથી આમ કહેવાનું કારણ શું
 તે માત્ર તેની પરિપૂર્ણતા, નિરાંતિના સત્ત્વના અને જગત્કલ્પિતતા

શિક્ષાપાઠ ૯૬ તત્ત્વાવબોધ, ભાગ ૧૫ —

ન્યાયપૂર્વક આટલું મારે પણ માન્ય રાખવું જોઈએ કે જ્યારે
 એક દર્શનને પરિપૂર્ણ કહી વાત સિદ્ધ કરવી ત્યારે પ્રતિપક્ષની
 મધ્યમ્યસુદ્ધિથી અપૂર્ણતા દર્શાવવી જોઈએ અને એ બે વાતપર
 વિવેચન કરવા જોઈશે અહીં જગ્યા નથી, તોપણ થોડું થોડું કહેના
 આ થોડું મુખ્યત્વે જે વાત છે તે આ છે કે એ મારી વાત
 જેને સ્વીકાર થવી ન હોય કે અસંભવિત લાગવી હોય તેણે જીન
 તત્ત્વવિજ્ઞાની સાચો અને અ = તત્ત્વવિજ્ઞાની સાચો મધ્યમ્ય સુદ્ધિથી
 નનન કરી ન્યાયને કાંટે તોલન કરવું એ સિપરથી અવરજ એટલું
 મહાવાચ્ય નીચાળે, કે જે આમળ નમારા પર કાંડી કોકીને કહેવાયુ
 હતું તે ખરું હતું

જગત્ આગિયો પ્રવાહ છે ધર્મના મતભેદ સંબંધીના શિક્ષા-
 પાઠમાં દર્શિત કર્યા પ્રમાણે અનેક ધર્મમતની જગ લાગી પડી છે
 વિશુદ્ધાત્મા કાર્ષક જ થાય છે વિવેકથી તત્ત્વોને કાર્ષક જ શોધે છે
 એટલે મને કંઈ વિશેષ બે નથી કે જીનતત્ત્વને અથવા દર્શનિયો
 ના માટે જાણના નથી એ (બે) આશય જ કરવા રૂપ નથી,

હતા મને બહુ આશ્ચર્ય લાગે છે કે કેવળ શુદ્ધ પરમાત્મતત્ત્વને
 પામેના સકળદુષ્ણગુહિન મૃષા કહેવાનું જોને કંઈ નિમિત્ત નથી
 એના પુરુષનાં કંઠમાં પવિત્ર દર્શનને પોતે તો જાણું નહીં, પોતાના
 આત્માનું દિત્ત તો ક્યું નહીં, પણ અવિવેકથી મતભેદમાં આવી

જમ ધ્રુવન નિગમ અને પવિત્ર દર્શનને નાસ્તિક તા કરે કહ્યું
 હશે? મદિહું સમજું છઉં કે તે કહેનાગ એનાં તત્ત્વને જાણના ન હેતુ
 વળી એના તત્ત્વને જાણવાથી પોતાની શ્રદ્ધા રમે, ત્યાં દોષ પડી
 પોતાના આચરણ કહેના મનને ગંડાશ નહીં એ લૌકિક મનને જેના
 આશ્રયિત રહી છે એવા વેદાની મદદતા નહાવાથી જેના મનને
 પ્રદરો પોતાનું મિથ્યા આપિત કરેલું પરમેશ્વર જાણે છે
 એથી જોનતત્ત્વમા પ્રવેશ કરવાની રૂચિને નાથી નહીં કહ્યું હશે
 એવી ભ્રમભુરડી આપી કે જોન નાસ્તિક છે એના જે નિચળ
 મહાશ્વાસર છે, એટલે પડી વિચાર પણ કદાચી હશે એ કહ્યું
 કેટલું અનર્થકારક અને મૂળ છે તે જોશે વૈદ્યગ્રાન્થ કિલ્લે
 વિવેકથી જાણ્યા છે તે જાણે માત્ર એવું રહ્યું હશે જાણે
 પક્ષપાતમાં લઈ જાય.

શિક્ષાપાઠ ૯૭ તત્ત્વાવબોધ, જામ ૧૬ —

પવિત્ર જોન દર્શનને નાસ્તિક કહેવાનાર દેવે એટલું કહ્યું
 મિથ્યા કાવતા ઈચ્છે કે જે જોનદર્શન જાણનાર કહ્યું કહેવાને
 માનવું નથી અને જે પરમેશ્વરને નથી જાણનાર તે જાણે જ કે
 આ વાત ભદ્રિક જનોને લીધે ચેંગી ગયે છે કહ્યું દેવે એટલું
 વિચાર કરવાની પ્રેરણા નથી પડતી એ જાણે એટલું કહ્યું
 આવે કે જોન જમતલે ત્યારે અર્થ જાણે છે તે કહ્યું
 આપથી કહે છે? જમતલથી નથી એટલું કહ્યું એમનું નિર્ણય
 થયું છે? એમ એ પડી એક એ જાણે છે તે જાણે છે
 પવિત્રતાપર આવી સહે જમતલ મનાઈ જાયને જાણે છે
 હતા? રમ્યુ તો મુખ કુખ મુખનું કહેવું હતું? જિને જો
 સા માં મુખ? એ લીલા જાણે છે કહે છે એટલું કહે છે
 કમંથી રમ્યુ? તે પહેલાં રમ્યુની જાણે છે એટલું કહે છે
 જમતલના પાયાં કાણે? અને એટલું કહે છે

એક જ ધર્મનું પ્રવર્તન રાખવું હતું, આમ બમણામાં નાખવાની અવશ્ય શી હતી ? કદાપિ એ બધું માનો કે એ નિયારાની બૂઝ થઈ ! હશે ! ક્ષમા મરીએ પણ એવું દોષ કદાપણ ક્યાંયી સૂઝ્યું કે એને જ મૂળથી ઉખેડનાર એવા મદાવીર જેવા પુરુષોને જન્મ આપે ? એના કહેવાં દર્શનને જન્મતર્માં વિદ્યમાનતા આપે ? પોનાના પગપગ હાથે કરીને કુહાડો મારવાની એને શું અવશ્ય હતી ? એક તો જાણે એ પ્રકારે વિચાર અને બાબત બીજા પ્રકારે એ વિચાર કે જૈન-શૈવ-પ્રણીતકોને [પ્રવચકોને] એનાથી કંઈ દૂર હતો ? એ જન્મતર્માં હોત તો એમ કહેવાથી એઓના લાભને કંઈ હાની પહોંચતી હતી ? જન્મતર્માં નથી જન્મત અનાદિ અનંત છે એમ કહેવામાં એમને કંઈ મદદતા મળી જતી હતી ? આવા અનેક વિચારો વિચારતા જણાઈ આવશે કે જેમ જન્મતનું સ્વરૂપ હતું તેમજ તે પવિત્ર પુરુષોએ કહ્યું કે એમાં બિજાભાવ કહેવા એમને પ્રયોજન નહોતું સદમમાં સદમ જતુની ગદ્યા જેણે પ્રણીત કરી છે, એક ગ્વકણથી કરીને આખા જગતના વિચારો જેણે સર્વ બેદે કલા છે, તેવા પુરુષોનાં પવિત્ર દર્શનને નાસ્તિક કહેનારા કદિ ગતિને પામશે એ વિચારતા ક્યાં આવે છે !

શિક્ષાપાઠ ૯૮ તત્વાવખેાવ, ભાગ ૧૭ —

જે ન્યાયથી જય મેળવી શકતો નથી તે પછી આજો બાંકે છે તેમ પવિત્ર જૈનના અખંડ તત્ત્વસિદ્ધાંતો શકરાચાર્ય, દયાનંદ સંન્યાસી વગેરે જમારે તોડી ન શક્યા ત્યારે પછી જૈન નાસ્તિક હે સો આર્વાકમેસે ઉત્પન્ન કુઆ હે [એમ કહેવા માડ્યું] પણ એ સ્થળે કાંઈ પ્રશ્ન કરે, કે મદાગજ ! એ વિવેચન તમે પછી કરો એવા શબ્દો કહેવામાં કંઈ વખત વિવેક કે જ્ઞાન જોઈતું નથી પણ આનો ઉત્તર આપો કે જૈન વેદથી કયે વસ્તુમાં ઉતરતો છે,

એનું જ્ઞાન એનો મોક્ષ, એનું ગદ્ગદ, અને એનું સત્સીય કેવું છે તે એવાગ્ર મહા ! આપના વેદવિચારો કવિ જાણતમા જોઈતી થયે છે ? આમ જ્યારે મર્મસ્થાનપગ આવે ત્યારે મૌનતા શિવાય તેઓ પાસે ખીજી કંઈ સાધન ગદ્ગદ નહીં જે સત્પુરોના વચનામૃત અને યોગનગથી આ સદ્દિમાં (જન્મતમાં) મલકે દયા તત્ત્વજન અને મહાશીલ હિત્ત પામે છે તે પુરો કરતાં જે પુરો શુભાગ્રમાં રાખ્યા પડ્યા છે, સામાન્ય તત્ત્વજાનને પણ નવાં જાણતા જોતો આચાર પણ પૂર્ણ નથી, તેને ચલતા દહેવા-પગેશ્વરને નામે સ્થાપવા અને સત્ત્વગુણની અવધુર્ણ ભાષા બોલવી પગમાત્રવરૂપ પામેનાને નાસ્તિક દહેવા એ એમની કેટલી જવી કર્મની બહોલ તાનુ સૂચવન કરે છે ! પગુ જન્મત મોહાધિ છે મનમે છે ત્યાં અધાર છે મમાન કે રામ છે ત્યાં સત્ત્વતર નથી એ વાત આપણે શામાટે ન વિચારી !

હું એક મુખ્ય વાત તમને કહું છઉં કે જે મમત્વરહિતની અને ન્યાયની છે તે એ છે કે મમે તે દર્શનને તમે માનો મમે તો પછી તમારી દૃષ્ટિમાં આવે તેમ જોઈને કળા સર્વ દર્શનના શાસ્ત્રતત્ત્વને જુઓ તેમ જોઈતત્ત્વને પણ જુઓ સ્વતંત્ર આત્મિક શક્તિએ જે યોગ્ય લાગે તે અગ્રીકાર કરે માફ કે ખીજા ગમે તેવું કાંઈ એકમ તમે માન્ય ન હોય પણ તત્ત્વને વિચારો

શિક્ષાપાઠ હલ મમાજની અગત્ય —

આ નીમિત્તે સસાગ્રમની અનેક દળાકૌશલ્યમા રાથી વિજય પામ્યા છે ? એ વિચાર કરતાં આપણને તત્કાલ જણાયે કે તેઓનો જલુ ઉત્સાહ અને એ ઉત્સાહમા અનેક મનુષ્ય દળાકૌશલ્યના એ ઉત્સાહી દામમા એ અનેક પુરોના ઉમી ચએલી

સમા કે મમાજે પગિણામ છ મેજ નુ ? નો ઉત્તરમાં એમ આવશે કે લક્ષ્મી કીર્તિ અને અધિકાર એ એમનાં ઉદ્દાદગ્ધુ ઉપરથી એ ભતિનાં મળાકીરત્યો ગોધવાનો દુ અહીં બોધ કરતો નથી, પરંતુ સર્વજ્ઞ જગવા નુ કહેતુ ગુપ્ત તત્ત્વ પ્રમાદ ગિયતિમાં આવી પડ્યુ ? તેને પ્રમંસિત કરવા તથા પૂર્વાચાર્યોનાં ગુણેલાં મહાનુ શાસ્ત્રો એકત્ર કરવા પડેના મરઠના મનમતાતરને દાનવા તેમજ ધર્મ-વિદ્યાને પ્રકુલિત કરવા એક મહાનુ સમાજ સત્ત્વરથી શ્રીમત અને ધીમત બન્નેએ મળીને સ્થાપન કરવાની અવશ્ય જ એમ દર્શાવુ છડિ પવિત્ર વ્યાસાદમનનુ દક્ષવધુ તત્ત્વ પ્રસિદ્ધિમાં આણુવા જતાંતુધી પ્રયોજન નથી સાસુધી શાસનની ઉન્નતિ પણ નથી લક્ષ્મી કીર્તિ અને અધિકાર સસારી કળાકીરત્યથી મળે છે પરંતુ આ ધર્મકળાગૌરવથી તો સર્વ સિદ્ધિ સંપન્નશે. મહાનુ મમાજના અતર્ગત ઉત્તરમાજ સ્થાપવા મતમતાતર તદ્દ, વાકામાં બેસી રહેતા કરતા એમ કરુ ઉચિત જે દુ ધ્રુવું છડિ કે તે કૃતની સિદ્ધિ થઈ જૈનાતર્ગતમતએ દગો સત્ત્વ વસ્તુ ઉપર મનુષ્ય મકનુ લક્ષ આલો અને મમત્વ જાઓ !

શિક્ષાપાઠ ૧૦૦ મનોનિગ્રહનાં વિદ્ય —

વાગવા જે બોધ કરવામા આવ્યો કે તેમાંથી મુખ્ય તાત્પર્ય નીકળે તે એ છે કે આત્માને તારે અને તારવા માટે તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રકાશ કરે તથા સત્ગીતને સેવો એ પ્રાપ્ત કરવા જે જે માર્ગ દર્શાવ્યા તે તે માર્ગ મનોનિગ્રહતાને આધિન છે મનોનિગ્રહતા થવા લક્ષ્મી બડોળના કરતી વયોચિત છે એ બડોળતામાં વિવરૂપ નીચેના ગેય છે

૧ આજસ

૨ વિરો આદાર

૨ અનિયમિત બિધ

૪ ઉ માદ પ્રતિ

૫ આચારપ્રથમ	૧૦ રસમાગ્વનુન્વતી
૬ અનિયમિત કામ	૧૩ અતિભોગ
૭ અક્રમસ્વીયવિદાસ	૧૪ પારકુ અનિષ્ટ ઈ-છતુ
૮ માન	૧૫ કામણ વિનાનુ ગળુ
૯ મર્જા ઉપગત કામ	૧૬ ઝાઝનો સ્નેહ
૧૦ આપદાઈ	૧૭ અયોગ્ય સ્થળ જનુ
૧૧ તુચ્છવસ્તુથી આનંદ	૧૮ એકે ઉત્તમ નિયમ સાધ્ય ન ગવે

અટાદશ પાપસ્થાનક ત્યાસુવી ક્ષવ ચવાનાં નથી કે જ્યાસુધી આ અટા સ વિદ્યથી મનનો સબધ છે આ અટાદશ દોષ જરાથી મનોનિમગ્નતા અને ધારેનો સિદ્ધિ થઈ શકે છે એ વસ્તુ જ્યાસુધી મનથી નિકટતા ધગવે છે ત્યાંમુધી તે મનુષ્ય પણ આત્મસાધક ક્રવાનો નથી અતિ ભોગને સ્થળે સામાન્ય ભોગ નહીં પણ કેવળ ભોગસાગરત જોણે ધર્મ છે તેમજ એ એકે દોષનુ મૂળ જેના કલ્પમા નથી તે સત્પુરુષ મહાભાગી ~

શિક્ષાપાઠ ૧૦૧ સ્મૃતિમા ગમ્પવાયોગ્ય મહાવાક્યો -

- ૧ એક ભેદ નિયમ એ જ આ જગતનો પ્રવર્તક છે
- ૨ જે મનુષ્ય સત્પુરુષોનાં ચરિત્ર ગદ્યવતે પામે તે મનુષ્ય પરમેશ્વર સાથે છે
- ૩ ચચગ ચિત્ત એ જ સર્વ વિષય દુ ખનુ મુગિયુ છે
- ૪ ઝાઝનો મેગાપ અને યોગ સાથે અતિ સમાગમ એ બન્ને સમાન દુ ખદાયક છે
- ૫ સમસ્તમાવિનુ મળવુ એને યાત્રીઓ એકાત કહે છે

સમા કે સમાજે પગિણામ વુ મેળુ ૧ નો ઉત્તરમાં એમ આવશે કે લક્ષ્મી કૃતિ અને અધિકાર એ એમનાં ઉદગ્રસ્થ ઉપરથી એ જાતનાં પ્રાકૃતિકો ગેધવાનો હું અહીં બોધ કરતો નથી પરંતુ સર્વજ્ઞ જગવાનનું કહેતું મુખ તરફ પ્રમાદ ગિયનિર્મા આવી પડ્યું છે તેને પ્રકાશિત કરવા તથા પૂર્વાચાર્યોનાં ગુણો મહાન જ્ઞાનો એમ કહ્યા પડેલા ગચ્છના મનમતાતરને દાખવા તેમજ ધર્મ-વિદ્યાને પ્રકૃષ્ટિત કરવા એક મહાન સમાજ સત્ત્વરથી શ્રીમત અને ધીમત બને એ મળાને સ્થાપન કરવાની અવશ્ય છે એમ દર્શાવું છું પવિત્ર આશાદમતનું દર્શાવું તરફ પ્રસિદ્ધિમા આજુવા જર્ણાતુધી પ્રયોજન નથી જાણી શાસનની ઉન્નતિ પણ નથી લક્ષ્મી કૃતિ અને અધિકાર સસારી જાણીશનથી મળે છે પરંતુ આ ધર્મજાણીશ પથી તે મર્મ સિદ્ધિ સાપડશે મહાન સમાજના અતર્ગત ઉપસમાજ સ્થાપવા અતમતર્ગત તજ, વાકામાં બેસી રહેવા કરતા એમ કરવું ઉચિત છે હું ઇચ્છું છું કે તે કૃતની સિદ્ધિ ધર્મ જોનાતર્ગતમતને દો, સત્ત્વ વસ્તુ ઉપર મનુષ્ય મહાનું લક્ષ આવે અને મમત્વ જાઓ ।

શિક્ષાપાઠ ૧૦૦ મનોનિમદ્વના વિદ્ય —

વાગવા જે બોધ કરવામા આ ગો ૩ તેમાંથી મુખ્ય તત્ત્વર્થ નીકળે તે એ છે કે આત્માને તારો અને તારવા આટે તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રકાશ કરો તથા સત્ત્વીયને સેવા એ પ્રાપ્ત કરવા જે જે માર્ગ દર્શાવ્યા તે તે માર્ગ મનોનિમદ્વતાને આધિન છે મનોનિમદ્વતા થવા વધુની બદોળતા કરવી વધારામિત છે એ બદોળતામા નિમ ૫ નીચેના દોષ છે

૧ આળસ

૩ વિરોધ આકાર

૨ અનિયમિત બિધ

૪ ઉમા પ્રકૃતિ

૫ મ્હાવાપ્રપચ	૧૨ ગસમારવનુબંધતા
૬ અનિયમિત કામ	૧૩ અતિભોગ
૭ અક ધીવવિવાસ	૧૪ પારદ અનિષ્ટ ઈન્દ્રિય
૮ માન	૧૫ કાગલુ વિનાનુ રણુ
૯ મર્ગદા ઉપર્ગન કામ	૧૬ ઝાઝનો મ્હેલ
૧૦ આપરકાર્થ	૧૭ અયોગ્ય અચા જનુ
૧૧ તુચ્છવસ્તુથી આનંદ	૧૮ એક ઉત્તમ નિયમ સાધ્ય ન કહે

અષ્ટાદશ પાપસ્થાનક ત્યાસુવી ક્ષમ થવાનાં નથી કે જ્યાસુધી આ અષ્ટાદશ વિગ્રથી મનનો સબંધ છે આ અટા સ દોષ જવાથી મનોનિમગ્નતા અને ધારનો સિદ્ધિ યર્થ થકે છે એ વસ્તુ ત્યાસુધી મનથી નિકટતા ધરાવે છે ત્યાસુવી તે મનુષ્ય પણ આત્મસાધક ક્રવાનો નથી અતિ ભોગને રથને સામાન્ય ભોગ નથી પણ વળ ભોગસાગરત જેણે ધરું કે તેમજ એ એકકે દોનુ મૂળ જેનાં હૃદયમાં નથી તે સત્પુરુષ મહદ્દાગી છે

શિક્ષાપાઠ ૧૦૧ સ્મૃતિમા ગાખવાયોગ્ય મહાવાક્યો —

૧ એક ભેદે નિયમ એ જ આ જમતનો પ્રવર્તે છે

૨ જે મનુષ્ય સત્પુરુષોનાં ચગિત ગદમને પામે છે તે મનુષ્ય પરમેશ્વર થાય છે

૩ ચચગ ચિત્ત એ જ સર્વ વિનમ દુ ખનુ મૂગિયુ છે

૪ ઝાઝનો મેળાપ અને યોગ સાથે અતિ સમાગમ એ બન્ને સમાન દુ ખદાયક છે

૫. સમસ્તમાવિનુ મળતુ એને યાનીઓ એકાંત કહે છે

૬ જીવિયો તમને જીને અને મુખ માનો તે કરતાં તેને તમે
હૃતવામાં જ સુખ, આનંદ અને પરમપ્રાપ્તિ કરશે

૭ મગધિના સમાગ્ર નથી અને સસાગધિના ગમ નથી

૮ યુવાવધનો સર્વસમપરિત્યાગ પગમપદને આપે છે

૯ તે વસ્તુના નિચાગમાં પહેંચ્યો કે જે વસ્તુ અતીન્દ્રિય
સ્વરૂપ છે

૧૦ ગુણીના ગુણમાં અનુરક્ત થાઓ

શિક્ષાપાઠ ૧૦૨ વિવિધ પ્રશ્નો, ભાગ ૧ —

આજે તમને હું કેટલાક પ્રશ્નો નિર્મલચમત્કવચનાનુસાર ઉત્તર
આપવા માટે પૂછું છું

પ્રશ્ન—કંડા કમની અમત્ય શી છે ?

ઉત્તર—અનાદિકામથી આત્માની કમંત્યન દાળવા માટે

પ્રશ્ન—૫ પહેલો કે કમ ?

ઉત્તર—મને અનાદિ છે જ ૫ પહેલો દોષ તો એ વિમળ
વસ્તુને મળ વગમવાનું કંઈ નિમિત્ત જોઈએ કમ પહેલાં કંડો તો
જીવ વિના કમ કંઈ કોનો ? એ ન્યાયથી જ ન અનાદિ છે જ

પ્રશ્ન—૬૫ રૂપી કે અરૂપી ?

ઉત્તર—રૂપી પણ ખરો અને અરૂપી પણ ખરો

પ્રશ્ન—રૂપી કયા ન્યાયથી અને અરૂપી કયા ન્યાયથી તે કહે

ઉત્તર—દેહ નિમિત્તે રૂપી અને સ્વસ્વરૂપે અરૂપી

પ્રશ્ન—દેહ નિમિત્તે શાથી છે ?

ઉત્તર—સ્વર્ભના વિસાકથી

પ્ર०—કર્મની મુખ્ય પ્રકૃતિયો કેટલી છે ?

ઉ०—આઠ

પ્ર०—કવિ કવિ ?

ઉ०—૧ 'જ્ઞાનાવસ્થા, ૨ દર્શનાવસ્થા, ૩ વેદનીય મોક્ષિની,' નામ, જોત્ર, આયુષ્ય અને અતરાય

પ્ર०—એ આઠે કર્મની સામાન્ય સમજ કહે

ઉ०—જ્ઞાનાવસ્થા એટલે આત્માની જ્ઞાન સમૃદ્ધિની જે અનંતશક્તિ છે તેને આચાર્યન યર્ષ જનુ દર્શનાવસ્થા એટલે આત્માની જે અનંત દર્શનશક્તિ છે તેને આચાર્યન યર્ષ જનુ વેદનીય એટલે દેહનિમિત્ત જ્ઞાના અચાતા પ્રેમજ્ઞાના વેદનીય કર્મથી અવ્યાનાય સુખરૂપ આત્માની શક્તિ શેષરૂપ છે જે મોક્ષિનીય કર્મથી આત્મચારિત્રરૂપ શક્તિ શેષરૂપ રહી છે નામકર્મથી અપરિણીત શક્તિ શેષરૂપ રહી છે જોત્રકર્મથી અટન અવ ગાદનારૂપ આત્મિક શક્તિ શેષરૂપ રહી છે આયુષ્યકર્મથી અક્ષય શક્તિ શેષરૂપ રહી છે અતરાય કર્મથી અનંત જ્ઞાન જ્ઞાન વીર્ય, જોત્ર, ઉપજોત્ર, શક્તિ શેષરૂપ રહી છે

શિક્ષાપાઠ ૧૦૩ વિવિધ પ્રશ્નો, ભાગ ૨ —

પ્ર०—જે મોક્ષ દેવતાથી આત્મા કયાં જાય છે ?

ઉ०—અનંત અને શાશ્વત મોક્ષમા

પ્ર०—આ આત્માનો મોક્ષ કેઈવાદ થયો છે ?

ઉ०—ના

પ્ર०—કારણ ?

જ્ઞા. આ. પા. ૧૦—૧ જ્ઞાનાવસ્થા, દર્શનાવસ્થા, વેદનીય, મોક્ષિની

ઉ૦—મોક્ષ થયેનો આત્મા કર્મમયગદિત છે એથી પુનર્જન્મ એને નથી

પ્ર૦—કેવલીના લક્ષણ શું ?

ઉ૦—માર ધનધાતી કર્મનો ક્ષય અને માર કર્મને પાતળા પાડી જે પુરુષ નોદય ગુણગ્યાનકવતી વિદ્યા કરે છે

પ્ર —ગુણસ્થાનક કેટલાં ?

ઉ૦—ચૈ.

પ્ર૦—તેનાં નામ કયો ?

ઉ૦—૧ મિથ્યાત્વગુણગ્યાનક ૨ સાસ્તાત્ત્વગુણગ્યાનક ૩ મિત્રગુણગ્યાનક ૪ અવિગતિસમગ્ જિગુણગ્યાનક ૫ દેશ વિગતિગુણગ્યાનક ૬ પ્રમતસમતગુણગ્યાનક ૭ અપ્રમતગેયતગુણ ગ્યાનક ૮ અપૂર્વકરણગુણગ્યાનક ૯ અદિતિનિમાદગુણગ્યાનક ૧૦ સુક્ષ્મમેષરાવગુણગ્યાનક ૧૧ ઉપશાત્તમોદગુણગ્યાનક ૧૨ ક્ષોધમોદગુણગ્યાનક ૧૩ સયોગીકવળીગુણગ્યાનક ૧૪ અયોગી-કેવળીગુણગ્યાનક

શિક્ષાપાઠ ૧૦૪ નિવિધ પ્રત્નો, ભાગ ૩ —

પ્ર —કેવલી અને તીર્થકર એ બનેમા ફેર શો ?

ઉ૦—કેવલી અને તીર્થકર સંપત્તિમાં સમાન છે, પરંતુ તીર્થકર પૂર્વે તીર્થકર નામકર્મ ઉપાભવ્યું છે, તેથી વિશેષમા જાગ ગુણ અને અનેક અતિશય પ્રાપ્ત કરે છે

પ્ર૦—તીર્થકર પર્યટન કરીને શામળે ઉપદેશ
તો નિરુપી છે

ઉ૦—તીર્થ કર નામકર્મ જે પૂરે જાણ્યું છે તે વેદવા માટે તેઓને અવશ્ય તેમ કરવું પડે કે

પ્ર૦—દમણા પ્રવર્તે છે તે શાસન કાનું છે ?

ઉ૦—અમણુ ભગવાન મહાવીરનું

પ્ર૦—મહાવીર પહેલા જૈનદર્શન હતું ?

ઉ૦—હા

પ્ર૦—તે કાણે ઉત્પન્ન કર્યું હતું ?

ઉ૦—તે પહેલાના તીર્થ કરોએ

પ્ર૦—તેઓના અને મહાવીરના ઉપદેશમાં કઈ ભિન્નતા ખરી છે ?

ઉ૦—તત્ત્વસ્વરૂપે એક જ, પાત્રને લઈને ઉપદેશ હોવાથી અને કઈક શાગમેદ હોવાથી સામાન્ય મનુષ્યને ભિન્નતા લાગે ખરી, પણ આવાથી જોતાં એ ભિન્નતા નથી

પ્ર૦—એઓનો મુખ્ય ઉપદેશ શું છે ?

ઉ૦—આત્માને તારે આત્માની અનંત શક્તિઓનો પ્રભાવ કરે એને કર્મરૂપ અનંત દુખથી મુક્ત કરે

પ્ર૦—એ માટે તેઓએ કયા સાધનો દર્શાવ્યાં છે ?

પ્ર૦—વ્યવહારનયથી અત્યંત સત્યર્થ, અને સત્યરૂપ સ્વરૂપ જાણવું સત્વરના ગુણમાત્ર કરવા ત્રિવિધે ધર્મ આચરવો અને ત્રિવિધ ગુરૂથી ધર્મની અમ્મતા પામવી

પ્ર૦—ત્રિવિધ ધર્મ કયો ?

ઉ૦—સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપ, સમ્યક્દર્શનરૂપ અને સમ્યક્ચાત્રિરૂપ

શિક્ષાપાઠ ૧૦૫ વિવિધ પ્રશ્નો, ભાગ ૪ —

પ્ર૦—આત્મ જ્ઞેનદર્શન જ્યારે સર્વોત્તમ છે ત્યારે સર્વ આત્માઓ એના બોધને કાં માનતા નથી ?

ઉ૦—કર્મની બાકુ થતાથી મિથ્યાત્વનાં જન્મેલાં કળિયાથી અને મત્સ્યામયનાં જન્મવથી

પ્ર૦—જ્ઞેનના મુનિયોના મુખ્ય આચારરૂપ શું છે ?

ઉ૦—પાંચ મહાત્મન, દસવિધ ચતિધર્મ, સપ્તાદશવિધસયમ, દસવિધ વચાવૃત્ત [વૈશાવૃત્ત] નવવિધ વ્યભચર્મ, દ્વાદશ પ્રકારનો તપ ક્રોધાદિક ચાર પ્રકારનો નિમદ્ધ વિશેષમાં યાન દર્શન, ચારિત્ર તથા પ્રકારના ઇત્યાદિક અનેક બેદ છે

પ્ર૦—જ્ઞેનમુનિયોના જોવા જ સન્ધ્યાસિયોનાં પચ યામ છે અને બૌદ્ધધર્મનાં પાંચ મહાથીલ છે એટલે એ આચારમાં તો જ્ઞેનમુનિયો અને સન્ધ્યાસિયો તેમજ બૌદ્ધમુનિયો સરખા ખરા કે ?

ઉ૦—નહી

પ્ર૦—કેમ નહી ?

ઉ૦—એઓનાં પચયામ અને પચમહાથીલ અપૂર્ણ છે, મહાત્મના પ્રતિબે જ્ઞેનમા અતિ સક્ષમ છે પેના એના સ્થૂળ છે

પ્ર૦—સક્ષમતાને માટે દર્શન આપો જ્ઞેનુએ !

ઉ૦—દર્શન દેખીતું છે પચવામિયો કદમૂળાદિક અમદ્ય ખાવ છે સુખશમ્યામા પોટે છે વિવિધ જાતનાં વાદનો અને પુષ્પનો ઉપસોજ લે છે દેવજ સીતળ જળથી વ્યવહાર છે રાત્રિયે બોજન લે છે એમાં થતો અસખ્યાતા જાતનો વિનાશ વ્યભચર્મનો ભગ એની સક્ષમતા તેઓના જલુવામાં નથી તેમજ માંસાદિક અમદ્ય જો સુખશીતિયાં સાધનોથી બૌદ્ધમુનિયો પુક્ત છે જ્ઞેન મુનિયો તો કેરળ એથી વિરક્ત જ છે

શિક્ષાપાઠ ૧૦૬ વિવિધ પ્રશ્નો, ભાગ ૫ —

પ્ર૦—વેદ અને જૈન દર્શનને પ્રતિપક્ષતા ખરી કે ?

ઉ૦—જૈનને કંઈ અસમજસત્તાવે પ્રતિપક્ષતા નથી, પરંતુ સત્યથી અસત્ય પ્રતિપક્ષી ગણાય છે, તેમ જૈન દર્શનથી વેદનો સખધ છે

પ્ર૦—એ બેમાં સત્યરૂપ તમે કોને કહો છો ?

ઉ૦—પવિત્ર જૈનદર્શનને

પ્ર —વેદ દર્શનિયો વેદને કહે ■ તેનું કેમ ?

ઉ૦—એ તો મતભેદ અને જૈનના તિરસ્કાર માટે છે, પરંતુ આપપૂર્વક બન્નેની મૂળગતિઓ આપ ભેદ જાણો

પ્ર૦—આટલું તો મને લાગે છે કે મહાવીરદિક જિનેશ્વરનું કથન આપના કોરાપર છે, પરંતુ જન્મતત્ત્વાની તેઓ ના કહે છે, અને જન્મત બુદ્ધિ અનત છે એમ કહે છે તે વિશે કંઈ કંઈ શંકા થાય છે કે આ અસખ્યાત દ્વીપસમુદાયુક્ત જન્મત વચર બન્ને કયારી હોય ?

ઉ૦—આપને જ્ઞાતિથી આત્માની અનત સકિતની ભેદ પણ દિવ્ય પ્રસાદી મળી નથી ત્યાંસુધી એમ લાગે છે, પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાને એમ નહીં લાગે ‘સમ્મતિતક’ અર્થનો આપ અનુભવ કરશો એટલે એ શંકા નીકળી જશે.

પ્ર૦—પરંતુ સમર્થ વિદ્વાનો પોતાની મૂળ વાતને પણ દૃષ્ટાંતાદિકથી સિદ્ધાંતિક કરી દે છે, એથી એ તુર્કી ચક્રે નહીં પણ સત્ય કેમ કહેવાય ?

ઉ૦—પણ આને કંઈ મૂળ કથવાનું પ્રોચન નહોતું અને યજ્ઞભર એમ માનો, કે એમ આપણને શંકા થઈ કે એ કથન

મૃષા હશે તો પછી જન્મકર્તાએ એવા પુરુષને જન્મ પણ કાં
આપ્યો? નામમોળક પુત્રને જન્મ આપવા તું પ્રયોજન હતું? તેમ
વળી એ સત્પુરુષો સર્વજ્ઞ હતા, જન્મકર્તા સિદ્ધ હોત તો એમ
કહેવાથી તેઓને કંઈ હાનિ નહોતી

શિક્ષાપાઠ ૧૦૭ જિનેશ્વરની વાણી —

(મનહર ૭૬)

જનત જનત જાવ ભેદથી ભરેલી ભલી,
જનત જનત નય નિદેષે વ્યાખ્યાની છે,
સકળ જન્મત દિતકારિણી હાગિણી મોહ,
તારિણી ભવાખ્ધિ મોક્ષચારિણી પ્રમાણી છે
ઉપમા વ્યાખ્યાની જેને તમા ગખવી તે વ્યર્થ,
આપવાથી નિજ મતિ મપાઈ મે માની છે
અહો! રાજચંદ્ર બાગ ખ્યાન નથી પામતા એ,
જિનેશ્વર તણી વાણી જાણી તેજે જાણી છે ૧.

શિક્ષાપાઠ ૧૦૮ પૂર્ણમાસિકા મગલ —

(ઉપજાતિ)

તપોપધ્યાને ગવિરૂપ થાય એ સાધિને સોમ રહી સુદામ
મહાન તે મગજ પકિત પામે આવે પછી જો લુધના ઋણામે ૧.
નિર્ઘય યાતા શુરુ સિદ્ધ પાતા, કાં તો સ્વયં શુદ્ધ ઋણી ખ્યાતા
ત્રિયોગ ત્યાં કેવળ મદ પામે સ્વરૂપ સિદ્ધે વિચરી વિરામે ૨.
[મોક્ષમાળા સમાપ્ત]

મોક્ષમાળાના પ્રજ્ઞાવળોવ ભાગની સ કલના

શિક્ષાપાઠ	વિષય	શિક્ષાપાઠ	વિષય
૧	વાચકને પ્રેરણા	૨૪	જિનાગમસ્તુતિ.
૨	જિન દેવ	૨૫	નવતત્ત્વનું સામાન્ય સંલેપ
૩	નિર્ગ્રંથ		સ્વરૂપ
૪	દયાની પગમ ધર્મતા	૨૬	સાર્વજનિક અપ.
૫	સાચુ બ્રાહ્મણપણું	૨૭	સદ્ગુણ
૬	મૈત્રી આદિ ચાર ભાવના	૨૮	દેશધર્મ વિષે વિચાર
૭	સત્યાગ્રહનો ઉપમાર.	૨૯	મૌન
૮	પ્રમાદના સ્વરૂપનો વિશેષ વિચાર.	૩૦	ચરીર.
૯	ત્રણ મનોગ્રથ	૩૧	પુનર્જન્મ
૧૦	ચાર સુખ સંખ્યા	૩૨	પચમહાવ્રત વિષે વિચાર
૧૧	બાવહારિક ભુવોના ભેદ	૩૩	દેશમોષ.
૧૨	ત્રણ આત્મા	૩૪	પ્રસસ્ત યોગ.
૧૩	સમ્યગ્દર્શન	૩૫	સગ્ગપણ
૧૪	મહાત્માઓની અસંગતા	૩૬	નિરાશિઆનીપણ
૧૫	સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ	૩૭	બ્રહ્મચર્યનું સર્વોત્કૃષ્ટપણ.
૧૬	અનેકાંતની પ્રમાણતા	૩૮	આચાર
૧૭	મન ભાતિ	૩૯	સમાધિ મગ્ધ
૧૮	તપ	૪૦	વૈતાનિક અધ્યયન.
૧૯	જ્ઞાન	૪૧	સ યોગનું અર્પિતપણ
૨૦	ક્રિયા	૪૨	મહાત્માઓની અનલસુમતા.
૨૧	ચાર ભ પગિગ્રહની નિવૃત્તિ	૪૩	માયે ન ભેદ
	ઉપર યાનીએ આપેલો ધણો ભાર.	૪૪	(ચાર) દેવતા સંસ્કાર
૨૨	દાન	૪૫	લિપ્ત નિગ્રહ.
૨૩	નિયમિતપણ	૪૬	ધ્યાન દેવતા સંસ્કાર

શિક્ષાપાઠ	વિષય	શિક્ષાપાઠ	વિષય
૪૭	તીર્થ કુપ્પદ સપ્રાપ્તિ સ્થાનક,	૬૫	મુનિધર્મયોગ્યતા
૪૮	ભાષા	૬૬	પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ
૪૯	પરિપક્વ જ્ઞ	૬૭	ઉન્નતતા
૫૦	ધીરત્વ	૬૮	એક અત્યુદ્ધત
૫૧	સદગુરુ સ્તુતિ	૬૯	દર્શન સ્તુતિ
૫૨	પાંચ પગમય વિષે વિ વિચાર	૭૦	વિભાવ
૫૩	અવિગતિ	૭૧	ગ્દ્યાસ્વાદ
૫૪	અધ્યાત્મ	૭૨	ઋદ્ધિસા અને સ્વચ્છ કતા
૫૫	મત્ર	૭૩	અત્પ શિધીલપણાધી મહા
૫૬	૭ ૫૦ નિશ્ચલ		દોષના જન્મ
૫૭	મોક્ષ માર્ગની અવિરોધતા	૭૪	પાર્માર્થિક સત્ય
૫૮	સનાતન ધર્મ	૭૫	આત્મભાવના
૫૯	સુદૃઢ તત્ત્વપ્રતીતિ	૭૬	જિન ભાવના
૬૦	સમિતિ ગુપ્તિ	૭૮	થી ૯૦ મહત્ત્વુપ યગિત્ર
૬૧	કર્મના નિયમો	૮૧	થી ૧૦૦ [ભાગમા વધારો]
૬૨	મહત્ત્વુપની અનંત ત્વા	૧૦૧	થી ૧૦૬ દ્વિતીય પ્રકો
૬૩	નિર્જરાકમ	૧૦૭-૮	સમાપ્તિ અવસર
૬૪	આત્મિકા સ્થાનકે કેમ વર્તે		

શ્રીઆત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર

- જે સ્વરૂપ સમન્તા વિન્ધ, પામ્યો દુઃખ અનંત
સમગ્રબુદ્ધિ તે પદ નમુ શ્રી સદ્ગુરુ ભગવત ૧
- વર્તમાન આ કાળમાં મોક્ષમાર્ગ નહીં લોપ
વિચારવા આત્માર્થોને, બાળ્યે અત્ર અગોપ્ય ૨
- કાર્ષ ક્રિયા-જડ ચર્ષ રહ્યા, શુદ્ધચાત્રમા કાર્ષ,
માને મારગ મોક્ષનો કરણા હપતે જોઈ ૩
- બાલક્રિયામાં રાચના, અતર્જેદ ન કાર્ષ
ચાત્રમાર્ગ નિષેધતા, તેહ ક્રિયાજડ આદિ ૪
- બધ મોક્ષ છે કલ્પના બાળે વાણી માદિ,
વતે મોક્ષાવેશમાં, શુદ્ધચાત્રી તે આદિ ૫
- વૈરાગ્યદિ સફળ તો જો સદ આત્મચાત્ર
તેમજ આત્મચાત્રની પ્રાપ્તિતથા નિદાન ૬
- ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમાં થાય ન તેને ચાત્ર
અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો જૂલે નિજ જ્ઞાન ૭
- જ્યાં જ્યાં જો જો ચોગ્ય છે, તદા સમગ્રબુદ્ધિ તેહ
ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે આત્માર્થો જન જોહ ૮
- સેવે સદ્ગુરુચરણને ત્યાગી દઈ નિજ પદ
પામે તે પરમાર્થને નિજપદનો લે હસ ૯
- આત્મચાત્ર સમર્થતા વિચરે હૃદય પ્રયોગ,
અપૂર્વવાણી પરમતુલ સદ્ગુરુ લલિતપ્રયોગ

- પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુસમ નદિ પદોક્ષ જિન ઉપકાર,
 એવો લક્ષ થયા વિના ઉગ્રે ન આત્મવિચાર ૧૧
- સદ્ગુરુના ઉપદેશ વણ, સમજાય ન જિનરૂપ,
 સમજ્યા વણ ઉપમર ગો^૧, સમજ્યો જિનસ્વરૂપ ૧૨
- આત્માદિ અસ્તિત્વના જેહ નિરૂપક યાજ
 પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુપોગ નહીં, ત્યાં આધાર સુપાત્ર ૧૩
- અયના સદ્ગુરુએ દર્શા, જે અવગાહન કાજ,
 તે તે નિત્ય વિચારવા કરી મતાતર ત્યાજ ૧૪
- રોકે છવ સ્વચ્છદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ,
 પામ્યા એમ અનંત છે, જાખ્યુ જિન નિર્દોષ ૧૫
- નત્યક્ષ સદ્ગુરુપોગથી સ્વચ્છદ તે રોકાય
 અન્ય ઉપાય કર્યા થકી પ્રાપ્તે જમણો થાય ૧૬
- સ્વચ્છદ મત આગ્રહ તણ વર્તે સદ્ગુરુલક્ષ
 સમકિત તેને જાખ્યુ, કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ ૧૭
- માનાદિકે યજુ મહા નિજજીદે ન મગાય,
 જાતાં સદ્ગુરુ યરણુર્મ, અત્પ પ્રયાસે જાય ૧૮
- જે સદ્ગુરુ ઉપદેશથી, પામ્યો કેવળગાન
 ગુરુ રજા છત્રસ્થ પણ વિનય કરે ભગવાન ૧૯
- એવો માર્ગ વિનય તણો, જાખ્યો શ્રીતીતરામ
 મળ હેતુ એ માર્ગનો સમજો કોઈ સુભાગ ૨૦
- અસદ્ગુરુ એ વિનયનો, લાજ લહે જે કોઈ
 મહામોહનીય કર્મથી, જૂડે ભરજળમાદિ ૨૧
- હોય મુમુક્ષુ છવ તે સમજો એહ વિચાર
 હોય મતાર્થી છવ તે, અવગો લે નિર્ધાર ૨૨

હોય મતાર્થી તેહને, યાવ ન આતમલક્ષ,
તેહ મતાર્થી લક્ષણે, અહી કહ્યાં નિર્પણ ૨૩

મતાર્થી લક્ષણ

બાહ્યત્યાગ પણ જ્ઞાન નહિ તે માને ગુરૂ સત્ય
અથવા નિજગુણધર્મના, તે ગુરૂમા જ મમત્વ ૨૪

જો જિનદેહપ્રમાણને, સમવસગણાદિ સિદ્ધિ
વર્ણન સમજો જિનનું શાકી ગહે નિજબુદ્ધિ ૨૫

પ્રત્યક્ષ સત્ગુરૂ યોગમાં વર્તે દષ્ટિ વિમુખ,
અમદ્ગુરૂને દ' કરે નિજમાનાથે મુખ્ય ૨૬

દેવાદિ મતિ ભગર્મા, જો સમજો શ્રુતજ્ઞાન
માને નિજમત વેષનો આમદ્ મુક્તિનિ રન ૨૭

લક્ષ્યું શ્વરૂપ ન વર્તિતું, મક્ષ્યું મત અભિમાન,
મહે નહિ પરમાર્થને લેવા લૌકિક માન ૨૮

અથવા નિશ્ચયનય મહે માત્ર શબ્દની મીઠ
લોપે સદ મવદ્વાગને સાધન રહિત યાવ ૨૯

જ્ઞાનદશા ખામ્યો નહિ, સાધનત્યાગ ન કાર્મ
પામે તેનો સમ જો તે છુટે ભવમાદિ ૩૦

એ પણ જીવ મતાર્થમા, નિજ માનાદિ કાજ
પામે નહી પરમાર્થને, અને અધિભરીમા જ ૩૧

નહી કદાચ ઉપશાંતતા નહી અતઃ વશમ્બ
સરલપલું ન મધ્યસ્થતા એ મતાર્થી દુર્ભાગ્ય ૩૨

લક્ષણ કહ્યાં મતાર્થીનાં, મતાર્થ જાવા કાજ,
હવે કહું આત્માર્થીનાં આત્મ-અર્થ મુખસાજ ૩૩

આત્માર્થીના લક્ષણ

આત્મજ્ઞાન ત્યા મુનિજયુ તે સાચા ગુરૂ હોય,
બાકી કુળગુરૂ કલ્પના, આત્માર્થી નહી જોય

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ પ્રાપ્તિનો, ગળે પરમ ઉપકાર,
 તમે ચોખ્ખો એકત્વથી, વતે આઘાત ૩૫
 એક હોય તથા કળમા પરમારથનો પથ,
 પ્રેરે તે પરમાર્થને તે બ્યવહાર સમત ૩૬
 એમ વિચારી અતરે, ગેધે સદ્ગુરુયોગ
 કામ એક આત્માર્થનું ખીલે નહીં મનરોગ. ૩૭
 ક્યાવની ઉપદાતતા માત્ર મોક્ષ અભિનાય
 ભવે ખે. પ્રાણીદયા ત્યાં આત્માર્થનિવાસ ૩૮
 દશા ન એવી જ્યાંસુધી શ્રવણે નહીં જોય
 મોક્ષ માર્ગ પામે નહીં મટે ન અતર રોગ ૩૯
 આવે જ્યાં એવી દશા સદ્ગુરુબોધ સુદાય
 તે બોધે સુવિચારણા ત્યાં પ્રમટે સુખદાય ૪૦
 જ્યાં પ્રમટે સુવિચારણા ત્યાં પ્રમટે નિજજ્ઞાન
 જે જાને ક્ષમ મોહ ચર્મ પામે પ. નિર્વાણ ૪૧
 ઉપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય,
 ગુરુ શિષ્ય સવાદથી, બાધુ પૂરવડ આદિ ૪૨

પદ્મપદ્મનામકથન.

‘આત્મા છે’ તે નિત્ય છે’ ‘હું કર્તા નિજકર્મ’
 હું બોલતા’ વળી ‘મોક્ષ છે’ મોક્ષ હિપાય સુધર્મ’ ૪૩
 પદ્મસ્થાનક સસેપર્મા પદ્મસ્થાન પથ તે
 સમજવા પરમાર્થને, કલ્યાણ જાનીએ એક ૪૪

શાકા-શિષ્ય ઉવાચ

શિષ્ય પ્રથમ સ્થાનકની શાકા કહે છે

નથી દષ્ટિમાં આવતા, નથી જણાવું કપા
 ખીલે પથ અનુભવ નહિ, તેથી ન કવસ્વરૂપ ૪૫

અથવા દેહ જ આત્મા, અથવા ઇદ્રિય પ્રાણ,
મિથ્યા જુદા માનવો નહીં જુદુ એકાણુ ૪૬
વળી જો આત્મા હોય તો, જણાય તે નહીં કેમ ?
જણાય જો તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જોમ. ૪૭
માટે છે નહીં આત્મા, મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય
એ અતઃ શકા તણો, સમજવો સદુપાય ૪૮

સમાધાન-મહાશુર ઉવાચ.

આત્મા છે એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે -

ભાગ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન,
પણ તે જન્મે ભિન્ન છે, પ્રમટ લક્ષણે જાન. ૪૯
ભાગ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન
પણ તે જન્મે ભિન્ન છે જોમ અસિ ને માન ૫૦
જે દશા છે દરિના, જે જાણે છે ૩૫
આત્મા અનુભવ જે ગદે તે છે જીવસ્વરૂપ ૫૧
જો ઇદ્રિય પ્રત્યેકને નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન,
પાચ ઇદ્રિયના રિષયનું, પણ આત્માને જ્ઞાન ૫૨
દેહ ન જાણે તેહ જાણે ન ઇદ્રિય પ્રાણ
આત્માની સજાવડે તેહને પ્રવર્તે જાણ ૫૩
સવ અવરથાને વિરો, ન્યારો સદા જણાય
પ્રમટરૂપ ચૈતન્યમય એ એકાણુ સત્ય ૫૪
ઘટ પટ આદિ જાણુ તું તેથી તેને માન,
જાણનારને માન નહીં કહીએ કેવું જ્ઞાન ? ૫૫
પરમ જુદું કૃષ્ણ દેહમાં, સ્પૂર્ણ દેહ મતિ અપ
દેહ હોય જો આત્મા, ઘટે ન આમ વિકલ્પ ૫૬
જડ ચૈતનનો ભિન્ન છે, કેવળ પ્રમટ સ્વભાવ

એકપણ પામે નહીં ત્રણે દાગ દયતાવ ૫૭
આત્માની શક્તિ કરે, આત્મા પોતે આપ,
સમનો કરનાર તે અચર્ય એક અમાપ ૫૮

શક્તિ-શિષ્ય ઉચાર્ય

આત્મા નિત્ય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે —

આ માના અસ્તિત્વના આપે કલા પ્રકાર
કલાવ તેનો થાય ૭ અતર કયે વિચાર ૫૯
ખીજ શક્તિ થાય ત્યાં આત્મા, નહીં અવિનાશઃ
દેહ થોમથી ઉપજે, દેહ વિશેષે નાશ ૬૦
અથવા વસ્તુ સ્થિતિ છે ક્ષણે ક્ષણે પનગય
એ અનુભવથી પણ નહીં, આત્મા નિત્ય જણાય ૬૧

સમાધાન-સાદુરુ ઉચાર્ય

‘આત્મા નિત્ય છે’ એમ સમાધાન કરે છે —

દેહ માત્ર સમોત્ર ૩ વળી જરૂરી દરવ
એતનનાં ઉત્પત્તિ લય મના અનુભવ વસ્તુ ૬૨
જેના અનુભવ વસ્તુ એ, ઉત્પન્ન લયનું જ્ઞાન
તે તેથી જૂઠું વિના, થાય ન કેમે જ્ઞાન ૬૩
જે સયોગો કેળીએ તે તે અનુભવ દરવ
ઉપજે નહીં સયોગથી આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ ૬૪
જરૂરી એતન ઉપજે એતનથી જરૂર થાય
એવો અનુભવ કોઈને ક્યારે કહી ન થાય ૬૫
કોઈ સયોગથી નહીં, જેની ઉત્પત્તિ થાય
નાવ ન તેનો કોઈમાં તેથી નિત્ય સદાય ૬૬
એવાદિ તરતમતા સર્પો કની માંય
પૂર્વજન્મ સમ્પર તે ઇર્વાનિત્યતા ત્યાંય ૬૭

आमा इने लेन के प्रो जाऊ
 भागादि स सम्पत्ति न लेऊ ॥
 अथवा न लेऊ के न लेऊ,
 वानारा ले लेऊ न लेऊ ॥
 भारे भारे न लेऊ न लेऊ
 येन जाने न लेऊ न लेऊ ॥

सम-सम-सम

आत्मा इने लेऊ न लेऊ प्रो जाऊ—
 इती एव न लेऊ न लेऊ,
 अथवा न लेऊ न लेऊ,
 आत्मा इने लेऊ न लेऊ,
 अथवा इने लेऊ न लेऊ,
 भारे भारे न लेऊ न लेऊ,
 इने लेऊ न लेऊ न लेऊ ॥

सम-सम-सम

इने लेऊ न लेऊ न लेऊ प्रो जाऊ
 इने लेऊ न लेऊ न लेऊ

इने न लेऊ न लेऊ, इने न लेऊ
 अथवा न लेऊ न लेऊ, इने न लेऊ ॥
 न लेऊ न लेऊ, न लेऊ न लेऊ ॥
 तेथी सदा न लेऊ न लेऊ, न लेऊ न लेऊ ॥
 इने न लेऊ न लेऊ, न लेऊ न लेऊ ॥
 अथवा न लेऊ न लेऊ, न लेऊ न लेऊ ॥
 न लेऊ न लेऊ, न लेऊ न लेऊ ॥
 अथवा न लेऊ न लेऊ, न लेऊ न लेऊ ॥

એન નો નિજ જ્ઞાનમાં કર્યા આપ સ્વભાવ
વર્તે નહી નિજ જ્ઞાનમાં કર્યા કર્મપ્રભાવ ૭૮

સાક્ષ-શિષ્ય ઉવાચ

તે કર્મનું બોક્તાપણુ છવને નહોય એમ શિષ્ય કહે છે —

છવ કર્મ કર્યા કહો, પણ બોક્તા નહી મોય
શુ સમજે જડ કર્મ કે, ફળપરિણામી હોય ૭૯
ફળતાના ઈશ્વર બડો, બોક્તાપણુ સધામ,
એમ કહે ઈશ્વરતણુ ઈશ્વરપણુ જ જામ ૮૦
ઈશ્વર સિદ્ધ થયા વિના જન્મત નિવમ નહી હોય
પછી પુનઃ શુભ કર્મના, બોગ્યસ્થાન નહી હોય ૮૧

સમાધાન-મહાયુગ ઉવાચ

છવને પોતાના કરેલા કર્મનું બોક્તાપણુ છે, એમ
સાચુ સમાધાન કરે છે —

ભાવર્થ નિજકરણના મારે એતનરૂપ
દ્રવ્યીર્થની રૂરણા, મહત્ત્વ કરે જડધૂપ ૮૨
એર મુખા સમજે નહી, છવ ખામ ફળ થાય
એમ શુભાશુભ કર્મનું, બોક્તાપણુ જણાય ૮૩
એક રાકને એક નૃપ એ આદિ ને બેઠ
કાગણુ વિના ન કાર્ય તે તેજ શુભાશુભ વેદ ૮૪
ફળવતા ઈશ્વરતણી એમાં નથી જરૂર,
કર્મ ગ્વભાવે પરિણમે થાય બોગ્યો દૂર ૮૫
તે તે બોગ્ય વિશેષનાં, સ્થાનકે દ્રવ્ય સ્વભાવ,
મહન સાત છે શિષ્ય આ, દલી સરોવે સાત ૮૬

શાસ-સિખ ઉચાચ

હરનો તે હર્મથી મોક્ષ નથી, એમ સિખ કહે છે —

હાં મોક્ષા અ દો, પણ તેનો નહી મોક્ષ
પ્રિયો હાગ જનત તે, વર્તમાન છે દોષ ૮૭
પુન કરે ફળ ભોમને, દેશદિ મતિ માંવ,
અપુન કરે નરમદિ ફળ, હર્મગદિત ન કરાવ. ૮૮

સમાધાન-સદ્ગુણ ઉચાચ.

તે હર્મથી હરનો મોક્ષ થઈ શકે છે, એમ સમાધાન કરે છે —

જેમ શુભાશુભ કર્મકાં જલવા સૂણ પ્રમથ
તેમ નિરૂપિત સૂગત મટે મોમ શુભલ ૮૯
પ્રિયો હાગ જનત તે, હર્મ શુભાશુભ જાવ
તેક શુભાશુભ છે તા, ઉપજે મોક્ષ સ્વભાવ. ૯૦
દેશદિ સયોમનો, આત્મલિક વિશેષ,
સિદ્ધિ છે પ શાશ્વત, નિજ જનત શુભભોમ. ૯૧

શાસ-સિખ ઉચાચ

મે ક્ષમાપ્રાપ્તિનો ઉપાય નથી, એમ સિખ કહે છે —

દોષ દર્શાવે મોક્ષપદ, નહી અવિરોધ ઉપાય
કર્મો હાગ જનતનો, શાથી છેલ્લ જાવ? ૯૨
અપય મન દર્શન મણી કહે ઉપાય જનો
તેમ મન મનો પ્રિયો જનો ન એક વિવેક ૯૩
શુભ નિર્મલ મોક્ષ છે, ક્યા નેકમાં મોક્ષ
એનો નિમળ ના જો, પણ જો એ દોષ ૯૪
તેની એમ જણાવ છે મને ન મેલુ ઉપાય
દર્શાવે જલવાળો મો ઉપાય ન શક ૯૫

જાતિ વેપનો ભે નહી, કાલા માર્ગે નો હોય,
 સાધે તે મુક્તિ લહે, એમાં ભેદ ન કોય ૧૦૭
 કષાયની હિપસાંનતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ,
 ભવે એ અતર દયા, તે કૃદિયે જિજ્ઞાસ ૧૦૮
 તે જિજ્ઞાસુ જીવે, થાય સર્વગુણોષ,
 તે પામે સમક્ષિતને વર્તે અતઃ ગોષ ૧૦૯
 મત દર્શન આમલ તથ, વર્તે સર્વગુણ લક્ષ,
 લહે શુદ્ધ સમક્ષિત તે, જેમાં ભે ન પશ્ય ૧૧૦
 વર્તે નિમજ્જભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત
 વૃત્તિ લહે નિમજ્જભાવમાં પરમાર્થે સમક્ષિત ૧૧૧
 વર્ધમન સમક્ષિત થઈ, ટાળે મિથ્યાભામ
 ઉદય થાય ચારિત્રનો વીતગલ્પદ વાસ ૧૧૨
 કેવળ નિમજ્જભાવનુ, અખલ વર્તે જ્ઞાન,
 કૃદિયે કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ ૧૧૩
 કાટિ વર્તે સ્વમ પશ્ય જામત થતાં સમાય
 તેમ વિભાવ અનાદિનો જ્ઞાન થતાં દૂર થાય ૧૧૪
 છૂટે દેહપ્રાસ તે નહી કર્તા તું કર્મ,
 નહી ભોક્તા તું તેહનો, એજ ધર્મનો 'ધર્મ' ૧૧૫
 એજ ધર્મથી મોક્ષ છે તું છે મોક્ષસ્વરૂપ
 અનત દર્શન જ્ઞાન તું, અવાળાધ સ્વરૂપ ૧૧૬
 શુદ્ધ શુદ્ધ ચૈતન્યવન, સ્વયન્મોતિ સુખધામ
 બીજુ કૃદિયે કેટલું, કય વિચાર તે પામ ૧૧૭
 નિમજ્જ સર્વે જ્ઞાનીનો આરી અત્ર સમાય,
 ધરી મૌનતા, એમ, કહી સહજસમાધિ માય ૧૧૮

શિષ્ય ભોધ બીજ પ્રાસિ.

સદ્ગુણના ઉપદેશથી આબુ અપૂર્વ જ્ઞાન
 નિજપદ નિજમાંથી લગુ, દર થયુ જ્ઞાન. ૧૧૯
 ભાર્યુ નિજ સ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચેતના ૧૫,
 અનર અમર અવિનાશીને, દેહાતીત સ્વરૂપ. ૧૨૦
 કર્તા બોક્તા કર્મનો, વિભાર વર્તે જ્ઞાન,
 વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં, થયો અકર્તા ત્યાં. ૧૨૧
 અથવા નિજપરિણામ જો, શુદ્ધ ચેતનારૂપ,
 કર્તા બોક્તા તેહનો, નિર્વિજ્ઞપ સ્વરૂપ ૧૨૨
 ભોક્ષ કર્તો નિજશુદ્ધતા, તે જામે તે પંથ,
 સમજાવ્યો સદ્ગુણમાં, સદ્ગુણ પ્રાપ્ત નિર્મલ. ૧૨૩
 અહો! અહો! મી સદ્ગુરુ કર્ણાસિધુ અપાર,
 આ પામરપદ પ્રભુ કર્યો, અહો! અહો! ઉપધાર. ૧૨૪
 શુ પ્રભુચરણ કને ધર, આત્માથી સૌ હીન
 તે તો પ્રભુએ આપીયો, વર્ણ ચરણાધીન. ૧૨૫
 આ દેહાદિ આજ્ઞથી, વર્તે પ્રભુ આધીન
 ઘસ ઘસ હું ઘસ છુ તેહ પ્રભુનો હીન. ૧૨૬
 પદ સ્થાનક સમજાવીને જિભ જતાવ્યો આપ,
 મ્હાનવહી તરવારવલ્લ એ ઉપધાર અમાપ ૧૨૭

ઉપસહાર

દર્શન પટે સમાવ છે, આ પદ સ્થાનક માંદિ
 વિચારતાં વિસ્તારથી, સજ્જન રહે ન કાંઈ ૧૨૮
 આત્મજ્ઞાતિ સમ રાગ નહી, સદ્ગુરુ વૈષ્ણ સુખજ
 શ્રુ આગાસન પથ નહી, જીવધ વિચાર જ્ઞાન. ૧૨૯

ને ઈચ્છે પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરુષાર્થ,
 ભવચિનિ આદિ નામ લઈ હેઠો નહીં આત્માર્થ ૧૩૦
 નિશ્ચય વાણી સંભળી, સાધન તજવા નોય
 નિશ્ચય રાખી લક્ષ્યમાં, સાધન કરવાં સોય ૧૩૧
 નય નિશ્ચય એકાંતથી, આમાં નથી કહેલ,
 એકાંતે બંધકાર નહીં, જન્મે સાચ રહેલ ૧૩૨
 મગ્ધ મનની જે કંપના, તે નહિ સદ્બંધકાર,
 જાન નહીં નિગૂંપનુ, તે નિશ્ચય નહીં સાગ ૧૩૩
 આગળ જાની યઈ જયા, વર્તમાનમાં હોય,
 ઘાશે કાળ બાવિબ્ધમાં, માર્ગભેદ નહીં કોય ૧૩૪
 સર્વ છૂવે છે સિદ્ધસભ, જે સમજે તે ધાય,
 સદ્ગુરુઆદી જિનદયા નિમિત્ત કાગજમાં ૧૩૫
 ઉપાદાનનુ નામ લઈ, એ જે તજે નિમિત્ત,
 પામે નહિ સિદ્ધત્વને, રહે આત્મમાં ગિયત ૧૩૬
 મુખથી જ્ઞાન કથે અને, અતર છૂટયો ન મોદ
 તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જાનીનો દોષ ૧૩૭
 દયા દાંતિ સમતા ક્ષમા સત્ય ત્યાગ વૈરાગ્ય
 હોય મુમુક્ષુ ધટ વિરે, એક સાય મુગ્ધગ્ય ૧૩૮
 મોદભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અચર્યા હોય પ્રજ્ઞાત
 તે કદિયે જાનીદયા, જાણી કહીરે જ્ઞાત ૧૩૯
 સકલ જગત્ તે એકવત, અચર્યા સ્વયં સમાન
 તે કદિયે જાનીદયા, જાણી વાચાજ્ઞાન ૧૪૦
 રથાનક પાંચ વિચારીને, હૃદ વર્તે જેદ,
 પામે રથાનક પાંચમું, એમાં નહીં સંદેહ ૧૪૧

દેહ છતાં જોની દસા, વને' દેહાતીત
તે પાનીના અણ્ણમાં, હો વદન અવલિન ૧૪૨

શ્રીસદ્ગુરુચરણાર્પણમરુતુ

સ ૧૯૫૨ ના આશ્વિન વદ ૧ ગુરવારે, નડીયાદ

પ્રાર્થના

(દોહતા)

- જગદજી જ્યોતિ રવરૂપ તું કેવળ કૃપાનિધાન,
પ્રેમ પુનિત તું જ પ્રેરજો ભવભજન ભગવાન. ૧
- નિત્ય નિરજન નિત્ય હો મનન મંજુ ગુમાન
અભિવદન અભિવદના, ભવભજન ભગવાન. ૨
- મર્મ ધરણ તારણ તરણ ચરણ ચરણ સન્માન
વિમલરણ પાવનકરણ ભવભજન ભગવાન ૩
- ભાગ્ય ભીતિદરણ મુખાકરણ મુક્તવાન,
હૃદયદરણ મિતાચરણ ભવભજન ભગવાન. ૪
- અવિનાશી અમર અમર અમર અમર
અમર તું, ભવભજન ૫
- આનંદી અમર અમર અમર અમર
અમર અમર અમર અમર અમર અમર
નિરાકાર અમર અમર અમર અમર અમર અમર

- સકલ શોષ સકળદે જ નૌતમ જ્ઞાનનિધન,
કૃષ્ણ વિઠળ અચળ કરો ભવભજન ભગવાન ૯
- આધિ બાધિ ઉપાધિને, દરો તત તોફાન
કરુણાળુ કરુણા કરો, ભવભજન ભગવાન ૧૦
- મિત્રની કેકર મતિ જૂઠ ભયકર જ્ઞાન
સકર તે સ્નેહે દરો, ભવભજન ભગવાન ૧૧
- સકિત શિશુને આપગો સકિત મુક્તિનુ દાન,
તુજ ભુમિતિ જાહેર, કે ભવભજન ભગવાન ૧૨
- નીતિ પ્રીતિ નમ્રતા, સતી અગ્નિનુ જ્ઞાન
આર્થ પ્રભને આપગો ભવભજન ભગવાન ૧૩
- દયા શીતિ ઔદાર્યતા ધર્મ મર્મ મનધ્યાન
સપ જપ વંચુ-કેષ દે ભવભજન ભગવાન ૧૪
- હર આજસ એદીપણુ હર અપ ને અજ્ઞાન
હર જમણા ભારત તણી ભવભજન ભગવાન ૧૫
- તન મન ધનને અનનુ દે સુખ સુધા સમાન
આ અવનિનું કરે જનું, ભવભજન ભગવાન ૧૬
- વિનય વિનતિ સર્વની ધરો કૃપાથી આન
માન્ય કરો મદારાજને ભવભજન ભગવાન ૧૭

*

(સોહરા)

- હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! તું કહું, દીનાનાથ દયાળ
હું તો દોષ અનતનું ભાજન છું કરુણાળ ૧
- શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી નથી સર્વ તુજ રૂપ
નથી લગુતા કે દીનતા, તું કહું પગમ અરૂપ ૨

- નથિ આશા ગુપ્તેવની, અચળ કરી ઉરમાંદિ
 આપતણે વિશ્વાસ દ્રઢ, ને પરમાદર નાંદિ ૩-
- જોગ નથી સતસંગનો, નથી સત સેવા જોગ
 કેવળ અપાર્ણતા નથી, નથી આશ્રય અનુયોગ ૪-
- હું પામજુ શુ કંઈ સફળ, એવો નથી વિવેક
 ચરણ સરણ ધીરજ નથી, મગજ સુધીની છે ૫-
- અર્થિત્વ ગુજ મહાત્મ્યનો, નથી પ્રકૃષ્ટિત ભાવ,
 અથ ન એક સ્નેહનો, ન મળે પરમ પ્રભાવ ૬
- અચળરૂપ આસક્તિ નહીં, નહીં વિરહનો તાપ
 કયા અલગ ગુજ રેમની, નહીં તેનો પરિતાપ ૭
- ભક્તિભાગ પ્રવેશ નહીં નહીં લાજન દ્રઢ ભાન,
 સમજ નહીં નિજધર્મની, નહીં શુભ દેસે સ્થાન ૮-
- કાળદોષ કળિથી યથો નહીં મર્યાદા ધર્મ
 તોયે નહીં વ્યાકૂળતા, જુઓ પ્રજા મુજ કમ ૯
- સેવાને પ્રતિકૂળ જો, તે બંધન નથી ત્યાગ,
 દેહેદ્રિય માને નહીં, કરે બાળ પર રાગ ૧૦-
- ગુજ વિયોગ સ્પુરતો નથી, વચન નવન યમ નાહો,
 નહીં હિંસા અનિશ્ચયથી, તેમ ગૃહારિક માંહો ૧૧
- અહ ભાવથી રહિત નહીં, સ્વધર્મ સચવ નાહો
 નથિ નિવૃત્તિ નિર્ભળપણે અન્ન ધર્મની કાંઈ ૧૨-
- જોગ અનંત પ્રકારથી, સાધન રહિત હું
 નહીં એક સદ્ગુણ પણ મુખ જતાણુ શુભ ૧૩-

- કેવળ કરુણા મૂર્તિ હો, લીનપૂર્વે લીનપૂર્વે,
 પાપી પરમ અનાથ હું, રહે રહેજી હાથ. ૧૪
 અનત કાળથી આપજો, વિના જન જરૂર,
 સેવ્યા નહીં ગુરુ સતને, શુદ્ધ મેલે મરિચક. ૧૫
 સત ચરણ આશ્રય વિના, સવન મ' એક
 પાર ન તેથી પામીએ, મોં ન મ'દ વિરેલ. ૧૬.
 અહુ સાધન બંધન થયા રહો ન દેઈ રિત,
 સત સાધન સમજાયે નહ, તપ મન કુ અરિ. ૧૭
 પ્રભુ પ્રભુ બલ લાગી નહીં, પશો ન જા' જન,
 દીકા નહીં નિજ દોષ લે, ને રૂપ રીત. ૧૮
 અધમાધમ અધિકા પતિત સદા અસ્તુ હો,
 એ નિશ્ચય આવ્યા સિ, રૂપ મ'દ દુષ. ૧૯
 પહોં પહોં છુજ પદપદને, મ'દ મ'દ દુષ. ૨૦
 સદગુરુ સત સ્વરૂપ ગુરુ, ને રૂપ રીત. ૨૦

ડાહ્યે ડાહ્યે ને
 (દાહ્ય)

મોતી તણી માળા મગાજી,
 હીંગ તણા શુભ હાજી,
 આશુપણેથી આપતા સદા,
 જન જાણીએ મન હા,
 મણિમય મુગટ માથે ધરાઈ,
 રાચનકાં કરમાં ધરાઈ.

પળમાં પળા પૃથ્વીપતિ એ જાન જીવન ખોઈને,
 જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કાઈને
 દશ આંખનીમાં માંગલિક મુદ્રા જડિન માણિક્યથી,
 જે પદમ પ્રેમે પેગલા પોતી કાળ બારીકથી,
 એ વેદ લોગી સર્વ છોડી ચાલિયા મુખ ધોઈને,
 જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કાઈને
 મુઝ વાંકડી કરી ફકિર મઈ લોભુ ધગતા તે પર,
 કાપે ન રાખી કાનગ દર કાઈના દેશ દર
 એ સાંકડીમાં ચાલિયા છટક્યા તણ સદૃ સોઈને
 જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કાઈને
 છા ખડના અધિરાજ જે ચડે કરીને નીપત્ત્યા
 ધણાંકમાં જળવાન ચર્ચને જૂષ કારે ઉપજ્યા
 એ મનુર મદી ચાલિયા હોતા નહોતા હોઈને
 જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કાઈને
 જે રાજનીતિનિર્મુક્તતામાં ન્યાયવતા નિવડતા
 અવળા કરે જેના જવા સવગા સદા પાસા પગા
 એ ભાગ્યશાળી ભાગિયા ખટપટા સૌ ખોઈને
 જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કાઈને
 તરવાર બહાર ટેક પારી પૂર્ણતામાં પેંખિયા
 હાથી હજો હાથ કરી એ કેસરી સમ દેખિયા
 જેવા જના કાડતીર તે અતે રહેલા રાઈને
 જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કાઈને

